

ผีกับการสร้างพลังของชุมชนบ้านเมืองบัว ตำบลเมืองบัว อำเภอเกษตรวิสัย จังหวัดร้อยเอ็ด

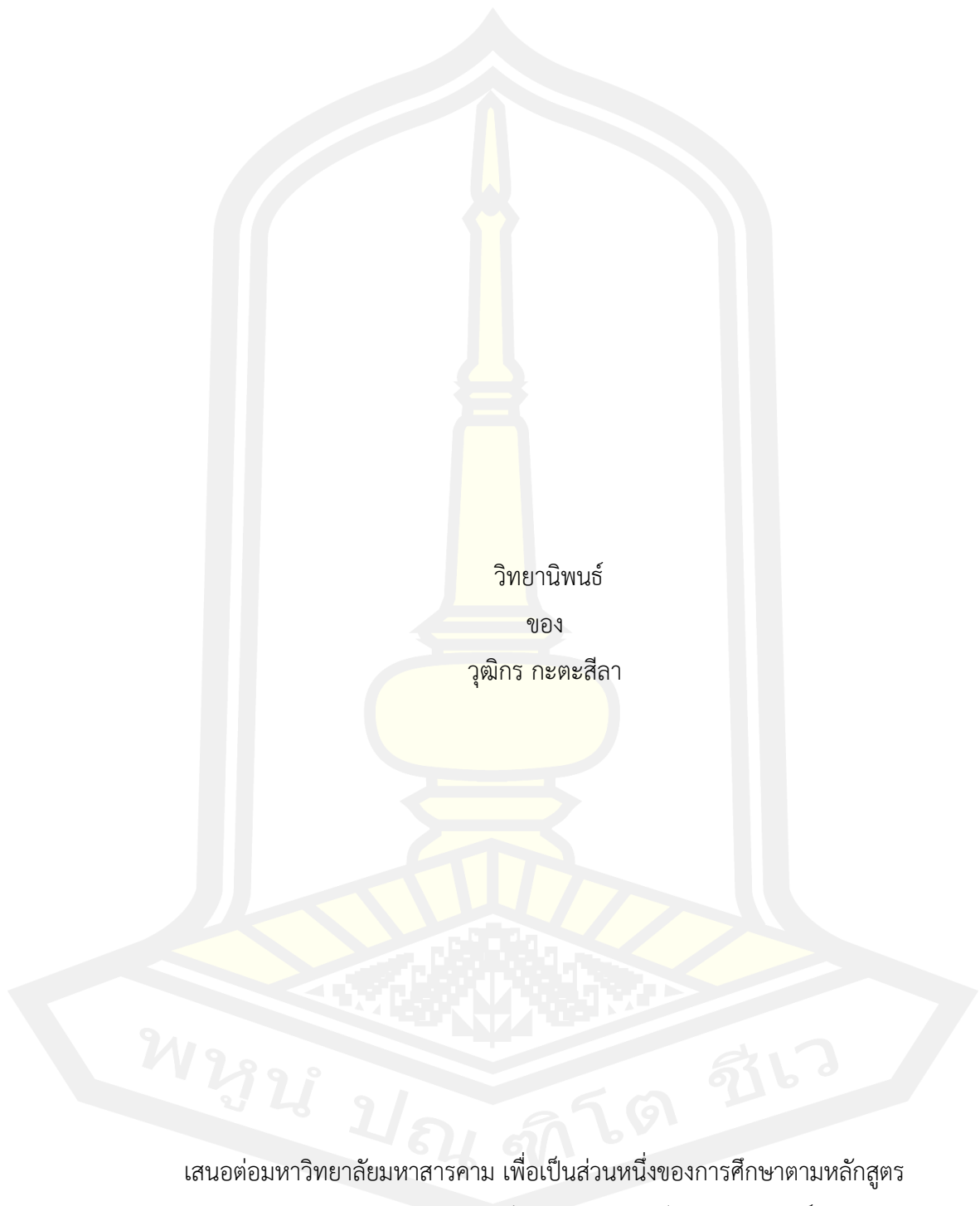
วิทยานิพนธ์
ของ
วุฒิกกร กะตะสีลา

เสนอต่อมหาวิทยาลัยมหาสารคาม เพื่อเป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตร
ปริญญาศิลปศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาวัฒนธรรมศาสตร์

มีนาคม 2566

ลิขสิทธิ์เป็นของมหาวิทยาลัยมหาสารคาม

ผีกับการสร้างพลังของชุมชนบ้านเมืองบัว ตำบลเมืองบัว อำเภอกะเปอร์วิสัย จังหวัดร้อยเอ็ด

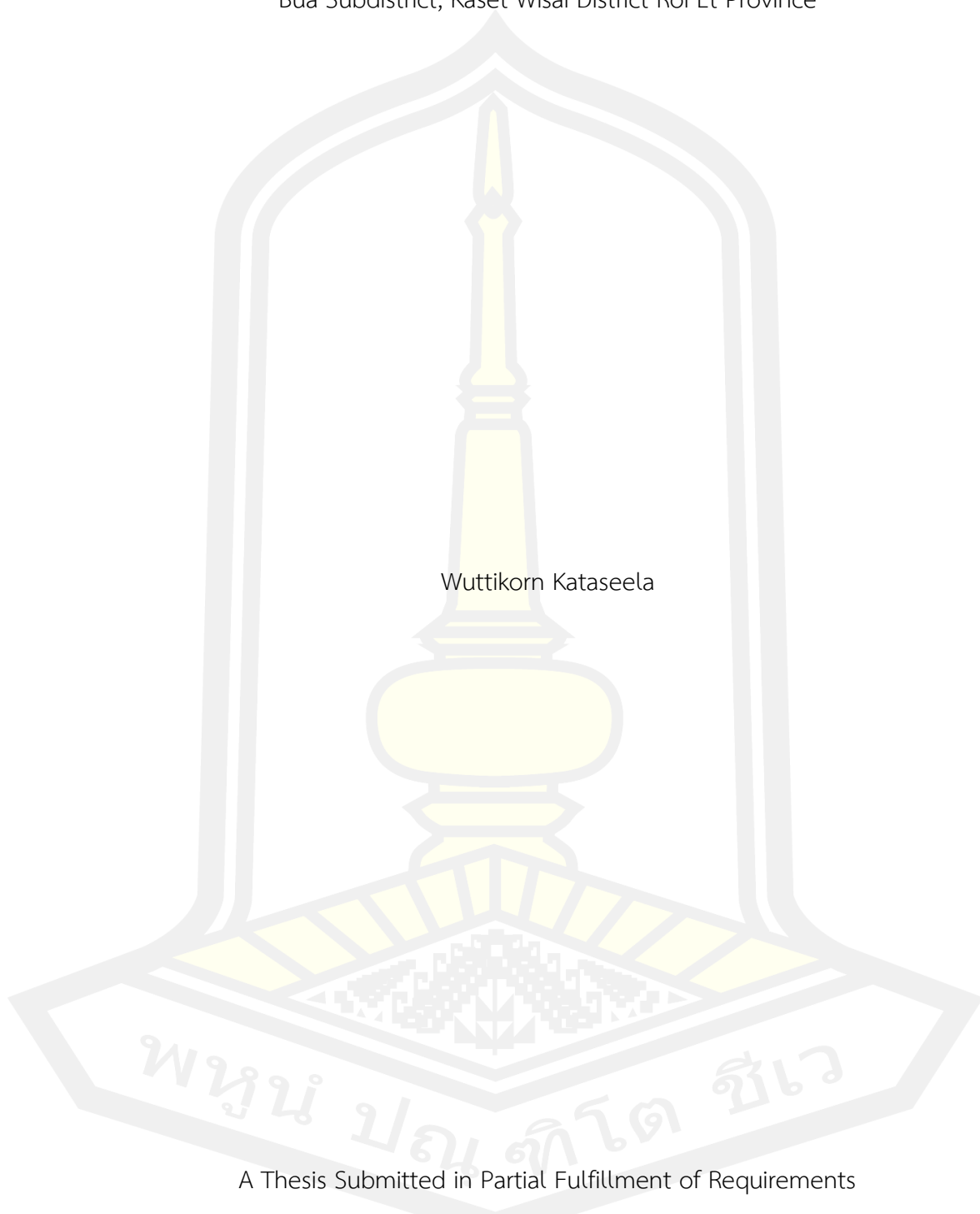
เสนอต่อมหาวิทยาลัยมหาสารคาม เพื่อเป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตร
ปริญญาศิลปศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาวัฒนธรรมศาสตร์

มีนาคม 2566

ลิขสิทธิ์เป็นของมหาวิทยาลัยมหาสารคาม

The Sacred ghosts and the power construction of Ban Muang Bua Community, Muang
Bua Subdistrict, Kaset Wisai District Roi Et Province

Wuttikorn Kataseela

A Thesis Submitted in Partial Fulfillment of Requirements
for Master of Arts (Cultural Science)

March 2023

Copyright of Mahasarakham University

คณะกรรมการสอบวิทยานิพนธ์ ได้พิจารณาวิทยานิพนธ์ของนายวุฒิกร กะตะสีลา แล้ว เห็นสมควรรับเป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรปริญญาศิลปศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชา วัฒนธรรมศาสตร์ ของมหาวิทยาลัยมหาสารคาม

คณะกรรมการสอบวิทยานิพนธ์

.....ประธานกรรมการ

(ผศ. ดร. กิตติสันต์ ศรีรักษา)

.....อาจารย์ที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์หลัก

(รศ. ดร. ทวีศิลป์ สืบวัฒนะ)

.....กรรมการ

(อาจารย์ ดร. บุญสม ยอดมาลี)

.....กรรมการ

(ผศ. ดร. ศาสตรา เหล่าอรรคยะ)

มหาวิทยาลัยขอนแก่นให้รับวิทยานิพนธ์ฉบับนี้ เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตร ปริญญา ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาวัฒนธรรมศาสตร์ ของมหาวิทยาลัยมหาสารคาม

.....

(ผศ. ดร. พีระ พันธุ์ท้าว)

คณบดีคณะศิลปกรรมศาสตร์และวัฒนธรรม
ศาสตร์

.....

(รศ. ดร. กริสน์ ชัยมูล)

คณบดีบัณฑิตวิทยาลัย

ชื่อเรื่อง	ผีกับการสร้างพลังของชุมชนบ้านเมืองบัว ตำบลเมืองบัว อำเภอกะเทวีร้อยเอ็ด จังหวัดร้อยเอ็ด		
ผู้วิจัย	วุฒิกกร กะตะสีลา		
อาจารย์ที่ปรึกษา	รองศาสตราจารย์ ดร. ทวีศิลป์ สืบวัฒนะ		
ปริญญา	ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต	สาขาวิชา	วัฒนธรรมศาสตร์
มหาวิทยาลัย	มหาวิทยาลัยมหาสารคาม	ปีที่พิมพ์	2566

บทคัดย่อ

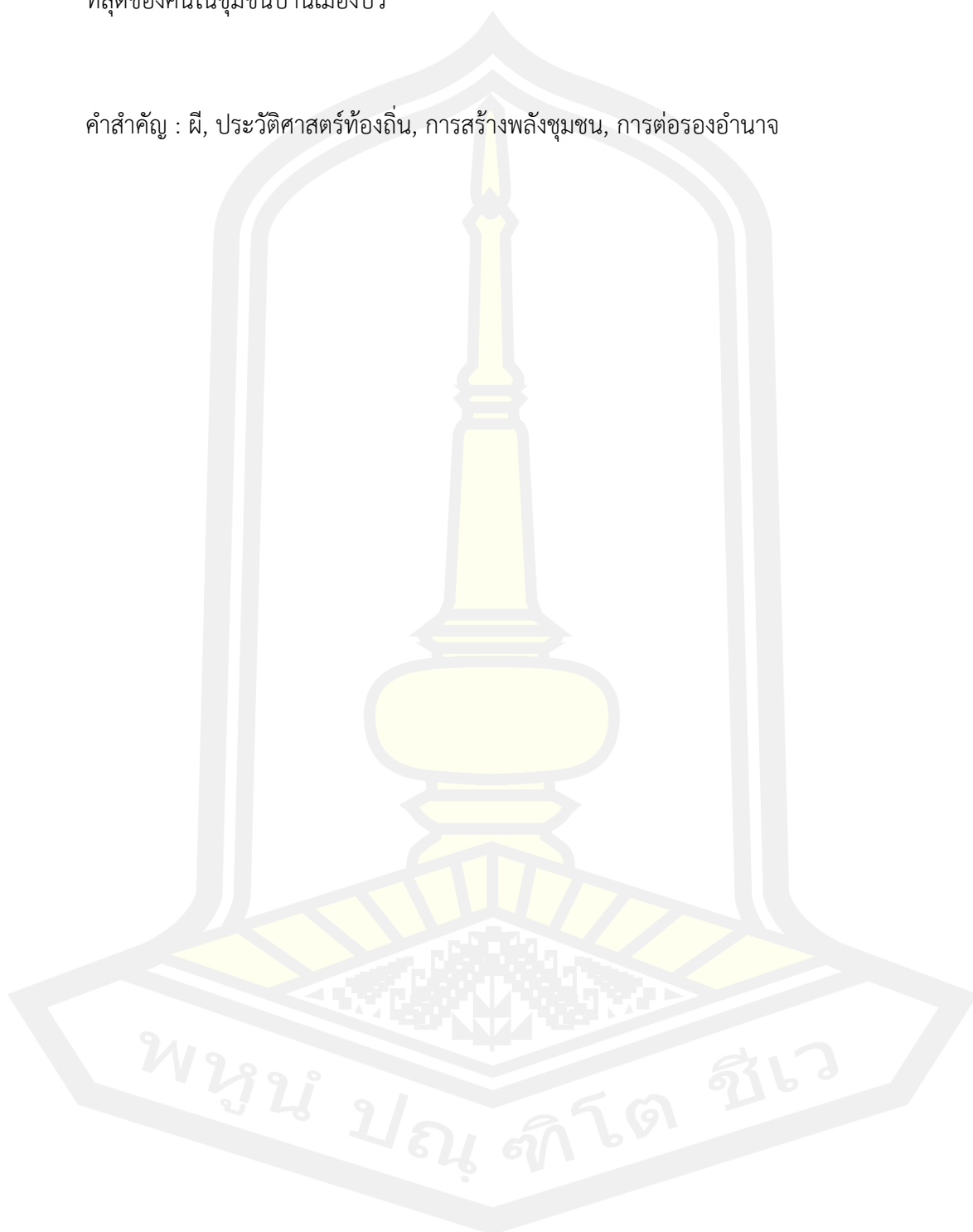
งานวิจัยนี้มีจุดมุ่งหมายคือ 1. เพื่อศึกษาประวัติศาสตร์ชุมชนและความสัมพันธ์ของคนกับความเชื่อเรื่องผีที่มีในชุมชน 2. เพื่อศึกษาทุนทางสังคมและโครงสร้างทางสังคมผ่านความเชื่อเรื่องผี 3. เพื่อศึกษากระบวนการสร้างพลังของชุมชนผ่านความเชื่อเรื่องผี ผู้วิจัยใช้การวิจัยเชิงคุณภาพโดยศึกษาจากบริบทของชุมชนบ้านเมืองบัว ตำบลเมืองบัว อำเภอกะเทวีร้อยเอ็ด จังหวัดร้อยเอ็ด

ผลการวิจัยพบว่า ความเชื่อเรื่องผีของชุมชนบ้านเมืองบัวเป็นเครื่องมือสำคัญในการสร้างพลังของคนในชุมชน ทำให้เกิดสำนึกร่วมกันในการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติ โบราณสถาน และพื้นที่ทางความเชื่อ จากประวัติศาสตร์ท้องถิ่นที่ศึกษาพบว่าคนในชุมชนมีการนับถือผีบรรพบุรุษตั้งแต่แรกเริ่มการตั้งชุมชน โดยมีผีปู่ตาเป็นสิ่งศักดิ์สิทธิ์หลักของชุมชน มีการใช้ผีในการจัดการปัญหาที่เกิดขึ้นในชุมชน เช่น การขยายตัวของชุมชนในช่วงหลัง พ.ศ.2485 ที่ต้องการพื้นที่อยู่อาศัยเพิ่มเติมเนื่องจากความหนาแน่นของประชากร จึงเกิดผีกลุ่มใหม่ที่ช่วยดูแลพื้นที่อยู่อาศัยของชุมชน อีกทั้งยังใช้ผีในการต่อรองอำนาจของรัฐซึ่งเป็นนโยบายการพัฒนาของเทศบาลเมืองบัวที่ส่งผลกระทบต่อคนในชุมชน การใช้ผีในการควบคุมสมาชิกในครอบครัวที่ยุ่งเกี่ยวกับยาเสพติด การใช้ผีในการดูแลรักษาสัตว์เลี้ยงของกลุ่มเลี้ยงวัวในชุมชนเพื่อให้สมาชิกในกลุ่มมีเวลาในการประกอบกิจกรรมอื่นเพื่อหารายได้เสริมในช่วงหลังฤดูกาลเก็บเกี่ยว อีกทั้งยังมีการฟื้นฟูประเพณีสงกรานต์เพื่อให้คนในชุมชนได้แสดงออกถึงความเคารพอำนาจศักดิ์สิทธิ์ของผีผู้ดูแลรักษาชุมชนอย่างพร้อมเพรียงกัน ประเพณีสงกรานต์ยังเป็นการรักษาอำนาจทางความเชื่อเรื่องผีให้เข้มข้นและศักดิ์สิทธิ์ขึ้น

ความเชื่อเรื่องผีของคนในชุมชนบ้านเมืองบัว ทำให้เข้าใจชุมชนในระบบโครงสร้างและการจัดระบบทางสังคมโดยเฉพาะการให้ความสำคัญการระบบเครือญาติ เกิดเครือข่ายทางสังคมที่ใช้ทรัพยากรร่วมกันในการจัดการกับปัญหา เกิดเครือข่ายทางเศรษฐกิจ ผีจึงเป็นเครื่องมือที่สำคัญของคนในชุมชนบ้านเมืองบัวที่ทำให้เกิดพลังในการขับเคลื่อนชุมชนในรูปแบบต่างๆ เป็น

กฎเกณฑ์ให้ผู้คนเคารพและปฏิบัติตาม ฝึจึงเปรียบเสมือนเป็นทุนทางวัฒนธรรมและความเชื่อที่สำคัญที่สุดของคนในชุมชนบ้านเมืองบัว

คำสำคัญ : ฝึ, ประวัติศาสตร์ท้องถิ่น, การสร้างพลังชุมชน, การต่อรองอำนาจ

TITLE	The Sacred ghosts and the power construction of Ban Muang Bua Community, Muang Bua Subdistrict, Kaset Wisai District Roi Et Province		
AUTHOR	Wuttikorn Kataseela		
ADVISORS	Associate Professor Taveesinp Subwattana , Ph.D.		
DEGREE	Master of Arts	MAJOR	Cultural Science
UNIVERSITY	Maharakham University	YEAR	2023

ABSTRACT

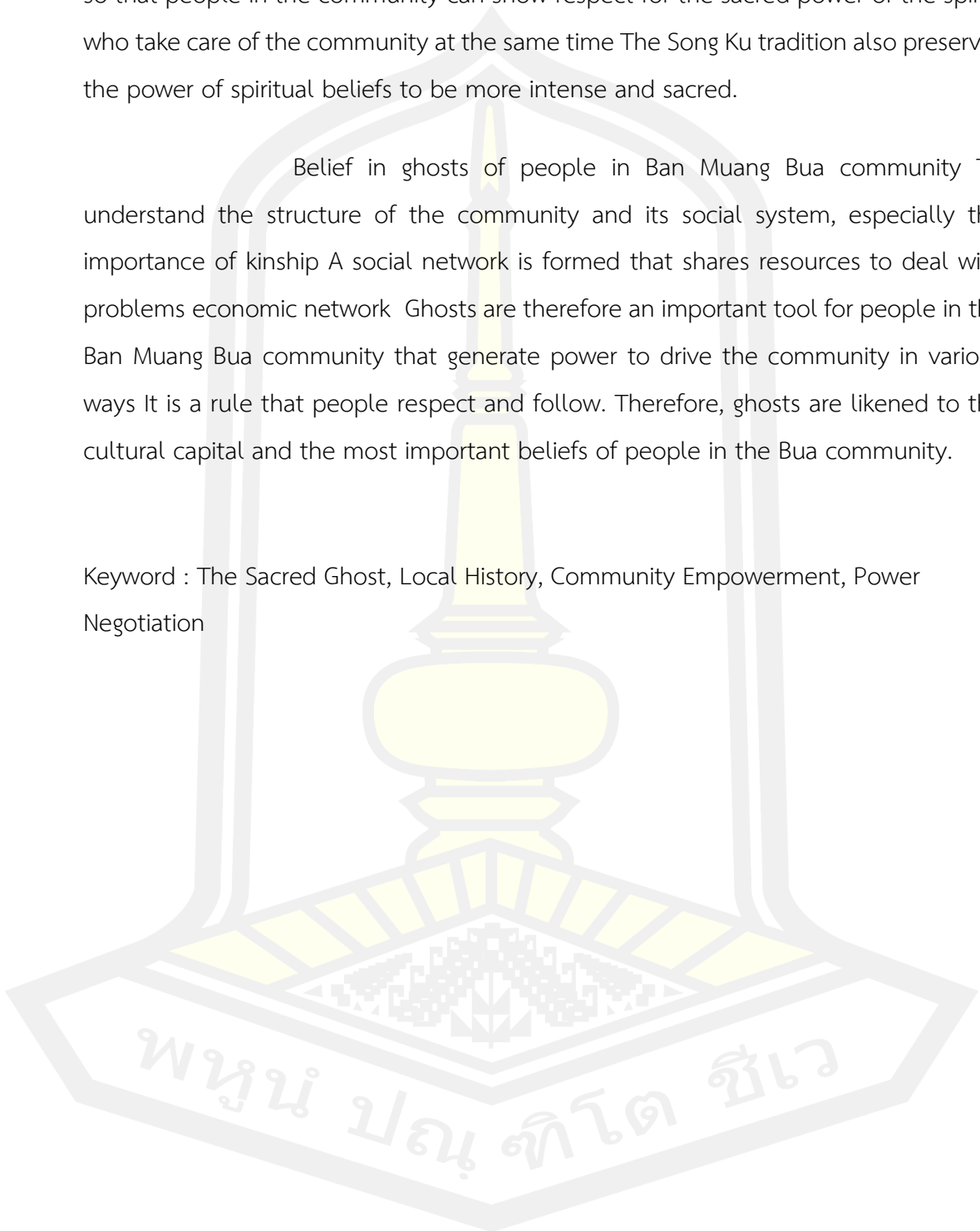
The objectives of this research are: 1. To study the history of the community and the relationship of people with the belief in ghosts in the community 2. To study social capital and social structure through animism 3. To study the process of community empowerment through animism. The researcher used qualitative research by studying the context of Ban Mueang Bua Community Mueang Bua Sub-district Kaset Wisai District Roi Et Province.

The results showed that The belief in ghosts of the Ban Muang Bua community is an important tool in building the power of the people in the community This creates a common sense of conservation of natural resources Ancient sites and religious sites From the study of local history it was found that people in the community had worshiped ancestral spirits since the beginning of the community The spirit of Pru ta is the main sacred thing of the community. Ghosts are used to deal with problems that occur in the community such as the expansion of the community after 1942 Need more living space due to population density Thus, a new group of ghosts was born to help take care of the community's residential areas It also uses ghosts to negotiate the power of the state, which is the development policy of Bua Municipality that affects people in the community Using ghosts to control drug-related family members The use of ghosts in the maintenance of livestock by community cattle groups so that group members have time to engage in other activities to earn extra

income during the post-harvest season There is also a revival of the Song Ku tradition so that people in the community can show respect for the sacred power of the spirits who take care of the community at the same time The Song Ku tradition also preserves the power of spiritual beliefs to be more intense and sacred.

Belief in ghosts of people in Ban Muang Bua community To understand the structure of the community and its social system, especially the importance of kinship A social network is formed that shares resources to deal with problems economic network Ghosts are therefore an important tool for people in the Ban Muang Bua community that generate power to drive the community in various ways It is a rule that people respect and follow. Therefore, ghosts are likened to the cultural capital and the most important beliefs of people in the Bua community.

Keyword : The Sacred Ghost, Local History, Community Empowerment, Power Negotiation

กิตติกรรมประกาศ

วิทยานิพนธ์เล่มนี้สำเร็จสมบูรณ์ได้ความความกรุณาช่วยเหลืออย่างเข้มข้นของ รองศาสตราจารย์ ดร.ทวีศิลป์ สืบวัฒนะ อาจารย์ที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์ ผู้เป็นครูที่สอนสั่งวิชาความรู้และประสบการณ์การทำงาน และคอยให้ความช่วยเหลือแนะนำแนวทางวิธีคิดต่าง ๆ และแก้ไขข้อบกพร่องในการทำวิทยานิพนธ์ รวมทั้งมอบความปรารถนาดีตลอดจนถามไถ่ติดตามการทำงานเป็นประจำจนงานวิทยานิพนธ์สำเร็จ ขอขอบคุณประธานและคณะกรรมการสอบวิทยานิพนธ์ที่ให้แนวคิดและข้อเสนอแนะที่ดีในการทำวิทยานิพนธ์

ขอขอบคุณอาจารย์ไพจิตร วสันตเสนานนท์และครอบครัว ที่ให้การช่วยเหลือในการลงพื้นที่เก็บข้อมูลในชุมชน ซึ่งกรุณาให้ข้อมูลชี้แนะแนวทาง อำนวยความสะดวกและเป็นธุระในการติดต่อประสานงานต่าง ๆ ในการเข้าพื้นที่ชุมชน รวมทั้งปราชญ์ชาวบ้านผู้รู้และคนในชุมชนที่ต้อนรับอย่างดีเสมอ ขอขอบคุณคุณณัฐพล นาทันตอง คุณไกรวิทย์ นรสาร คุณเกริกกฤษณ์ โชคชัยรัชดา ที่คอยช่วยเหลือในกระบวนการลงพื้นที่เก็บข้อมูลรวมทั้งคอยให้คำปรึกษาในการดำเนินการวิจัย จนกระทั่งวิทยานิพนธ์ฉบับนี้สำเร็จได้ด้วยดี

และขอขอบพระคุณอาจารย์ทุกท่านที่ประสิทธิ์ประสาทวิชาทำให้ผู้วิจัยมีประสบการณ์ในการทำงานและนำมาใช้ในวิทยานิพนธ์เล่มนี้ ขอขอบคุณ บิดา มารดาและคนในครอบครัวที่คอยเป็นกำลังใจและทุนทรัพย์ในการทำวิทยานิพนธ์ ตลอดทั้งทุกท่านที่ให้ข้อมูลอันมีค่าที่ผู้วิจัยได้ใช้เขียนวิทยานิพนธ์ รวมทั้งเพื่อนพี่น้องที่คอยช่วยเหลือและให้กำลังใจกันและกัน และขอขอบคุณทุกท่านที่มีส่วนในความสำเร็จของวิทยานิพนธ์เล่มนี้ และสุดท้ายหวังเป็นอย่างยิ่งว่าวิทยานิพนธ์เล่มนี้จะมีประโยชน์ต่อชุมชนท้องถิ่น

วุฒิกกร กะตะสีลา

พหุบัน ปณฺ จิตฺ ชีเว

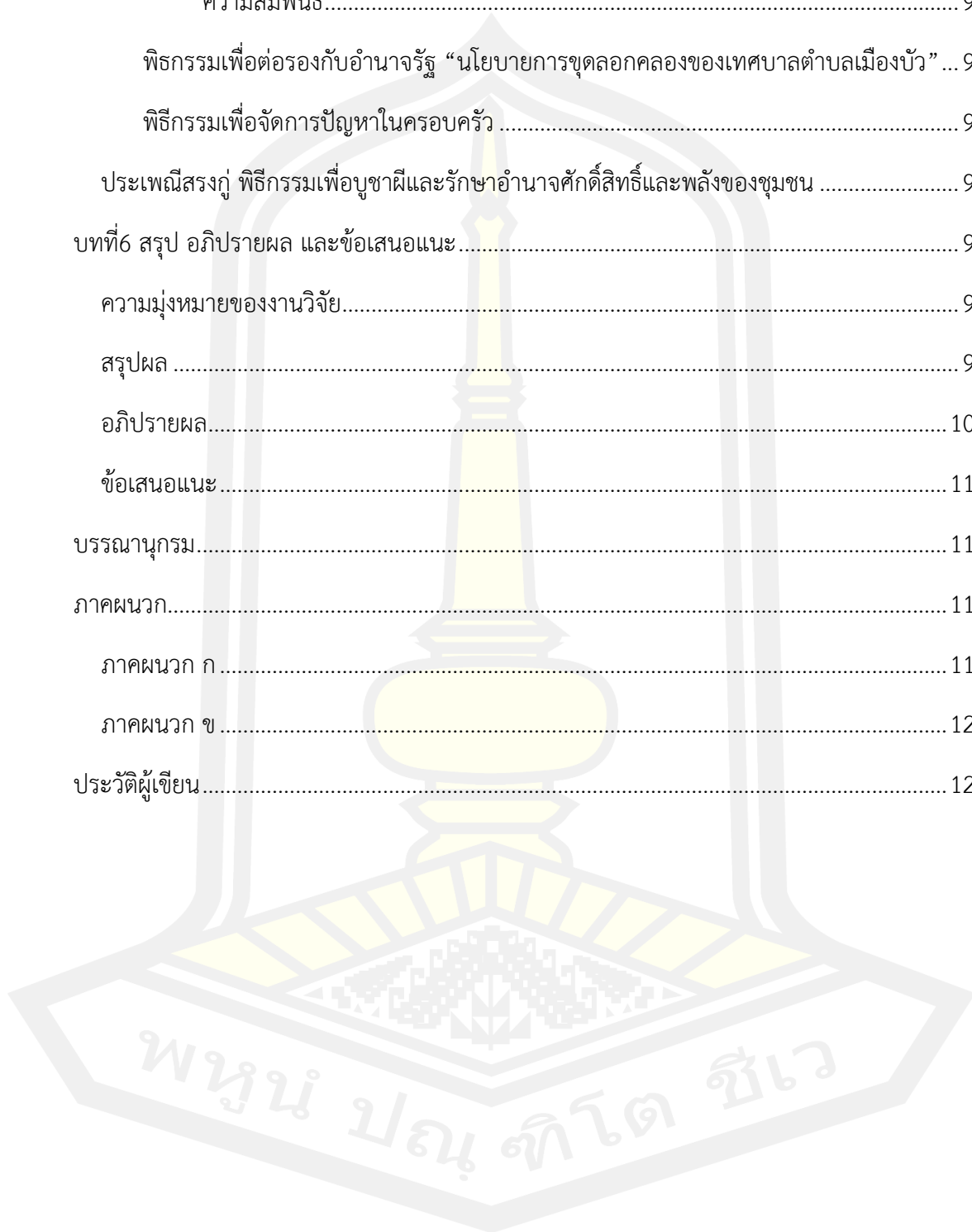
สารบัญ

	หน้า
บทคัดย่อภาษาไทย.....	ง
บทคัดย่อภาษาอังกฤษ.....	ฉ
กิตติกรรมประกาศ.....	ช
สารบัญ.....	ฌ
สารบัญภาพประกอบ.....	ฐ
บทที่ 1 บทนำ.....	1
ภูมิหลัง.....	1
วัตถุประสงค์ของการวิจัย.....	5
ความสำคัญของการวิจัย.....	5
ขอบเขตของการวิจัย.....	6
นิยามศัพท์เฉพาะ.....	6
กรอบแนวคิดในการวิจัย.....	7
บทที่2 เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง.....	12
เอกสารและงานวิจัยด้านความเชื่อและการนับถือผี.....	12
เอกสารและงานวิจัยเกี่ยวกับชุมชนบ้านเมืองบัว.....	19
เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวกับพลังชุมชนและการสร้างพลังชุมชน.....	21
บทที่3 วิธีดำเนินการวิจัย.....	23
ขอบเขตของการวิจัย.....	23
ขอบเขตด้านเนื้อหา.....	23
ขอบเขตพื้นที่การศึกษา.....	24
ขอบเขตด้านประชากรและกลุ่มตัวอย่าง.....	24

กลุ่มตัวอย่าง	24
ขอบเขตด้านระยะเวลาในการศึกษา	24
เครื่องมือที่ใช้ในการเก็บรวบรวมข้อมูล	25
ขั้นตอนและวิธีการดำเนินการวิจัย	25
การเก็บรวบรวมข้อมูล	26
บทที่4 ประวัติศาสตร์ท้องถิ่นของชุมชนบ้านเมืองบัว ตำบลเมืองบัว อำเภอกะทู้ จังหวัดภูเก็ต	29
ยุคที่1 ชุมชนบ้านเมืองบัวก่อน พ.ศ.2416 ชุมชนโบราณและหลักฐานทางโบราณคดี.....	29
วัฒนธรรมทุ่งกุลาร้องไห้สมัยก่อนประวัติศาสตร์ประมาณ 4,000-1,500 ปีมาแล้ว.....	32
วัฒนธรรมเขมรพุทธศตวรรษที่15-18 ที่ปรากฏในพื้นที่บ้านเมืองบัว.....	35
ยุคที่2 การปกครองในระบบเจ้าเมืองและการอพยพของวัฒนธรรมลาว พ.ศ.2416-2450	37
แรกเริ่มการอพยพเข้ามาของกลุ่มคนในวัฒนธรรมลาว.....	37
สิม(อุโบสถ)โบราณหลักฐานอิทธิพลของวัฒนธรรมลาวในพื้นที่บ้านเมืองบัว.....	39
คนกลุ่มแรกและต้นตระกูลที่เข้ามาในพื้นที่บ้านเมืองบัว.....	41
ยุคที่3 การขยายตัวของชุมชนบ้านเมืองบัวจากระบบราชการ พ.ศ.2451-2509	43
การเปลี่ยนแปลงการปกครองในระบบเทศบาล	43
การสร้างวัดศรีอริยวงศ์วัดแห่งที่ 2 ของชุมชนบ้านเมืองบัว	43
โรงเรียนแห่งแรกของชุมชนบ้านเมืองบัว.....	44
ป้อมบ้านและการขยายตัวของชุมชนช่วงหลัง พ.ศ.2485.....	44
การสร้างโครงสร้างพื้นฐาน ถนน และการพัฒนาด้านเศรษฐกิจการค้าของชุมชน.....	45
ยุคที่4 การพัฒนาโครงสร้างพื้นฐานและการพัฒนาหลัง “ทุ่งกุลาร้องไห้” พ.ศ.2510-2547	49
การพัฒนาพื้นที่ทุ่งกุลาร้องไห้ตามแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ	49
“ทุ่งกุลาร้องไห้” รถแทรกเตอร์ ยาฆ่าแมลง ยุคาลิปดัสและข้าวหอมมะลิ	50
โครงสร้างพื้นฐานในชุมชนบ้านเมืองบัว	54

ยุคที่ 5 การสร้างอัตลักษณ์ของชุมชนบ้านเมืองบัวและสร้างสำนึกร่วมของชุมชน พ.ศ.2548-2565	56
“ตำราอีสาน ตำนานเมืองบัว” จุดเริ่มต้นของการสร้างสำนึกร่วมของชุมชน	56
การสร้างหลักสูตรท้องถิ่น “ประวัติศาสตร์ทุ่งกุลาร้องไห้”	59
การขโมยเทวรูปทุ่งเมืองบัวและการฟื้นฟูประเพณีสงกรานต์	61
การสร้างพิพิธภัณฑ์ท้องถิ่นวัดศรีอริยวงศ์	64
โครงการหนึ่งหลักสูตรหนึ่งชุมชน มหาวิทยาลัยมหาสารคาม พิพิธภัณฑ์มหาวิทยาลัย มหาสารคามกับการสนับสนุนการสร้างสำนึกร่วมของชุมชนบ้านเมืองบัว	67
บทที่ 5 “ผี” กับการสร้างพลังของชุมชนบ้านเมืองบัว	70
ผีหัวแสง ผีของคนทุ่งกุลาร้องไห้และตำนานการเกิดทุ่งกุลาร้องไห้	71
ผีกลุ่มแรกในยุคสร้างบ้านแปงเมือง	73
เจ้าปู่เมืองเจียม	75
เจ้าปู่ขุนเมือง	75
เจ้าปู่อุปฮาดเหง้าแสนเมือง	76
ผี กับการขยายตัวของชุมชนในช่วงหลัง พ.ศ.2485	78
เจ้าปู่ขุนช้าง	81
เจ้าปู่สุนาโท	82
เจ้าปู่แสนดื้อ แสนคำ	82
เจ้าปู่แก้วคำกร	83
เจ้าปู่มหาฤๅษี	84
ผีเจ้าพ่อศรีนครเตา ผีใหญ่แห่งทุ่งกุลาร้องไห้และหน้าที่ในการรักษาสมดุลทางเศรษฐกิจในช่วงทุนนิยม ของกลุ่มเลี้ยงโคเนื้อชุมชนบ้านเมืองบัว	85
การใช้ผีเจ้าพ่อศรีนครเตาในการดูแลวัวควายของกลุ่มเลี้ยงวัวบ้านเมืองบัว	88
ผีกลุ่มใหม่ การจัดการความขัดแย้งและการต่อรองในระดับครอบครัวและระดับชุมชน	90

ฝึกกลุ่มใหม่กับการเชื่อมโยงพื้นที่โบราณสถานสำคัญในทุ่งกุลารัษฎะใช้ตำนานเรื่องเล่าอธิบาย ความสัมพันธ์.....	91
พิธีกรรมเพื่อต่อรองกับอำนาจรัฐ “นโยบายการขุดลอกคลองของเทศบาลตำบลเมืองบัว”... 93	
พิธีกรรมเพื่อจัดการปัญหาในครอบครัว	94
ประเพณีสงกรานต์ พิธีกรรมเพื่อบูชาผีและรักษาอำนาจศักดิ์สิทธิ์และพลังของชุมชน	97
บทที่ 6 สรุป อภิปรายผล และข้อเสนอแนะ.....	99
ความมุ่งหมายของงานวิจัย.....	99
สรุปผล	99
อภิปรายผล.....	108
ข้อเสนอแนะ	110
บรรณานุกรม.....	112
ภาคผนวก.....	117
ภาคผนวก ก	118
ภาคผนวก ข	120
ประวัติผู้เขียน.....	123

สารบัญภาพประกอบ

หน้า

ภาพประกอบ 1 ที่ตั้งทุ่งกุลาร้องไห้ในแผนที่ประเทศไทย(สุกัญญา เบาเนต, 2553:13).....	29
ภาพประกอบ 2 แผนที่แสดงพื้นที่ทุ่งกุลาร้องไห้และแบ่งพื้นที่ตามจังหวัดต่าง ๆ (สุกัญญา เบาเนต, 2553:14).....	30
ภาพประกอบ 3แผนที่ทางอากาศแสดงถึงลักษณะภูมิประเทศของชุมชนบ้านเมืองบัว (www.Google Earth.co.th.เข้าถึงเมื่อวันที่ 20 มิถุนายน พ.ศ.2561)	31
ภาพประกอบ 4ลักษณะปากผายเล็กน้อย ลำตัวป่อง ก้นมนบางครั้งพบกันแหลม ฝาปิดเป็นภาวะทรงหม้อปากกว้าง ก้นกลม(สุกัญญา เบาเนต, 2553:57)	33
ภาพประกอบ 5รูปทรงภาชนะลักษณะปากผายเล็กน้อยลำตัวป่อง ก้นกลม ฝาปิดเป็นภาชนะทรงชาม (สุกัญญา เบาเนต, 2553:57).....	33
ภาพประกอบ 6 ภาชนะขนาดใหญ่หรือแบบ แคปซูล(สุกัญญา เบาเนต, 2553:58)	33
ภาพประกอบ 7 ภาชนะขนาดใหญ่คล้ายโอ่ง ทรงไข่(สุกัญญา เบาเนต, 2553:59).....	34
ภาพประกอบ 8 แหล่งขุดชั้นทางโบราณคดีบริเวณป่าช้าหลังวัดปทุมคงคา.....	35
ภาพประกอบ 9 กู่เมืองบัว อโรคยาศาลในวัฒนธรรมเขมร.....	36
ภาพประกอบ 10 “สิม” อุโบสถหลังเก่าของวัดปทุมคงคา.....	40
ภาพประกอบ 11 ซึ้นกอิทธิหรือโพนซึ้นก.....	41
ภาพประกอบ 12 เส้าป้อบ้านหรือหลักกลางบ้าน	45
ภาพประกอบ 13 ซึ่กระบองซึ่ได้และฮางรองซึ่ได้.....	48
ภาพประกอบ 14 การลอกปอและตากเส้นปอริมแม่น้ำชีจังหวัดมหาสารคาม ภาพโดย ฟรานซิส คริปส์ พ.ศ.2507	50
ภาพประกอบ 15 ต้นยูคาลิปตัสริมถนนและท้องนาในเขตทุ่งกุลาร้องไห้.....	53
ภาพประกอบ 16 หนังสือตำราอีสานตำนานเมืองบัว.....	57
ภาพประกอบ 17 นายไพจิตร วสันตเสนานนท์ อดีตครูโรงเรียนเมืองบัววิทยาคาร ผู้เริ่มต้นศึกษาประวัติศาสตร์ชุมชนเมืองบัว.....	61

ภาพประกอบ 18 เทวรูปบุรุษและสตรีที่พบที่โบราณสถานคูเมืองบัว	62
ภาพประกอบ 19 บรรายากาศในประเพณีสร้างคูเมืองบัว	64
ภาพประกอบ 20 ขบวนแห่อัญเชิญผีที่อยู่ตามคุ้มต่าง ๆ ไปยังบริเวณดอนคูเพื่อทำพิธีสร้างคู	64
ภาพประกอบ 21 อาคารพิพิธภัณฑ์ท้องถิ่นวัดศรีอริยวงค์	67
ภาพประกอบ 22 รูปเคารพของเจ้าปู่เมืองเจียม ที่ตั้งอยู่ในศาลแห่งใหม่บริเวณคูเมืองบัว	75
ภาพประกอบ 23 รูปเคารพเจ้าปู่ขุนเมือง ตั้งบริเวณเทศบาลตำบลเมืองบัวหลังเก่า	76
ภาพประกอบ 24 รูปเคารพเจ้าปู่อุปฮาดเหง้าแสนเมือง ตั้งอยู่บริเวณศาลข้างตลาดสดชุมชนบ้านเมืองบัว	77
ภาพประกอบ 25 หลวงปู่ชม ฐานะธัมโม	80
ภาพประกอบ 26 เจติย์บรรจุอัฐิธาตุหลวงปู่ชม ณ วัดกุ้พระโกนา	80
ภาพประกอบ 27 ศาลเจ้าปู่ขุนช้าง	81
ภาพประกอบ 28 รูปเคารพเจ้าปู่สุณาโท	82
ภาพประกอบ 29 รูปเคารพเจ้าปู่แสนดีแสนคำ	83
ภาพประกอบ 30 รูปเคารพเจ้าปู่แก้วคำกร	84
ภาพประกอบ 31 รูปเคารพเจ้าพ่อศรีนครเตา ณ ศาลเจ้าพ่อศรีนครเตา บ้านเมืองเตา อำเภอยักษ์มภูมิพิสัย จังหวัดมหาสารคาม	86
ภาพประกอบ 32 บ่อพันขัน	92
ภาพประกอบ 33 กู่คันธนาม	93

บทที่ 1

บทนำ

ภูมิหลัง

ผีเป็นความเชื่อที่ฝังแน่นในผู้คนและสังคมไทยมาอย่างยาวนานตั้งแต่โบราณจนกระทั่งปัจจุบัน ผีคือสิ่งที่มนุษย์เชื่อว่าเป็นสภาพลึกลับมองไม่เห็นตัวแต่อาจจะปรากฏเหมือนมีตัวตนได้ อาจจะให้คุณหรือโทษได้มีทั้งดีและร้าย เช่น ผีปูด ผีเรือน ผีहां, เรียกคนที่ตายไปแล้วว่า ผี(ราชบัณฑิตยสถาน, 2556) ถึงแม้สังคมไทยได้รับอิทธิพลจากพุทธศาสนาอย่างแพร่หลายก็ตามแต่ความเชื่อเรื่องผีก็ยังฝังลึกอยู่ในวิถีชีวิตของผู้คนอย่างเหนียวแน่น

ความเชื่อเรื่องผีของชาวอีสานมีอิทธิพลต่อวิถีชีวิต ทั้งในด้านเกษตรกรรม ประเพณีพิธีกรรม การนับถือในฐานะผู้ปกป้องรักษาชุมชนและทรัพยากรของชุมชน เช่น ป่า แม่น้ำหรือแหล่งน้ำ โบราณสถาน สถานที่สำคัญต่าง ๆ ของชุมชนล้วนแล้วแต่ถูกปกป้องรักษาโดยผี อีกทั้งมีการขอและบนบานศาลกล่าวต่าง ๆ เพื่อโชคลาภและความเป็นอยู่ที่มีสุขของคนในชุมชน ผีจึงมีบทบาทสำคัญต่อการดำเนินชีวิตของคนอีสานตั้งแต่เกิดจนถึงตาย

บ้านเมืองบัว ตำบลเมืองบัว อำเภอเกษตรวิสัย จังหวัดร้อยเอ็ด เป็นชุมชนที่มีการตั้งถิ่นฐานมาตั้งแต่โบราณและมีการนับถือผีเช่นเดียวกับชุมชนอื่นในอีสาน บ้านเมืองบัวเป็นชุมชนขนาดใหญ่ มีเนื้อที่ 3.4 ตารางกิโลเมตร มีประชากรประมาณ 6,000 คน(สำนักงานสถิติจังหวัดร้อยเอ็ด, 2560) โดยแบ่งการปกครองออกเป็น 6 หมู่บ้าน คือ หมู่ที่ 1 หมู่ที่ 2 หมู่ที่ 5 หมู่ที่ 6 หมู่ที่ 10 และหมู่ที่ 11 สภาพภูมิศาสตร์ของชุมชนบ้านเมืองบัวพบว่า ตั้งอยู่ใกล้กับลำน้ำเสียวและลำน้ำเตา อันเป็นลำน้ำสาขาของแม่น้ำมูล ลำน้ำเสียวไหลผ่านทางด้านทิศเหนือในระยะห่างประมาณ 500 เมตร ส่วนลำน้ำเตาไหลผ่านทางด้านทิศใต้ ในระยะห่างประมาณ 2 กิโลเมตร ซึ่งลำน้ำเสียวเป็นลำน้ำสายสำคัญที่ทอดยาวจากตอนกลางของที่ราบสูงบริเวณอำเภอบรบือ จังหวัดมหาสารคาม เมื่อลำน้ำไหลผ่านที่ราบต่ำไปทางทิศตะวันออกเฉียงใต้จากจุดกำเนิดมาถึงบริเวณที่ราบลุ่มทุ่งกุลาร้องไห้ได้นำเอาความอุดมสมบูรณ์มาสู่ที่ราบลุ่มและลำน้ำ จึงเหมาะแก่การตั้งชุมชนเกษตรกรรม

ชุมชนบ้านเมืองบัวเป็นชุมชนขนาดใหญ่อยู่ในพื้นที่ของทุ่งกุลาร้องไห้ซึ่งมีผู้คนอาศัยตั้งหลักแหล่งมาตั้งแต่สมัยก่อนประวัติศาสตร์อายุราว 4,000-1,500 ปีมาแล้ว หลักฐานที่เด่นชัดคือโคกเนินที่

เป็นชุมชนโบราณ มีการเพาะปลูกข้าวเป็นหลัก นอกจากนี้ยังรู้จักการทอผ้า ทำเครื่องปั้นดินเผา เลี้ยงสัตว์ มีการทำเกลือสินเธาว์ ถลุงเหล็กและมีแบบแผนพิธีศพออย่างชัดเจน ร่องรอยหลักฐานของคนโบราณดังกล่าวได้ถูกขุดพบและรู้จักกันในชื่อ “วัฒนธรรมทุ่งกุลาร้องไห้” (สุภิญญา เบาเนต, 2553) ชุมชนบ้านเมืองบัวจึงมีความสำคัญในฐานะเป็นแหล่งโบราณคดีที่สำคัญของพื้นที่ทุ่งกุลาร้องไห้

ผี ในชุมชนบ้านเมืองบัวและผีที่คนในชุมชนให้ความเคารพและสักการะกราบไหว้มีอยู่หลายตน ซึ่งทำหน้าที่ปกปักรักษาทรัพยากรของชุมชน เช่น ลำน้ำ หนองน้ำ ป่าชุมชน ป่าช้า และโบราณสถาน ผีในชุมชนบ้านเมืองบัวสามารถแบ่งออกเป็นกลุ่มตามช่วงระยะเวลาในการเกิดขึ้นและมีผู้คนนับถือได้ทั้งหมด 5 กลุ่ม คือ

กลุ่มที่1 ผีจากรรณกรรมท้องถิ่นและเรื่องเล่าตำนานท้องถิ่นผีหัวแสง

กลุ่มที่2 ผีบรรพบุรุษที่เข้ามาพร้อมกับการสร้างบ้านแปลงเมืองของกลุ่มคนลาวในพื้นที่ของชุมชนบ้านเมืองบัวเชื่อกันว่ากลุ่มของเจ้าปู่เมืองเจียมอพยพมาจากนครจำปาศักดิ์และตั้งชุมชนเมืองบัวขึ้นในปีพ.ศ.2410 ผีกลุ่มแรกนี้ปรากฏขึ้น 3 ตน คือ 1.เจ้าปู่เมืองเจียมผีปู่ตาประจำบ้านเมืองบัว เจ้าปู่เมืองเจียมเป็นอดีตเจ้าเมืองที่ปกปักรักษาบ้านเมืองบัวมาตั้งแต่ครั้งโบราณ ชุมชนทำรูปเคารพไว้บริเวณดอนปู่เมืองบัว 2.เจ้าปู่อุปฮาดเหง้าเมืองแสน มีฐานะรองจากเจ้าปู่เมืองเจียม ศาลตั้งอยู่หมู่ที่11 มีหน้าที่ปกปักรักษาบ้านเมืองทางทิศตะวันออกของหมู่บ้าน 3.เจ้าปู่ขุนเมือง รักษาอาณาเขตทางทิศเหนือ ประทับที่ศาลหมู่ที่6 บริเวณข้างหน่วยงานเทศบาลตำบลเมืองบัว ผีกลุ่มแรกนี้เป็นผีปู่ตาที่ดูแลผู้คนอพยพเข้ามาในพื้นที่บ้านเมืองบัวในยุคแรก

กลุ่มที่3 ผีหลักบ้านและผีที่ดูแลทรัพยากรต่าง ๆ ในชุมชน ปีพ.ศ.2487 ผู้คนในหมู่บ้านล้มตายกันด้วยโรคฝีดาษ(ไข้ทรพิษ) ระบาดหนัก จึงได้นิมนต์หลวงปู่ชม สุทธิมโหม แห่งวัดภูพระโกนา มาเพื่อปัดเป่าและไล่ผีร้ายเพราะเชื่อว่าเหตุการณ์ดังกล่าวเกิดขึ้นจากการกระทำของผี การประกอบพิธีกรรมของหลวงปู่ชม ได้ทำพิธีโดยการเสกก่อนหินขนาดกลางและขนาดใหญ่จำนวน 8 ก้อน ให้ชาวบ้านนำไปปักหลักในแต่ละทิศของหมู่บ้าน เพื่อเป็นการไล่ผีร้ายและบอกกล่าวผีอื่น ๆ ให้ไปหาที่อยู่หลังจากนั้นเกิดเป็นหลักบ้านและเกิดผีที่ปกปักรักษาพื้นที่ต่าง ๆ ในชุมชนตามมาเป็นลำดับรวมทั้งหมด 5 แห่ง คือ 1.เจ้าปู่แก้วคำกรผีเจ้าปู่ประจำบ้านหมู่ที่1 ศาลตั้งอยู่ติดกับบึงบ้าน(หลักเมือง) 2. เจ้าปู่ขุนช้าง ผีเจ้าปู่ประจำหมู่ที่5 ศาลตั้งอยู่ติดกับหนองช้าง สระน้ำใช้ของหมู่บ้านทางด้านทิศใต้ 3. เจ้าปู่สุนโท รักษาอาณาเขตบริเวณหนองน้ำเมืองบัวทางทิศเหนือ เจ้าปู่ประจำบ้าน หมู่ที่10 ศาลตั้งอยู่บริเวณหนองน้ำกลางบ้านเมืองบัวและยังปรากฏชื่อผีอีกหลายตนที่อาศัยอยู่ที่หนองน้ำนี้คือ ผี

เจ้าปู่เฒ่า เจ้าปู่ห่วย เจ้าปู่จริน 4.เจ้าปู่แสนดีแสนคำ ผีปู่ตาประจำหนองน้ำส้มโฮง อยู่ทางด้านทิศตะวันตกของบ้านเมืองบัว หมู่ที่2 ศาลตาปู่ตั้งอยู่ติดกับหนองน้ำส้มโฮง 5.เจ้าปู่มหาฤๅษีเป็นผีที่สถิตอยู่ในภูบ้านเมืองบัว เชื่อว่าเป็นผู้ทรงศีลที่คอยปกป้องรักษาภู ผีกลุ่มที่3 นี้เกิดขึ้นเมื่อชุมชนบ้านเมืองบัวมีการขยายตัวออกมาตั้งบ้านเรือนเพิ่มขึ้นในทางทิศเหนือของชุมชนแรกเริ่ม ส่งผลให้เกิดการสร้างสิ่งยึดเหนี่ยวจิตใจทั้งหลักปักบ้านและผีตามสถานที่สำคัญต่าง ๆ

กลุ่มที่4 เจ้าพ่อศรีนครเตา เป็นผีที่ผู้คนในบริเวณทุ่งกุลาร้องไห้ให้ความนับถือในพื้นที่บ้านเมืองบัว เจ้าพ่อศรีนครเตาคือผู้ที่คอยปกป้องรักษาทุ่งนา สัตว์เลี้ยงของชาวบ้านพร้อมทั้งมีอิทธิฤทธิ์ลดบันดาลให้พื้นที่นามีความอุดมสมบูรณ์ ข้าวงาม น้ำเยอะ ศาลเจ้าพ่อศรีนครเตาตั้งอยู่บริเวณริมฝั่งลำน้ำเตา ทิศตะวันออกของหมู่บ้าน

กลุ่มที่5 ผีกลุ่มใหม่ที่เชื่อมโยงกับผีภายนอก ในปีพ.ศ.2559 คนในชุมชนบ้านเมืองบัวกลุ่มหนึ่งมีความเชื่อว่าการสงฆ์ในช่วงที่ผ่านมาทำไม่ถูกวิธีและคนในชุมชนทำผิดต่อพื้นที่ศักดิ์สิทธิ์ดังกล่าวหลายครั้ง จึงทำให้เกิดเภทภัยในชุมชนมากมาย เช่น เจ้าอาวาสวัดศรีอริยวงศ์ที่มรณะภาพ อาการอาพาธของเจ้าอาวาสรูปใหม่ ผลผลิตทางการเกษตรที่ไม่เพียงพอต่อความต้องการของคนในชุมชน คนในชุมชนล้มป่วยหรือเสียชีวิตอย่างไร้สาเหตุ อีกทั้งยังมีการขาดลอกท่อระบายน้ำของเทศบาลตำบลเมืองบัวที่ส่งผลกระทบไปถึงที่นาของคนในชุมชน ดังนั้นจึงมีแนวคิดที่จะทำพิธีไหว้ขอขมาสิ่งศักดิ์สิทธิ์และเป็นการเสริมชะตาเมือง อีกทั้งยังเป็นการดำเนินการทำงานของรัฐที่ส่งผลกระทบในเชิงลบต่อคนในชุมชน ในวันที่13 กรกฎาคม พ.ศ.2559 จึงมีการจัดพิธีบวงสรวงขอขมาสิ่งศักดิ์สิทธิ์โดยการนำของนางสำเนียง ลาดแท่นและกลุ่มชาวบ้านที่เห็นด้วย โดยการบวงสรวงครั้งนี้เป็นการเข้ามามีบทบาทของผีตนใหม่ซึ่งไม่ได้มีความเกี่ยวข้องกับผีทั้ง 9 ตนที่มีอยู่เดิมในชุมชน ทั้งนี้นางสำเนียง ลาดแท่น ก็เป็นหนึ่งในร่างเทียมครั้งนี้ด้วย มีจำนวนผีที่เข้ามามีบทบาทในพิธีทั้งหมด 6 ตน คือ ปู่สือออน ปู่ผ่าน สีโหเดมิ สีนไชยและเจ้าพ่อแสนบ่อ ผีทั้ง 6 ตนนั้นมีความสัมพันธ์กันกับพื้นที่ใกล้เคียงโดยเฉพาะพื้นที่ที่เป็นแหล่งโบราณคดี เช่น บ่อพันขัน ภูคันธนาม และภูเมืองบัว เป็นต้น การสร้างความสัมพันธ์เชิงพื้นที่เหล่านี้เป็นการอธิบายเครือข่ายของผีทั้ง 6 ตน ผ่านสถานที่ที่มีความสำคัญในบริเวณต่าง ๆ โดยยึดโยงกัน ซึ่งการให้ความสำคัญกับ บ่อพันขันที่มีปู่ผ่าน ปู่ศรีออน เป็นสถานที่หลักของผีทั้ง 6 ตน เพราะต่อมาผีทั้ง 6 ตนได้แยกตัวออกมาปกครองพื้นที่ต่าง ๆ โดยรอบ เช่น ภูคันธนามมีเจ้าปู่สีนไชยและเดมิปกปักรักษา ภูเมืองบัวมีปู่สีโหปกปักรักษา ผีกลุ่มที่5 นี้เป็นผีที่เกิดขึ้นมาใหม่โดยมีการเชื่อมโยงกับพื้นที่สำคัญใกล้เคียง อีกทั้งยังเป็นการต่อรองกับรัฐในเรื่องการขาดท่อระบายน้ำที่ส่งผล

กระทบต่อคนในชุมชน รวมไปถึงการเชิญผีกลุ่มดังกล่าวไปรวมกันอีกครั้งหลังพิธีแล้วเสร็จที่บ้านของนางสำเนียง ลาดแท่น เพื่อเข้าทรงและว่ากล่าวตักเตือนสมาชิกในบ้านที่กระทำความผิดเพื่อให้หยุดกระทำ

การจัดการทรัพยากรต่าง ๆ ของชุมชนมักมีการนำเอาความเชื่อเรื่องผีมาใช้อยู่เสมอ เช่น การจัดการป่าไม้และการอนุรักษ์ป่าของชุมชน การจัดประเพณีลงปลาในหนองน้ำของชุมชนซึ่งจัดขึ้นทุกปีและมีข้อห้ามไม่ให้ลงจับปลาในหนองน้ำชุมชนจะจับได้เฉพาะประเพณีลงปลาเท่านั้น การอนุรักษ์พื้นที่โบราณสถานของชุมชน อีกทั้งเป็นตัวแทนของการต่อต้านอำนาจของรัฐต่าง ๆ ทั้งหน่วยงานท้องถิ่นรวมถึงหน่วยงานของรัฐเช่น กรมศิลปากร กล่าวคือในปีพ.ศ.2548 มีผู้ลักลอบขุดเอาโบราณวัตถุในคูเมืองบัวหลังจากนั้นก็ได้นำเอากลับคืนไว้ที่เดิมกรมศิลปากรจึงได้นำโบราณวัตถุซึ่งเป็นเทวรูป 2 องค์ ไปเก็บรักษาไว้ที่พิพิธภัณฑสถานแห่งชาติร้อยเอ็ด ส่งผลให้คนในชุมชนออกมาคัดค้านและเรียกร้องให้กรมศิลปากรนำเทวรูปมาคืนให้กับชุมชนเพราะคนในชุมชนใช้ในพิธีสงฆ์ทุกปี และกรมศิลปากรมีการวางแผนว่าจะขุดแต่งโบราณสถานคูเมืองบัวแต่ชุมชนคัดค้านเพราะเชื่อว่าหากขุดแต่งบริเวณนี้จะทำให้สิ่งศักดิ์สิทธิ์ที่สำคัญในชุมชนหายไป(สัมภาษณ์นายไพจิตร วสันตเสนานนท์ ,2561) ปรากฏการณ์ที่เกิดขึ้นเหล่านี้เป็นบทบาทของผีที่คอยปกป้องรักษาทรัพยากรของชุมชนไม่ให้หมดไป นอกจากบทบาทหน้าที่ดังกล่าวมาข้างต้นแล้วนั้น ผีของชุมชนบ้านเมืองบัวยังมีบทบาทสำคัญในการดำเนินชีวิตของผู้คนในภาคเกษตรกรรม คือการบนบานขอฟ้าฝนในการทำนา การใช้ผีในการดูแลสัตว์เลี้ยงตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน

รูปแบบของการนับถือผีของชุมชนบ้านเมืองบัวมีรูปแบบที่สัมพันธ์กับระบบเครือญาติซึ่งมีการนับถือลำดับขั้นของผู้ใหญ่ตามความอาวุโสที่เคารพ มีสัมพันธ์กับประวัติศาสตร์ของชุมชนอย่างแยกไม่ออก การเปลี่ยนแปลงทางสังคมของชุมชนบ้านเมืองบัวตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบันที่เกี่ยวข้องกับความเชื่อเรื่องผี การเปลี่ยนแปลงของชุมชนส่งผลมาจากการนับถือผีในแต่ละช่วงเวลา ความโดดเด่นของความเชื่อเรื่องผีในชุมชนบ้านเมืองบัวคือเกิดเป็นการสร้างพลังของชุมชนการสร้างอัตลักษณ์ของชุมชนในด้านความเชื่อ การแก้ปัญหาในชุมชนการสร้างความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันผ่านความเชื่อเรื่องผี ประเพณีความเชื่อและพลังของคนในชุมชนชนอันเนื่องมาจากอัตลักษณ์ ประเพณีพิธีกรรมต่าง ๆ ที่ช่วยยึดโยงผู้คนให้รวมกลุ่มกัน รวมทั้งการสร้างสัญลักษณ์ของชุมชนผ่านสิ่งศักดิ์สิทธิ์และพิธีสงฆ์ โดยชาวบ้านจะประยุกต์พิธีกรรมการเลี้ยงผีปู่ตาเข้ามาผสมผสานกับพิธีกรรมการสงฆ์คือการเสี่ยงทาย โดยใช้ ภูมิปัญญาผู้เฒ่าผู้แก่สังเกต เหตุการณ์ธรรมชาติเพื่อทำนายสภาพดินฟ้าอากาศในอนาคต

(ไพจิตร วสันตเสนานนท์, 2550:85) การรื้อฟื้นประเพณีเก่าของชุมชน การอนุรักษ์ทรัพยากรในชุมชน รวมถึงการสร้างพิพิธภัณฑ์วัดศรีอริยวงศ์เพื่อเป็นแหล่งเรียนรู้ของคนในชุมชน เพื่อสร้างพลังของชุมชน จนประสบความสำเร็จและกลายเป็นชุมชนที่มีส่วนร่วมต่อกันในทุกๆด้าน เป็นผลมาจากความเชื่อที่มีร่วมกันในเรื่องผีของชุมชน

ความเชื่อเรื่องผีที่สืบทอดกันมาตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบันของชุมชนบ้านเมืองบัว ที่มีรูปแบบที่โดดเด่นและเปลี่ยนแปลงไปตามยุคสมัยของสังคม ความเชื่อเหล่านั้นยังคงฝังแน่นอยู่ในชุมชนซึ่งเป็นทุนทางสังคมของชุมชนแห่งนี้ ความสมัครสมานสามัคคีของคนในชุมชนที่เกิดจากความเชื่อเรื่องผี การสร้างพลังชุมชนให้เป็นชุมชนเข้มแข็งและสามัคคีกันจากความเชื่อเรื่องผี ประวัติศาสตร์ชุมชน การใช้ผีซึ่งเป็นทุนทางสังคมเพื่ออธิบายโครงสร้างทางสังคม เศรษฐกิจชุมชน การเมืองท้องถิ่น รวมถึงพลวัตของผีที่มีหน้าที่แตกต่างกันในแต่ละช่วงเวลาและรูปแบบทางความเชื่ออันนำมาสู่พลังของชุมชน

ทำไมความเชื่อเรื่องผีจึงเป็นเครื่องมือสำคัญในการสร้างพลังของชุมชนและจัดการความขัดแย้ง มีกระบวนการอย่างไรในการใช้ผี จนเกิดเป็นการสร้างพลังชุมชน จึงสมควรอย่างยิ่งที่จะทำการศึกษาวิจัยเพื่อให้เข้าใจ ประวัติศาสตร์ท้องถิ่น ทุนทางสังคม โครงสร้างทางสังคม พลวัตของผีกับชุมชน การใช้ความเชื่อเรื่องผีเป็นเครื่องมือในมิติต่างๆผ่านเรื่อง ผีกับการสร้างพลังของชุมชน บ้านเมืองบัว ตำบลเมืองบัว อำเภอเกษตรวิสัย จังหวัดร้อยเอ็ด

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1. เพื่อศึกษาประวัติศาสตร์ชุมชนและความสัมพันธ์ของคนกับความเชื่อเรื่องผีที่มีในชุมชน
2. เพื่อศึกษาทุนทางสังคมและโครงสร้างทางสังคมผ่านความเชื่อเรื่องผี
3. เพื่อศึกษากระบวนการสร้างพลังของชุมชนผ่านความเชื่อเรื่องผี

ความสำคัญของการวิจัย

- 1.ทราบถึงความสัมพันธ์ของผู้คนในชุมชนบ้านเมืองบัวกับสิ่งศักดิ์สิทธิ์ของชุมชน
- 2.ทราบถึงทุนทางสังคมและโครงสร้างทางสังคมของชุมชนผ่านความเชื่อเรื่องผีและพลวัตของความเชื่อเรื่องผี

3.ทราบถึงรูปแบบวิธีการสร้างตัวตนของชุมชนและการสร้างพลังของชุมชนผ่านความเชื่อเรื่องผี

ขอบเขตของการวิจัย

1.ขอบเขตด้านเวลา วิทยานิพนธ์เล่มนี้ทำการศึกษาวิจัยตั้งแต่เดือนกรกฎาคมพ.ศ.2562 ถึงเดือนพฤศจิกายน พ.ศ.2565 ข้อมูลบางส่วนเป็นเนื้อหาที่ผู้วิจัยได้ลงเก็บข้อมูลในพื้นที่แล้วตั้งแต่ปีพ.ศ.2556 ซึ่งสามารถนำมาอธิบายเรื่องราวที่เกิดขึ้นในช่วงเวลาที่ศึกษาได้

2.ขอบเขตด้านสถานที่ วิทยานิพนธ์เล่มนี้ทำการศึกษาวิจัยชุมชนบ้านเมืองบัว ตำบลเมืองบัว อำเภอกะทู้ศรีวิชัย จังหวัดร้อยเอ็ด

3.ขอบเขตด้านประชากร วิทยานิพนธ์เล่มนี้ใช้กลุ่มตัวอย่าง 3 กลุ่ม คือกลุ่มผู้รู้ 10 คน กลุ่มผู้ปฏิบัติ 25 คน และกลุ่มบุคคลทั่วไป 25 คน

นิยามศัพท์เฉพาะ

ผี หมายถึง วิญญาณหรือสิ่งลึกลับที่สามารถให้คุณและโทษแก่ผู้คน ซึ่งเป็นที่นับถือและยำเกรงของคนในลักษณะต่าง ๆ เช่น ปกปักรักษา คุ้มครองป้องกัน ลงโทษ บันดาลโชคลาภ ทั้งนี้ยังหมายถึงความเชื่อเรื่องผีที่คนในชุมชนใช้ร่วมกันเป็นสัญลักษณ์ของสิ่งศักดิ์สิทธิ์ที่เกิดเป็นกฎระเบียบของคนในชุมชน และยังเป็นเครื่องมือที่ใช้ในการจัดการปัญหาต่างๆที่เกิดขึ้นในชุมชน

ดอนปู่ตา หมายถึง พื้นที่ที่มีผีปกปักรักษาส่วนใหญ่เป็นพื้นที่ป่าชุมชนหรือป่าช้า ผีที่ปกปักรักษาคือ ผีปู่ตาซึ่งชุมชนให้ความเคารพศรัทธาในฐานะเป็นผีเจ้าที่เจ้าทางและผีบรรพบุรุษ ดอนปู่ตายเป็นพื้นที่ในการรวมกลุ่มเพื่อเลี้ยงผีปู่ตาของชุมชนทุกๆปี

เผ่าเจ้า หมายถึง คนกลางที่สามารถติดต่อกับผีบางท้องถิ่นเรียกว่าหมอทรงคนทรง ซึ่งจะเป็นผู้รับผิดชอบในการเลี้ยงผี อัญเชิญผีลงมารับการเคารพสักการะอีกทั้งอัญเชิญลงมารับเครื่องไหวเครื่องเลี้ยง หรือเป็นผู้นำในพิธีกรรมที่เกี่ยวข้องกับผีต่าง ๆ ทั้งในกรณีของการทำผีแล้วมาขอขมาและพิธีกรรมสำคัญของชุมชนที่เกี่ยวข้องกับผี

ชุมชน หมายถึง ชุมชนบ้านเมืองบัว ตำบลเมืองบัว อำเภอกะทู้ศรีวิชัย จังหวัดร้อยเอ็ด ซึ่งเป็นพื้นที่ในการทำวิจัย

บิโอบ้าน หมายถึง หลักบ้านหรือหลักกลางบ้าน ถ้าเป็นเมืองใหญ่จะเรียกว่าหลักเมืองหรือมหะคัคคัหลักเมือง เป็นความเชื่อของคนอีสานที่เชื่อว่าผีหรือวิญญาณของเจ้าเมืองหรือผู้ตั้งบ้านสร้างบ้านแปงเมืองสถิตอยู่และคอยปกป้องรักษาคนในชุมชน

กู๋เมืองบัว หมายถึง โบราณสถานในวัฒนธรรมเขมรที่ตั้งอยู่ในชุมชนบ้านเมืองบัว กู๋คือคำที่คนในภาคเหนือและภาคตะวันออกเฉียงเหนือของประเทศไทยใช้เรียก สถูป เจดีย์และบางท้องถิ่นในภาคตะวันออกเฉียงเหนือใช้เรียกปราสาทในวัฒนธรรมเขมร ในที่นี้หมายถึงการเรียกปราสาท(กรมศิลปากร, 2550:42) กู๋เมืองบัวเป็นศูนย์รวมความเชื่อของคนในชุมชนและเป็นพื้นที่ศักดิ์สิทธิ์ของชุมชน

สร้งกู๋ หมายถึง ประเพณีสำคัญของคนในชุมชนบ้านเมืองบัว จัดขึ้นในเดือน 6 (พฤษภาคม) ของทุกปี เป็นประเพณีที่แสดงถึงความเคารพนบถนอมต่อผีและสิ่งศักดิ์ที่ปกป้องรักษาชุมชน การสร้งกู๋คือการรตนน้ำสถานที่ศักดิ์สิทธิ์และสิ่งศักดิ์สิทธิ์ ซึ่งเป็นความเชื่อของคนอีสาน

การต่อรองอำนาจ หมายถึง กระบวนการต่อรองโดยใช้สิ่งต่างๆ ทั้งความเชื่อ พิธีกรรม อำนาจทางการเมือง อำนาจทางความเชื่อ เพื่อต่อรองผลประโยชน์ของกลุ่มคนในสังคม การต่อรองอำนาจอาจเกิดจากคนในชุมชนต่อรองอำนาจกันเองภายใน หรือคนในชุมชนต่อรองอำนาจกับรัฐส่วนกลางหรือในระดับท้องถิ่น หรือแม้กระทั่งการต่อรองของคนในครอบครัว

พลังชุมชน หมายถึง ความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันของคนในชุมชนซึ่งสะท้อนจาก การดำเนินชีวิต การสร้างข้อปฏิบัติและข้อตกลงร่วมกันในด้านต่าง ๆ ความเชื่อความศรัทธาในสิ่งเดียวกัน จนร้อยรัดผู้คนเข้าด้วยกัน เป็นพลังที่ทำให้เกิดการพัฒนาและส่งเสริมให้ชุมชนมีความเข้มแข็ง

กรอบแนวคิดในการวิจัย

การวิจัยใช้แนวคิดที่เกี่ยวข้องกับวัฒนธรรมชุมชนซึ่งสามารถอธิบาย สังคม วัฒนธรรมและความเชื่อของผู้คนแนวคิดมีทั้งหมด 3 แนวคิดคือ

- 1.แนวคิดภูมิวัฒนธรรม
- 2.แนวคิดประวัติศาสตร์ท้องถิ่น
- 3.แนวคิดโครงสร้างทางสังคม
- 4.แนวคิดทุนทางสังคม

แนวคิดทั้งสามสามารถอธิบายสรุปได้ดังนี้

1. ภูมิวัฒนธรรม

ภูมิวัฒนธรรม(Cultural landscape) คือการมองผู้คนและความสัมพันธ์ทางสังคมที่เกิด การเกี่ยวดองกันของผู้คนจากข้างในที่เน้นความสัมพันธ์ระหว่างคนกับคน คนกับธรรมชาติ และคนกับ สิ่งเหนือธรรมชาติ ที่ทำให้เกิดสำนึกร่วมของการอยู่เป็นกลุ่มเหล่าภายในพื้นที่วัฒนธรรมเดียวกันที่นับ แต่ชุมชนบ้านที่ไม่ได้ขึ้นอยู่กับจำนวนครัวเรือนของหมู่บ้านหมู่บ้านนี้ หากอยู่ที่ความสัมพันธ์ทางสังคมแบบ เห็นหน้าค่าตา(Face to face relation) ภูมิวัฒนธรรมไม่หยุดนิ่งมีการเปลี่ยนแปลงผ่านยุคสมัย ดังนั้นการศึกษาประวัติศาสตร์ท้องถิ่นจะทำให้เข้าใจความเปลี่ยนแปลงเข้าใจความเป็นสังคม เศรษฐกิจ และวัฒนธรรมที่สัมพันธ์กับภูมิวัฒนธรรม นิเวศวัฒนธรรม และชีววัฒนธรรมของคน ภายใน(ศรีศักร วัลลิโภดม, 2557:10-36)

2. ประวัติศาสตร์ท้องถิ่น

ศรีศักร วัลลิโภดม เห็นว่าประวัติศาสตร์ท้องถิ่นคือการศึกษาชุมชนที่มองจากระดับล่างสู่ เบื้องบน ประวัติศาสตร์ท้องถิ่นมีการเริ่มต้น มีพัฒนาการ มีการคลี่คลาย หรืออาจสิ้นสุดไปได้ และ เป็นเรื่องราวของสังคมนั้นๆ ที่ครอบคลุมด้านต่าง ๆ ทั้งด้านเศรษฐกิจการเมือง สังคม วัฒนธรรม และระบบความเชื่อ(ศรีศักร วัลลิโภดม, 2549:7-14)

ธิดา สาระยา (2525) ให้ความเห็นไว้ว่า ประวัติศาสตร์ท้องถิ่นคือประวัติของชุมชนใน ท้องถิ่น ประกอบด้วยส่วนที่เป็นเมืองและส่วนที่เป็นบ้าน การศึกษาประวัติศาสตร์ท้องถิ่นคือ การศึกษาประวัติศาสตร์ของชุมชน ประวัติศาสตร์ของมนุษย์สืบเนื่องจากโบราณถึงปัจจุบัน โดยเน้นที่ ผู้คนที่มิอยู่ในสังคมในท้องที่แห่งหนึ่งๆ มิได้เป็นการเน้นที่สถานที่ สิ่งก่อสร้าง ศิลปะโบราณวัตถุสถาน แต่ต้องเน้นผู้คนในชุมชนก่อนแล้วสิ่งอื่นๆ จึงเป็นผลตามมา หรือกล่าวอีกนัยหนึ่ง ประวัติศาสตร์ ท้องถิ่นคือกระบวนการศึกษาประวัติศาสตร์สังคมที่เน้น “มวลชน” เป็นสำคัญ(ธิดา สาระยา, 2525)

สุเทพ สุนทรเกสัช กล่าวถึงประวัติศาสตร์ท้องถิ่นว่า ประวัติศาสตร์ท้องถิ่น(Local History) มีความแตกต่างกับประวัติศาสตร์แห่งชาติ(National History) ประวัติศาสตร์ประวัติศาสตร์ ท้องถิ่นมิใช่เป็นแต่เพียงส่วนประกอบ แต่เป็นสิ่งที่มีความสำคัญในตัวของมันเอง การศึกษา ประวัติศาสตร์ท้องถิ่นก็คือการศึกษาชุมชนท้องถิ่น(Local Communities) ซึ่งเป็นตัวตนทางสังคม (Social Entities) โดยมีการเกิด การเติบโต การเสื่อม และการสิ้นสุดในตัวของมันเอง นัก

ประวัติศาสตร์ท้องถิ่นต้องพยายามทำความเข้าใจ และสามารถถ่ายทอดให้ผู้อ่านมองเห็นถึง กระบวนการเปลี่ยนแปลงดังกล่าวในสังคม หรืออาจกล่าวได้ว่า สาระสำคัญของประวัติศาสตร์ท้องถิ่นก็คือการศึกษาประวัติศาสตร์สังคม(Social History) ของชุมชนท้องถิ่น(สุเทพ สุนทรเกษม, 2540)

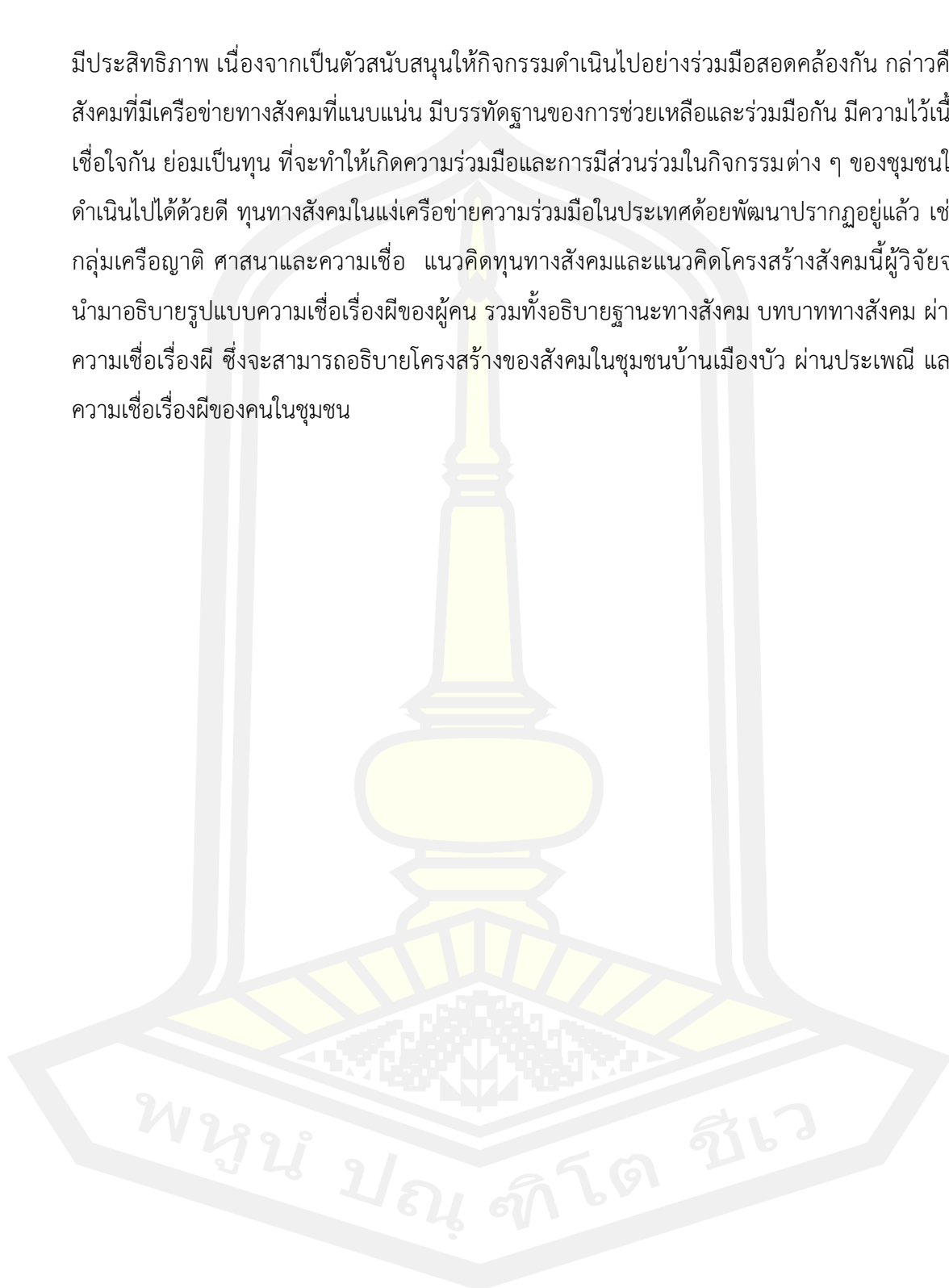
ทวีศิลป์ สืบวัฒนะ มองว่าการศึกษาประวัติศาสตร์ท้องถิ่นทำให้การศึกษาประวัติศาสตร์สังคมไทยชัดเจนยิ่งขึ้น เพราะนับแต่อดีตการศึกษาประวัติศาสตร์ไทยแบบลักษณะประวัติศาสตร์ชาติ ให้ความสำคัญกับผู้ปกครอง ศูนย์กลางอำนาจส่วนกลาง การศึกษาประวัติศาสตร์ท้องถิ่นจึงเป็น หนทางในการนำเรื่องราวชีวิตของผู้คนที่อยู่ภายใต้การปกครองไปเติมเต็มเรื่องราวให้สมบูรณ์ยิ่งขึ้น การศึกษาประวัติศาสตร์ท้องถิ่นมีผลต่อกับชุมชนท้องถิ่น ทั้งเป็นเครื่องมือในการชะลอความเป็น โลกาภิวัตน์ ทำให้ชุมชนรู้เรื่องราวของตนเองว่าตนคือใคร มาจากไหน มีอะไรสำคัญ ได้พบกับปัญหา และเปลี่ยนแปลงอย่างไรบ้างและชุมชนมีการแก้ไขปรับปรุงอย่างไร จากการจัดตั้งตนเองของ ชุมชนช่วยให้ชุมชนมีความมั่นใจในตนเองรวมทั้งเกิดความภาคภูมิใจในท้องถิ่นของตน สามารถทำให้เกิดพลังในชุมชน(ทวีศิลป์ สืบวัฒนะ, 2554:168)

3.โครงสร้างทางสังคม

อานันท์ กาญจนพันธุ์ กล่าวว่าโครงสร้างสังคมหมายถึง การจัดระเบียบทางสังคม (Social Order) ในรูปแบบต่าง ๆ ทุกอย่างของมนุษย์ที่สามารถจำแนกออกมาได้ เช่น กลุ่ม กระบวนการ ฐานะทางสังคม ตลอดจนสถานภาพบทบาทและบรรทัดฐานทางสังคม(อานันท์ กาญจนพันธุ์, 2562:116)

อภิญา เพื่องฟูสกุล อธิบายในแนวคิดพื้นฐานทางสังคมและวัฒนธรรม ได้อธิบายในหัวข้อ ศาสนาหัวข้อพิธีกรรมซึ่งเกี่ยวข้องกับโครงสร้างทางสังคมไว้ว่า ความสัมพันธ์ของพิธีกรรมกับการ เปลี่ยนแปลงทางสังคม ได้แก่ พิธีกรรมที่มุ่งสงวนรักษาโครงสร้างสังคมที่เป็นอยู่และพิธีกรรมที่มุ่ง เปลี่ยนแปลงมัน(Confirmative and Transformative Rituals) เน้นศึกษาหน้าที่พิธีกรรมในการ สงวนรักษาโครงสร้างสังคมและโครงสร้างสถาบันว่าเนื้อหาพิธีกรรมอย่างหนึ่งเอื้อหรือสอดคล้องต่อ การดำรงอยู่ของโครงสร้างอำนาจ ระบบเครือญาติ หรือการสงวนรักษาสภาพทางนิเวศ จะเห็นได้ว่า พิธีกรรมแบบเดียวกันสามารถถูกใช้ได้หลายบริบทโดยกลุ่มคนที่ต่างกันทำให้มีความหมายและ บทบาททางสังคมที่แตกต่างกันไป(อภิญา เพื่องฟูสกุล, 2546) ทุนทางสังคมว่า คือรูปแบบของ การจัดการทางสังคม เช่น ความเชื่อมั่นซึ่งกัน บรรทัดฐานและเครือข่าย ซึ่งทำให้สังคมดำเนินไปอย่าง

มีประสิทธิภาพ เนื่องจากเป็นตัวสนับสนุนให้กิจกรรมดำเนินไปอย่างร่วมมือสอดคล้องกัน กล่าวคือ สังคมที่มีเครือข่ายทางสังคมที่แน่นหนา มีบรรทัดฐานของการช่วยเหลือและร่วมมือกัน มีความไวเนื้อ เชื่อใจกัน ย่อมเป็นทุน ที่จะทำให้เกิดความร่วมมือและการมีส่วนร่วมในกิจกรรมต่าง ๆ ของชุมชนให้ ดำเนินไปได้ด้วยดี ทุนทางสังคมในแง่เครือข่ายความร่วมมือในประเทศด้อยพัฒนาปรากฏอยู่แล้ว เช่น กลุ่มเครือญาติ ศาสนาและความเชื่อ แนวคิดทุนทางสังคมและแนวคิดโครงสร้างสังคมนี้ผู้วิจัยจะ นำมาอธิบายรูปแบบความเชื่อเรื่องผีของผู้คน รวมทั้งอธิบายฐานะทางสังคม บทบาททางสังคม ผ่าน ความเชื่อเรื่องผี ซึ่งจะสามารถอธิบายโครงสร้างของสังคมในชุมชนบ้านเมืองบัว ผ่านประเพณี และ ความเชื่อเรื่องผีของคนในชุมชน

ฝึกับการสร้างพลังของชุมชนบ้านเมืองบัว

ตำบลเมืองบัว อำเภอกะเทยวิสัย จังหวัดร้อยเอ็ด

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

เพื่อศึกษาเพื่อศึกษา
ประวัติศาสตร์ชุมชนและ
ความสัมพันธ์ของคนกับความเชื่อ
เรื่องผีที่มีในชุมชน

เพื่อศึกษากระบวนการสร้างความ
สามัคคีและพลังท้องถิ่นของชุมชน
ผ่านเชื่อเรื่องผีของชุมชน

ประวัติศาสตร์ท้องถิ่นของชุมชน
ความสัมพันธ์ของคนกับคน คนกับ
ธรรมชาติ คนกับสิ่งเหนือธรรมชาติ
และการอยู่ร่วมกันในสังคม

รูปแบบทางความเชื่อเรื่องผีของชุมชน
บทบาททางสังคมและความสัมพันธ์ของ
ผู้คนในชุมชน

กรอบแนวคิดภูมิวัฒนธรรม ,ประวัติศาสตร์
ท้องถิ่นทุนทางสังคมและโครงสร้างทาง
สังคม

-ความสัมพันธ์ของผู้คนกับสิ่งศักดิ์สิทธิ์

-ทุนทางสังคม โครงสร้างทางสังคมของชุมชนและพลวัตผ่านความเชื่อ
เรื่องผี

-รูปแบบวิธีการสร้างตัวตนของชุมชนและการสร้างพลังของชุมชนผ่าน
ความเชื่อเรื่องผี

บทที่2

เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง ผู้วิจัยจำแนกออกเป็นประเด็นซึ่งเกี่ยวข้องกับรูปแบบและเนื้อหาของงานวิจัยได้ดังนี้

เอกสารและงานวิจัยด้านความเชื่อและการนับถือผี

ฉลาดชาย รมิตานนท์ กล่าวว่า การนับถือผีดำรงอยู่ควบคู่กับความเชื่อแบบพราหมณ์และพุทธ ศาสนาเป็นการดำรงอยู่ภายใต้โครงสร้างอันหนึ่งอันเดียวกันอย่างเหมาะสม มีความสัมพันธ์กันในรูปแบบการจัดสถานภาพสูงต่ำ มีการบังคับบัญชาและแบ่งหน้าที่อย่างเป็นระบบ ระบบความเชื่อทางศาสนาในสังคมไทยสัมพันธ์กับโครงสร้างทางเศรษฐกิจ การเมือง การปกครองและการบริหารในสังคมไทย โดยเห็นได้จากการรวมศูนย์อำนาจในสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวรัชกาลที่5 ต่อมา มีการรวมศูนย์ทางเศรษฐกิจ ผลที่เกิดขึ้นคือการเปลี่ยนแปลงในการจัดโครงสร้างของสังคม ศักดิ์สิทธิ์ในท้องถิ่นให้เป็นระบบที่รวมศูนย์เช่นเดียวกัน

การดำรงอยู่ของความเชื่อ ผี-พราหมณ์-พุทธ และวิทยาศาสตร์ สามารถดำรงอยู่ได้ในสังคมไทยควบคู่กันไปโดยไม่หักล้างซึ่งกันและกัน เพราะความเชื่อต่าง ๆ เหล่านี้เมื่อวิเคราะห์ในเชิงหน้าที่นิยม(Functionalism) ต่างก็ทำหน้าที่ในการตอบสนองความต้องการหรือความจำเป็นของผู้คนในสังคมทั้งในด้านจิตใจและวัตถุที่แตกต่างกันดังนั้นคนในชนชั้นต่าง ๆ ของสังคมไทยสามารถเลือกวิธีใดวิธีหนึ่งมาใช้แก้ปัญหาในชีวิต ซึ่งต้องแยกแยะโลกทัศน์ของกลุ่มคน หรือชนชั้นที่ต่างสถานภาพกันทั้งทางสังคม เศรษฐกิจ การศึกษาและการเมืองด้วย เพราะความแตกต่างกันเป็นระดับนี้คือปัจจัยหนึ่งที่ควบคุมอยู่เบื้องหลัง ดังนั้นการนับถือผีหรือสิ่งศักดิ์สิทธิ์รวมทั้งเวทย์มนต์คาถาจึงยังคงดำรงอยู่ได้ในปัจจุบัน

การจัดองค์กรของผีในระดับต่าง ๆ อาศัยประวัติศาสตร์ในระดับความรู้ของชาวบ้าน เช่น การใช้ตำนานเข้ามาเป็นพื้นฐานในการอธิบาย โดยอ้างอิงถึงวีระบุรุษ บุคคลสำคัญเพื่อให้การดำรงอยู่ของผีนั้นมีความจริงจังและถูกต้อง ดังนั้นการจัดระบบความสัมพันธ์จึงเป็นไปอย่างไม่เคร่งครัดไม่ตายตัว ในขณะเดียวกันก็เปิดโอกาสให้มีการอ้างอิงอำนาจศักดิ์สิทธิ์แหล่งเดียวกันได้(ฉลาดชาย รมิตานนท์และคณะ, 2526:84)

อมารสี เกียรธาวร ได้ศึกษาเรื่องเจ้าพ่อศรีนครเตาซึ่งเป็นผีที่คนในพื้นที่ทุ่งกุลาร้องไห้นับถือ (ชุมชนบ้านเมืองบัวซึ่งเป็นพื้นที่วิจัยอยู่ในพื้นที่ทุ่งกุลาร้องไห้และนับถือเจ้าพ่อศรีนครเตาด้วยเช่นกัน)

กล่าวว่า เจ้าพ่อศรีนครเตามีบทบาทสำคัญต่อชุมชนและวิถีชีวิตของผู้คน สามารถแบ่งเป็นระดับได้ 2 ระดับคือระดับปัจเจกบุคคลและระดับชุมชน ระดับปัจเจกบุคคลพบว่าความเชื่อมีบทบาทเป็นที่พึ่งทางใจในสถานการณ์วิกฤตหรือกรณีเลวร้ายต่าง ๆ เช่น เจ็บป่วย ของหาย เดินทางไกล ช่วยลดความวิตกกังวลและให้พลังทางใจแก่บุคคล ในระดับชุมชนพบว่าความเชื่อมีบทบาทในการรับรองสถานะใหม่ของบุคคลที่เกี่ยวข้องกับพิธีกรรม รับรองความศักดิ์สิทธิ์ของพิธีกรรมในชุมชน สนับสนุนวงจรเกษตรและความอุดมสมบูรณ์ของชุมชนสนับสนุนการพัฒนาชุมชนในส่วนที่เกี่ยวข้องกับการสร้างสถานที่ราชการ ความเชื่อในเจ้าพ่อศรีนครเตามีบทบาทในการควบคุมสังคมด้วยความเชื่อในความศักดิ์สิทธิ์ ผู้คนจึงไม่กล้าที่จะประพฤติดีไปจากกฎระเบียบของสังคม ไม่กล้าละเมิดตักตวงผลประโยชน์ที่สาธารณะ สิ่งเหล่านี้คือการสร้างความสงบสุขในสังคม

การสร้างความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันในหมู่ผู้คนเป็นการรักษาโครงสร้างทางสังคม คือการสร้างความสัมพันธ์ทางเครือญาติซึ่งทุกคนจะเป็นลูกหลานของ “พ่อใหญ่” ศรีนครเตาซึ่งเป็นบรรพบุรุษร่วมกันของผู้ที่นับถือ ความสัมพันธ์ที่เกิดจากความรู้สึกร่วมภายใต้สถานการณ์เดียวกันกล่าวคือชาวบ้านมีความต้องการเดียวกันคือฝนที่จำเป็นต่อการเกษตรกรรมอันส่งผลต่อความอยู่รอดในการดำรงชีวิต ดังนั้นความเชื่อที่แสดงออกผ่านพิธีกรรมจึงมีความสำคัญที่พวกเขารวมกลุ่มกันและรู้สึกถึงความรับผิดชอบและร่วมแรงร่วมใจโดยมีผลประโยชน์ร่วมกัน

สร้างความผูกพันในการเป็นเอกลักษณ์ร่วมของชุมชนโดยมีรากฐานสำคัญในการสร้างพลังแห่งความเชื่อจากตำนานที่เล่าในการเป็นวีระบุรุษผู้สร้างบ้านแปงเมือง เจ้าพ่อศรีนครเตาเป็นตัวแทนที่สร้างความผูกพันบนสำนึกของชุมชน (Community sense) ในความรู้สึกเป็นเจ้าของหรือเป็นส่วนหนึ่งของบ้านเมือง นำมาซึ่งความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน (อมวสี เถียรถาวร, 2532:271-273)

งานของสุริยา สมุทคุปต์ และคณะในเรื่อง “ทรงเจ้าเข้าผี” อธิบายไว้ในมุมมองของการทรงเจ้าและลัทธิทรงเจ้าในสังคมไทยไว้ว่า ลัทธิทรงเจ้าเข้าผีเป็นปรากฏการณ์ทางศาสนาและความเชื่อในสังคมเมือง ในลัทธิทรงเจ้าเข้าผีมีมิติที่เกี่ยวข้องกับอำนาจาจารกรรมและเทคโนโลยี การทรงเจ้าเข้าผีได้พัฒนาเป็นลัทธิพิธีและกลายเป็นปรากฏการณ์ทางสังคมในเมือง

ลัทธิพิธีทรงเจ้าเข้าผีอยู่ฝั่งตรงข้ามกับพุทธศาสนาเพราะเป็นศาสนปฏิบัติที่ใช้ไสยศาสตร์เป็นเครื่องมือสำคัญ ลัทธิทรงเจ้าเข้าผีมีคุณสมบัติแตกต่างจากพุทธศาสนาเกือบทุกอย่างโดยเฉพาะในสายตาของทางราชการ พุทธศาสนาเป็นส่วนหนึ่งของการสร้างประวัติศาสตร์ชาติไทยสมัยใหม่ส่วนลัทธิทรงเจ้าเข้าผีเน้นความเชื่อเรื่องวิญญาณการสวดอ้อนวอน เช่นสรวงให้เทพพึงพอใจแล้วประทาน

พรอันศักดิ์สิทธิ์แก่มนุษย์ กล่าวคือการใช้ไสยศาสตร์เพื่อแก้ปัญหา ดังนั้นการโต้เถียงกันถึงความเหมาะสมของลัทธิทรงเจ้าเข้าผีและการใช้อำนาจของหน่วยงานรัฐในการจัดการ ลัทธิทรงเจ้าเข้าผีจึงเป็นส่วนหนึ่งของกระแสการตอบโต้และทางเลือกของคนในสังคมไทยจำนวนหนึ่งที่มีต่อพุทธศาสนาที่รัฐไทยให้การอุปถัมภ์โดยเฉพาะกลุ่มชนชั้นกลางและชนชั้นแรงงานในเมือง

เพศสภาพในระบบศาสนาและความเชื่อของสังคมไทย พุทธศาสนาให้ความสำคัญกับเพศชายในแง่ของการให้ผู้ชายเท่านั้นที่สามารถบวชเป็นภิกษุสามเณรได้ ในขณะที่ในลัทธิพิธีทรงเจ้าเข้าผี ร่างทรงส่วนใหญ่เป็นผู้หญิง ผู้หญิงสามารถแสดงอำนาจได้อย่างเต็มที่ผ่านการทรงเจ้าเข้าผี แต่ลัทธิทรงเจ้าเข้าผีมีลักษณะประนีประนอมกับพุทธศาสนาและนำเนื้อหาของพุทธศาสนาเป็นหลักสำคัญ ลัทธิทรงเจ้าเข้าผีสะท้อนถึงสิทธิเสรีภาพของปัจเจกบุคคลที่โต้เถียงกับอำนาจรัฐและเสียงส่วนใหญ่ที่ไม่ควรเข้ามากำหนดสิทธิในการเลือกเชื่อหรือเลือกรับพิธีกรรมต่าง ๆ ของปัจเจกบุคคล (สุริยา สมุทคุปต์และคณะ, 2539:241-247)

ประภารัตน์ คำสิม และคณะ ศึกษาความเชื่อเรื่องผีกับการพัฒนาเกษตรกรรมแบบยั่งยืนของชาวไทดำบ้านนาป่าหนาด ตำบลเขาแก้ว อำเภอยางชุมน้อย จังหวัดเลย อธิบายว่า ความเชื่อเรื่องผีกับวิถีชีวิตของชาวไทดำยังคงมีความเหนียวแน่นถึงแม้จะมีการแต่งงานข้ามวัฒนธรรมมากขึ้น อีกทั้งถึงแม้ว่าอิทธิพลของพุทธศาสนาจะเข้ามามีบทบาททางความเชื่อของชาวไทดำเพียงใดแต่ก็ยังนับถือผีและพุทธศาสนาไปอย่างควบคู่กัน การทำการเกษตรกรรมแบบยั่งยืนของชาวไทดำบ้านนาป่าหนาดมีความสัมพันธ์กับความเชื่อเรื่องผีอย่างแนบแน่นและจะไม่มีการลดน้อยถอยลง เพราะความเชื่อเรื่องผีไม่ได้ส่งผลทางลบใดๆต่อการทำเกษตรกรรมแต่กลับเกื้อหนุนส่งเสริมให้ทุกขั้นตอนของการทำเกษตรกรรมมีความมั่นใจยิ่งขึ้น อีกทั้งความเชื่อเรื่องผียังส่งเสริมและเกื้อหนุนให้หมู่บ้านพัฒนาและประสบความสำเร็จยิ่งขึ้น(ประภารัตน์ คำสิมและคณะ, 2541:71-72)

สุเทพ สุนทรภะสัช ได้ศึกษาหมู่บ้านชนบทในภาคตะวันออกเฉียงเหนือและอธิบายสภาพต่าง ๆ ของหมู่บ้านชนบทในภาคตะวันออกเฉียงซึ่งตีพิมพ์ครั้งแรกเมื่อพ.ศ.2511 ในหมู่บ้านอีสานยุคสงครามเย็นสังคมวิทยาของหมู่บ้านภาคตะวันออกเฉียงเหนือ อธิบายความเชื่อเรื่องผีของหมู่บ้านอีสานไว้ว่า ความเชื่อเรื่องผีปู่ตาของชาวบ้านในภาคอีสานมีความสัมพันธ์ต่อโครงสร้างสังคมของหมู่บ้าน ชาวบ้านเชื่อว่าผีปู่ตาคือผีบรรพบุรุษของชาวบ้านที่สิ้นชีวิตไปแล้วกลับมาให้ความคุ้มครองรักษาชาวบ้าน ตัวแทนที่ติดต่อกับผีปู่ตาคือ จ้ำ ซึ่งเป็นผู้นำในการบรวงสรวงและผู้ติดต่อกับผีปู่ตาปรากฏการณ์ทางธรรมชาติต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นในหมู่บ้าน เช่น ฝนตก ฟ้าร้อง ความแห้งแล้ง โรคระบาด

ต่าง ๆ ทั้งในคนและสัตว์ คนในหมู่บ้านจะอธิบายว่าเกิดจากอำนาจเหนือธรรมชาติบันดาลให้เป็น เมื่อเกิดวิกฤตการณ์ต่าง ๆ ชาวบ้านจึงใช้ผีปู้ตาในการคลี่คลายปัญหาต่าง ๆ ให้หลุดพ้นไป มาตรการที่ใช้ควบคุมความประพฤติและศีลธรรมของชาวบ้านก็อาศัยผีปู้ตาเป็นผู้ควบคุมมิให้ชาวบ้านประพฤตินอกกริยาและระเบียบของสังคม หากมีผู้ใดละเมิดหรือกระทำผิดระเบียบของสังคมจะต้องถูกเจ้าปู่ลงโทษ ชาวบ้านจึงเกรงกลัวที่จะละเมิดระเบียบและศีลธรรมอันงามของสังคม นอกจากนี้อำนาจทางการเมืองของผู้ใหญ่บ้านหรือนำชุมชนก็อาศัยสถาบันผีปู้ตาเป็นเครื่องมือในการสร้างความร่วมมือกันของคนในหมู่บ้าน ทำให้ลดความขัดแย้งในสังคมและบรรลุความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันทางสังคม บทบาทของผีปู้ตาในสังคมชนบทอีสานถึงแม้ชาวบ้านจะยึดมั่นในพุทธศาสนาแต่พุทธศาสนาให้ความมั่นคงทางจิตใจได้ไม่เท่ากับผีปู้ตา ชาวบ้านจึงพึ่งพาผีปู้ตาในฐานะผู้รักษาคู่มือหมู่บ้านทั้งจากภัยธรรมชาติ โรคระบาด ความเชื่อของชนบทอีสานจึงเป็นความสัมพันธ์กันระหว่างพุทธศาสนาและผีปู้ตาอย่างแยกไม่ออก สรุปได้ว่า ความเชื่อเรื่องผีปู้ตามีความสัมพันธ์กับโครงสร้างสังคม เศรษฐกิจ การเมือง การเข้าใจโครงสร้างทางสังคมจึงจำเป็นต้องศึกษาความเชื่อเรื่องผีปู้ตา(สุเทพ สุนทรเกสัช, 2548:129-150)

ศรีศักร วัลลิโภดม และคณะ อธิบายในผีกับพุทธศาสนาและความเชื่อในสังคมด่านซ้าย ดุลยภาพทางจิตวิญญาณของชาวบ้านในน้ำหมันลุ่ม ไว้ว่า ลุ่มน้ำหมันเป็นนิเวศวัฒนธรรมของผู้คนที่รู้จักกันตลอดแต่ต้นน้ำถึงปลายน้ำ เห็นได้จากรูปแบบการตั้งบ้านเรือนที่ตั้งอยู่ที่ราบลุ่ม มีความเชื่อเรื่องผีและพุทธรวมทั้งการจัดระบบการจัดการน้ำเพื่อเพาะปลูกและกินอยู่เหมือนกัน เชื่อในภูผาศักดิ์สิทธิ์และพระธาตุศรีสองรัก

การนับถือผีและสถาบันกวนจำคือระบบความเชื่อและประเพณีพิธีกรรมของคนด่านซ้าย เป็นการนับถือผีและพุทธไปด้วยกันทั้งความเชื่อเรื่องผีและพุทธศาสนาเป็นสิ่งที่เกี่ยวคู่กัน ศูนย์กลางของชุมชนคือวัดในพุทธศาสนาและมีหอผีประจำชุมชน ผี เจ้าพ่อกวน พ่อแสนมีความโดดเด่นและมีความสำคัญในการเป็นประมุขของการประกอบพิธีกรรม เจ้าแม่นางเทียมเป็นบริวารที่คอยดูแลรักษาพระธาตุศรีสองรัก พระธาตุศรีสองรักอยู่ในการดูแลของเจ้าพ่อกวน พ่อแสนและเจ้าแม่นางเทียม

ชีวิตวัฒนธรรมของผู้คนด่านซ้ายในลุ่มน้ำหมันเป็นสังคมที่มีดุลยภาพทั้งมิติทางวัตถุและจิตวิญญาณ การเปลี่ยนแปลงทางสังคมและวัฒนธรรมเป็นไปอย่างช้า หากแต่การคุกคามทางเศรษฐกิจการเมืองภายนอกที่มีผลต่อชีวิตวัฒนธรรมของคนภายในนั้นมีเพียงอย่างเดียวคือ การที่ทางราชการทั้งสำนักงานส่งเสริมการท่องเที่ยวและจังหวัดส่งเสริมให้ผู้คนมาเที่ยวประเพณีผิวดาโชนนับเป็นการรุกราน

วัฒนธรรมของคนด้านซ้ายอย่างขาดความรู้และความเข้าใจเพราะผีตาโชนหาใช่เป็นสิ่งสำคัญในพิธีกรรมของคนด้านซ้ายหากแต่เป็นเพียงส่วนหนึ่งในประเพณีบุญพระเวทเท่านั้น การสนับสนุนประเพณีผีตาโชนของคนข้างนอกไม่ว่าเป็นการท่องเที่ยว หน่วยราชการ และพ่อค้าธุรกิจไม่เห็นความสำคัญของแก่นแท้ประเพณีมุ่งแต่ความแปลกประหลาดของประเพณีเพื่อการท่องเที่ยวอย่างสนุกสนานเท่านั้น นอกจากนี้ประเพณีผีตาโชนยังได้ส่งผลกระทบมายังพระธาตุศรีสองรักที่เป็นความสัมพันธ์ของพุทธศาสนากับผี เจ้าพ่อกวน ป่อแสนและนางเทียมเกิดความขัดแย้งในเรื่องสิทธิการดูแลพระธาตุของผีเจ้าพ่อกวน ป่อแสน เพราะเป็นความพยายามของกลุ่มผลประโยชน์ที่จะทำให้พระธาตุศรีสองรักกลายเป็นสถานที่ทางพุทธพานิชย์(ศรีศักร วัลลิโภดมและคณะ, 2548:229-233)

บุญยงค์ เกศเทศ อธิบายว่าคนไทยมีความเชื่อเรื่องผีมาแต่บรรพบุรุษ มีทั้งผีดี ผีร้าย ผีกิ้งคิ กิ้งร้าย ผีที่คนไทยเชื่อถือและศรัทธานั้นมีหลากหลายประเภท ผีและประเพณีต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องกับผีที่ผู้คนในชนบทหรือท้องถิ่นต่าง ๆ สืบสารเป็นมรดกกันมาเป็นภูมิปัญญาที่มียุทธเยอบแฝงถึงเรื่องต่าง ๆ ทั้งการรักษาทรัพยากรธรรมชาติ เช่น ผีเทือกเขา หินผา ป่าไม้ แม่น้ำ เหล่านี้เป็นสัญลักษณ์ของการรักษาทรัพยากรธรรมชาติในท้องถิ่นของตน หรือการดำรงชีวิตและการทำมาหากิน เช่น ผีตาแฮก เจ้าแม่โพสพ ดังนั้นจึงสรุปได้ว่า ผีมีความสัมพันธ์กับผู้คนและพึ่งพาอาศัยกันในรูปแบบต่าง ๆ การเชื่อเรื่องผีสะท้อนให้เห็นวิถีของคน(บุญยงค์ เกศเทศ, 2550)

จินดา แก่นสมบัติ งานวิจัยชิ้นนี้มุ่งเน้นในการศึกษารูปแบบกลอนลำในพิธีกรรมบวงสรวงหมอลำผีฟ้าเป็นหลัก ในส่วนของการประกอบพิธีกรรมบวงสรวงผีบรรพบุรุษของหมอลำผีฟ้านายบุญหนา เทพท่า พบว่า หมอลำผีฟ้าและบริวารมีความเชื่อในเรื่องของวิญญาณ มีความเคารพผีบรรพบุรุษและนำถือผีเถน สะท้อนออกมาจากความเชื่อ เช่น ความเคารพยำเกรง ไม่ประพฤติปฏิบัติตนในทางที่ไม่ควรต่อสิ่งศักดิ์สิทธิ์ หากประพฤติในทางไม่ดีเชื่อว่าจะถูกลงโทษจากผีเถนและผีบรรพบุรุษ ซึ่งความเชื่อดังกล่าวได้ยึดถือมาตั้งแต่อดีตจนกระทั่งปัจจุบัน จึงทำพิธีกรรมบวงสรวงผีบรรพบุรุษของหมอลำผีฟ้าขึ้นโดยมีเอกลักษณ์เฉพาะเป็นของตนเองนั่นคือรูปแบบกลอนลำผีฟ้า(จินดา แก่นสมบัติ, 2552:189)

ปฏินญา บุญมาเลิศ คำเรียกผีในภาษาท้องถิ่นภาคเหนือพบว่า มีทั้งสิ้น 43 คำ เมื่อนำมาจำแนกประเภทคำเรียกผีตามองค์ประกอบทางความหมายพบว่าคำเรียกผีในภาษาท้องถิ่นภาคเหนือมีความแตกต่างกันใน 8 มิติ ได้แก่ การกระทำ ปรากฏการณ์ เพศ การแสดงออก แหล่งที่อยู่ ที่มาของการตาย สิ่งที่มีมนุษย์กระทำให้และอาหาร ความเชื่อเรื่องผีมีความสัมพันธ์กับชาวบ้านอย่างใกล้ชิด

นับตั้งแต่ระดับครอบครัวจนกระทั่งโครงสร้างทางสังคม ฝีมือหน้าที่ในการควบคุมสังคมเพื่อสังคมได้ดำรงอยู่อย่างราบรื่นเป็นสุข ถึงแม้ว่าสังคมไทยทางภาคเหนือจะนับถือพุทธศาสนาเป็นหลักแต่ยังมีความเชื่อเรื่องผีเป็นความเชื่อดั้งเดิมจึงเกิดการผสมผสานระหว่างความเชื่อเรื่องพุทธศาสนาและความเชื่อเรื่องผีเข้าไว้ด้วยกัน จึงกลายเป็นพุทธศาสนาแบบชาวบ้าน นอกจากนี้ความเชื่อเรื่องผียังทำให้เกิดพิธีกรรมต่าง ๆ ที่เกี่ยวกับผีท้องถิ่น ซึ่งพิธีกรรมสะท้อนให้เห็นถึงการแสดงความเคารพและตอบแทนที่ทำให้ชาวบ้านประสบความสำเร็จในการดำเนินชีวิต(ปฎิญา บุญมาเลิศ, 2554)

อานันท์ กาญจนพันธุ์ อธิบายใน เจ้าที่และผีปู่ย่า พลวัตของความรู้ชาวบ้านอำนาจและตัวตนของคนท้องถิ่นไว้ว่า พิธีกรรมและความเชื่อมีความซับซ้อนและมีความเกี่ยวข้องเชื่อมโยงกันในหลายส่วน ความเชื่อพื้นฐานต่าง ๆ ของภาคเหนือทั้งเจ้าที่และผีปู่ย่าล้วนมีพลวัตหรือการเปลี่ยนแปลงที่สัมพันธ์กับการเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจสังคมและการเมือง เจ้าที่และผีปู่ย่าเป็นส่วนหนึ่งของความรู้ชาวบ้านซึ่งคนในท้องถิ่นนำมาใช้เป็นคติในการสื่อสาร ต่อสู้ ช่างชิงและผลิตความหมายใหม่ผ่านปฏิบัติการทางพิธีกรรมเพื่อนิยามอำนาจทางศีลธรรมและสร้างตัวตนใหม่ในการแสวงหาความสัมพันธ์ทางสังคมที่หลากหลายมากขึ้นระหว่างตนเอง ครอบครัว ชุมชนและสังคม ความเชื่อและพิธีกรรมเรื่องเจ้าที่และผีปู่ย่าจึงมีความสัมพันธ์กับคนในภาคเหนือในรูปแบบของ อุดมการณ์ อำนาจ และประวัติศาสตร์(อานันท์ กาญจนพันธุ์, 2555)

ณรงค์ฤทธิ์ สุมาลี อธิบายปรากฏการณ์ที่เกิดขึ้นในหมู่บ้านอีสานหลายแห่งที่มีการขับไล่ผีปู่ตาออกจากหมู่บ้าน เพราะเชื่อว่าผีปู่ตากระทำความเดือดร้อนต่าง ๆ ให้กับคนในหมู่บ้านทั้งการกล่าวว่า ผีปู่ตากลายเป็นปอบ ผีปู่ตาไม่มีความศักดิ์สิทธิ์ หรือผีปู่ตากลืนลูกกินหลาน เหล่านี้เป็นความท้าทายกับสิ่งศักดิ์สิทธิ์เดิมที่อยู่กับหมู่บ้านอีสานมาอย่างยาวนาน โดยณรงค์ฤทธิ์ให้ความหมายว่า ปรากฏการณ์ดังกล่าวที่เกิดขึ้นในหลายหมู่บ้านนั้นเกิดจาก ความเชื่อเรื่องผีปู่ตาไม่สนองตอบต่อการต้องการของชุมชนจึงเกิดการปฏิเสธและเกิดการขับไล่ซึ่งมีพระหรือผู้มีคาถามาทำการขับไล่โดยเป็นความตกลงกันของคนในหมู่บ้าน จึงสรุปได้ว่าผีปู่ตาเป็นเพียงสัญลักษณ์ที่ประกอบเป็นกฎระเบียบของสังคมที่ยึดถือร่วมกัน ทั้งคนและผีปู่ตาต่างถูกควบคุมโดยสังคมและมีปฏิสัมพันธ์กันดังนั้น บริบทของความเชื่อต่าง ๆ รวมถึงผีปู่ตาจึงสามารถเปลี่ยนแปลงหรือถูกทำลายได้ตามบริบทของสังคมที่เปลี่ยนแปลงไป(ณรงค์ฤทธิ์ สุมาลี, 2555)

พยุพร นนทวิศรุต กล่าวถึงบทบาทของตำนานผีเจ้านายในยุคอาณานิคมที่ถูกใช้ในการสร้างพื้นที่ทางสังคมของชุมชนชายแดนไทย-ลาว ในจังหวัดเลย อธิบายว่า ในช่วงอาณานิคมพ.ศ.2436

มีการแบ่งเขตแดนไทย-ลาวอย่างชัดเจนโดยมีแม่น้ำโขงและแม่น้ำเหืองเป็นเส้นแบ่งเขตแดน ผังซ้ายแม่น้ำโขงคืออาณาเขตของลาวที่ฝรั่งเศสควบคุมส่วนฝั่งขวาเป็นอาณาเขตของไทย เกิดการอพยพมาตั้งถิ่นฐานทางฝั่งขวาแม่น้ำแต่ผู้คนยังคงมีสำนึกของความเป็นลาวมีรากเหง้าเดียวกันกับคนฝั่งซ้าย ในขณะที่การสร้างรัฐชาติส่งผลให้สำนึกปรับเปลี่ยนมาเป็นไทย กระบวนการสร้างชาติซึ่งทั้งสองจึงก่อให้เกิดสำนึกในความเป็นอื่นต่อกันของชุมชนชายแดนสะท้อนผ่านการนับถือผีเจ้านายคนละตัวและต่างก็สร้างพื้นที่ทางสังคมที่ไม่เชื่อมโยงกัน กล่าวได้ว่ากระบวนการสร้างชาติของรัฐไทยประสบความสำเร็จอย่างมากในการสร้างสำนึกประวัติศาสตร์ท้องถิ่นในกรอบประวัติศาสตร์ชาติ ตำนานผีเจ้านายถูกใช้ในกระบวนการสร้างชาติซึ่งยึดโยงกับสัมพันธ์ทางสังคม การปฏิเสธและโต้ตอบความเป็นไทย-ลาวภายใต้บริบทของรัฐชาติ ก่อให้เกิดพื้นที่ทางสังคมในอาณาเขตไทย-ลาวในยุคอาณานิคม(พยุหพร นนทวิศรุต, 2555)

อิริราช นันขันตี อธิบายความเชื่อเรื่องผีของชาวไทยย้อ ท่าอุเทน อำเภوتاอุเทน จังหวัดนครพนม ไว้ว่า ความเชื่อและการนับถือผีของชาวไทยย้อท่าอุเทน เป็นข้อมูลทางวัฒนธรรมที่มีลักษณะเป็นสหวิทยาการที่คอยสนับสนุน อธิบาย ให้ความรู้ ให้ความช่วยเหลือ ค้ำครอง ปกป้องชาวไทยย้อจากสถานการณ์ต่าง ๆ มีการปรับเปลี่ยนของยุคสมัยเพื่อตอบโจทยความต้องการของชาวไทยย้อเมื่อประสบปัญหาต่าง ๆ ระบบแนวคิดของชาวไทยย้อในการนับถือผีมีความคล้ายคลึงกับความเชื่อของชุมชนลุ่มแม่น้ำโขงคือความเชื่อเรื่องผีญาพ่อเจ้าโต่งซึ่งเป็นผีประจำพื้นที่จากตำนานอุรังคธาตุ การนับถือผีญาพ่อมีลักษณะกึ่งประวัติศาสตร์บ้านเมืองและกึ่งความเชื่อ อีกทั้งการนับถือผีตนต่าง ๆ ยังสอดคล้องกับสถานที่สำคัญทางโบราณคดีและประวัติศาสตร์ อีกทั้งผีที่ปรากฏในความเชื่อของชาวไทยย้อทำให้เกิดสำนึกร่วมกันในผีบรรพบุรุษเดียวกันจึงเป็นเสมือนเอกลักษณ์หรือตัวแทนของทุกคน การนับถือผีทำให้เกิดความสัมพันธ์กับเครือข่ายทางสังคมของชุมชนย้อในบริเวณใกล้เคียง พบความสัมพันธ์ลักษณะเครือญาติ การนับถือผีของชาวไทยย้อท่าอุเทนคือการใช้ภูมิปัญญาในการจัดการทรัพยากรธรรมชาติของชุมชนควบคุมพฤติกรรมในการใช้ทรัพยากรสาธารณะของชุมชน(อิริราชย์ นันขันตี, 2558:175-177)

นราวิทย์ ดาวเรืองและทวิศิลป์ สืบวัฒนะ(2563:346-347) นำเสนอให้เห็นถึงความเปลี่ยนแปลงของเจ้าพ่อศรีนครเตาที่เกิดขึ้นและสัมพันธ์กับความเปลี่ยนแปลงบริบทของพื้นที่อย่างมีพลวัต โดยอธิบายความเปลี่ยนแปลงของความเชื่อ จากเดิมความเชื่อเกี่ยวกับเจ้าพ่อศรีนครเตาเป็นความเชื่อเฉพาะถิ่นที่มีอาณาบริเวณของความศักดิ์สิทธิ์ไม่กว้างขวาง ทว่าพื้นที่และเวลาส่งผลให้เกิด

การเปลี่ยนแปลงไปยังความเชื่อเรื่องเจ้าพ่อศรีนครเตาให้มีบริเวณของความเชื่อที่กว้างออกไป ผ่านการปฏิบัติต่าง ๆ ของชุมชน พบว่าหลังปี 2540 ความเชื่อเรื่องเจ้าพ่อศรีนครเตามีอาณาเขตกว้างออกไปเกิดจากการสร้างศาลบูชา งานเฉลิมฉลองที่ยิ่งใหญ่ ส่งผลให้เจ้าพ่อศรีนครเตากลายเป็นความเชื่อที่มีอำนาจศักดิ์สิทธิ์เหนือผีประจำถิ่นของชุมชนอื่นๆ บริเวณทุ่งกุลาร้องไห้หลัง 2540 เกิดเหตุการณ์แย่งชิงทรัพยากรของกลุ่มทุน รัฐ เจ้าพ่อศรีนครเตาจึงกลายเป็น “ผีใหญ่” และมีอำนาจในการใช้ต่อสู้ ต่อรองในการเข้าถึงทรัพยากรของผู้คนในพื้นที่ทุ่งกุลาร้องไห้(นราวิทย์ ดาวเรืองและทวีศิลป์ สืบวัฒนะ, 2563:346-347)

เอกสารและงานวิจัยเกี่ยวกับชุมชนบ้านเมืองบัว

ไพจิตร วสันตเสนานนท์ ศึกษาประวัติของชุมชนบ้านเมืองบัว โดยอธิบายลักษณะของชุมชนข้อมูลพื้นที่ฐาน อาณาเขต ที่ตั้ง โดยการรวบรวมข้อมูลพื้นฐานต่าง ๆ ของชุมชนโดยละเอียด ทั้งสภาพชุมชน สังคมวัฒนธรรม การคมนาคม การศึกษา สาธารณสุข ทรัพยากรธรรมชาติ การเมือง เศรษฐกิจ อีกทั้งยังได้อธิบายประวัติของชุมชนตั้งแต่การตั้งชุมชนในสมัยโบราณจนถึงปัจจุบัน เอกสารชิ้นนี้บอกถึงวิถีชีวิตความเป็นอยู่ของผู้คนที่สัมพันธ์กับทรัพยากรในชุมชน ทั้งประเพณีพิธีกรรมต่าง ๆ รวมถึงเรื่องเล่าของชุมชนบ้านเมืองบัวอีกด้วย(ไพจิตร วสันตเสนานนท์, 2550)

ไพจิตร วสันตเสนานนท์และคณะ ศึกษาว่าบ้านเมืองบัวเปลี่ยนแปลงวิถีชีวิตจากเดิมที่เป็นชุมชนทำอยู่ทำกินพึ่งพาธรรมชาติชุมชนระบบการจัดการอยู่ภายใต้การดูแลของชุมชน ปัจจุบันกลายเป็นทำนาข้าวรับจ้างเพื่อมาซื้ออยู่ซื้อกิน ทรัพยากรธรรมชาติที่เคยเป็นของสาธารณะถูกจัดการไว้ใช้ระบบธุรกิจเอกชน ความสัมพันธ์เชิงเครือญาติจึงเปลี่ยนเป็นความสัมพันธ์แบบเงินตรามากขึ้น ถึงแม้พิธีกรรมประเพณีทางความเชื่อต่าง ๆ ยังมีการร่วมกันอยู่แต่ก็กลายมาเป็นเครื่องมือพิธีกรรมที่ตอบสนองนักการเมืองและกระแสการท่องเที่ยวจากคนภายนอก การวิจัยชิ้นนี้จึงเป็นการศึกษาประเพณีพิธีกรรม12เดือน และสามารถใช้พิธีกรรมซึ่งเป็นพิธีกรรมที่สำคัญของชุมชนเพื่ออนุรักษ์ทรัพยากรและวัฒนธรรมท้องถิ่นไว้ นั่นคือ พิธีสงฆ์เมืองบัว ประเพณีแข่งเรือยาว บุญพะเวด บุญสงกรานต์ บุญลอยกระทง การดำเนินกิจกรรมในพิธีกรรมที่กล่าวมานั้นสามารถอธิบายได้ว่าบุญประเพณีต่าง ๆ เป็นสิ่งยึดโยงและเป็นเครื่องมือในการอนุรักษ์ทรัพยากรท้องถิ่นในชุมชน เช่น หนองน้ำ คูน้ำคันดินโบราณ โบราณสถาน ป่า และสิ่งศักดิ์สิทธิ์ต่าง ๆ ในชุมชน โดยการร่วมมือกันของคนในชุมชนภาคส่วนต่าง ๆ ทั้งหน่วยงานรัฐและเอกชน ดังนั้นประเพณีพิธีกรรมต่าง ๆ จึงเป็น

เครื่องมือในการขับเคลื่อนและพัฒนาชุมชนให้เป็นชุมชนเข้มแข็ง(ไพจิตร วสันตเสนานนท์, 2551:175-192)

สุกัญญา เบาเนต อธิบายชุมชนบ้านเมืองบัวในรูปแบบของแหล่งโบราณคดีบ้านเมืองบัว ตำบลเมืองบัว อำเภอกะเทยวิสัย จังหวัดร้อยเอ็ด แหล่งโบราณคดีเป็นลักษณะของชุมชนโบราณที่มีคูน้ำคันดินล้อมรอบรูปร่างค่อนข้างรี แหล่งโบราณคดีบ้านเมืองบัวเป็นหนึ่งในจำนวนชุมชนโบราณอีกหลายแห่งที่ตั้งอยู่แถบลุ่มน้ำเสียวใหญ่และลำน้ำเตาซึ่งเป็นลำน้ำสาขาของแม่น้ำมูล โบราณสถานที่สำคัญที่พบในพื้นที่ของชุมชนบ้านเมืองบัวที่สำคัญคือ กู่เมืองบัว ตั้งอยู่ในดอนปู่ตา มีลักษณะเป็นเนินดินติดกับคูน้ำด้านทิศใต้ ตัวโบราณสถานก่อด้วยศิลาแลงหันหน้าไปทางทิศตะวันออก บริเวณปราสาทพบทับหลังรูปพระอินทร์ทรงช้างเอราวัณ ศิลปะขอมแบบบาปวน อายุราว พุทธศตวรรษที่17 ตกอยู่1 ชิ้น สันนิษฐานว่ากู่เมืองบัวถูกสร้างขึ้นในลัทธิไศวนิกายและถูกปรับเปลี่ยนในพุทธศตวรรษที่18 ให้เป็นอโรคยศาล สิม(อุโบสถ)วัดปทุมคงคา สร้างโดยการก่ออิฐถือปูน การก่อสร้างน่าจะได้รับอิทธิพลมาจากช่างญวนแต่รูปแบบสถาปัตยกรรมโดยรวมเป็นแบบไทอีสาน สิมวัดปทุมคงคาน่าจะสร้างขึ้นราว ปี พ.ศ.2440-2460 ชาวบ้านร่วมใจกันจ้างช่างชาวญวนมาจากเวียดนาม วัสดุในการสร้างยุคแรกใช้ปูนที่มีส่วนผสมของกระดูกสัตว์ เปลือกหอยและยางไม้ ซึ่งได้จากฟอสซิลหอย(เข็ญกอินทรีย์ ตามเรื่องเล่าและนิทานของคนทุ่งกุลาร้องไห้)ที่ปรากฏอย่างแพร่หลายในพื้นที่ทุ่งกุลาร้องไห้ นอกจากนี้พื้นที่ของชุมชนบ้านเมืองบวยังปรากฏเครื่องปั้นดินเผากระจายอยู่ตามพื้นที่ต่าง ๆ บริเวณชุมชน เป็นเครื่องปั้นดินเผาในวัฒนธรรมทุ่งกุลาร้องไห้ ซึ่งวัฒนธรรมดังกล่าวเป็นประเพณีการฝังศพของมนุษย์ในสมัยก่อนประวัติศาสตร์ ราว 1,500-4,000 ที่แล้ว แหล่งโบราณคดีที่ปรากฏในพื้นที่ชุมชนบ้านเมืองบัวเป็นหลักฐานสำคัญที่อธิบายถึงความสำคัญของพื้นที่ที่มีผู้คนอาศัยอยู่ตั้งแต่สมัยก่อนประวัติศาสตร์ และต่อมาได้รับอิทธิพลจากเขมรจนกระทั่งวัฒนธรรมลาวเข้ามามีบทบาทในพื้นที่จนกระทั่งปัจจุบัน ซึ่งงานของสุกัญญา เน้นหนักไปทางด้าน การนำเสนอหลักฐานทางโบราณคดีที่ปรากฏในพื้นที่บ้านเมืองบัวและเป็นหลักฐานที่สื่อว่าพื้นที่ดังกล่าวมีผู้คนอาศัยอย่างต่อเนื่องและมีความสำคัญในทางโบราณคดีพื้นที่หนึ่งในประเทศไทย(สุกัญญา เบาเนต, 2553:94-105)

เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องพลังชุมชนและการสร้างพลังชุมชน

สายนต์ ไพรัชญจิตร มองว่าโบราณคดีคือส่วนหนึ่งของทรัพยากรวัฒนธรรมที่แตะต้องได้ (tangible resource) หมายถึง สถานที่ สิ่งก่อสร้าง รวมทั้งวัตถุสิ่งของที่เกี่ยวข้องกับมนุษย์และวัฒนธรรมในอดีตยุคทุกสมัย เป็นสิ่งที่สามารถนำมาจัดการให้เกิดประโยชน์ต่อการดำรงชีวิตของคนในปัจจุบัน เช่นการท่องเที่ยวได้แก่ แหล่งโบราณคดี โบราณสถานและโบราณวัตถุ ความจริงแล้วนั้นทั้งชุมชนและโบราณคดีเป็นสิ่งที่เกาะเกี่ยวกันอย่างแนบแน่น แยกไม่ออก เพราะโบราณสถานอยู่ในชุมชน งานด้านโบราณคดีถูกทำให้โบราณสถานหรือแหล่งโบราณคดี โบราณวัตถุแปลกแยกจากชุมชน กลายเป็นศาสตร์และทักษะความชำนาญเฉพาะด้าน และผู้รู้ด้านนี้ต่างทำงานของตนโดยไม่มีข้องแวะกับชุมชน การกำหนดให้โบราณสถาน แหล่งโบราณคดีและโบราณวัตถุเหล่านี้แปลกแยกจากชุมชนเป็นสาเหตุให้คนรู้สึกอึดอัดห่างความรู้สึกที่เป็นเจ้าของมีน้อยความผูกพันกับพื้นที่ที่จีจาง ส่งผลให้การรับรู้เรื่องคุณค่าของคนในชุมชนต่อโบราณสถาน แหล่งโบราณคดีและโบราณวัตถุลดน้อยลง การสร้างพลังชุมชนด้วยการจัดการทรัพยากรทางโบราณคดีและพิพิธภัณฑ ทำให้โบราณวัตถุ โบราณสถานเป็นสมบัติของชุมชน การสร้างความศักดิ์สิทธิ์ให้กับโบราณวัตถุทำให้คนไม่กล้าเก็บ โบราณวัตถุออกจากพื้นที่ การสร้างวิทยากรนำชมโบราณสถานที่เป็นคนในชุมชน(ให้ผู้สูงอายุเล่าเรื่องราวอดีต) การมีวัฒนธรรม ประเพณี ศิลปะและประวัติศาสตร์สืบทอดกันมา เป็นทุนทางสังคมที่ทำให้ชุมชนเกิดความภูมิใจ ร่วมแรงร่วมใจและมีส่วนร่วมในการจัดการทรัพยากรทางโบราณคดี และเกิดเป็นพิพิธภัณฑ์ของชุมชน(สายนต์ ไพรัชญจิตร, 2547)

กิ่งแก้ว สุวรรณศิริ กล่าวว่าแผนชุมชนเป็นเครื่องมือในการปรับโครงสร้างความสัมพันธ์ทั้งในระบบหมู่บ้าน ตำบล และจังหวัดในลักษณะที่ครอบคลุมและเข้าถึงอย่างกว้างขวาง ทำให้เกิดการยอมรับการเปลี่ยนแปลงว่าชุมชนจะแก้ปัญหาและความร่วมมือมากกว่ามุ่งแต่ประสบความสำเร็จ หากมีการพิจารณาร่วมกันทางสังคม เศรษฐกิจและกายภาพ แผนชุมชนสามารถเป็นโอกาสผลักดันไปสู่การพัฒนาที่ตรงกับความต้องการและมีความยั่งยืน กลไกการมีส่วนร่วมของชุมชนทำให้เกิดการวางแผนเกิดอย่างเป็นรูปธรรมทุกด้านในลักษณะของการวางแผนชุมชน แผนการพัฒนาและการวางแผนสังคม แผนชุมชนจึงเป็นต้นแบบของการพัฒนาและเสริมสร้างพลังอำนาจของชุมชน(กิ่งแก้ว สุวรรณศิริ, 2558:218)

จากการศึกษาเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องพบว่า การศึกษาด้านความเชื่อเรื่องผีปรากฏอย่างแพร่หลายทั้งการศึกษาในพื้นที่ท้องถิ่นต่าง ๆ ของประเทศไทย ส่วนใหญ่เป็นการศึกษา

ปรากฏการณ์ทางความเชื่อ เช่น งานของสุเทพ สุนทร เกสซ์ ที่อธิบายโครงสร้างสังคมในหมู่บ้านอีสาน ผ่านความเชื่อเรื่องผีปอบตา การเข้าใจความสัมพันธ์โครงสร้างสังคม การเมือง เศรษฐกิจนั้นการศึกษา ความเชื่อเรื่องผีปอบตาสามารถอธิบายโครงสร้างสังคมของหมู่บ้านนั้นได้ ส่วนสุริยา สมุทคุปต์ ที่อธิบาย ลัทธิทรงเจ้าเข้าผีในสังคมไทยซึ่งมีนัยยะทางการเมือง เศรษฐกิจและสังคม งานของอานันท์ กาญจนพันธุ์ อธิบายความเชื่อเรื่องเจ้าที่และผีป่วนที่มีพลวัตของความรู้ท้องถิ่นที่สัมพันธ์อย่างซับซ้อนและเชื่อมโยงกับการเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจและสังคม

งานของอมาวสี เกียรติถาวร ที่อธิบายความสัมพันธ์ของคนในทุ่งกุลาร้องไห้ผ่านความเชื่อเรื่องผีเจ้าพ่อศรีนครเตาที่เป็นบรรพบุรุษร่วมกันทำให้เกิดความรู้สึกเป็นเจ้าของร่วมกันทั้งพื้นที่และสิ่งศักดิ์สิทธิ์ เช่นเดียวกันกับนราวิทย์ ดาวเรืองและทวีศิลป์ สืบวัฒนะ ที่อธิบายบริบทการเปลี่ยนแปลงพื้นที่ของทุ่งกุลาร้องไห้ที่มีความสัมพันธ์ต่อความเชื่อเกี่ยวกับเจ้าพ่อศรีนครเตา ซึ่งเจ้าพ่อศรีนครเตาเป็นผีหนึ่งตนที่อยู่ในพื้นที่ศึกษาของผู้วิจัยด้วย การศึกษาที่เกี่ยวกับชุมชนบ้านเมืองบัว(พื้นที่วิจัย) มีผู้ศึกษา 2 ท่าน คือ สุกัญญา เบาเนติ และไพจิตร วสันตเสนานนท์ สุกัญญา เบาเนติ ศึกษาชุมชนบ้านเมืองบัวในฐานะเป็นชุมชนโบราณและแหล่งโบราณคดีซึ่งเป็นรายงานการขุดค้นของกรมศิลปากร ทำให้เห็นภาพของโบราณคดีที่ปรากฏในพื้นที่ของชุมชนบ้านเมืองบัว ส่วนไพจิตร วสันตเสนานนท์ ศึกษาชุมชนในหลายรูปแบบทั้งประวัติชุมชนและการรวบรวมข้อมูลทรัพยากรต่าง ๆ ที่มีในชุมชน ทั้งทรัพยากรธรรมชาติ ประเพณีของชุมชน ความเชื่อและภูมิปัญญา อีกทั้งยังมีการศึกษาในรูปแบบการจัดการทรัพยากรของชุมชนให้ยั่งยืน ถือว่างานของทั้งสองท่านเป็นข้อมูลสำคัญในการทำวิจัยของผู้วิจัย การศึกษาพลังชุมชน ส่วนใหญ่เป็นการศึกษารูปแบบการสร้างพลังชุมชนที่นำเอาสิ่งต่าง ๆ เข้ามาพัฒนาให้เกิดพลัง เช่น การสร้างอำนาจและพลังชุมชนโดยการให้ความรู้เกี่ยวกับประชาธิปไตย การใช้ปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง การใช้แผนชุมชน เหล่านี้เพื่อช่วยพัฒนาและสร้างพลังของชุมชน แต่งานเกี่ยวกับการสร้างพลังชุมชนที่น่าสนใจและเกี่ยวข้องกับเนื้อหาของผู้วิจัยคืองานของสาอานต์ ไพรัชชาญจิตร ที่ใช้ทรัพยากรทางโบราณคดีและพิพิธภัณฑ์ทำให้เกิดพลังของชุมชนให้ชุมชนเกิดการอนุรักษ์และวางแผนทรัพยากรของชุมชน การศึกษาการสร้างพลังของชุมชนบ้านเมืองบัวโดยใช้ผีเป็นเครื่องมือนี้จึงเป็นการศึกษาทุนทางสังคมและโครงสร้างสังคมทั้งเศรษฐกิจ การเมือง ฐานะทางสังคม ข้อกำหนดทางสังคมที่อธิบายความสัมพันธ์ของคนกับผี คนกับคน และคนกับทรัพยากร

บทที่3

วิธีดำเนินการวิจัย

งานวิจัยเรื่อง ฝึ กับการสร้างพลังของชุมชนบ้านเมืองบัว ตำบลเมืองบัว อำเภอกะทู้ศรีสะเกษ จังหวัดร้อยเอ็ด เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ ผู้วิจัยดำเนินการวิจัยดังนำเสนอตามลำดับหัวข้อต่อไปนี้

1. ขอบเขตของการวิจัย
 - 1.1 ขอบเขตด้านเนื้อหา
 - 1.2 ขอบเขตด้านพื้นที่ศึกษา
 - 1.3 ขอบเขตด้านประชากรและกลุ่มตัวอย่าง
 - 1.4 ขอบเขตด้านระยะเวลาในการศึกษา
2. เครื่องมือที่ใช้ในการเก็บรวบรวมข้อมูล
3. ขั้นตอนและวิธีการดำเนินการวิจัย
4. การเก็บรวบรวมข้อมูล
5. การจัดกระทำและการวิเคราะห์ข้อมูล
6. การนำเสนอผลการวิเคราะห์ข้อมูล

ขอบเขตของการวิจัย

ขอบเขตด้านเนื้อหา

การวิจัยครั้งนี้ผู้วิจัยได้กำหนด ขอบเขตเนื้อหาในการวิจัยเรื่องฝึ กับการสร้างพลังของชุมชนบ้านเมืองบัว ตำบลเมืองบัว อำเภอกะทู้ศรีสะเกษ จังหวัดร้อยเอ็ด ซึ่งเนื้อหาการวิจัยนั้นจะสืบค้นข้อมูลตามประเด็นความมุ่งหมายของการวิจัยประกอบด้วย

1. เพื่อศึกษาประวัติศาสตร์ชุมชนและความสัมพันธ์ของคนกับความเชื่อเรื่องฝึที่มีในชุมชน
2. เพื่อศึกษาทุนทางสังคมและโครงสร้างทางสังคมผ่านความเชื่อเรื่องฝึ
3. เพื่อศึกษากระบวนการสร้างความสามัคคีและพลังท้องถิ่นของชุมชนผ่านความเชื่อเรื่องฝึ

ของชุมชน

ขอบเขตพื้นที่การศึกษา

การเลือกพื้นที่ในการวิจัยใช้วิธีการเลือกแบบเจาะจง(Purposive Sampling) โดยศึกษาพื้นที่ชุมชนบ้านเมืองบัว ตำบลเมืองบัว อำเภอกะทู้ จังหวัดภูเก็ต ซึ่งมีความเชื่อเรื่องผีและจัดพิธีกรรมเกี่ยวกับการเลี้ยงผีในรูปแบบต่าง ๆ เช่น ประเพณีสงกรานต์

ขอบเขตด้านประชากรและกลุ่มตัวอย่าง

ประชากรที่ใช้ในการวิจัย ได้แก่ ผู้รู้ ปราชญ์ชาวบ้าน หน่วยงานท้องถิ่น ผู้นำชุมชน ผู้นำทางความเชื่อ ชุมชน และประชาชนทั่วไปที่มีส่วนเกี่ยวข้องกับพิธีกรรมที่เกี่ยวข้องกับผี เช่น เฒ่าจ๋า นางเทียม

กลุ่มตัวอย่าง

1. กลุ่มผู้รู้ (Key Informants) ซึ่งเป็นบุคคลที่สามารถให้ข้อมูลเชิงลึกได้เกี่ยวกับกิจกรรมทางความเชื่อของชุมชน โดยพื้นฐานเป็นบุคคลที่มีความรู้ความสามารถและเป็นที่ยอมรับนับถือของชุมชน ได้แก่ ผู้นำชุมชน ปราชญ์ชาวบ้าน จำนวน 10 คน
2. กลุ่มผู้ปฏิบัติ ได้แก่ ผู้ที่มีส่วนเกี่ยวข้องกับพิธีกรรมเกี่ยวกับความเชื่อ เช่น เฒ่าจ๋า นางเทียม คนทรงต่าง ๆ ผู้นำพิธีกรรม รวมถึงเจ้าหน้าที่ภาครัฐที่เข้าไปดำเนินกิจกรรมทางความเชื่อ จำนวน 25 คน
3. กลุ่มบุคคลทั่วไป (General Informants) ได้แก่ ประชาชนที่มีส่วนเกี่ยวข้องในการดำเนินงานกิจกรรมทางความเชื่อ และผู้สนใจทั่วไปจำนวน 25 คน

ขอบเขตด้านระยะเวลาในการศึกษา

การศึกษาวิจัยครั้งนี้ ทำการศึกษาวิจัยโดยใช้ระยะเวลาเริ่มตั้งแต่เดือนกรกฎาคม 2562 ถึงเดือนพฤศจิกายน 2563

เครื่องมือที่ใช้ในการเก็บรวบรวมข้อมูล

เครื่องมือที่ใช้ในการเก็บรวบรวมข้อมูล ครั้งนี้ผู้วิจัยได้สร้างเครื่องมือโดยทบทวนเอกสารจากผลงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกำหนดกรอบตามวัตถุประสงค์การวิจัยจึงได้สร้างเครื่องมือในการเก็บรวบรวมข้อมูล ดังนี้

1. แบบสำรวจ (Basic Survey) ใช้สำรวจข้อมูลทั่วไปประวัติศาสตร์ชุมชนและความเชื่อประเพณีที่เกี่ยวข้องกับความเชื่อเรื่องผีของชุมชนบ้านเมืองบัว เพื่อใช้เป็นข้อมูลประกอบการศึกษาหาคำตอบตามประเด็นศึกษา

2. แบบสังเกต (Observation) โดยเริ่มใช้สังเกตสภาพทั่วไปและการดำเนินกิจกรรมทางความเชื่อ เช่น ประเพณีสงกรานต์บูชาเทพ พิธีเลี้ยงผีปู่ตา พิธีเลี้ยงผีของกลุ่มเลี้ยงโค โดยใช้การสังเกตแบบไม่มีส่วนร่วม (Non-Participant Observation) ผู้วิจัยได้กำหนดเค้าโครงไว้ล่วงหน้าโดยการศึกษาข้อมูลเบื้องต้น นอกจากนั้นเพื่อความถูกต้องของข้อมูลจะใช้การสังเกตหลายครั้งเพื่อให้เกิดความสมบูรณ์ของข้อมูล

3. แบบสัมภาษณ์ (Interview Guide) ใช้สัมภาษณ์กลุ่มผู้รู้ กลุ่มผู้ปฏิบัติ กลุ่มผู้ให้ข้อมูลทั่วไป เพื่อให้ได้ข้อมูลเกี่ยวกับประวัติศาสตร์ชุมชน สภาพปัจจุบัน ปัญหา ความสัมพันธ์ของคนในชุมชน ความสัมพันธ์กับทรัพยากรธรรมชาติ และความสัมพันธ์ของผู้คนกับสิ่งเหนือธรรมชาติ รวมทั้งรูปแบบความเชื่อเรื่องผี โดยใช้การสัมภาษณ์แบบมีโครงสร้าง (Structured Interview) และแบบไม่มีโครงสร้าง (Non - Structured Interview) ในพื้นที่ ชุมชนบ้านเมืองบัว ตำบลเมืองบัว อำเภอกะเปอร์ วิทย จังหวัดร้อยเอ็ด

4. แบบบันทึกการสนทนากลุ่ม (Focus Group Discussion) ใช้บันทึกข้อมูลจากการสนทนากลุ่มตัวอย่างใน เพื่อศึกษาสภาพปัจจุบัน รูปแบบความเชื่อที่ส่งผลต่อ เศรษฐกิจ การเมือง และสังคมของชุมชนบ้านเมืองบัว

ขั้นตอนและวิธีการดำเนินการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้ได้ดำเนินการวิจัยตามขั้นตอนและวิธีการวิจัย ดังนี้

ขั้นตอนที่ 1 ศึกษาเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องโดยการศึกษาค้นคว้าข้อมูลทุติยภูมิที่เกี่ยวข้องทั้งเอกสารและงานวิจัยเกี่ยวกับประวัติความเป็นมาของพื้นที่ชุมชนบ้านเมืองบัว ตำบลเมืองบัว อำเภอกะเปอร์

เกษตรวิสัย จังหวัดร้อยเอ็ด เพื่อให้ได้ข้อมูลเป็นพื้นฐานในกระบวนการวิจัย ให้มีความสอดคล้องและมีประสิทธิภาพ

ขั้นตอนที่ 2 การศึกษาสภาพปัจจุบันรูปแบบความเชื่อ โครงสร้างทางความเชื่อ การจัดงานประเพณีทางความเชื่อในชุมชนตั้งแต่กระบวนการประชุมวางแผน จัดทำคำสั่งมอบหมายภารกิจ การดำเนินงาน จนกระทั่งการสรุปประเมินผล และรายงานผลกิจกรรม เพื่อให้ทราบถึงสภาพปัจจุบัน ปัญหาของพื้นที่กลุ่มตัวอย่าง

ขั้นตอนที่ 3 ศึกษาการเปลี่ยนแปลงของความเชื่อที่ส่งผลไปถึง เศรษฐกิจ การเมืองและสังคมของชุมชนบ้านเมืองบัว เพื่อให้การดำเนินการศึกษาครบถ้วนและนำไปสู่การวิเคราะห์และสรุปผลในขั้นตอนต่อไป

ขั้นตอนที่ 4 การวิเคราะห์และสังเคราะห์ข้อมูล ความเชื่อเรื่องผีของชุมชนและสรุปผลการวิจัยตามประเด็นในการศึกษาเพื่อนำองค์ความรู้มาเป็นข้อสรุปในการวิจัยครั้งต่อไป

การเก็บรวบรวมข้อมูล

การวิจัยเรื่อง ผี กับการสร้างพลังของชุมชนบ้านเมืองบัว ตำบลเมืองบัว อำเภอกเกษตรวิสัย จังหวัดร้อยเอ็ด ในครั้งนี้ผู้วิจัย ได้ยึดหลักเกณฑ์วิธีการเก็บรวบรวมข้อมูลให้สอดคล้องกับวัตถุประสงค์ของการวิจัย ตอบคำถามการวิจัยตามที่กำหนดไว้จึงมีวิธีการในการเก็บรวบรวมข้อมูล ดังนี้

1. การเก็บรวบรวม การค้นคว้า จากหนังสือ รายงานการศึกษา วิทยานิพนธ์ รายงานการวิจัยและเอกสารที่เกี่ยวข้อง เป็นการเก็บข้อมูลเกี่ยวกับวัฒนธรรมและความเชื่อ ประวัติศาสตร์ท้องถิ่น ประวัติศาสตร์บอกเล่า โครงสร้างทางสังคม งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง ความรู้ทั่วไปเกี่ยวกับสังคม วัฒนธรรม และแนวคิดทฤษฎีที่เกี่ยวข้องต่าง ๆ เป็นต้น

2. การเก็บรวบรวมข้อมูลภาคสนาม เป็นการเก็บข้อมูลในเรื่องต่าง ๆ ต่อไปนี้

2.1 การเก็บข้อมูลพื้นฐานทั่วไปของพื้นที่ ข้อมูลลักษณะทางภูมิศาสตร์ สภาพภูมิอากาศ ประชากร วัฒนธรรมประเพณี เทศกาล ของชุมชนบ้านเมืองบัว ตำบลเมืองบัว อำเภอกเกษตรวิสัย จังหวัดร้อยเอ็ด

2.2 การสัมภาษณ์ (Interview) จะได้ข้อมูลที่ศึกษามากกว่า แบบสอบถาม(Evans, 1985) ซึ่งต้องใช้เวลามาก จะได้ข้อมูลเฉพาะเจาะจงตามที่ต้องการ สามารถลงรายละเอียดประเด็นสำคัญข้อมูลที่สัมภาษณ์จะช่วยอธิบายสิ่งที่พบเห็นหรือสังเกตแต่ยังไม่เข้าใจทำให้เกิดความเข้าใจ มากยิ่งขึ้น(สุภางค์ จันทวานิช, 2547) การสัมภาษณ์เป็นแหล่งที่มาและใช้มากที่สุดผู้วิจัยต้องพบปะติดต่อกับกลุ่มตัวอย่างที่ศึกษา และมีโอกาสที่จะสำรวจเรื่องที่ศึกษาอย่างลุ่มลึก ในการสัมภาษณ์ผู้วิจัยต้องมีทักษะมีความสัมพันธ์กับบุคคลที่ตีรูปแบบคุณภาพของข้อมูลที่ได้นั้นขึ้นอยู่กับว่าผู้ให้สัมภาษณ์มีลักษณะอย่างไร ต้องตัดสินใจหลายอย่างเกี่ยวกับการสัมภาษณ์เช่น คำถามที่ใช้การถามอะไรก่อนหลัง การใช้ถ้อยคำในคำถาม การถามเจาะลึก การติดตามหลังคำถาม การเตรียมบทบาทและทักษะของผู้ให้สัมภาษณ์ รูปแบบการสัมภาษณ์เป็นรายบุคคล หรือสนทนากลุ่มเฉพาะเจาะจง การใช้เทคนิคการสัมภาษณ์ในการเก็บข้อมูล ซึ่งลักษณะการสัมภาษณ์มี 3 ประการ 1)สนทนาอย่างไม่เป็นทางการ ก่อให้เกิดคำถาม คำตอบอย่างเป็นธรรมชาติ มีความเคลื่อนไหวของการปฏิสัมพันธ์เป็นธรรมชาติ เกิดขึ้นจากการลงสนทนาและผู้ให้ข้อมูลจะไม่รู้สึกตัวว่ากำลังถูกสัมภาษณ์ 2)มีคำถามเป็นเครื่องนำการสัมภาษณ์เค้าโครงหรือประเด็นที่จะต้องถามก่อนหรือสลับไปมาไม่ต้องเรียงลำดับ และ3)คำถามปลายเปิดคำถามมีไว้ล่วงหน้าตั้งใจให้ได้คำตอบอย่างมีลำดับ

ในการวิจัยครั้งนี้ผู้วิจัยได้ใช้วิธีการสัมภาษณ์แบบมีโครงสร้างและไม่มีโครงสร้าง โดยเลือกผู้ให้ข้อมูลเป็นสำคัญ ซึ่งเป็นการสัมภาษณ์ที่ผู้วิจัยได้เก็บข้อมูลเตรียมประเด็นที่จะสัมภาษณ์แหล่งข้อมูลไว้ไนใจ แต่ไม่จำเป็นต้องเรียงลำดับที่จะสัมภาษณ์ เริ่มต้นประเด็นก่อนหลังได้ตามสถานการณ์ที่จะอำนวยเพื่อให้ได้ข้อมูลเชิงลึกตามที่ต้องการ

2.3 การสังเกตแบบมีส่วนร่วม (Participation Observation) บางครั้งเรียกว่าการสังเกตภาคสนาม (Field Observation) หรือการสังเกตเชิงคุณภาพ (Qualitative Observation) เป็นการสังเกตชนิดที่ผู้สังเกตเข้าไปใช้ชีวิตร่วมกับกลุ่มคนที่ศึกษา มีการร่วมกระทำกิจกรรมด้วยกัน และพยายามให้คนในชุมชนนั้นยอมรับว่า ผู้สังเกตมีสถานภาพบทบาทเช่นเดียวกับตน ความสำคัญของผู้สังเกตที่จะต้องปรับตัวให้เข้ากับกลุ่มคนที่ศึกษา ซึ่งสามารถทำได้โดยอาศัยชุมชนนั้น เป็นเวลานานแม้จะเป็นเดือน เป็นปีเรียนรู้วิถีชีวิต การอยู่อาศัยในชุมชนช่วยให้ผู้สังเกตการได้รายละเอียดเกี่ยวกับชีวิตประจำวันและกิจกรรมต่าง ๆ ของคนในสังคม(สุภางค์ จันทวานิช, 2547)

2.4 การสนทนากลุ่ม (Focus Group) โดยการเก็บรวบรวมข้อมูลจากกลุ่มตัวอย่าง โดยเน้นกระบวนการมีส่วนร่วมในการวิเคราะห์ เสนอแนวทางพัฒนากิจกรรมทางวัฒนธรรมของชุมชน กลุ่มละประมาณ 5 คน ตามกรอบแนวคิดการวิจัยเพื่อให้ได้ข้อมูลที่สมบูรณ์มากยิ่งขึ้น

3. การวิเคราะห์ข้อมูล

การวิเคราะห์ข้อมูลผู้วิจัยได้วางกระบวนการวิเคราะห์ไว้ดังนี้

3.1 ข้อมูลที่ได้จากเอกสาร ผู้วิจัยนำข้อมูลจากเอกสารซึ่งประกอบด้วย เอกสาร บทความ ตำรา งานวิจัย รายงานการประชุม ทั้งไทยและต่างประเทศที่เกี่ยวข้องกับเนื้อหางานวิจัย ใช้วิธีวิเคราะห์ข้อมูลเชิงเนื้อหา

3.2 ข้อมูลจากภาคสนาม การวิเคราะห์ข้อมูลทำไปพร้อมๆกับการเก็บข้อมูลโดยการเก็บรวบรวมข้อมูลจะอาศัยประเด็นคำถามเป็นแนวทางในการเก็บรวบรวมข้อมูล พร้อมทั้งใช้กรอบแนวคิดในการศึกษาการจัดลำดับความสัมพันธ์และลำดับความเชื่อมโยงข้อมูล จนได้ข้อสรุป

ในกระบวนการวิเคราะห์ข้อมูล ผู้วิจัยได้ดำเนินไปพร้อมๆกับการตรวจสอบข้อมูลทุกขั้นตอนตั้งแต่ช่วงเริ่มเก็บข้อมูลจนกระทั่งขั้นตอนสุดท้าย ในการประมวลผลวิเคราะห์ข้อมูลภาพรวมพบว่าข้อมูลหรือประเด็นใดมีความขัดแย้งเกิดขึ้นหรือข้อมูลไม่ชัดเจน ผู้วิจัยจะใช้วิธีการตรวจสอบเนื้อหาที่มีอยู่เบื้องต้น หรือมีการสัมภาษณ์หรือเก็บข้อมูลเพิ่มเติมภาคสนามอีกครั้ง

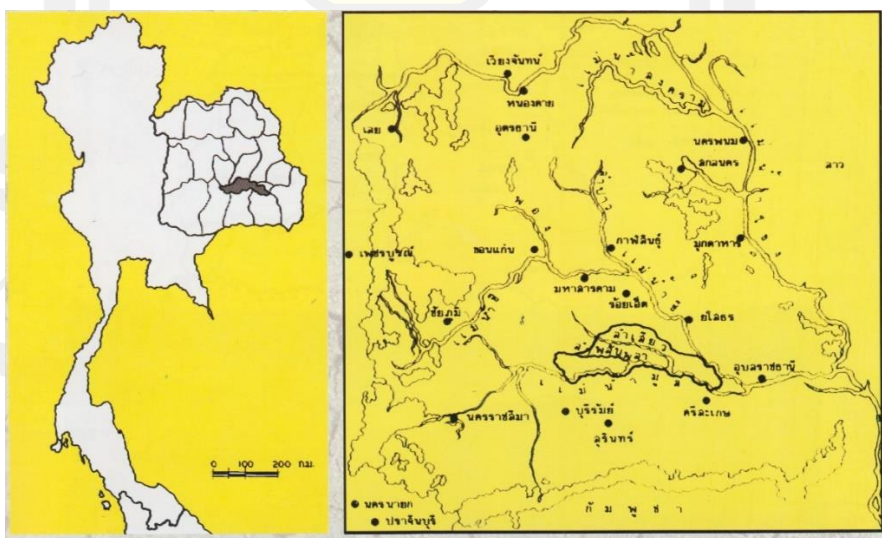
นอกจากนี้ผู้วิจัยได้ใช้วิธีตรวจสอบข้อมูลแบบสามเส้า เพื่อสะท้อนให้เห็นว่าข้อมูลหลักฐานและผลการวิจัยที่อาศัยการตีความหมายของข้อมูลหลักฐานที่เก็บรวบรวมได้มีความวางใจได้ว่าถูกต้องตรงกับความจริงที่สร้างสรรค์ขึ้น โดยวิธีเก็บรวบรวมข้อมูลจากกลุ่มผู้ให้ข้อมูลหลักและกลุ่มผู้ให้ข้อมูลรอง รวมไปถึงการใช้วิธีการเก็บข้อมูลที่หลากหลาย คือการสังเกตการณ์ การสัมภาษณ์แบบเป็นทางการ สัมภาษณ์แบบไม่เป็นทางการ การจัดเวทีระดมความคิดเห็น เพื่อให้ได้ข้อมูลที่ถูกต้องสมบูรณ์และตรงตามความเป็นจริงของเรื่องราว

บทที่ 4

ประวัติศาสตร์ท้องถิ่นของชุมชนบ้านเมืองบัว ตำบลเมืองบัว อำเภอเกษตรวิสัย จังหวัดร้อยเอ็ด

ยุคที่ 1 ชุมชนบ้านเมืองบัวก่อน พ.ศ. 2416 ชุมชนโบราณและหลักฐานทางโบราณคดี

ชุมชนบ้านเมืองบัวเป็นส่วนหนึ่งของพื้นที่ทุ่งกุลาร้องไห้ ทุ่งกุลาร้องไห้เป็นพื้นที่อยู่ในภาคอีสานระหว่างลุ่มแม่น้ำชีทางตอนเหนือและลุ่มแม่น้ำมูลทางตอนใต้ มีพื้นที่ประมาณ 2,107,690 ไร่ มีประชากรประมาณ 798,070 คน (สำนักงานสถิติจังหวัดมหาสารคาม, 2560:6; สำนักงานสถิติจังหวัดร้อยเอ็ด, 2560:5; สำนักงานสถิติจังหวัดยโสธร, 2559: 3; สำนักงานสถิติจังหวัดสุรินทร์, 2559: 3; สำนักงานสถิติจังหวัดศรีสะเกษ, 2559:3) พื้นที่ส่วนใหญ่เป็นที่ราบลุ่มแม่น้ำมูลครอบคลุมพื้นที่บางส่วนใน จังหวัดคือ จังหวัดมหาสารคาม (อำเภอพยัคฆภูมิพิสัย) จังหวัดร้อยเอ็ด (อำเภอบุณฑล อำเภอกเกษตรวิสัย อำเภอสว่างแดนดิน อำเภอโพนทราย และอำเภอหนองฮี) จังหวัดสุรินทร์ (อำเภอชุมพลบุรี และอำเภอท่าตูม) จังหวัดศรีสะเกษ (อำเภอศีลาจัต อำเภอราษีไศล และอำเภอยางชุมน้อย) และจังหวัดยโสธร (อำเภอค้อวัง และอำเภอมหาชนะชัย) ในอดีตพื้นที่ทุ่งกุลาร้องไห้เป็นที่ราบลุ่ม มีน้ำท่วมขังเมื่อถึงฤดูน้ำหลาก และแห้งแล้งในเวลาหน้าแล้ง รวมทั้งดินเป็นดินเค็ม ดังนั้นพื้นที่ทุ่งกุลาร้องไห้ในอดีตจึงไม่สามารถเพาะปลูกพืชได้ และมีลักษณะเป็นทุ่งโล่ง นอกจากนั้น พื้นที่ดังกล่าวยังมีความเป็นเครือข่ายเชื่อมโยงกันท่ามกลางความหลากหลายในด้านต่าง ๆ

ภาพประกอบ 1 ที่ตั้งทุ่งกุลาร้องไห้ในแผนที่ประเทศไทย(สุกัญญา เบาเนต, 2553:13)

ภาพประกอบ 2 แผนที่แสดงพื้นที่ทุ่งกุลาร้องไห้และแบ่งพื้นที่ตามจังหวัดต่าง ๆ

(สุกัญญา เบาเนติ, 2553:14)

ชุมชนบ้านเมืองบัว ตำบลเมืองบัว อำเภอเกษตรวิสัย จังหวัดร้อยเอ็ด ตั้งอยู่ทางทิศใต้ของ อำเภอเกษตรวิสัยห่างจากตัวอำเภอเกษตรวิสัยประมาณ 8 กิโลเมตร อาณาเขตของบ้านเมืองบัวทิศ ตะวันออกเฉียงเหนือมีเขตติดต่อกับบ้านหัวดงกำแพง ทิศเหนือติดเขตตำบลเกษตรวิสัย มีลำน้ำเสียว เป็นเขตกันแดน ทิศใต้เป็นทุ่งกุลาร้องไห้มีพื้นที่ติดกับบ้านโพนท่อนบ้านโพนหาดและบ้านดงครั่งน้อย มีลำน้ำเตาไหลผ่านและมีคลองน้ำ(ห่อเหมือง) ทิศตะวันออกมีเลิงสีก(คลองสีก) เป็นแนวล้อมรอบและ เป็นคูเมืองเก่าสมัยโบราณ ห่างออกไปอีกประมาณ 2 กิโลเมตรเป็นลำน้ำเสียวไหลบรรจบกับลำน้ำเตา ต่อมาในยุคปัจจุบันได้ตัดถนนเพื่อการสัญจรโดยตัดผ่านคลองน้ำโบราณจึงกลายเป็นหนองน้ำที่ราย รอบชุมชนดังที่เห็นในปัจจุบัน ทิศตะวันตกติดกับชายทุ่งกุลาร้องไห้ โพนหนามแท่ง บ้านสำราญหมู่ 3 ตำบลเมืองบัว ด้านนี้พื้นที่จะเป็นที่ราบ มีหนองน้ำธรรมชาติขนาดใหญ่ คือหนองส้มโฮง บ้านเมืองบัว เป็นชุมชนขนาดใหญ่อยู่ในพื้นที่ของทุ่งกุลาร้องไห้ซึ่งมีผู้คนอาศัยตั้งหลักแหล่งมาตั้งแต่สมัยก่อน ประวัติศาสตร์อายุราว 4,000-1,500 ปีมาแล้วบ้านเมืองบัวมีเนื้อที่ 3.4 ตารางกิโลเมตร มีประชากร ประมาณ 6,000 คน(สำนักงานสถิติจังหวัดร้อยเอ็ด, 2560) โดยแบ่งการปกครองออกเป็น 6 หมู่บ้าน คือ หมู่ที่1 หมู่ที่2 หมู่ที่5 หมู่ที่6 หมู่ที่10 และหมู่ที่11

ชื่อของบ้านเมืองบัวมาจากลักษณะของพื้นที่ซึ่งมีลักษณะเป็นหนองน้ำหลายแห่งในพื้นที่ของชุมชนหนองน้ำเหล่านั้นมีบัวแดงเกิดขึ้นจำนวนมากจึงนำเอาลักษณะเด่นมาตั้งเป็นชื่อหมู่บ้าน (สัมภาษณ์ไพจิตร วสันตเสนานนท์, 2561) ภูมิศาสตร์ของชุมชนบ้านเมืองบัวพบว่า ตั้งอยู่ใกล้กับลำน้ำเสียวและลำน้ำเตา อันเป็นลำน้ำสาขาของแม่น้ำมูล ลำน้ำเสียวไหลผ่านทางด้านทิศเหนือในระยะห่างประมาณ 500 เมตร ซึ่งลำน้ำเสียวเป็นลำน้ำสายสำคัญที่ทอดยาวจากตอนกลางของที่ราบสูงบริเวณอำเภอบรบือ จังหวัดมหาสารคาม เมื่อลำน้ำไหลผ่านที่ราบต่ำไปทางทิศตะวันออกเฉียงใต้จากจุดกำเนิดมาถึงบริเวณที่ราบลุ่มทุ่งกุลาร้องไห้ได้นำเอาความอุดมสมบูรณ์มาสู่ที่ราบลุ่มและลำน้ำจึงเหมาะแก่การตั้งชุมชนเกษตรกรรม ส่วนลำน้ำเตาไหลผ่านทางด้านทิศใต้ ในระยะห่างประมาณ 2 กิโลเมตร พื้นที่ทั่วไปรอบชุมชนบ้านเมืองบัวเป็นลักษณะที่ราบลุ่มและเป็นทุ่งกว้าง มีที่เนินหรือที่สูงเฉพาะในพื้นที่หมู่บ้านหรือพื้นที่ที่ตั้งชุมชนเท่านั้น ด้วยลักษณะที่เป็นพื้นที่ราบลุ่มจึงมีน้ำเอ่อท่วมในพื้นที่ทุ่งนารอบๆชุมชนทุกปีบางปีน้ำมากก็จะท่วมเข้ามาในพื้นที่ของชุมชนโดยเฉพาะในช่วงเข้าพรรษา (กรกฎาคม-พฤศจิกายน) เป็นช่วงที่น้ำมากพื้นที่ทุ่งนาก็เต็มไปด้วยน้ำ

ภาพประกอบ 3 แผนที่ทางอากาศแสดงถึงลักษณะภูมิประเทศของชุมชนบ้านเมืองบัว (www.Google Earth.co.th.เข้าถึงเมื่อวันที่ 20 มิถุนายน พ.ศ.2561)

พื้นที่ของชุมชนบ้านเมืองบัวมีความอุดมสมบูรณ์เหมาะแก่การตั้งถิ่นฐานและที่อยู่อาศัยของ
ผู้คน ดังนั้นจึงปรากฏร่องรอยของการตั้งชุมชนของผู้คนในสมัยก่อนประวัติศาสตร์เรื่อยมาจนกระทั่ง
ปัจจุบัน

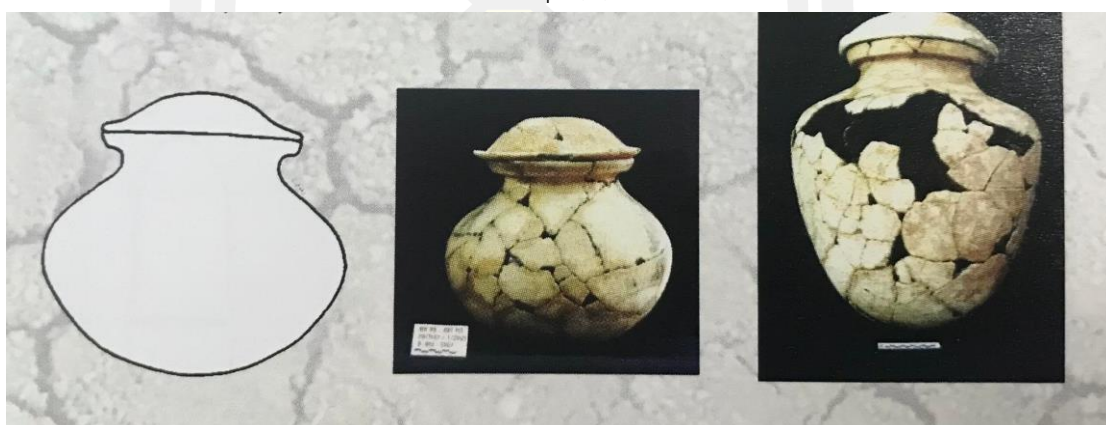
วัฒนธรรมทุ่งกุลาร้องไห้สมัยก่อนประวัติศาสตร์ประมาณ 4,000-1,500 ปีมาแล้ว

“วัฒนธรรมทุ่งกุลาร้องไห้ในพื้นที่บ้านเมืองบัว” ชุมชนบ้านเมืองบัวมีผู้คนอาศัยอยู่มาตั้งแต่
สมัยก่อนประวัติศาสตร์ในวัฒนธรรมทุ่งกุลาร้องไห้ หลักฐานสำคัญแสดงถึงร่องรอยการอยู่อาศัยของ
มนุษย์ตั้งแต่สมัยก่อนประวัติศาสตร์ ประมาณ 4,000-1,500ปีมาแล้ว ที่เด่นชัดคือโคกเนินที่เป็นชุมชน
โบราณในช่วงระยะเวลาก่อนประวัติศาสตร์ ชุมชนโบราณต่าง ๆ มีวิถีชีวิตอยู่ในสังคมเกษตรกรรม
ระดับหมู่บ้าน มีการเพาะปลูกข้าวเป็นหลัก นอกจากนี้ยังรู้จักการทอผ้า ทำเครื่องปั้นดินเผา เลี้ยงสัตว์
มีการทำเกลือสินเธาว์ ถลุงโลหะ และมีแบบแผนพิธีกรรมศพอย่างชัดเจน ร่องรอยหลักฐานของคน
โบราณดังกล่าวได้ถูกขนานนามให้รู้จักกันในชื่อ “วัฒนธรรมทุ่งกุลาร้องไห้” นอกจากนี้ชุมชนโบราณ
หลายๆแห่งยังมีพัฒนาการอย่างต่อเนื่องมาจนสมัยประวัติศาสตร์(สุกัญญา เบาเนิด, 2553:72)

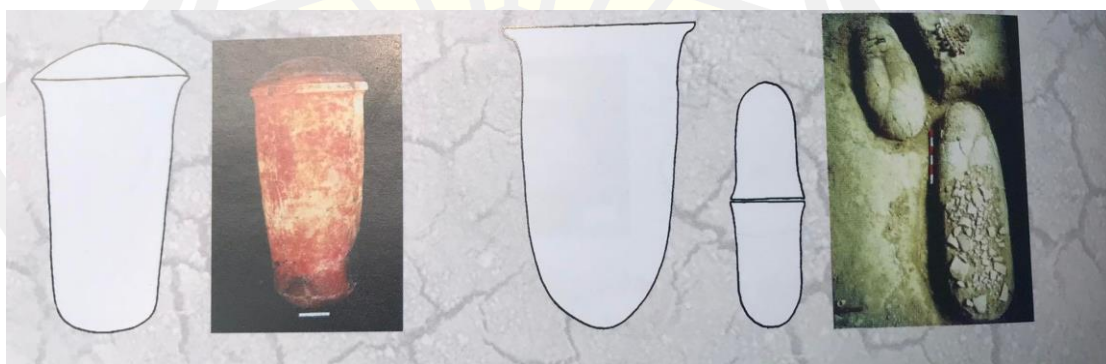
การขุดค้นแหล่งโบราณคดีที่บ้านเมืองบัวพบหลักฐานที่สำคัญเช่น เครื่องปั้นดินเผา
ซึ่งภาชนะดินเผาที่พบมีหลายรูปแบบ ทั้งรูปทรงไข่ ทรงกลม และทรงกระบอก ฝาปิดเป็นแผ่นกลม
แบน มีหูจับ 2 ข้าง มีภาชนะทั้งใบใหญ่ และใบเล็ก โดยภาชนะใบใหญ่ภายในบรรจุกระดูกมนุษย์ ส่วน
ภาชนะดินเผาใบเล็กจะฝังรวมกันเป็น กลุ่มๆ ภาชนะรูปทรงกลมและทรงกระบอกจะฝังอยู่ในแนวตั้ง
ส่วนภาชนะรูปทรงไข่จะมีขนาดใหญ่กว่า ฝังอยู่ในแนวนอนเรียงต่อกันเป็นกลุ่มลักษณะคล้ายแคปซูล
พบการใช้ภาชนะดินเผาในการฝังศพ เรียกว่าประเพณีการฝังศพครั้งที่ 2 ร่องรอยหลักฐานทาง
โบราณคดีที่แสดงให้เห็นถึงการอยู่อาศัยของผู้คนในสมัยก่อนประวัติศาสตร์ตอนปลายกระจาย
อยู่ตามพื้นที่ต่าง ๆ ของชุมชน เช่น บริเวณหลังวัดปทุมคงคา บริเวณคูน้ำรอบเมืองโบราณ บริเวณ
เทศบาลตำบลเมืองบัว(เดิม) บริเวณโรงเรียนบ้านเมืองบัวและตามตามพื้นที่ไร่นาและที่อยู่อาศัย
ของคนในชุมชน ลักษณะของภาชนะในวัฒนธรรมทุ่งกุลาร้องไห้ที่ปรากฏจำนวนมากในพื้นที่บริเวณ
ชุมชนบ้านเมืองบัวมีหลายรูปแบบลักษณะ เช่น รูปทรงภาชนะดินเผาบรรจุกระดูก 1)ลักษณะปากผาย
เล็กน้อย ลำตัวป่อง ก้นมนบางครั้งพบก้นแหลม ฝาปิดเป็นภาชนะทรงหม้อปากกว้าง ก้นกลม 2)รูปทรง
ภาชนะมีลักษณะปากผายเล็กน้อย ลำตัวป่อง ก้นกลม ฝาปิดเป็นภาชนะทรงชาม 3)รูปทรงภาชนะ
ขนาดใหญ่ มีลักษณะปากกว้าง ลำตัวยาวสอบ ก้นแหลม หรือก้นมน มีลักษณะพิเศษ โดยการนำ
ภาชนะแบบเดียวกัน โดยนำส่วนปากประกบกัน “คล้ายแคปซูล” 4)รูปทรงภาชนะขนาดใหญ่คล้าย
โอ่ง ทรงมนกลมและรูปไข่ ปรากฏฝาปิดเป็นภาชนะทรงอ่าง(สุกัญญา เบาเนิด, 2553:57-59)

ภาพประกอบ 4 ลักษณะปากผายเล็กน้อย ลำตัวป่อง ก้นมนบางครั้งพบก้นแหลม ฝาปิดเป็นภาชนะทรงหม้อปากกว้าง ก้นกลม(สุกัญญา เบาเนิด, 2553:57)

ภาพประกอบ 5 รูปทรงภาชนะลักษณะปากผายเล็กน้อยลำตัวป่อง ก้นกลม ฝาปิดเป็นภาชนะทรงชาม (สุกัญญา เบาเนิด, 2553:57)

ภาพประกอบ 6 ภาชนะขนาดใหญ่หรือแบบ แคปซูล(สุกัญญา เบาเนิด, 2553:58)

ภาพประกอบ 7 ภาพขนาดใหญ่คล้ายโอ่ง ทรงไข่(สุกัญญา เบาเนิด, 2553:59)

หนังสือสารคดีเล่มหนึ่งเขียนถึงบรรยากาศการขุดค้นโบราณคดีในพื้นที่บ้านเมืองบัวและได้สัมภาษณ์นักโบราณคดีคนสำคัญว่า การค้นพบที่สำคัญถูกพบโดยบังเอิญ รถแทรกเตอร์ซึ่งเข้ามาปรับที่ดินด้านหลังวัดปทุมคงคาในหมู่บ้านเมืองบัว คนที่อยู่ในเหตุการณ์เล่าว่าปาดหน้าดินลงไปไม่ถึง 2 เมตร ก็ปะทะเข้ากับหม้อไหโบราณแทรกอยู่ในชั้นดิน เมืองบัวเป็นตัวแทนของการศึกษายุคก่อนประวัติศาสตร์ตอนปลายของพื้นที่อีสานตอนล่าง การขุดโดยชาวบ้านจ้างตามอัตราค่าแรงทั่วไป 20 ตำแหน่ง แต่ชาวบ้านเขาผลัดเปลี่ยนกันมาเกือบทั้งหมู่บ้าน ขุดด้วยจอบจนเจอหลักฐานก็คิดคนมาทำงานละเอียด ทำงานกันไปเราก็ตอนไปด้วย ตอนหลังเวลามีคนมาดูเราสามารถอธิบายแทนเราได้ การเลือกจุดขุดค้นก็ใช้วิธีสุ่มเพราะเราไม่รู้ว่าจะได้ดินมันมีความหนาแน่นของหลักฐานเพียงใด เราจะดูจากผิวดินที่ถูกเปิดไปแล้ว ที่พบเศษดินเผา เศษกระดูก เลือกพื้นที่ที่ถูกรบกวนน้อยแล้วเปิดหน้าดิน (วีระศักดิ์ จันทรสังแสง, 2555:72-73)

การขุดค้นทางโบราณคดีของกรมศิลปากรบริเวณป่าช้าหลังวัดปทุมคงคามีการว่าจ้างคนในชุมชนให้เป็นแรงงานขุดค้น นายกิมเหม็ง ณ อุบล โดยได้เล่าบรรยากาศในช่วงที่ขุดค้นไว้ว่า...

“หม่อมเนนดินนี่ตาก็เป็นคนมารับจ้างขุดได้มือละ 100 บาท ตอนแรกก็บ่ย่านดอก ขุดไปก็เจอเป็นกระดูกคนหันหัวไล่กัน แต่ว่ากระดูกที่เห็นบางกระดูกก็อยู่ในหม้อ ตามาเฮ็ดบ้านอยู่หม่อมฝั่งตรงข้ามหลุมที่เขามาขุดนี่ก็เจอกระดูกคือกัน ก็เลยเอาไปไว้วัด แต่ฝั่งนี้ตาเห็นมันไล่หม้อไว้ พอเห็นกระดูกก็เจอหม้อ ตาก็คิดว่าน่าจะเป็นกระดูกของคนโบราณ พอขุดขึ้นมาแล้วจะมีการทำบุญเอาไปไว้วัด ตอนที่แรกเจ้าของที่เผ่นบ่ให้ขุดเตอะเอาไปเอามาพวกกรมศิลปฯขอขุดจนได้ ตอน

ชุดคนมาเบิ่งหลายๆทั้งคนบ้านเมืองบัวเฮาคนบ้านอื่นเขาคือลืบเคย
เห็น ตอนนั้นบ้านตาขายของน้ำเมียดาเป็นคนขายก็ขายของดีเพราะ
คนมาเบิ่งหลุมชุดก็มาซื้อของอยู่ร้าน”(สัมภาษณ์สัมภาษณ์.กิมเหม้ง
ณ อุบล,2561)

ภาพประกอบ 8 แหล่งชุดชั้นทางโบราณคดีบริเวณป่าช้าหลังวัดปทุมคงคา
(สุกัญญา เบาเน็ด,2553:147)

จากหลักฐานที่ปรากฏในพื้นที่ของชุมชนบ้านเมืองบัวสามารถอธิบายได้ว่าพื้นที่ของชุมชน
บ้านเมืองบัวในอดีตมีผู้คนอาศัยอยู่อย่างหนาแน่นและเป็นชุมชนโบราณขนาดใหญ่ในวัฒนธรรมทุ่ง
กุลาร้องไห้หรือยุคโลหะตอนปลายประมาณ 4,000-1,500 ปีมาแล้ว เช่นคูน้ำคันดินของเมืองโบราณ
รูปร่างค่อนข้างรี ภาชนะดินเผาในพิธีการฝังศพครั้งที่ 2 กล่าวได้ว่าพื้นที่แห่งนี้มีผู้คนอาศัยตั้งถิ่นฐานมา
อย่างยาวนานและต่อเนื่อง

วัฒนธรรมเขมรพุทธศตวรรษที่ 15-18 ที่ปรากฏในพื้นที่บ้านเมืองบัว
บ้านเมืองบัวปรากฏหลักฐานทางโบราณคดีที่อยู่ในสมัยวัฒนธรรมขอมหรือเขมร หลักฐานดังกล่าวคือ
“คูเมืองบัว” คูเมืองบัวตั้งอยู่ในดอนปู่ตาหรือชาวบ้านเรียกว่า ดอนปู่ มีลักษณะเป็นเนินดินติดกับคูน้ำ
ทางทิศใต้(หนองยาง) โบราณสถานคูเมืองบัวก่อด้วยศิลาแลงหันหน้าไปทางทิศตะวันออกมีแนวคูน้ำ

ล้อมรอบ บริเวณปราสาทพบ “ทับหลังรูปพระอินทร์ทรงช้างเอราวัณ ศิลปะขอมแบบบาปวน อายุราวพุทธศตวรรษที่15-16” ตกอยู่ 1 ชั้น “สมชาติ มณีโชติ” นักวิชาการด้านประวัติศาสตร์ศิลปะ มหาวิทยาลัยมหาสารคาม อธิบายทับหลังชิ้นนี้ว่า ทับหลังรูปพระอินทร์ทรงช้างเอราวัณชิ้นนี้เป็นทับหลังในศิลปะแบบบาปวนซึ่งเกิดขึ้นก่อนอาคารศาสนสถานกู๋บ้านเมืองบัวประมาณ100-200 ปี การที่พบทับหลังศิลปะแบบบาปวนในศาสนสถานที่เป็นอโรคยาศาลศิลปะแบบบายนมีความเป็นไปได้ว่าการสร้างอาคารอโรคยาศาลได้มีการรื้อปราสาทที่เป็นฮินดู(ปราสาทแบบบาปวน) เพื่อนำหินเหล่านั้นมาสร้างอโรคยาศาลที่เป็นศาสนสถานในศาสนาพุทธนิกายมหายาน ซึ่งปราสาทในศิลปะบาปวนที่อยู่ไม่ไกลจากอโรคยาศาลกู๋บ้านเมืองบัวคือปราสาทกู๋กาสิงห์ซึ่งห่างจากกู๋บ้านเมืองบัวเพียง 10 กิโลเมตร จึงเป็นไปได้ว่าชิ้นส่วนทับหลังชิ้นดังกล่าวที่ปรากฏในอโรคยาศาลกู๋บ้านเมืองบัวจะเป็นชิ้นส่วนทับหลังของปราสาทกู๋กาสิงห์(สัมภาษณ์ สมชาติ มณีโชติ,2565) จากลักษณะรูปแบบของกู๋บ้านเมืองบัวเป็นลักษณะอาคารศาสนสถานที่เรียกว่า“อโรคยาศาล” ซึ่งมีลักษณะรูปแบบการก่อสร้างและแผนผังที่เป็นไปตามแบบแผนของศิลปะเขมรแบบบายน มีอายุการก่อสร้างอยู่ในช่วงพุทธศตวรรษที่18 ศาสนสถานนี้เรียกว่าอโรคยาศาล เป็นสิ่งที่สร้างขึ้นตามพระราชประสงค์ของพระเจ้าชัยวรมันที่ 7 ซึ่งมีคติความเชื่อพุทธศาสนานิกายมหายานตัวอาคารเหล่านี้ถูกสร้างขึ้นเป็นจำนวนมากกว่าร้อยแห่งทั้งในเมืองเขมรพระนครหลวงเองและอยู่ทางภาคอีสานกว่า 30 แห่ง

ภาพประกอบ 9 กู๋เมืองบัว อโรคยาศาลในวัฒนธรรมเขมร

จากหลักฐานทางโบราณคดีที่ปรากฏในพื้นที่ชุมชนบ้านเมืองบัว สามารถอธิบายได้ว่า มีการตั้งถิ่นฐานและที่อยู่อาศัยเป็นชุมชนโบราณในสมัยก่อนประวัติศาสตร์ตอนปลายซึ่งนักวิชาการเรียกว่า “วัฒนธรรมทุ่งกุลาร้องไห้” เมื่อประมาณ 4,000-1,500 ปีมาแล้วและมีการอยู่อาศัยต่อมาจนกระทั่งได้รับอิทธิพลในวัฒนธรรมเขมรที่ขยายอำนาจเข้ามาในพื้นที่แถบภาคอีสานในปัจจุบัน จึงได้ปรากฏ

หลักฐานของโบราณสถานในวัฒนธรรมเขมรต่อเนื่องในพื้นที่ด้วย ไม่เพียงเท่าเมื่อวัฒนธรรมเขมรเริ่มเสื่อมลง กลุ่มคนในวัฒนธรรมลาวเริ่มมีอิทธิพลในพื้นที่แถบภาคอีสานมีการอพยพโยกย้ายผู้คนกระจายไปหลายพื้นที่ โดยเฉพาะกลุ่มที่อพยพมาจากนครจำปาสักของลาวในปัจจุบันได้ พื้นที่ของชุมชนบ้านเมืองได้รับอิทธิพลมาจากกลุ่มคนเหล่านี้ด้วยเช่นกัน

ยุคที่2 การปกครองในระบบเจ้าเมืองและการอพยพของวัฒนธรรมลาว พ.ศ.2416-2450

แรกเริ่มการอพยพเข้ามาของกลุ่มคนในวัฒนธรรมลาว

ราวพ.ศ.2256 เจ้าสร้อยศรีสมุทรแห่งนครจำปาสักพาผู้คนและไพร่พลจำนวนหนึ่งอพยพข้ามแม่น้ำโขงมาสร้างเมืองใหม่บริเวณทุ่งกุลาร้องไห้ให้ชื่อเรียกว่า “บ้านเมืองท่ง” ต่อมาเป็นเมืองสุวรรณภูมิ (ปัจจุบันอยู่ในเขตอำเภอสุวรรณภูมิ จังหวัดร้อยเอ็ด) มีการขยายตัวของเมืองโดยได้ส่งผู้คนมาตั้งเป็นเมืองต่าง ๆ เช่น เมืองเกษตรวิสัย เมืองจตุรพักตรพิมาน เมืองพยัคฆภูมิพิสัย เป็นต้น เมืองเกษตรวิสัยตั้งเมื่อปีพ.ศ.2416 โดยตั้งบ้านกู่กระโดนขึ้นเป็นเมืองเกษตรวิสัย บ้านเมืองบัวอยู่ในอำนาจการปกครองของเมืองเกษตรวิสัยมีพระศรีเกษตรราธิไชยเป็นเจ้าเมือง ในระยะนี้บ้านเมืองบัวมีความเป็นชุมชนที่มีระบบการปกครองมากขึ้นโดยมีระบบเจ้าเมืองหรือระบบอาญาสี่ปกครอง ระบบอาญาสี่เป็นการปกครองแบบโบราณ โดยเรียงลำดับผู้มีอำนาจในการปกครองเมืองดังนี้ คือ เจ้าเมือง ตำแหน่งเจ้าเมืองคือตำแหน่งผู้ปกครองที่มีอำนาจใหญ่ที่สุดและมีตำแหน่งที่ลดหลั่นลงมาก็คือ อุปฮาด ราชวงศ์ และราชบุตร

หลังจากการตั้งเมืองเกษตรวิสัยมีผู้คนเคลื่อนย้ายอพยพของกลุ่มคนจากจำปาสักและจากเมืองสุวรรณภูมิเข้ามาอยู่ภายใต้เมืองเกษตรวิสัยมากขึ้น คนที่เคยอาศัยอยู่ที่อพยพไปต่างถิ่นเมื่อได้ยินข่าวว่าตั้งเมืองเกษตรวิสัย ก็อพยพกลับมา อาศัยตามเนินบ้านเก่าต่าง ๆ กระจายอยู่ทั่วไปในเขตทุ่งกุลาร้องไห้ เช่น บ้านเมืองบัว น้ำอ้อม โพนทอง แสนสี จำแอ่น ดงครึ่งน้อย-ใหญ่ ดินเป็ดหนองอ่าง เป็นต้น โดยเฉพาะบ้านเมืองบัวที่มีคนอาศัยอยู่บ้างแล้วและติดกับเมืองเกษตรวิสัย ซึ่งดีต่อการตั้งถิ่นฐานบ้านเรือน เพราะอยู่ระหว่างลำน้ำสองสายที่สำคัญ จากการสัมภาษณ์นายไพจิตร วสันตเสนานนท์ ปราชญ์ชาวบ้านที่ศึกษาเรื่องประวัติศาสตร์ของชุมชนอธิบายเรื่องการตั้งเมืองและเข้าเมืองเกษตรวิสัยไว้ว่า...

“เจ้าเมืองคนแรกของเมืองเกษตรวิสัยก็คือพระศรีเกษตรราธิไชย(เหง้า)
เพิ่นปกครองเมืองเกษตรวิสัยได้ช่วงแค่ปีเดียวคือตั้งแต่พ.ศ. 2416-2417
เพิ่นก็เสียชีวิตลง ต่อมาช่วงสมัยของอุปฮาดสังข์เพิ่นเป็นน้องชายของท้าว
เหง้าได้ขึ้นเป็นพระศรีเกษตรราธิไชย(สังข์)เจ้าเมืองคนที่2 ปกครองเมือง

มาตั้งแต่พ.ศ.2417-2442 หลังจากนั้น พระศรีเกษตรราชไชย(สังข์)ก็
เสียชีวิตลง ลูกชายของเพิ่นที่เป็นตำแหน่งอุปฮาดกะได้ขึ้นมาปกครอง
แทน เป็นพระศรีเกษตรราชไชย(ลีนลาหรือคิลา)เจ้าเมืองเกษตรวิสัยคน
ที่3(สัมภาษณ์นายไพจิตร วสันตเสนานนท์,2561)

หลักฐานที่บันทึกการตั้งเมืองเกษตรวิสัยและมีชุมชนตั้งอยู่บริเวณพื้นที่บ้านเมืองบัวขึ้น
สำคัญคืองานบันทึกการเดินทางของเอเจียน แอมอนิเย ในปีพ.ศ.2440 ที่บันทึกไว้ว่า.. พวกเราออก
เดินทางจากกุ๋กะลินไป โดยตัดข้ามทุ่งที่กว้างใหญ่ซึ่งพวกคนลาวเรียกชื่อว่าทุ่งหลวง พวกเราพากันมุ่ง
หน้าไปทางทิศเหนือตามทางเกวียนที่ขรุขระ มีแต่หญ้าที่ขึ้นสูง โดยเดินทางไปเรื่อยๆ ทุ่งเหล่านี้ไม่
มีการเพาะปลูกเลยเพราะมีน้ำท่วมมากเกินไปในฤดูฝน โดยพวกเรานึกว่าคลองระบายน้ำคงจะทำให้
ภาคพื้นนี้อุดมสมบูรณ์ พื้นแผ่นดินของที่นี่ปรากฏว่าเป็นดินที่มีคุณภาพ หลังจากได้เดินทางถึง
4 ชั่วโมง ก็มาถึง “บ้านเมืองบัว”(Ban Moeuoung Boua) ที่ด้านขวาเป็นหมู่บ้านที่มีกระท่อม 20
กว่าหลัง แล้วพอถึงเวลา 5 โมง พวกเราก็พากันหยุดที่แม่น้ำชีว(น้ำเสียว) เพื่อให้วัวกินน้ำ แม่น้ำชีวนี้
ยังมีน้ำอยู่เล็กน้อย พอเลยจากที่นี่ไปก็จะผ่านไปใกล้ๆกับหนองโง้งหนองนี้มีน้ำอยู่ตลอดปี พวกเราพา
กันข้ามทุ่งนาซึ่งก็ปรากฏว่ามีคุณภาพดีเหมือนกัน พอเลยเวลา 6 โมงเล็กน้อย(6 โมงเย็น) พวกเราพา
กันหยุดพักที่เมืองเกต(Ket) เป็นชื่อย่อของเมืองเกษตรวิสัย ซึ่งเรียกยาก โดยสร้างขึ้นเมื่อปี 1873
(พ.ศ.2416) โดยอุปราชเมืองศรีภูมิซึ่งไม่ถูกกับเจ้าเมือง จึงได้ขออนุญาตจากบางกอกและได้แยกจ่าย
ค่าภาษีอากร แล้วก็มาตั้งถิ่นฐานอยู่บ้านกะโดน(Ban Ka Don) ซึ่งมีชื่อเดียวกับชาววัตถุโบราณเล็ก
แห่งหนึ่งซึ่งมีอยู่ในหมู่บ้านนั้น แล้วต่อมาอุปราชก็ได้จัดการก่อตั้งเป็นเมืองขึ้นมาและได้รับ
พระราชทานยศเป็นพระศรีเกียรติชัย(Phrah Si Ket i Chai) (พระศรีเกษตรราชไชย) ซึ่งเมืองลาวต่าง ๆ
นั้นจะตั้งขึ้นหรือสลายตัวได้ทุกเมื่อ ตามความเห็นชอบของประชาชนหรือผู้นำที่มีอิทธิพล เมืองเกตนี้ก็มี
วัดอยู่ 4 วัด มีกระท่อมอยู่ 150 หลัง แต่ก็ไม่มีต้นผลไม้มาก เพราะว่าเมืองเกตเพิ่งตั้งขึ้นได้ไม่นานนี้
เอง เมืองเกตตั้งอยู่บนเนินดินกลางทุ่งนา เจ้าเมืองได้สิ้นอายุไปไม่กี่วันนี้เอง ก่อนที่ผมจะมาถึง
และได้มีการจ้างชาวไปที่บางกอก และรอคอยการแต่งตั้งผู้สืบแทนตำแหน่งเจ้าเมืองเพื่อรับมอบเครื่อง
ยศ เรื่องราวได้จัดทำกันแบบนี้สำหรับเมืองที่ไม่มีความสำคัญเท่าใด ส่วนที่อำเภอเมืองของจังหวัด
ใหญ่ๆนั้นก็จะมีการส่งตราเครื่องหมายไปที่บางกอกแล้วผู้ที่ขึ้นเป็นเจ้าเมืองคนใหม่ต้องไปรับเอา
พร้อมกับของกำนัลตามธรรมเนียมที่มอบให้พวกขุนนางที่บางกอก(เอเจียน แอมอนิเย, 2541:45-46)

จากบันทึกของเอเจียน แอมอนิเยจะเห็นได้ว่าในพื้นที่ของชุมชนบ้านเมืองบัวมีผู้คนอาศัยอยู่
จำนวน 20 กว่าหลังซึ่งอยู่ใต้การปกครองของเมืองเกษตรวิสัยซึ่งมีเจ้าเมืองปกครองดูแลในระบบการ

ปกครองแบบกินเมืองของลาวโบราณ อีกทั้งเมืองเกษตรวิสัยอยู่ไม่ไกลจากชุมชนบ้านเมืองบัวและไม่มี ความสำคัญกับศูนย์กลางอำนาจที่กรุงเทพฯ การเป็นอยู่ของเมืองขนาดเล็กมีความเรียบง่ายมี ทรัพยากรสำคัญต่าง ๆ ทั้งลำนํ้า เช่น น้ำเสียว(ในเอกสารออกเสียงเป็นน้ำชีว) หนองโจ้ง พื้นที่ส่วน ใหญ่เป็นทุ่งนาและหล้าสูงการเพาะปลูกมีน้อยเพราะน้ำท่วม

การตั้งเมืองเกษตรวิสัยส่งผลให้บ้านเมืองบัวเกิดการขยายตัวขึ้นอย่างชัดเจน ซึ่งเป็นผลมา จากการอพยพของผู้คนที่ย้ายตามเจ้าเมืองมาอาศัยในพื้นที่หมู่บ้านต่าง ๆ ในละแวกใกล้เคียง ดังนั้น กลุ่มคนที่เข้ามาอาศัยในพื้นที่บ้านเมืองบัวกลุ่มแรกๆเป็นเครือญาติของเจ้าเมืองเกษตรวิสัยและเป็น กลุ่มที่เจ้าเมืองชักชวนให้อพยพจากสุวรรณภูมิเข้ามาด้วย พื้นที่ที่ผู้คนจับจองหรืออยู่อาศัยในระยะนี้ ส่วนใหญ่คือบริเวณคุ้มศึกและบริเวณที่เป็นเนินกลางหมู่บ้าน มีการตั้งวัดแห่งแรกของชุมชนขึ้นคือวัด ปทุมคงคา(ไพจิตร วสันตเสนานนท์, 2550)

สิม(อุโบสถ)โบราณหลักฐานอิทธิพลของวัฒนธรรมลาวในพื้นที่บ้านเมืองบัว

สิมโบราณวัดปทุมคงคา เป็นสิม(อุโบสถ)ทึบ คือก่อผนังทึบทั้ง 4 ด้าน ยกเว้นช่องประตูและ หน้าต่าง ก่ออิฐถือปูนแบบที่เสารับปีกนกมีมุขหน้า แพลนรูปสี่เหลี่ยมผืนผ้า มุขหน้ายื่นออกมาคลุม บันได ความยาวของสิมขนาด 3 ห้อง มีเสารับปีกนกโดยรอบ สิม(อุโบสถ)หลังนี้หันหน้าไปทางทิศ ตะวันตก หลังคาทรงจั่ว 2 ชั้น เว้นช่องระบายอากาศระหว่างหลังคาชั้นบนและชั้นล่าง สีนํ้าหรือหน้า บันฉาบปูนเรียบไม่มีลวดลายตกแต่ง ช่องหน้าต่างข้างละ 2 ช่อง ประตูทางเข้ามีเพียงประตูเดียวฐาน เอาขัน(ฐานปัทม์)มีลักษณะพิเศษที่ไม่เหมือนที่ใดก็คือ มุมของฐานนั้นข้างจะก่ออิฐนูนออกมาย่อ เหลี่ยมทั้ง 4 มุม ในส่วนนี้น่าจะได้รับอิทธิพลของช่างญวนแต่รูปแบบสถาปัตยกรรมโดยรวมเป็นแบบ ไทอีสาน สิม(อุโบสถ)หลังนี้คงจะสร้างประมาณปีพ.ศ.2440 -2460 ชาวบ้านเมืองบัวร่วมกันจ้าง ช่างญวนมาจากเวียตนามในยุคแรกสร้างด้วยอิฐฉาบสี(ปูนหมัก) ซึ่งเป็นส่วนผสมระหว่าง ยางไม้ กระตูดสัตว์ เปลือกหอย(ซากฟอสซิล) เผาแล้วบดละเอียด นอกจากนั้นยังมีฟางบด แกลบ และมะขามเปียก ในปีพ.ศ.2505 ได้มีการบูรณะซ่อมแซมโดยนำซีเมนต์มาฉาบผนังส่วนที่ชำรุด และเปลี่ยนหลังคาจากแป้นเกล็ดเป็นสังกะสี อีกทั้งนายคำมี ไชยศิริพันธ์ เล่าเรื่องการสร้างสิมหรือ อุโบสถโบราณที่ชุมชนบ้านเมืองบัวใช้ประกอบพิธีกรรมทางศาสนาของวัดปทุมคงคาไว้ว่า....

“พ.ศ.2420 ชาวบ้านเมืองบัวเริ่มมีความคิดที่สร้างวัดโดยการรวมเงิน
บริจาคจากแรงศรัทธาของชาวบ้าน พอรวมเงินกันได้ก็เลือกเอาพื้นที่
บริเวณโนนเมืองเก่า หม่องเพินชุดพัสดุสานคนโบราณ และได้ตั้งชื่อวัดว่า

วัดบ้านเมืองบัวหรือวัดปทุมคงคาขึ้นเป็นวัดแรกของหมู่บ้าน การสร้าง
 ลิมหรืออุโบสถชาวบ้านเมืองบัวได้ว่าจ้างคนแกว(ญวน) ที่ได้อพยพเข้ามา
 เป็นพ่อค้าในช่วงนั้นเข้ามาพักอยู่บ้านเมืองบัวและได้รับอาสาสร้างลิมของ
 วัดบ้านเมืองบัว ลิมนี้เฝ้ามาจาก “โพนขึ้นกอินทรี” รูปแบบของลิมกะเป็น
 แบบลาวผสมญวน”

ภาพประกอบ 10 “ลิม” อุโบสถหลังเก่าของวัดปทุมคงคา

“โพนขึ้นกอินทรี” คือ ซากฟอสซิลหอยน้ำจืดที่จับตัวกันแน่น พบมากใน
 บริเวณทุ่งกุลาร้องไห้โดยเฉพาะอำเภอสุวรรณภูมิและอำเภอเกษตรวิสัยเพราะแต่เดิม
 พื้นที่บริเวณทุ่งกุลาร้องไห้เมื่อประมาณ 2-3 ล้านปีมาแล้วเป็นทะเลสาบขนาดใหญ่
 สมัยก่อนชาวบ้านจะนำเอาโพนขึ้นกอินทรีมาบดละเอียดและผสมกับ “ยางบง” ซึ่งเป็น
 ไม้ชนิดหนึ่งในท้องถิ่นที่มีความเหนียวเมื่อผสมทั้งสองเข้าด้วยกันจะนำไปฉาบตาม
 ผนังโบสถ์วิหารหรือลิมในวัฒนธรรมลาว(แทนปูนซีเมนต์) พื้นที่ทุ่งกุลาร้องไห้ที่พบลิม
 โบราณในสมัยวัฒนธรรมลาวส่วนใหญ่จะมีการใช้โพนขึ้นกอินทรีในการฉาบ เพราะใน
 พื้นที่ทุ่งกุลาร้องไห้พบโพนขึ้นกอินทรีเป็นจำนวนมาก ไม่เพียงเท่านั้นยังปรากฏนิทาน
 ตำนานทุ่งกุลาร้องไห้ที่เกี่ยวกับโพนขึ้นกอินทรีของคนในแถบทุ่งกุลาร้องไห้ โดยนาย
 ไพจิตร วสันตเสนานนท์เล่าว่า มีเมืองเมืองหนึ่งชื่อเมืองจำปานาคบุรีมีพระธิดานามว่า
 นางแสนสี และมีเมืองบุรพานครมีพระโอรสนามว่า ท้าวฮาดคำโป่ง ได้ลักพาตัวนางแสน
 สีขณะล่องแพในทะเลสาบ เจ้านครจำปานาคบุรีจึงให้พญานาคสูบน้ำในทะเลสาบออกให้

หมด หลังจากนั้น กุ้ง หอย ปู ปลา ตายส่งกลิ่นเหม็นไปถึงพระอินทร์ พระอินทร์จึงให้นกอินทรีสองตัวเมียมากิน กุ้ง หอย ปู ปลา เหล่านั้นให้หมด เมื่อนกอินทรีกินจนหมดก็ถ่ายมูลออกมากองใหญ่ซึ่งทุกวันนี้เรียกว่า “โพนขึ้นนก” (ไพจิตร วสันตเสนานนท์, 2550)

ภาพประกอบ 11 ขึ้นกอินทรีหรือโพนขึ้นนก

คนกลุ่มแรกและต้นตระกูลที่เข้ามาในพื้นที่บ้านเมืองบัว

การอพยพเข้ามาของผู้คนในช่วงแรกนี้ จากงานศึกษาของนายไพจิตร วสันตเสนานนท์ พบว่า คนที่เข้ามาในยุคนี้เป็นคนกลุ่มใหญ่มาตั้งบ้านเรือนอยู่บนเนินสูงริมหนองสาทิศเหนือ(บริเวณรอบวัดปทุมคงคามาทิศตะวันออก) ตั้งบ้านเรือนเป็นกลุ่มๆตามเคลือบญาติที่ย้ายมาจากสุวรรณภูมิ กลุ่มที่เข้ามาพร้อมกันพอสรุปเป็นตระกูลได้ดังนี้

- 1.กลุ่มญาติพี่น้องพระศรีเกษตรราธิไชย (สินลา) และแม่หนุ่มหม่อมตู่ต้นตระกูลสังขศิลา
- 2.กลุ่มน้องชายพระศรีเกษตรราธิไชย และเจ้านายเมืองร้อยเอ็ด ท้าวจันทร์ ต้นตระกูลอุปชิต
- 3.กลุ่มท้าวสิงห์ ต้นตระกูลศิริสิงห์
- 4.กลุ่มพ่อขุนจำเริญ ต้นตระกูลเจริญสุข
- 5.กลุ่มพ่ออุดมทรัพย์ ต้นตระกูลอุดมทรัพย์

- 6.กลุ่มพ่ออ่อน พ่อเหลา ต้นตระกูลหาพันธุ์
- 7.กลุ่มพ่อจำปา แม่ทาพิพย์ ต้นตระกูลจำปาพิพย์
- 8.กลุ่มพ่อไชยจากบ้านราชธานี ร้อยเอ็ด ต้นตระกูลไชยราช
- 9.กลุ่มพ่อจำเริญ จากบ้านราชธานี ต้นตระกูลเจริญราช (น้องชายนายไชย)
- 10.กลุ่มพ่อลิมา พ่อเชียงลุน ต้นตระกูลกองพิธิ
- 11.กลุ่มพ่อสุโพธิ์ ต้นตระกูลอาจสุโพธิ์
- 12.กลุ่มพ่อศรีสุรักษ์ ต้นตระกูลพิรุณ
- 13.กลุ่มพ่อลา ต้นตระกูลกลางราช
- 14.กลุ่มพ่อไชยปัญญา ต้นตระกูลอมอด
- 15.กลุ่มขุนหาญซ้อง และยังมีผู้ตามมาอีกมาก เช่น กลุ่มนามสกุลยามโสภา มาตรศรี พิเนตร นาดี และด่างาม
- 16.ที่สำคัญอีกกลุ่ม คือ กลุ่ม พ่อลา อุดมคำ และกลุ่มพ่อพวง ไกรสร มาจากเมืองอุบลราชธานี และสุรินทร์ เป็นต้น(ไพจิตร วสันตเสนานนท์, 2550:35-36)

การขยายตัวของชุมชนบ้านเมืองบัวในช่วงการปกครองด้วยระบบเจ้าเมือง ตั้งแต่พ.ศ.2416 เป็นไปอย่างช้าๆเห็นได้จากเดิมทีชุมชนบ้านเมืองบัวเมื่อเริ่มมีกลุ่มเครือญาติของเจ้าเมืองซึ่งอพยพตามเจ้าเมืองมาอาศัยพื้นที่บ้านเมืองบัว โดยมีการตั้งหลักปักฐานตามบริเวณคุ้มสี่กั๊กและโนนกลางบ้านในระยะนี้มีคนอพยพโยกย้ายเข้าออกหมู่บ้านมากขึ้น เมื่อมีจำนวนคนเพิ่มขึ้นจึงขยายชุมชนออกไปอยู่ทางคุ้มสี่กั๊กซึ่งอยู่ทางทิศตะวันตกของหมู่บ้านแต่ไม่หนาแน่นนัก การขยายตัวของชุมชนบ้านเมืองบัวเป็นไปแบบช้าๆปัจจัยมาจากหลายๆด้าน ทั้งเรื่องการอพยพโยกย้ายเข้าออกอยู่เรื่อย ๆ โดยไม่มีความแน่ชัดในการตั้งหลักปักฐานบางคนมาเพื่อเยี่ยมญาติพี่น้อง ดังนั้นจึงมีเพียงแค่การเริ่มขยายชุมชนออกไปอย่างเบาบางผู้คนส่วนใหญ่ยังกระจุกตัวตามคุ้มสี่กั๊กและโนนกลางบ้านเท่านั้น

ยุคที่3 การขยายตัวของชุมชนบ้านเมืองบัวจากระบบราชการ พ.ศ.2451-2509

การเปลี่ยนแปลงการปกครองในระบบเทศบาล

การปกครองในลักษณะโบราณที่เรียกว่า “อาญา4” ยุติลงเมื่อมีการเปลี่ยนแปลงการปกครองมาเป็นระบบเทศบาลในช่วงปีพ.ศ.2444 ในรัชสมัยของพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวรัชกาลที่5 เมืองเกษตรวิสัยมีการเปลี่ยนแปลงโดยลดบทบาทจากเมืองกลายเป็นอำเภอเกษตรวิสัยภายใต้อำนาจการปกครองของจังหวัดร้อยเอ็ดส่งผลให้การปกครองที่แต่เดิมอยู่ภายใต้การปกครองของเมืองสุวรรณภูมิ เมืองสุวรรณภูมิก็ลดบทบาทลงเป็นอำเภอสุวรรณภูมิในการปกครองของจังหวัดร้อยเอ็ดจนถึงปัจจุบันเช่นกับเกษตรวิสัย

หลังการปฏิรูปการปกครองอำเภอเกษตรวิสัยได้ถูกแบ่งการปกครองออกเป็น4 ตำบลคือตำบลหนองบัวแดง ตำบลกำแพง ตำบลเหล่าหลวงและตำบลหนองแวง บ้านเมืองบัวอยู่ในการปกครองของตำบลหนองแวงโดยมีนายแก้ว สังขศิลา(บุตรชายเจ้าเมืองเกษตรวิสัย)เป็นผู้ใหญ่บ้าน นายวุฒิไกร คุ่มแวง เล่าว่า...

“หลังจากที่เมืองเกษตรวิสัยได้ลดฐานะลงเป็นอำเภอเกษตรวิสัยเจ้าเมืองเพิ่นกะหายไปบางคนกะเว่ว่าเจ้าเมืองเพิ่นถืกมอมเหล้าจนตาย แต่กะบ่มีใญ่ความจริงว่าเจ้าเมืองเพิ่นหายไปไสเพราะหลังจาก พ.ศ.2451เป็นต้นมากะมีนายอำเภอ กำนัน ผู้ใหญ่บ้านเฮ็ดหน้าที่ปกครองชาวบ้านแทนเจ้าเมือง”(สัมภาษณ์นายวุฒิไกร คุ่มแวง,2561)

การสร้างวัดศรีอริยวงศ์วัดแห่งที่ 2 ของชุมชนบ้านเมืองบัว

ชุมชนบ้านเมืองบัวมีการขยายตัวโดยมีผู้คนตั้งบ้านเรือนหนาแน่นขึ้นบริเวณหนองส้มโองหรือคุ้มส้มโอง ในช่วงวันสำคัญทางศาสนาหรือการจะไปทำบุญเข้าวัดชาวบ้านคุ้มส้มโองจะเดินไปทำบุญที่วัดปทุมคงคาซึ่งตั้งอยู่ค่อนข้างไกลจากคุ้มส้มโองพ.ศ.2479 จึงมีการสร้างวัดประจำหมู่บ้านอีกหนึ่งแห่งคือวัดศรีอริยวงศ์(วัดน้อย)

“วัดศรีอริยวงศ์หรือที่ชาวบ้านเ็นวัดน้อยก่อตั้งมาตั้งแต่วันที่ 15 เดือนมิถุนายน พ.ศ.2479 ตอนนั้นหมู่บ้านเมืองบัวเฮาขยายออกมาทางคุ้มส้มโองหลายขึ้นมีพระ4รูปที่อยู่วัดปทุมคงคาได้ปรึกษากับชาวบ้านว่าหมู่บ้านเฮาขยายใหญ่ออกไปควรที่ลี้มีวัดอีกจักหม่องเพื่อให้ญาติโยมที่มีศรัทธาในพุทธศาสนามีความสะดวกในการมาทำบุญ ในที่ประชุมกะเห็น

พร้อมต้องกันเป็นเอกฉันท์ให้สร้างวัดขึ้นโดยได้รับบริจาคที่ดินของญาติโยม
ในที่สุดก็ได้พื้นที่โนนหนองไฮตั้งวัดจนทุกวันนี้แหละ”(สัมภาษณ์พระครูวีร
ธรรมาทร,2556)

โรงเรียนแห่งแรกของชุมชนบ้านเมืองบัว

บ้านเมืองบัวเริ่มมีการตั้งโรงเรียนครั้งแรกใน พ.ศ. 2465 ชื่อ“โรงเรียนประชาบาลวัด
บ้านเมืองบัว”ตั้งอยู่ที่วัดปทุมคงคาโรงเรียนส่วนใหญ่จะนิยมตั้งอยู่ในวัดและมีพระสงฆ์เป็นครูสอน
หนังสือ ผู้หญิงสามารถเข้าเรียนและมีสิทธิในการศึกษาเล่าเรียนเท่าผู้ชาย โรงเรียนประชาบาลวัด
บ้านเมืองบัวจึงเป็นสถานศึกษาแห่งแรกของชุมชนผู้คนจะส่งลูกหลานเข้าเรียนหัดอ่านเขียน นาย
ถวัลย์ อุปชิต เล่าว่า....

“แต่ก่อนโรงเรียนประชาบาลวัดบ้านเมืองบัวจะตั้งอยู่วัดปทุมคงคา แต่
ก่อนนี้โรงเรียนจะมีแต่อยู่วัดละส่วนหลายผู้หญิงผู้ชายจะสามารถเรียน
หนังสือได้ ตอนนั้นการเรียนการสอนหัดแค่ ป.4 แต่ต่อมาจะปรับเปลี่ยน
มาหัด ป.7 เพราะให้คนเรียนหนังสือมีแนวทางไปทำงานราชการหรือไป
หาเรียนต่อได้ ชาวบ้านหลายคนถึงว่าลิเรียนหัดแค่ ป.7 แต่จะได้ออกมา
เรียนต่ออยู่โรงเรียนจันทร์เบกษาอนุสรณ์ หลังจากมีการตั้งโรงเรียนจันทร์
เบกษาอนุสรณ์ตอน พ.ศ.2507(สัมภาษณ์นายถวัลย์ อุปชิต,2556)

ป้อบ้านและการขยายตัวของชุมชนช่วงหลัง พ.ศ.2485

ชุมชนบ้านเมืองบัวในยุคนี้อย่างมีเหตุการณ์สำคัญที่ส่งผลให้เกิดการเปลี่ยนแปลงทางด้านกาย
ภาพของชุมชน ทั้งการขยายตัวของบ้านเรือน การเกิดสถานที่สำคัญ เช่น ป้อบ้าน(หลักกลางบ้าน)หรือ
กระทั่งการเกิดสิ่งศักดิ์สิทธิ์ที่กระจัดกระจายตามพื้นที่ต่าง ๆ ไว้ว่า ป้อบ้านที่ชาวบ้านเมืองบัวเคารพ
นับถืออันมีความเป็นมาคือ การอพยพเข้ามาตั้งถิ่นฐานอยู่ที่บ้านเมืองบัวครั้งแรกเข้ามาอยู่คุ้มกลาง
(หมู่1 ในปัจจุบัน) ส่วนใหญ่ไม่ขยับขยายออกไปที่อื่นเพราะผิ ดุ บางครอบครัวทนต้องอพยพหาที่อยู่
ใหม่ ประมาณปี พ.ศ.2485 หลวงพ่อชม พระเกจิอาจารย์จากวัดกุฎีพระโกนา อำเภอสุวรรณภูมิ
มาช่วยทำพิธีปัดรังควาญ โดยหลวงพ่อบังคับให้ชาวบ้านนำหินศิลาแลงที่มาประกอบพิธียกเป็นหินป้อบ้าน
และนำหินไปวางในพื้นที่ต่าง ๆ รอบหมู่บ้าน สร้างความมั่นใจให้คนในชุมชนและกล้าที่จะขยายที่อยู่
อาศัยมาทางทิศตะวันตกมากขึ้น

ภาพประกอบ 12 เสาป้อบ้านหรือหลักกลางบ้าน

การสร้างโครงสร้างพื้นฐาน ถนน และการพัฒนาด้านเศรษฐกิจการค้าของชุมชน หลังพ.ศ.2500 บ้านเมืองบัวมีบ้านเรือนหนาแน่นมากขึ้นและมีผู้อยู่อาศัยมากขึ้นประมาณ พ.ศ.2502 มีการแยกหมู่บ้านจากคุ้มส้มโองมาเป็นบ้านเมืองบัวหมู่ที่ 20 ในปีเดียวกันนั้น นายแก้ว สังขศิลา ได้ขอยกบ้านเมืองบัวเป็นตำบลเมืองบัว โดยมีนายแก้ว สังขศิลา เป็นกำนัน มีหมู่บ้านในปกครองตำบลเมืองบัวได้แก่ บ้านต้องดอน บ้านสงแคน บ้านหนองเบ็น บ้านม่วย และบ้านกุกาสิงห์ ในช่วงเวลาดังกล่าวมีการติดต่อค้าขายกับชุมชนอื่นรอบข้างมีการตั้งร้านค้าของชาวบ้านรวมไปถึงการค้าขายแบบ “นายฮ้อย” ซึ่งจะบรรทุกสินค้าต่าง ๆ ไปขายตามเมืองใหญ่ เช่น สุรินทร์ สุวรรณภูมิ ร้อยเอ็ด แล้วซื้อสินค้าอื่น ๆ กลับมาขายในหมู่บ้าน

“ตอนสมัยกำนันแก้ว สังขศิลา เป็นเป็นกำนันตำบลเมืองบัวนี้บ้านเขาก็เปลี่ยนแปลงไปในทางที่ดีหลาย คนก็หลายขึ้น ถนนหนทางก็เริ่มมีในหมู่บ้านแล้วการติดต่อราชการกับทางอำเภอก็ดีขึ้นนำเพราะกำนันแก้วนี่แหละ ตอนนั้นเพิ่นก็เริ่มจัดผังชุมชนให้มีระเบียบเรียบร้อย เริ่มมีการตั้ง

ตลาดในหมู่บ้านแต่ก็เป็นตลาดน้อยๆที่คนบ้านเฮาหละก็หมู่บ้านใกล้เคียงเอาของมาขายกัน จากนั้นกะเริ่มมีรถโดยสารมาแล่นขนส่งคนเข้าตัวอำเภอ แล้วก็ไปซื้อของมาขายนำบ้าน ตอนนั้นกะมีร้านขายของอยู่ 3-4 ร้าน กะมีร้านพ่อค้ามัน ร้านพ่อใหญ่ฮ้อยวัน แล้วก็ร้านตานีหละคนเอ็นร้านพ่อใหญ่ กิมเหมง ก็ขายของชำของเบ็ดเตล็ดพวกกับไฟ ชี้กะบอง น้ำมันกำซ

กระดานชนวน(สัมภาษณ์นายกิมเหมง ณ อุบล,2561)

นอกจากการทำนาและการเกษตรกรรมอื่นๆเพื่อเลี้ยงชีพแล้วทรัพยากรสำคัญที่มีอย่างมากในพื้นที่บ้านเมืองบัวและเขตทุ่งกุลาร้องไห้คือปลา ปลาจำนวนมากจนเกิดการซื้อขายและแลกเปลี่ยนกับข้าวและสินค้าอย่างอื่นเช่นของเบ็ดเตล็ดต่าง ๆ เนื่องจากพื้นที่ทุ่งกุลาร้องไห้สมัยก่อนพ.ศ.2510ไม่สามารถทำนาได้ ผู้คนจึงมีการหาปลาเพื่อเป็นสินค้าในการแลกเปลี่ยนสิ่งของต่าง ๆ โดยการหาปลาก็หาได้ง่ายตามแหล่งน้ำใกล้ชุมชน เช่นลำน้ำเสียว ลำน้ำเตา วิธีการหาปลามีหลากหลาย เช่นการกางตา(ตาข่ายดักปลา) ทอดแห ไล่เบ็ด ไล่ไซ แต่วิธีการหาปลาที่ได้จำนวนมากคือการ “การเอาเฮอะ” หรือบางที่เรียกว่า “การเอาเยาะ” เป็นการหาปลาในแหล่งน้ำหรือแม่น้ำที่มีเศษกิ่งไม้หรือวัชพืชที่กองรวมกันอยู่เป็นจุดๆอาจจะเป็นเศษกิ่งไม้หรือพุ่มไม้ตามธรรมชาติหรือคนหาปลาตัดลงไปแช่น้ำไว้ก็ได้ เพราะในเฮอะหรือเยาะเป็นที่อาศัยของปลาจำนวนมาก เมื่อชาวบ้านต้องการหาปลาก็จะใช้แห ดางหรือตาข่ายไปปักกรอบบริเวณเฮอะหรือเยาะ(กักบริเวณ) จากนั้นจะนำเศษไม้ต่าง ๆ ออกแล้วจะใช้วิธีการจับหรือทอดแหก็ได้ วิธีเป็นวิธีที่ทำให้ได้ปลาจำนวนมาก

นอกจากปลาที่มีจำนวนมากในพื้นที่บ้านเมืองบัวแล้วสินค้าที่หาได้ในชุมชนคือครึ่งตามต้นไม้ใหญ่ต่าง ๆ ในชุมชนหรือหัวไร่ปลายนาจะมีการเลี้ยงครึ่งเพื่อเก็บมาขายให้กับพ่อค้าหรือนายฮ้อย ครึ่งเป็นสินค้าที่มีการซื้อขายแลกเปลี่ยนและเป็นที่ต้องการของตลาด ร้านค้าของชุมชน เช่นร้านพ่อกิมเหมง ณ อุบล พ่อค้าจากภายนอกที่เข้ามารับซื้อของในชุมชนพวก ไหม ปลา คลั่ง กระดุกวัว กระดุกควาย หนังกว๊ว หนังกว๊ว หรือพวกพ่อค้าในชุมชนอย่างนายปฐุม เจริญราช ที่เดินทางออกไปเร่ซื้อไหมไปขายต่อยังอำเภอเกษตรวิสัย พ่อค้าเร่หรือนายฮ้อยของบ้านเมืองบัวจะออกไปหารับซื้อสิ่งของต่าง ๆ จากท้องถิ่น เช่น คลั่ง หนูน ไหม แล้วนำไปขายยังอำเภอเกษตรวิสัย นายปฐุม เจริญราชเล่าว่าเมื่อครั้งก่อนได้เคยออกไปรับซื้อสิ่งของต่าง ๆ กับพ่อแล้วนำมาขายในตัวเมืองเกษตรวิสัย นางทองสุข หาพันธ์ เล่าเรื่องการค้าขายแบบนายฮ้อยและความสำคัญของครึ่ง ไว้ว่า...

“สมัยแต่กี้พ่อยายพาปลูกครั้งไว้ถ้าขายปลูกใส่ตันแถมตันสำสา กะขายให้พ่อใหญ่โม่เพิ่นเป็นนายฮ้อยเอาครั้งไปขายอยู่เมืองร้อยเอ็ด ยายเป็นเด็กน้อยได้ไปขึ้นมาขายอยู่ การปลูกนี้เฮากะได้พันธุ์มันมากะเอามาห้อยไว้ในกกสำสา ยามว้าวมาซี้แล้วกกสำสาเกิดเฮากะชุดเอาต้นน้อยมันมาปลูกแย่งกกสำสากันวะสันต์สมัยนั้นส่วนหลายเอามาปลูกไว้แถวๆดอนกู่แล้วกะหวนาเพื่อไว้ถ้าเลี้ยงครั้ง สมัยนั้นครั้งราคากิโลละ 6 สลึง ขายได้เงินซื้อสายสร้อยพันทแหลว”(สัมภาษณ์นางทองสุข หาพันธ์,2561)

วิถีชีวิตของชาวบ้านบ้านเมืองบัวที่พึ่งพาอาศัยทรัพยากรธรรมชาติในยุคนี้อย่างคงมีการใช้ชี้ได้หรือใช้กระบองเพื่อให้แสงสว่างในยามค่ำคืน เนื่องจากตัวของชี้กระบองมีส่วนผสมที่เป็นน้ำมันยางไม่วเวลาใช้งานจะมีการหยดของน้ำมันยางไม่ว ชาวบ้านจึงมีการใช้ตัวของฮางรองชี้อย่างมาไว้รองน้ำมันยาง เพราะหากตัวของน้ำมันยางหยดลงใส่พื้นบ้านแล้วทำความสะอาดได้ยาก อีกทั้งยังเสี่ยงเกิดอัคคีภัยเนื่องด้วยตัวของยางมีคุณสมบัติติดไฟง่าย การได้มาซึ่งชี้นั้นจำเป็นต้องมีวัตถุดิบจำพวก ไม้ผุ น้ำมันยาง ใบไม้ที่นำมาห่อเช่น ใบตองกุง ใบยาง ใบสะแบง มะพร้าว ใบอะราง เป็นต้น โดยนำเอาตัวของไม้ผุหรือในภาษาอีสานเรียกว่าชี้ซอนดอก(คำนี้ยังใช้ถูกคนที่ไม่ได้เรื่อง) มาผสมกับน้ำมันยางแล้วห่อด้วยใบไม้ วัสดุเหล่านี้ชาวบ้านมักเข้าไปหาจากป่าดอนกู่ ป่าโคกบริเวณวัดปทุมคงคา ป่าโคกบริเวณหัวดงกำแพงแต่หัวดงกำแพงนั้นชาวบ้านไม่ค่อยนิยมเนื่องด้วยเดินทางลำบากต้องข้ามลำน้ำ

การจะได้มาซึ่งน้ำมันยางจำเป็นต้องมีการขุดบริเวณลำต้นของต้นยางให้เป็นโพรง จากนั้นจุดไฟทิ้งไว้เป็นระยะเวลาหนึ่งคืนเพื่อให้ได้น้ำมันยางออกมา ของน้ำมันยางจะไม่ค่อยมีคุณภาพในช่วงของฤดูฝนเนื่องจากมีน้ำฝนเข้าไปผสมนั้นยางคุณภาพน้ำมันยางจึงค่อนข้างต่ำ น้ำมันยางที่ได้มานอกจากจะมีคุณสมบัติติดไฟแล้วน้ำมันยางยังมีคุณสมบัติเป็นสารเคลือบกันน้ำ ชาวบ้านจึงนิยมนำไปทาเคลือบเรือ คุ้ไม้ ตะกล้า เพื่อป้องกันไม่ให้น้ำรั่วซึม ราวปีพ.ศ. 2500 ชาวบ้านส่วนหนึ่งยังยึดการทำชี้ได้เป็นอาชีพ เช่น นางพิม ไซสังข์ เข้าไปใช้พื้นที่บริเวณดอนกู่ในการหาน้ำมันยาง ก่อนที่จะนำน้ำมันยางที่ได้ มาผลิตเป็นชี้กระบองแล้วนำไปแลกข้าวและขาย ต่อมาการเข้ามาของน้ำมันก๊าดจึงส่งผลให้เกิดการเลิกใช้ชี้กระบอง วิถีชีวิตของผู้คนที่ผลิตชี้ได้หรือใช้กระบองที่สัมพันธ์กับทรัพยากรธรรมชาติในท้องถิ่นจึงเลือนหายไป

ภาพประกอบ 13 ขีกระบองชี้ได้และฮางรองชี้ได้

การขยายตัวของชุมชนบ้านเมืองบัวจากระบบราชการในช่วง พ.ศ.2451-2509 ผลกระทบจากการเปลี่ยนแปลงระบบการปกครองแบบเทศาภิบาลในรัชสมัยของพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวรัชกาลที่5 ส่งผลให้เมืองเกษตรวิสัยลดฐานะลงมาเป็นอำเภอเกษตรวิสัยและมีนายอำเภอเป็นผู้ปกครอง ชุมชนบ้านเมืองบัวมีผู้คนอาศัยหนาแน่นขึ้นโดยเฉพาะบริเวณคุ้มส้มโอง มีการสร้างวัดแห่งที่2 ของหมู่บ้านคือวัดศรีอริยวงค์ รวมทั้งยกฐานะขึ้นเป็นตำบลเมืองบัวมีการสร้างโรงเรียน ถนน ตลาด มีการติดต่อและทำการค้ากับชุมชนรอบข้าง ส่งผลให้หมู่บ้านเมืองบัวพัฒนาอย่างชัดเจนทั้งด้านการเปลี่ยนแปลงการเป็นอยู่ของผู้คนที่เริ่มขยายออกไปตามพื้นที่ต่าง ๆ ของชุมชน ทั้งด้านทิศตะวันตกและทิศเหนือมากขึ้น รวมไปถึงการเปลี่ยนแปลงรูปแบบเศรษฐกิจที่เริ่มมีพ่อค้าภายนอกเข้ามาในชุมชนอีกทั้งยังมีพ่อค้าในชุมชน เช่น ร้านนายกิมเหม่ง ณ อุบล พ่อค้าเร่อย่างนายปฐม เจริญราช ส่งผลให้เกิดการค้าที่เชื่อมโยงกับภายนอกชุมชนโดยเฉพาะตามเมืองใหญ่ เช่น เกษตรวิสัย สุรินทร์ เป็นต้น ซึ่งปัจจัยที่ส่งผลให้หมู่บ้านเมืองบัวพัฒนาในลักษณะนี้เป็นมาจากระบบการปกครองในราชการ การพัฒนาด้านเศรษฐกิจการค้าและการจัดการความเชื่อเรื่องผีทั้งสามอย่างนี้ร่วมด้วยกัน

ยุคที่4 การพัฒนาโครงสร้างพื้นฐานและการพัฒนาหลัง “ทุ่งกุลารดก” พ.ศ.2510-2547

การพัฒนาพื้นที่ทุ่งกุลารดกตามแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ

แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติเป็นนโยบายของรัฐบาลที่ส่งเสริมและวางแผนด้านเศรษฐกิจและสังคม การสร้างโครงสร้างพื้นฐานต่าง ๆ เช่น ไฟฟ้า ประปา ถนน สะพาน การชลประทาน การสนับสนุนให้มีการปลูกพืชเศรษฐกิจ ซึ่งภายหลังได้ส่งผลกระทบมายังพื้นที่อีสานอย่างมหาศาล การปลูกพืชเศรษฐกิจ เช่น ปอ ข้าว มันสำปะหลัง อ้อย ฯลฯ โดยเฉพาะพืช 2 อย่างแรก ที่กล่าวมาคือ ปอและข้าวส่งผลกระทบต่อพื้นที่ป่าและพื้นที่ทำกินของคนอีสาน ปอ เป็นพืชเศรษฐกิจที่รัฐบาลสนับสนุนให้มีการปลูกมากในภาคอีสานและปกกลายเป็นแหล่งรายได้หลักในภาคอีสานช่วง พ.ศ.2500(ชาร์ล เอฟ คายส์ เขียน รัตนา โตสกุล แปล, 2556:85) ปอปลูกมากในช่วงทศวรรษที่2500 และส่งผลให้พื้นที่ทำกินของคนอีสานเปลี่ยนแปลงไปหลายหมู่บ้านมีการ “ส่ว” ป่าเพื่อเป็นปลูกปอ คือการเจาะพื้นที่ป่าและแผ้วถางเพื่อปลูกปอส่งผลให้พื้นที่ป่าลดลงหลายพื้นที่ เช่น มหาสารคาม ร้อยเอ็ด กาฬสินธุ์ และอื่นๆ จากการสัมภาษณ์ผู้เฒ่าผู้แก่หลายพื้นที่เห็นได้ว่าการมีการปลูกปอทำให้ป่าเริ่มหายไป “ปอมาป่าแปน” หมายถึง เมื่อปอเข้ามาพื้นที่ป่าก็หายไปหมด

“ตะกี้บ้านเฮานีนาถนหมู่เจ้าชีรุดเข้ามามีตะป่าเบ็ดนั้นละบ้านคนกะ
อยู่่นำป่า นากะพากันถางเอาตะหม่องมันเฮดได้ พอปอมากะพากันถางเอา
จนแปนพุ่นละย่อนอยากปลูกหลายๆไผปลูกหลายกะได้เงินหลายได้”
(สัมภาษณ์นายสมบูรณ์ บุญหล้า, 2565)

จะเห็นได้ว่าปอเป็นพืชเศรษฐกิจที่มีความสำคัญอย่างหนึ่งในภาคอีสานซึ่งส่งผลต่อการขยายพื้นที่ทางการเกษตรเพื่อรองรับการความต้องการผลผลิตทางการเกษตรโดยเฉพาะพื้นที่อีสานตอนกลางหากแต่พื้นที่บริเวณทุ่งกุลารดกให้การปลูกปอไม่ได้ผลนักแต่พืชเศรษฐกิจของผู้คนในทุ่งกุลารดกให้ช่วงหลังทศวรรษที่2500 คือ “ข้าวหอมมะลิ” ผู้คนในชุมชนบ้านเมืองบัวหันมาปลูกข้าวหอมมะลิทั้งหมด อีกทั้งไฟฟ้าและประปารวมถึงระบบสาธารณสุขไปรษณีย์เข้ามาส่งผลให้คนในชุมชนเริ่มมีค่าใช้จ่ายเพิ่มขึ้น

ภาพประกอบ 14 การลอบพอและตากเส้นปอริมแม่น้ำชีจังหวัดมหาสารคาม ภาพโดย ฟรานซิส คริสป์ พ.ศ.2507

“ทุ่งกุลารั้ว” รถแทรกเตอร์ ยาฆ่าแมลง ยูคาลิปตัสและข้าวหอมมะลิ

การเปลี่ยนแปลงของทุ่งกุลารั้วให้มีส่วนให้ชุมชนบ้านเมืองบัวพัฒนาด้านการเกษตรกรรม อย่างชัดเจนหลังจากเหตุการณ์“ทุ่งกุลารั้วแตก” เดช ภูสองชั้น อธิบายไว้ในหนังสือชื่อ คนทุ่งกุลารั้วว่า ทุ่งกุลารั้วให้ในอดีตก่อนทศวรรษที่2500 ไม่เคยมีใครคิดว่าทุ่งแห่งนี้จะบุกเบิกทำอะไรได้เพราะป่าหญ้าท่วมท้นเวลาไถนาคันไถก็หักไม่มีเหลือ เมื่อดำนาปล่อยไว้เพียงคืนเดียวบุกกักกินหมดไม่มีเหลือ จนปีพ.ศ.2506 มีรถไถเข้ามาบุกเบิกไถนาเอาข้าวไปหว่านในทุ่งนาแล้วก็เอาปุ๋ยเคมีหว่านพร้อมไปด้วย แล้วไถกลบ พอถูกฝนข้าวก็งอกขึ้นเมื่อมีปุ๋ยมากก็เอาโพลีโดลผสมข้าวสุกไปหว่าน พอปุ๋ยก็ตายหมด ทุ่งกุลารั้วเริ่มคึกคักเพราะมีคนบุกเบิกไถที่ทั้งวันทั้งคืนจนโล่งเตียน เมื่อทุ่งกลับกลายมาเป็นนาตามคันดิน ก็เอาต้นไม้มารปลูก นอกจากนั้นก็ทำคลองระบายน้ำออกจากไร่นาคันดินคลองก็เป็นถนน ตามคันคู คลองก็มีต้นกระถินณรงค์และยูคาลิปตัสมาปลูกต้นไม้จึงเกิดเต็มทุ่งไปหมด ต่อมาโครงการพระราชดำริทำเศรษฐกิจพอเพียงมีการคัดเลือกพันธุ์ข้าวหอมมะลิมาปลูกจนขึ้นชื่อว่าข้าวหอมมะลิโลกทุ่งกุลารั้ว “ทุ่งกุลารั้วไม่ร้องไห้อีกแล้ว ทุ่งกุลารั้วน้ำไม่ท่วม ฝนไม่แล้งอีกแล้ว(เดช ภูสองชั้น, 2546:123)

พื้นที่ทางการเกษตรของบ้านเมืองบัวจากที่เป็นทุ่งที่ใช้งานไม่ค่อยได้กลับกลายมาเป็นทุ่งที่เต็มไปด้วยข้าวหอมมะลิเขียวจี ต้นยูคาลิปตัสเริ่มมีให้เห็น นายไพจิตร วสันตเสนานนท์เล่าถึงเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นกับบ้านเมืองบัวว่า...

“บ้านเมืองบัวเฮหลังจากเหตุการณ์ทุ่งกุลาร้องไห้ที่กำนันเดช ภูสองชั้นเพิ่นเขียนไว้ นั้น กะเปลี่ยนแปลงไปหลายจากทุ่งนาที่เฮ็ดหยังบ่ได้เพราะยามหน้าน้ำน้ำกะท่วมยามหน้าแล้งกะแล้งแยงยามสืปลูกข้าวปุกะมากิน พอทุ่งกุลาร้องไห้ยังกะเปลี่ยนไปคนบ้านเฮเฮ็ดนากันได้ข้าวหลายขึ้นโดยเฉพาะข้าวหอมมะลิ หลายคนเป็นเศรษฐีเพราะว่าที่นาเพิ่นหลายขายข้าวกะได้หลาย พอทุ่งกุลาร้องไห้มันเฮ็ดให้บ้านเฮเปลี่ยนจากแต่ก่อนหน้ามือเป็นหลังมือเลยเบิ่งบ้านแต่ละหลังสู้มีแต่หลังใหญ่ๆ บ้านอื่นในทุ่งกุลาร้องไห้เป็นแบบนี้เหม็ด คนบ้านเมืองบัวกะหลายขึ้นเพราะว่ามีคนงานรับจ้างเฮ็ดนา พอมากะมาตั้งหลักแหล่งอยู่บ้านเมืองบัวเฮานี้เลยเฮ็ดให้หมู่บ้านมีคนหลายขึ้น”(สัมภาษณ์นายไพจิตร วสันตเสนานนท์,2561)

หลังจากมีการพัฒนาทุ่งกุลาร้องไห้ปัจจัยหนึ่งส่งผลให้เกิดการเปลี่ยนแปลงพื้นที่การดำเนินงานของคนในบริเวณทุ่งกุลาร้องไห้คือการเข้ามาของรถแทรกเตอร์ ซึ่งกลุ่มแรกๆที่นำเข้ามาคือชาวบ้านกู่กาสิงห์และเริ่มรับจ้างไถนาในพื้นที่ต่าง ๆ ในเขตทุ่งกุลาร้องไห้ เช่น เขตชุมพลบุรี สุวรรณภูมิ จตุรพักตรพิมาน เกษตรวิสัย รวมทั้งไปตามพื้นที่อื่นๆในภาคอีสานด้วย จากการสัมภาษณ์นายแก้ว ตรีคราม ชาวบ้านกู่กาสิงห์ที่เป็นผู้บุกเบิกการใช้รถแทรกเตอร์และเป็นผู้มีรถแทรกเตอร์เป็นคนแรกของทุ่งกุลาร้องไห้เล่าว่า

“ผมเป็นเจ้าของรถไถแทรกเตอร์คันแรกของบ้านกู่กาสิงห์ ผมได้ซื้อรถไถคันแรกยี่ห้อฟอร์ด ราคา 160,000 บาท เหตุผลเพราะว่าก่อนหน้านี้นปีพ.ศ. 2513-2514 มีรถไถรับจ้างจากชัยบาดาล จังหวัดลพบุรี มารับจ้างไถนาแถวบ้านเฮแล้วผมกะได้เป็นนายหน้าให้รถไถกลุ่มนี้ สมัยนั้นค่าจ้างไถกะแบ่งปันได้ ไถ 11ไร่ ได้เงิน 200บาท บาดนี้ผมกะเลยคิดว่าลองซื้อรถไถเองเบิ่ง บาดนี้คนในบ้านกู่กาสิงห์กะมาจ้างผมไถนาบ่ได้หยุดได้เข้าเหม็ดมือเปิดคืนตลอด 24 ชั่วโมง มีคนขับเปลี่ยนกันสามคน หลังจากผมซื้อรถไถได้บ่โดนคนในบ้านกะเริ่มซื้อคือกัน ที่ซื้อตามมามีนายเสาร์ เวียงคำ และ นายบุญ แจ่มสนาม บาดนี้มันกะเริ่มหลายขึ้นๆ พอมีรถไถมาไถในทุ่งกุลาร้องไห้มันกะเฮ็ดให้ทุ่งกุลาร้องไห้ที่เคยปลูกหยังได้กลายเป็นที่นาจากป่าหญ้าโขมงกะแปนเอ็ดเต็ด(แปนเอ็ดเต็ดแปลว่าราบเรียบหรือสะอาด) เพราะว่ารถแทรกเตอร์มันไถได้มือละหลายไร่ มือหนึ่งไถได้ประมาณ 60-70 ไร่

พื้นหละ ต่างจากสมัยใช้ควายไถนาเมื่อหนึ่งไถได้แค่งานสองงาน ผมมีเงิน มีอิหยังต่าง ๆ กะย่อนรถไถนี้หละ ที่นาผมสมัยก่อนนั้นมิแค่ 30 ไร่ แต่พอมีรถไถไถไว้ถ้าไถรับจ้างมาตั้งแต่ปี 2516 ผมกะมีเงินซื้อที่ดินได้ประมาณ 400 ไร่ เดียวนี้แบ่งให้ลูกเปิดแล้วหละ สมัยก่อนซื้อที่แค่ไร่ละ 500 บาท บาง คนบ่มีเงินจ่ายค่าจ้างรถไปไถกะขายที่ให้ผมที่ผมเลยหลาย ” (สัมภาษณ์นาย แก้ว ตรีคราม, ๒๕๖๑)

นายเดช ภูสองชั้น ยังได้อธิบายเหตุการณ์ทุ่งกุลารั้วแตกที่เกี่ยวข้องกับการเข้ามาของรถแทรกเตอร์ได้อย่างน่าสนใจและสำคัญอย่างยิ่งว่า

“ไม่มีใครคิดว่าทุ่งแห่งนี้จะบุกเบิกได้เพราะป่าหญ้าท่วมหัวจะไถนา

ก็ต้องใช้ควายคันไถก็เป็นคันไถไม้ เมื่อไถไปโดนรากหญ้าเข้า ก็หักกระจุยไม่มีเหลือ แต่แล้วเมื่อประมาณปี 2506 มีรถไถใหญ่ ยี่ห้อแม็กซีเฟอร์กูสันเข้ามาในทุ่งกุลารั้ว มารับจ้างไถบุกเบิกทำให้ ทุ่งกุลารั้วเริ่มคึกคักขึ้นมาทันที กลางคืนมองเห็นแสงไฟที่กลางทุ่ง นับว่าเป็นการบุกเบิกทั้งวันและทั้งคืนหลังจากนั้นไม่นานทุ่งกุลารั้ว จึงโล่งเตียน และเกิดการซื้อขายกันขึ้น เช่น นา 20 ไร่ ซื้อขาย กันเป็นแปลงแปลงละ 1,000-1,500 บาท” (สัมภาษณ์นายเดช ภูสองชั้น, 2561)

ต้นไม้ที่ปรากฏในพื้นที่ทุ่งกุลารั้วให้ก่อนเหตุการณ์ทุ่งกุลารั้วแตกตามคำบอกเล่าของผู้รู้ผู้นั้นอธิบายไว้ว่าส่วนใหญ่เป็นหญ้าโขมงบ้างก็สูงท่วมหัวหรือเป็นหญ้าขนาดเล็กที่ขึ้นตามดินทรายไม่ปรากฏต้นไม้ใหญ่ให้เห็นเท่าใดนักดังเช่นปัจจุบัน สภาพที่เห็นทุ่งกุลารั้วให้เห็นในปัจจุบันที่มีการจัดการคุคลองน้ำ ต้นไม้ที่ขึ้นขึ้นเขียวขจีตามแนวคันนาคือต้นยูคาลิปตัสนั้นเกิดขึ้นในช่วงทศวรรษ 2520 รัฐบาลได้ส่งเสริมและสนับสนุนให้ชุมชนทุ่งกุลารั้วให้ได้ทดลองปลูกพืชชนิดใหม่ คือ ต้นยูคาลิปตัส และ กระถินณรงค์ ซึ่งเข้ามาเมื่อ พ.ศ. 2528 ในระยะแรกนิยมปลูกในพื้นที่ อำเภอกะหรังวิสัย และอำเภอสวรรณภูมิจังหวัดร้อยเอ็ด ก่อนที่จะแพร่กระจายและเป็นที่ยอมรับเข้ามาในพื้นที่ชุมชนบ้านไพรขลา อำเภอยางชุมน้อย จังหวัดสุรินทร์ ซึ่งเป็นชุมชนที่ตั้งอยู่บริเวณชายขอบของทุ่งกุลารั้วให้ ผู้คนทุ่งกุลารั้วให้นิยมปลูกพืชดังกล่าวเพื่อใช้ทำฟืนโดยปลูกกันอย่างมากในพื้นที่ที่ว่างตามคันนาและพื้นที่สาธารณะ

“สมัยก่อนทุ่งกุลารับซื้อข้าวหอมมะลิได้ มีแต่หญ้าโคมงขึ้นเต็มในทุ่ง เดี๋ยวนี้ยังกะบ่ได้ เดี๋ยวนี้กะได้เฮ็ดนาทำนาที่บ้าน(นาบริเวณใกล้หมู่บ้านหรือรอบๆหมู่บ้าน)ต้นไม้อะไรกะบ่มี พอแต่ทุ่งกุลารับซื้อข้าวหอมมะลิเริ่มมีการเอาต้นยูคาลิปตัสมาปลูกกันหลายตามหัวไร่หัวนา ทั้งต้นกระถินณรงค์ก็ปลูกกันหลาย จนว่าทุกวันนี้มีฮอดโรงงานรับซื้อไม้อูคาลิปตัสแล้วแถวทุ่งกุลารับซื้อ”(สัมภาษณ์ นายวุฒิไกร คุ่มแวง,2561)

ภาพประกอบ 15 ต้นยูคาลิปตัสริมถนนและท้องนาในเขตทุ่งกุลาร้องไห้

ข้าวหอมมะลิ เป็นพืชที่สร้างชื่อเสียงของทุ่งกุลาร้องไห้มาตั้งแต่ทศวรรษที่2500 เป็นต้นมา จนถึงปัจจุบันพบว่าพื้นที่ปลูกข้าวหอมมะลิที่ดีที่สุดอยู่ที่ทุ่งกุลาร้องไห้ พันธุ์ข้าวหอมมะลิทุ่งกุลาร้องไห้แรกเริ่มกำเนิดที่แถบอำเภอบางคล้า จังหวัดฉะเชิงเทรา กรมการข้าวประกาศรับรองพันธุ์ข้าวเมื่อปี พ.ศ.2502 ตั้งชื่อสายพันธุ์ว่า “ข้าวดอกมะลิ 4-2-105 แต่ภายหลังมักเรียกกันว่า ข้าวดอกมะลิ 105 ในปีต่อมากรมการข้าวก็มอบเมล็ดพันธุ์ข้าวขาวดอกมะลิให้กับสถานีทดลองข้าวต่าง ๆ ในประเทศไทย เพื่อนำไปทดลองปลูกและขยายพันธุ์(วลัยลักษณ์ ทรงศิริ, 2556:99) พ.ศ.2502 กรมการข้าวจึงเริ่มโครงการทำนาสาธิตแปลงใหญ่ขึ้นที่ทุ่งกุลาร้องไห้ ซึ่งในขณะนั้นยังเป็นทุ่งร้างกว้างใหญ่ครอบคลุมเขต รอยต่อ 5 จังหวัดด้วยกัน คือ สุรินทร์ ศรีสะเกษ ยโสธร ร้อยเอ็ดและมหาสารคาม โดยทำแปลงสาธิตขนาดใหญ่เป็นร้อยไร่รอบๆทุ่งกุลาร้องไห้ มีหลายประเทศเข้าร่วมให้ความช่วยเหลือ เช่น สหรัฐอเมริกา และออสเตรเลีย เป็นต้น เมื่อการปลูกข้าวหอมมะลิรอบทุ่งกุลาร้องไห้ในครั้งนั้นได้ผลผลิตดีเป็นที่ประจักษ์ จากนั้นชาวนาแถบทุ่งกุลาร้องไห้จึงหันมาเพาะปลูกข้าวหอมมะลิกันมากขึ้น โดยซื้อพันธุ์ข้าวจากรัฐบาลใน

ราคากิโลกรัมละ 3 บาท แล้วในที่สุดข้าวหอมมะลิก็เต็มทุ่งกุลาร้องไห้ (สุจิตต์ วงเทศน์, 2546:417) หลังจากการปลูกข้าวหอมมะลิเริ่มเป็นที่นิยมและแพร่หลายในพื้นที่ทุ่งกุลาร้องไห้ รวมทั้งชุมชนบ้านเมืองบัว ผลผลิตเริ่มต้นไม่เป็นผลดีนักเนื่องจากมีศัตรูพืชจำนวนมากคือปูนา เพราะเมื่อลงทำนาก็จะกัดกินต้นข้าวทั้งหมดไม่เหลือ คนในชุมชนยังเล่าอีกว่า...

“การเห็ดนาสมัยก่อนนั้นลำบากหลาย เพราะมันมีปูนานี้มากกัดกินต้นข้าวจนว่าแปนเปิด ดำนาไปแค่คืนเดียวตื่นเช้าขึ้นนี้ต้นข้าวพุลอยเต็มทุ่งนาเปิดบ่เหลือแม้แต่ต้นเดียว พอมียาโพลิดอน มาฉีดพวกปูมันตายเปิดจึงค่อยเห็ดนาได้ผลผลิตคือทุกมือที่เห็นนี้ละ” (สัมภาษณ์นางสุข หาพันธุ์, 2556)

จนกระทั่งมีการนำสารเคมีเข้ามาในการกำจัดศัตรูพืชจึงทำให้การทำนาของชาวนาในทุ่งกุลาร้องไห้ได้จนปัจจุบันแทบไม่มีปูนาหรือสัตว์ที่เป็นศัตรูพืชเหลือลดน้อยลง

โครงสร้างพื้นฐานในชุมชนบ้านเมืองบัว

หลังจากมีแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติฉบับที่2ทำให้ชุมชนในท้องถิ่นได้รับการพัฒนาในด้านต่าง ๆ อาทิ การสร้างถนน สะพาน การชลประทาน การส่งเสริมให้ปลูกพืชเศรษฐกิจ หมู่บ้านเมืองบัวได้รับการพัฒนาในหลายด้านเช่นกัน ประมาณพ.ศ.2510 ชาวบ้านเมืองบัวได้สร้างสะพานข้ามลำน้ำเสียวและลำน้ำเตาในช่วงแรกเป็นเพียงสะพานไม้มัดด้วยเถาวัลย์ต่อมาพ.ศ.2520 มีการสร้างสะพานให้แข็งแรงขึ้นกว่าเดิมโดยใช้ไม้เพื่อเสริมความแข็งแรงและในพ.ศ.2523 ได้สร้างสะพานคอนกรีตแทนสะพานไม้เดิมการสร้างสะพานข้ามลำน้ำเสียวและลำน้ำเตาส่งผลให้ผู้คนเดินทางติดต่อค้าขายกับชุมชนรอบข้างมากขึ้นรวมทั้งความสะดวกสบายในการคมนาคมก็เพิ่มมากขึ้นเช่นกัน นายคำมี ไชยศิริพันธ์ เล่าว่า.....

“การเห็ดสะพานตอนแรกในพ.ศ. 2510 เป็นสะพานไม้มัดด้วยเชือกและเถาวัลย์บ้านเขาเอิ้นสะพานว่า “ข้าว” สะพานที่เห็ดเป็นสะพานขนาดเล็กเห็ดมาจากไม้ไผ่ข้ามได้เฉพาะเกวียน แล้วในพ.ศ.2520 ได้เห็ดสะพานใหม่เป็นไม้แข็งแรงขึ้นกว่าอันเก่า คนในบ้านกะเริ่มใช้สะพานข้ามลำน้ำหลายขึ้นเห็ดให้บ้านเมืองบัวเขาเป็นเส้นทางสายหลักจากร้อยเอ็ด-ท่าตูม จังหวัดสุรินทร์ ต่อมาพ.ศ.2523 มีการสร้างสะพานโดยใช้คอนกรีตเห็ดให้คนใช้เส้นทางนี้หลายขึ้นกว่าเก่ามีรถบรรทุกใช้เส้นทางนี้บ่ขาดสายบาดนี้พอสะพานเริ่มชำรุดเพราะมีรถใช้เส้นทางนี้หลายกะมีการสร้างสะพานขึ้นใหม่

อีกตอนพ.ศ.2534 ก็เป็นสะพานที่เขาใช้อยู่ปัจจุบันนี้แหละ หลังจากเห็ด
สะพานครั้งใหม่เสร็จเห็ดให้มีการสร้างถนนหลายสายที่ผ่านเข้ามาใน
หมู่บ้าน โดยเฉพาะเส้นทางสายหลักจาก เกษตรวิสัย-บ้านเมืองบัว”
(สัมภาษณ์นายคำมี ไชยศิริพันธ์,2556)

การปรับปรุงถนนในหมู่บ้านราวพ.ศ.2516 นำโดยกำนันแก้ว สังขศิลา ได้ตัดถนน
สายเกษตรวิสัย-บ้านเมืองบัว ผ่านเข้าบ้านหัวดงข้ามลำน้ำเสียวเข้ามาในบ้านเมืองบัวพ.ศ.2520 รพช.
เข้ามาปรับปรุงถนนสายเกษตรวิสัย-สาหร่าย ทำให้การสัญจรไปมาสะดวกยิ่งขึ้น

“พ.ศ.2516 กำนันแก้ว สังขศิลา เห็นพวคนในหมู่บ้านช่วยกันออกแรงในการ
ขุดดินเพื่อสร้างถนน ถนนที่สร้างเป็นถนนลาดยางยาวแค่ 150 เมตร นอกนั้น
ก็เป็นถนนดินลูกรังธรรมดาต่อมาในสมัยของกำนันชัยพงษ์ ศรีวงษ์กลาง เห็น
ก็สานต่อโครงการสร้างถนนนี้จนแล้วเสร็จ”(สัมภาษณ์นายคำมี ไชยศิริพันธ์
,2556)

ไฟฟ้าเริ่มเข้ามาในหมู่บ้านเมืองบัวพ.ศ. 2521 สิ่งอำนวยความสะดวก
และเครื่องใช้ไฟฟ้าต่าง ๆ เริ่มเข้ามา เช่น เครื่องเล่นวิทยุ โทรทัศน์ รถจักรยานยนต์ มีการทำโครงการ
น้ำประปาหมู่บ้านพ.ศ.2530 ซึ่งสูบน้ำจากลำเสียวมาใช้ มีโครงการน้ำประปาบาดาลของชุมชนหมู่ที่2
หมู่ที่5และหมู่ที่10 ในระยะแรกใช้งานได้ดีแต่ระยะหลังน้ำจืดแปรสภาพเป็นน้ำเค็ม การประปาส่วน
ภูมิภาคมีการสูบน้ำจากลำเสียวขึ้นไปใช้ในเขตเทศบาลเกษตรวิสัยต่อมาในพ.ศ. 2548 ได้ต่อท่อน้ำมา
ใช้ในหมู่บ้านเมืองบัว หลังจากนั้นชาวบ้านเมืองบัวมีน้ำอุปโภคบริโภคที่เพียงพอทั้งการใช้ใน
ชีวิตประจำวันและภาคการเกษตร การเข้ามาของโครงสร้างพื้นฐานทั้งไฟฟ้าประปาในชุมชน นายคำมี
ไชยศิริพันธ์เล่าว่า...

“ไฟฟ้ามันเริ่มเข้ามาบ้านเขาตอนพ.ศ.2521 หลังจากนั้นบ้านเฮากะพากันมี
เครื่องใช้ไฟฟ้ากันแทบจะทุกครัวเรือนเลย อีกอย่างคือรถมอเตอร์ไซด์นี่เริ่มมี
หลายขึ้น การประปาจะเริ่มเข้ามาเห็ดให้ชีวิตของคนบ้านเมืองบัวนี้สะดวก
ขึ้นหลายอย่างลิเป็นการใช้น้ำกิน อาบ หละกะใช้ด้านการเกษตร บ้านเฮากะมี
องค์การบริหารส่วนตำบลเมืองบัวตอนพ.ศ.2539 เห็ดให้การปกครองการ
ติดต่อราชการของคนในหมู่บ้านรวดเร็วและสะดวกขึ้นหลาย แล้วบ้านเฮากะ
มีสถานีอนามัยคอยดูแลรักษาสุขภาพของคนในบ้าน การติดต่อค้าขายกะ

แยงคึกคักเพราะว่าบ้านเฮากะเฮ็ดนาขายข้าวได้เงินได้ค่ามาจับจ่ายซื้อของ
หลายขึ้นมีการติดต่อค้าขายกับคนข้างนอกกะหลาย”(สัมภาษณ์นายคำมี
ไชยศรีรินทร์,2556)

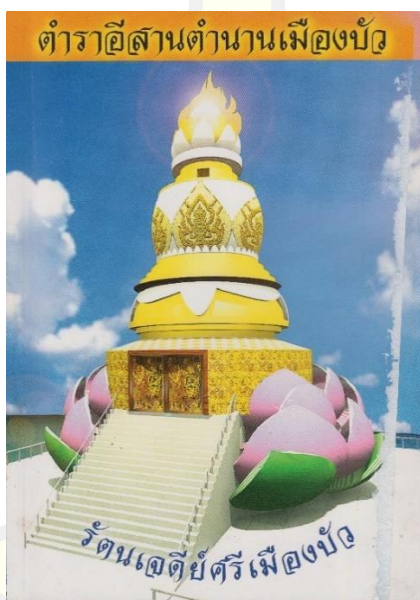
การพัฒนาโครงสร้างพื้นฐานของบ้านเมืองบัวประมาณพ.ศ.2510-2547ซึ่งเป็นผลมาจาก
แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติฉบับที่2 ส่งผลให้บ้านเมืองบัวมีการพัฒนาในด้านต่าง ๆ
ไม่ว่าจะเป็นการคมนาคม ไฟฟ้า น้ำประปา การสาธารณสุข การปกครองส่วนท้องถิ่น ทำให้ชีวิต
ความเป็นอยู่ของคนในหมู่บ้านดีขึ้นตามลำดับ ปัจจัยที่สำคัญที่ส่งผลให้บ้านเมืองบัวพัฒนาไปอย่าง
ก้าวกระโดดคือเหตุการณ์ “ทุ่งกุลารแตก”ได้ทำให้คนในหมู่บ้านเข้าสู่สังคมการเกษตรแบบทุนนิยม
มากขึ้นพึ่งพาเทคโนโลยีที่ทันสมัย ใช้อยู่เคมีและยาปราบศัตรูพืชเข้ามาช่วยเพิ่มผลผลิตทาง
การเกษตร ข้าวหอมมะลิเป็นพืชเศรษฐกิจหลักของคนในชุมชน มีการนำต้นยูคาลิปตัสและต้นกระถิน
ณรงค์มาปลูกในพื้นที่คูคันนา การขุดลอกคูคลองทั้งลำน้ำเสียวน้ำเตา การพัฒนาของภาครัฐช่วย
สร้างการเปลี่ยนแปลงให้กับชุมชนบ้านเมืองบัวอย่างชัดเจนจนกระทั่งปัจจุบัน

ยุคที่5 การสร้างอัตลักษณ์ของชุมชนบ้านเมืองบัวและสร้างสำนึกร่วมของชุมชน พ.ศ.2548-2565

“ตำราอีสาน ตำนานเมืองบัว” จุดเริ่มต้นของการสร้างสำนึกร่วมของชุมชน

ชุมชนบ้านเมืองบัวเป็นชุมชนแห่งหนึ่งในพื้นที่ทุ่งกุลาร้องไห้ที่มีชื่อเสียงในด้านของความ
สามัคคีเป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน ซึ่งเกิดจากปัจจัยหลายอย่างส่งผลให้เกิดการหวงแหนทรัพยากร
ท้องถิ่น ประกอบประเพณีพิธีกรรมต่าง ๆ อย่างเหนียวแน่น หรือแม้แต่การต่อรองอำนาจกับ รัฐ
เหล่านี้ล้วนแล้วแต่เป็นความโดดเด่นของชุมชนบ้านเมืองบัวในปัจจุบัน แนวทางการสร้างอัตลักษณ์
ของชุมชนและพลังของชุมชนเกิดจาก การชำระประวัติศาสตร์บ้านเมืองบัวในโครงการเมธีวิจัยอาวุโส
ของศาสตราจารย์ (พิเศษ)ศรีศักร วัลลิโภดม พ.ศ.2548 โครงการสืบค้นประวัติศาสตร์ท้องถิ่นโดย
ชุมชนท้องถิ่นได้ดำเนินการในเขตทุ่งกุลาร้องไห้ มีชุมชนหลายชุมชนได้เข้าร่วมโครงการ
และบ้านเมืองบัว ได้เข้าร่วมโครงการนี้ด้วย ผู้นำสำคัญคนหนึ่งของบ้านเมืองบัวในการสืบค้น
ประวัติศาสตร์ท้องถิ่น คือนายไพจิตร วสันตเสนานนท์ อดีตครูโรงเรียนเมืองบัววิทยาคาร อำเภอ
เกษตรวิสัย จังหวัดร้อยเอ็ด ได้รวบรวมผู้เฒ่าผู้แก่ของชุมชนร่วมกันให้ข้อมูล และเขียนประวัติศาสตร์
บ้านเมืองบัว โดยจัดพิมพ์เป็นรูปเล่ม ชื่อว่า “ตำราอีสานตำนานเมืองบัว”นายไพจิตร วสันตเสนา
นนท์ ผู้ริเริ่มการศึกษาประวัติศาสตร์ท้องถิ่นชุมชนบ้านเมืองบัวเล่าว่า...

“หลังจากมีการสืบค้นประวัติศาสตร์ท้องถิ่นบ้านเมืองบัวใน พ.ศ. 2548 แล้ว ชุมชนบ้านเมืองบัวนำโดยผมนี้แหละ ได้นำข้อมูลต่าง ๆ มาเรียบเรียง หละกะเขียนเป็นหนังสือชื่อว่า “ตำราอีสานตำนานเมืองบัว” ถึงหนังสือเล่มนี้ลืยยังบ่สมบูรณ์ในเนื้อหาและวิธีการ แต่ได้เล่าประวัติความเป็นมาของชุมชน ความสำคัญของบ้านเมืองบัว ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม สิ่งศักดิ์สิทธิ์ ประเพณี ความร่วมมือร่วมใจของคนบ้านเมืองบัว รวมทั้งสิ่งที่ควรอนุรักษ์ที่หายไปจากท้องถิ่น เฮ็ดให้เยาวชนและคนบ้านเมืองบัวมีแหล่งข้อมูลความรู้เกี่ยวกับเรื่องบ้านเมืองบัว อีกอย่างเฮ็ดให้เห็นความสำคัญของบรรพบุรุษของตนเอง”(สัมภาษณ์นายไพจิตร วสันตเสนานนท์, 2561)

ภาพประกอบ 16 หนังสือตำราอีสานตำนานเมืองบัว

การสร้างหนังสือตำราอีสานตำนานเมืองบัวเป็นการสร้างแนวคิดเริ่มต้นในการเริ่มเรียนรู้เรื่องของตนเอง กระบวนการศึกษาประวัติศาสตร์ เรื่องเล่า เรื่องราวชุมชน วิถีชีวิต ทรัพยากรท้องถิ่น ประเพณีท้องถิ่น ฯลฯ โดยการนำเอาผู้รู้ ปราชญ์ชาวบ้าน ผู้เฒ่าผู้แก่มานั่งคุยกันถึงสภาพชุมชนในอดีต และนักเรียนเป็นส่วนหนึ่งในการเรียนรู้ สร้างแรงกระตุ้นให้กับชุมชนได้เห็นความสำคัญของบ้านเกิดตนเอง และเกิดกิจกรรมอื่นๆตามมาอย่างต่อเนื่อง นายไพจิตร วสันตเสนานนท์ ได้เรียบเรียงตำรา

เรื่องทุ่งกุลาร้องไห้ โดยรวบรวมเอาข้อมูลเกี่ยวกับพื้นที่ทุ่งกุลาร้องไห้ อาทิ ประวัติความเป็นมา หลักฐานทางโบราณคดี สถาปัตยกรรมศาสตร์ ชีวิตความเป็นอยู่ ความเชื่อและสิ่งศักดิ์สิทธิ์ของชุมชนทุ่งกุลาร้องไห้ ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม สถานที่สำคัญ และความเกี่ยวข้องระหว่างผู้คนในเขตทุ่งกุลาร้องไห้ หนังสือเล่มนี้ได้จัดพิมพ์และใช้ในโรงเรียนต่าง ๆ ในเขตทุ่งกุลาร้องไห้ ในพื้นที่ครอบคลุมบางส่วนของ 5 จังหวัด คือ มหาสารคาม ร้อยเอ็ด ยโสธร สุรินทร์ และ ศรีสะเกษ โดยเฉพาะในเขตพื้นที่ที่มีความสัมพันธ์กันอย่างใกล้ชิด คือ บ้านเมืองเตา อำเภอยักษ์ภูมิพิสัย จังหวัดมหาสารคาม บ้านเมืองบัว และบ้านกุกาสิงห์ อำเภอกะเทยวิสัย จังหวัดร้อยเอ็ด บ้านบ่อพันขัน อำเภอสว่างภูมิ จังหวัดร้อยเอ็ด บ้านไพรขลา อำเภอยักษ์ภูมิพิสัย จังหวัดสุรินทร์

“ตอนเฝ้าวิจัยประวัติศาสตร์ท้องถิ่นทุ่งกุลาร้องไห้มีการจับกลุ่มของนักวิจัยในแต่ละพื้นที่ของทุ่งกุลาร้องไห้แต่ละจังหวัด แล้วหาเรื่องเล่าหรือสิ่งสำคัญต่าง ๆ ในแต่ละพื้นที่ เขาก็มีเครือข่ายในทุ่งกุลาร้องไห้ แต่ละหม่องกะหาเรื่องราวของบ้านจะของว่ามันเกี่ยวข้องกับทุ่งกุลาร้องไห้ได้ เครือข่ายมีอยู่ 6 เครือข่าย บ่อพันขัน ราชสีไศล กุกาสิงห์ บ้านเมืองบัว บ้านเมืองเตา บ้านไพรขลา แต่ละหม่องกะต้องเก็บเรื่องราวแล้วกะเขียนเรื่องออกมา ของบ้านเมืองบัวเฮนนี่กะเฮ็ดเรื่องการจัดการทรัพยากรกับโบราณสถานในชุมชน ผมก็ให้คนแต่งกลอนลำเกี่ยวกับบ้านเมืองบัว ทรัพยากรโบราณสถานต่าง ๆ ของบ้านเฮา ก็เอามาเปิดนางงานประเพณีสงกรานต์ เพราะแต่ก็คนในบ้านบ่ได้ให้ความสำคัญกับเรื่องแบบนี้คือเพื่อนก็ฮู้ว่าบ้านเฮาเป็นบ้านโบราณ คลองน้ำคูน้ำกะเป็นของคนโบราณแต่เขายังบ่ทันได้รักหวงแหนสิ่งเหล่านี้บ้านได้พอมมาชูประเด็นแล้วเฮ็ดงานวิจัยหละก็พาเฮ็ดกิจกรรมอีหยังหลายอย่างคนในบ้านค่อยๆเริ่มหวงแหนทรัพยากรท้องถิ่นแล้วเกิดความสามัคคีในชุมชนเฮา”(สัมภาษณ์นายไพจิตร วสันตเสนานนท์ ,2561)

เกิดการตื่นตัวของผู้คนในเขตทุ่งกุลาร้องไห้และเกิดการวิจัยในพื้นที่ต่างมากมายรวมทั้งเกิดเครือข่ายการพัฒนาทุ่งกุลาร้องไห้ในด้านต่าง ๆ ทั้งการบันทึกเรื่องราวประวัติศาสตร์ ตำนาน เรื่องเล่า การรื้อฟื้นประเพณีต่าง ๆ ในแต่ละชุมชนและเกิดหลักสูตรท้องถิ่นทุ่งกุลาร้องไห้ด้วย

การสร้างหลักสูตรท้องถิ่น “ประวัติศาสตร์ทุ่งกุลาร้องไห้”

นายไพจิตร วสันตเสนานนท์ไม่เพียงสร้างหนังสือตำราอีสานตำนานเมืองบัวเพียงเท่านั้นยังมีแนวคิดในการสร้างหลักสูตรประวัติศาสตร์ทุ่งกุลาร้องไห้ที่ใช้ร่วมกันในพื้นที่ ทั้งนี้เกิดจากการทำหน้าที่เป็นครูในโรงเรียนเมืองบัววิทยาการและได้เป็นส่วนหนึ่งในการร่วมเวทีเวทีวิจัยอาวุโส ทำให้เกิดการสร้างหลักสูตรท้องถิ่นเกิดขึ้น โดยการสร้างเครือข่ายโรงเรียนในพื้นที่ทุ่งกุลาร้องไห้ทั้งหมด 4 จังหวัด คือ ร้อยเอ็ด มหาสารคาม สุรินทร์และศรีสะเกษ มีโรงเรียนนำร่องทั้งหมด 5 พื้นที่ 8 แห่ง โรงเรียนเครือข่ายการใช้หลักสูตร 16 แห่ง โรงเรียนที่สนใจเข้าร่วมนำหลักสูตรไปใช้สอน 17 แห่ง รวมทั้งสิ้น 41 โรงเรียน นอกจากนี้โครงการหลักสูตรประวัติศาสตร์ทุ่งกุลาร้องไห้ได้มีส่วนร่วมร่วมกับชุมชนและหน่วยงานท้องถิ่นที่เกี่ยวข้องทำงานร่วมกันสร้างชุดความรู้เกี่ยวกับประวัติศาสตร์ทุ่งกุลาร้องไห้เกิดเป็นเครือข่ายชุมชนในพื้นที่ทุ่งกุลาร้องไห้ 5 ชุมชน คือ ชุมชนบ้านเมืองเตา ตำบลเมืองเตา อำเภอพยัคฆภูมิพิสัย จังหวัดมหาสารคาม ศึกษาเรื่องประวัติศาสตร์เจ้าพ่อศรีนครเตา ชุมชนบ้านเมืองบัว ตำบลเมืองบัว อำเภอเกษตรวิสัย จังหวัดร้อยเอ็ด ศึกษาเรื่องการประยุกต์พิธีกรรมความเชื่อจากแหล่งโบราณในการฟื้นฟูภูมิปัญญาการจัดการน้ำ ชุมชนกู่กาสิงห์ ตำบลกู่กาสิงห์ อำเภอเกษตรวิสัย จังหวัดร้อยเอ็ด ศึกษาเรื่องประเพณีการแต่งงานเพื่อรักษามรดกที่ดินทุ่งกุลาร้องไห้ ชุมชนรอบบ่อพันขัน ทั้งอำเภอสว่างแดนดิน อำเภอหนองฮี อำเภอพนมไพร อำเภอโพนทราย อำเภอท่าตูม(จังหวัดสุรินทร์) อำเภอศีลาลาด อำเภอราษีไศล(จังหวัดศรีสะเกษ) ศึกษาเรื่องบ่อพันขันกับอารยธรรมเกลือโบราณ ชุมชนไพรขลา ตำบลไพรขลา อำเภอชุมพลบุรี จังหวัดสุรินทร์ ศึกษาเรื่องการหลอมรวมวัฒนธรรมของชนเผ่า ลาว ส่วย เขมร จีน การสร้างหลักสูตรประวัติศาสตร์ทุ่งกุลาร้องไห้สร้างแรงกระตุ้นให้กับคนในพื้นที่ทุ่งกุลาร้องไห้ได้เข้าใจตัวตนของตนเอง รวมทั้งการรวบรวมข้อมูลทั้ง สถานที่สำคัญ โบราณสถาน ทรัพยากรธรรมชาติ ตำนาน นิทาน เรื่องเล่า ประเพณี ความเชื่อ ประเพณี พิธีกรรม กลุ่มชาติพันธุ์ อาชีพ วิถีชีวิต(ไพจิตร วสันตเสนานนท์, 2554:223-230)

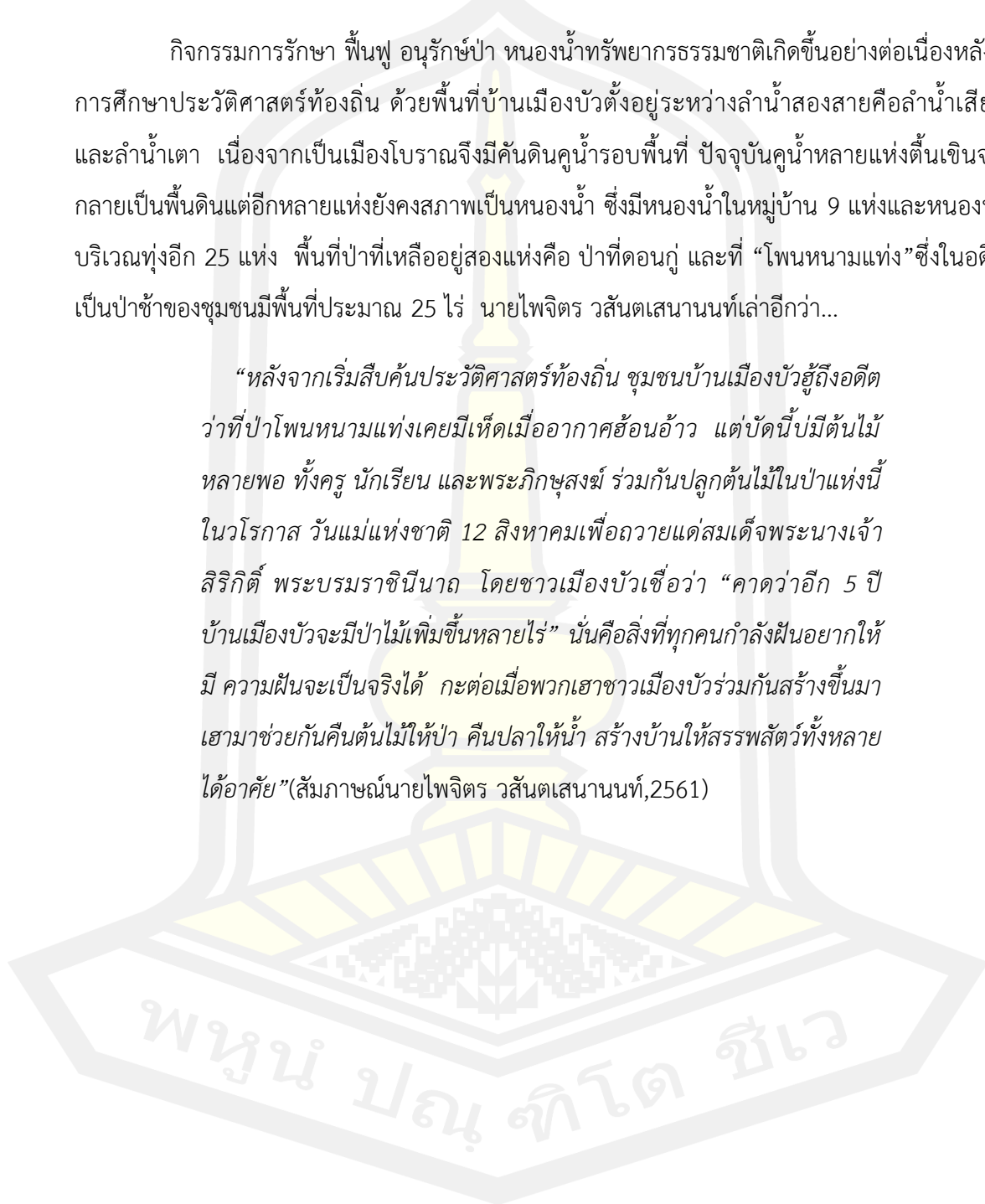
“ตอนที่เฝ้าหลักสูตรประวัติศาสตร์ทุ่งกุลาร้องไห้ บรรยายภาคของการเรียนรู้ในพื้นที่ทุ่งกุลาร้องไห้ก็ศึกษา ชุมชนต่าง ๆ โดยเฉพาะ 5 ชุมชนที่เกิดการวิจัยและเรียนรู้ก็เกิดการโยนหาอดีตของตัวเอง ความภาคภูมิใจในบ้านเมืองตัวเองก็หลายขึ้น เกิดการสำนึกรักบ้านเกิด หวงแหนทรัพยากรของชุมชน ผู้คนกะเหนียวแน่น คนเฒ่าคนแก่ก็เกิดการสร้างเครือข่ายไปมาหาสู่กัน แลกเปลี่ยนเรื่องราวของตัวเองให้ชุมชนอื่นฟัง บรรยายภาคตอนนั้นมันเต็ม

ไปด้วยข้อมูล ความภาคภูมิใจ ความรักในบ้านเกิดตัวเอง คักแแข็งอีหลี”

(สัมภาษณ์นายไพจิตร วสันตเสนานนท์, 2561)

กิจกรรมการรักษา ฟื้นฟู อนุรักษ์ป่า หนองน้ำทรัพยากรธรรมชาติเกิดขึ้นอย่างต่อเนื่องหลังมีการศึกษาประวัติศาสตร์ท้องถิ่น ด้วยพื้นที่บ้านเมืองบัวตั้งอยู่ระหว่างลำน้ำสองสายคือลำน้ำเสียวและลำน้ำเตา เนื่องจากเป็นเมืองโบราณจึงมีคันดินคูน้ำรอบพื้นที่ ปัจจุบันคูน้ำหลายแห่งต้นเงินจนกลายเป็นพื้นดินแต่อีกหลายแห่งยังคงสภาพเป็นหนองน้ำ ซึ่งมีหนองน้ำในหมู่บ้าน 9 แห่งและหนองน้ำบริเวณทุ่งอีก 25 แห่ง พื้นที่ป่าที่เหลืออยู่สองแห่งคือ ป่าที่ดอนกู่ และที่ “โพนหนามแพ่ง” ซึ่งในอดีตเป็นป่าช้าของชุมชนมีพื้นที่ประมาณ 25 ไร่ นายไพจิตร วสันตเสนานนท์เล่าอีกว่า...

“หลังจากเริ่มสืบค้นประวัติศาสตร์ท้องถิ่น ชุมชนบ้านเมืองบัวถึงอดีตว่าที่ป่าโพนหนามแพ่งเคยมีเห็ดเมื่ออากาศร้อนอ้าว แต่บัดนี้ไม่มีต้นไม้อะไรเลย ทั้งครู นักเรียน และพระภิกษุสงฆ์ ร่วมกันปลูกต้นไม้ในป่าแห่งนี้ในวโรกาส วันแม่แห่งชาติ 12 สิงหาคมเพื่อถวายแด่สมเด็จพระนางเจ้าสิริกิติ์ พระบรมราชินีนาถ โดยชาวเมืองบัวเชื่อว่า “คาดว่าอีก 5 ปี บ้านเมืองบัวจะมีป่าไม้เพิ่มขึ้นหลายไร่” นั่นคือสิ่งที่ทุกคนกำลังฝืนอยากให้ความฝันจะเป็นจริงได้ กะต่อเมื่อพวกเขาชาวเมืองบัวร่วมกันสร้างขึ้นมามีความสามัคคีกันคืนต้นไม้ให้ป่า คืนปลาให้น้ำ สร้างบ้านให้สรรพสัตว์ทั้งหลายได้อาศัย”(สัมภาษณ์นายไพจิตร วสันตเสนานนท์, 2561)

ภาพประกอบ 17 นายไพจิตร วสันตเสนานนท์ อดีตครูโรงเรียนเมืองบัววิทยาคาร ผู้เริ่มต้นศึกษา
ประวัติศาสตร์ชุมชนเมืองบัว

การขโมยเทวรูปทุ่งเมืองบัวและการฟื้นฟูประเพณีสงกรานต์

พ.ศ.2548 เกิดเหตุการณ์สำคัญที่กระทบต่อพื้นที่ทางความเชื่อของผู้คนในชุมชนบ้านเมืองบัว เนื่องจากการโจรกรรมวัตถุโบราณในโบราณสถานทุ่งเมืองบัวซึ่งเป็นพื้นที่ศูนย์กลางของความศักดิ์สิทธิ์ของชุมชน การลักขโมยเทวรูปสองชิ้นที่คนในชุมชนเชื่อว่าเป็นเทวรูปที่เป็นตัวแทนของผีที่ปกปักรักษาชุมชน แต่เมื่อขโมยเทวรูปไปได้ไม่นาน โจรขโมยเทวรูปก็เอาเทวรูปกลับคืนมาไว้ที่ทุ่งเมืองบัวอย่างเดิม คนในชุมชนหลายคนกล่าวในแบบเดียวกันว่า โจรเอาเทวรูปไปได้ไม่นานต้องนำมาคืนนั้นเป็นเพราะ ผีที่คอยรักษาพื้นที่ทุ่งเมืองบัวไปทำร้ายผู้ลักขโมย ต่อมาโครงการสำรวจบูรณะและขุดแต่งโบราณสถานเมืองบัวของกรมศิลปากรได้เข้ามานำเทวรูป 2 องค์ที่ชุมชนได้ใช้ประกอบพิธีกรรมสงกรานต์มาตั้งแต่อดีตต่อเนื่องเรื่อยมา นำไปเก็บไว้ที่พิพิธภัณฑสถานแห่งชาติร้อยเอ็ดสร้างความไม่พอใจให้กับคนในชุมชนเป็นอย่างมากจึงเกิดการเดินขบวนต่อต้านและประท้วงการทำงานของกรมศิลปากร ด้วยเหตุผลที่ว่า ทุ่งเมืองบัวคือพื้นที่ศักดิ์สิทธิ์ที่เป็นศูนย์รวมทางจิตใจของผู้คนในชุมชน หากมีการขุดแต่งแล้วนั้นจะเกิดเภทภัยอันตรายต่อคนในชุมชน (สัมภาษณ์นายไพฑูรย์ ออมอด, 2556) โครงการที่จะดำเนินการขุดแต่งโบราณสถานทุ่งเมืองบัวจึงยุติลง รวมทั้งเกิดข้อตกลงร่วมกันระหว่างชุมชนกับกรมศิลปากรเรื่องเทวรูปที่ใช้ในพิธีกรรมคือ ให้ทางกรมศิลปากรเก็บรักษาเทวรูปทั้งสองชิ้นนี้ไว้ ณ พิพิธภัณฑสถานแห่งชาติร้อยเอ็ดแต่เมื่อช่วงจัดงานพิธีสงกรานต์ชาวบ้านจะนำเทวรูปทั้ง 2 ชิ้นมา

ประกอบพิธี นายไพฑูรย์ ออมอด เฒ่าจำผู้นำทางพิธีกรรมต่าง ๆ ในชุมชนเล่าเหตุการณ์ต่อต้าน
กรมศิลปากรไว้ว่า...

“ตอนนั้นมีการลักเทวรูปในตอนกู่ออกไป เดี๋ยวให้ชาวบ้านเฮนีย่านเกิด
อาเพศเป็นเรื่องที่ว่ากันแบบหนาหุเลยหละในบ้านเฮา แต่ว่าคราวหนึ่งโจร
มันกะเอาเทวรูปมาคืนพ่อปู่ปกป้องรักษาคือลีไปทำร้ายพวกโจร บาดนี้
กรมศิลปากรเขาเข้ามาชุดค้นหม่องสุสานคนโบราณ หละกะลืมาเอาเทวรูป
กับไหที่เขาชุดได้นี้ไป มันเลยเด้ให้ชาวบ้านเมืองบัวเฮาบ่พอใจออกมาทวง
คืนเทวรูปกับของโบราณพวกนั้น บาดนี้สุดท้ายกะตกลงกันได้ว่ากรมศิลปฯ
เอาเทวรูปไปดูแลได้ แต่ยามเฮาลิเด้ประเพณีสร่งกู่ต้องเอากลับมาให้
ชาวบ้านเฮาได้ไหว้ได้สักการะบูชา”(สัมภาษณ์นายไพฑูรย์ ออมอด, 2556)

ภาพประกอบ 18 เทวรูปบุรุษและสตรีที่พบที่โบราณสถานกู่เมืองบัว

ประเพณีสร่งกู่เมืองบัว ถือว่าเป็นประเพณีที่สืบทอดมาตั้งแต่บรรพบุรุษ เป็นประเพณีที่
ชาวบ้านให้ความสำคัญอย่างมากต่อมาก็ได้มีการลดความสำคัญของประเพณีสร่งกู่ที่มีประจำทุกปีลง
ส่วนใหญ่จะเป็นผู้เฒ่าผู้แก่ที่ให้ความสำคัญ เยาวชนต่างไม่ค่อยให้ความสำคัญ หรือไม่ค่อยรับรู้
เกี่ยวกับเรื่องกู่เลย มีเพียงส่วนน้อยเท่านั้นที่รู้เรื่องราวและสามารถที่จะเล่าเกี่ยวกับประวัติความ
เป็นมาของพิธีกรรมนี้ ผู้คนแต่ละชุมชนในบ้านเมืองบัวก็จะให้การนับถือบูชา และมีความเชื่อในเรื่อง
ศาลหรือผีปู่ตาที่อยู่ประจำในแต่ละคุ้มมากกว่า เพราะแต่ละคุ้มก็มีการจัดพิธีกรรมประจำปีทำให้
ชาวบ้านมองข้ามความสำคัญของพิธีสร่งกู่

“ประเพณีสร้างกุ่ของบ้านเฮานี้กะมีมาแต่โบราณแต่รุ่นแม่นี้กะเฮ็ดไผ เฮ็ดมันบ่ได้มาตุ้มมาโฮมกันคือสมัยนี้ ส่วนหลายคนบ้านเฮานี้ลืมิการไหว้ผีปู่ ตาของคุ่มจะของแยกกัน ปู่ตาบ้านเฮานี้กะมีหลาย กะมี เจ้าปู่เมืองเจียม เจ้าปู่ฮาดเหง้าแสนเมือง เจ้าปู่ขุนเมือง เจ้าปู่ขุนช้าง เจ้าปู่สุนาโท เจ้าปู่ แสนดื้อแสนคำ เจ้าปู่แก้วคำกร เจ้าปู่มหาฤทธิญาปู่ทั้งหมดที่ว่ามานี้เพิ่นกะ ดูแลหมู่บ้านแต่ละคุ่มแล้วกะมีเจ้าพ่อครั้นครเตาดูแลทุ่งกุลาลือลำนน้ำเตา นอกหมู่บ้าน บ้านเฮาลืมการไหว้ปู่ตาตอนเดือนหกของทุกปีกะลืมิการเอา อาหารหวานคาวไปถวายหละกะเอาใบตองมาเฮ็ดเป็นรูปคนตามจำนวนคน ที่อยู่ในแต่ละเฮือนเพื่อให้เพิ่นดูแล แล้วกะมีการเลี้ยงคางไก่ เลี้ยงบั้งไฟ พอ เสร็จจากไหว้ปู่ตาแล้วจั่งค่อยมาหาสร้างกุ่ การสร้างกุ่กะบ่มีพิธีหยั่งดอกกะ เอาน้ำไปรดไปบอกเพิ่น”(สัมภาษณ์นายไพจิตร วสันตเสนานนท์,2561)

ชาวบ้านเมืองบัวเริ่มจะเกิดความรักความหวงแหน ตื่นตัวเรื่องอนุรักษ์สมบัติของชุมชน ทำให้คนในชุมชนเกิดความความสามัคคีมีการประชุมโดยมีผู้อาวุโสที่มีความรู้เรื่องราวความเป็นมา ของกุ่ เล่าเรื่องประวัติของหมู่บ้านให้ชาวบ้านเยาวชนฟังจนมีมติที่จะทำการฟื้นฟูประเพณีสร้างกุ่ โดยการนำของ นายไพจิตร วสันตเสนานนท์ ภายใต้ชื่อ “โครงการศึกษาวิจัยการประยุกต์พิธีกรรมความ เชื่อจากแหล่งโบราณสถานในการฟื้นฟูภูมิปัญญาการจัดการน้ำของชุมชน”นายไพจิตร วสันตเสนานนท์กล่าวว่า...

“การฟื้นฟูประเพณีสร้างกุ่มีจุดประสงค์เพื่อที่จะปลูกฝังจิตสำนึก แล้วก็สำนึกของคนชุมชน และเพื่อที่จะให้ชุมชนมีพิธีกรรมที่มีความสำคัญที่ถือเป็นประเพณีประจำปีของชุมชนสืบทอดมา อีกอย่างกะเพื่อเสริมสร้างความสามัคคีของคนในชุมชนและได้ฟื้นฟูงานประเพณีประจำท้องถิ่นต่าง ๆ ที่เคยเฮ็ดกันมา เช่น การแข่งเรือยาว งานบุญผะเหวดรูปแบบการจัดงาน สร้างกุ่ช่วงหลังปี พ.ศ.2550 เป็นต้นมา ชาวบ้านเมืองบัวมีการ “รวมผีเจ้าปู่” ของแต่ละหมู่บ้าน โดยให้ผู้นำแต่ละหมู่บ้านร่วมกันแท้ผีเจ้าปู่ออกมา รวมกันที่บริเวณกุ่เมืองบัวจากนั้นจึงเป็นการริเริ่มประเพณีการรวมผีเจ้าปู่ ในกู่เมืองบัวขึ้นมา ในความหมายของชาวบ้านคือ ให้ผีเจ้าปู่ของแต่ละหมู่บ้านมาประชุมกันที่กู่เมืองบัวในวันสร้างกุ่นอกจากนี้หน่วยงานของ ภาครัฐ คือเทศบาลตำบลเมืองบัว ได้เข้ามามีส่วนร่วมในการจัดงาน

ประเพณีสงฆ์ของชาวบ้านน่านกะเลยมีส่วนร่วมกันทุกภาคส่วนเลยบาด
นิ” (สัมภาษณ์นายไพจิตร วสันตเสนานนท์,2561)

ภาพประกอบ 19 บรรยากาถในประเพณีสงฆ์เมืองบัว

ภาพประกอบ 20 ขบวนแห่อัญเชิญผีที่อยู่ตามคุ้มต่าง ๆ ไปยังบริเวณดอนปู่เพื่อทำพิธีสงฆ์

การสร้างพิพิธภัณฑ์ท้องถิ่นวัดศรีอริยวงศ์

การก่อตั้งพิพิธภัณฑ์ท้องถิ่นบ้านเมืองบัว เป็นแนวคิดที่เชื่อมโยงจากโครงการประยุกต์
พิธีกรรมความเชื่อจากแหล่งโบราณสถานในการฟื้นฟูภูมิปัญญาการจัดการน้ำของชุมชนตำบลเมืองบัว
อำเภอเกษตรวิสัย จังหวัดร้อยเอ็ด โดยมี นายไพจิตร วสันตเสนานนท์ เป็นหัวหน้าโครงการได้เริ่ม
ฟื้นฟูงานประเพณีสงฆ์ คนในชุมชนมีการหวนหาอดีตมีการนำประเพณีต่าง ๆ ที่มีในท้องถิ่นนั้น

กลับมาสร้างใหม่และทำกันอย่างสม่ำเสมอจนกลายเป็นประเพณี เช่น งานสงกรานต์ที่มีมาหลายช่วงอายุคนแล้วแต่ความเชื่อและพิธีกรรมสงกรานต์ในช่วงปัจจุบันนี้ มีกิจกรรมอย่างอื่นเพิ่มขึ้นหลายอย่าง เช่น การบรวงสรวงเจ้าปู่ เป็นต้น ชุมชนได้มีการทำข้อตกลงกันในการจับปลาและปล่อยปลาเพื่อรักษาทรัพยากร ก่อนวันสงกรานต์จะทำกิจกรรมการลงบ่อปลา โดยมีกติกาว่าปลานี้เป็นปลาของเจ้าปู่สามารถลงเอาปลาแค่ครั้งนี่ครั้งเดียว นอกจากนั้นยังมีประเพณีหนึ่งซึ่งขึ้นชื่อเป็นของชาวบ้านเมืองบัวคือการแข่งเรือ หลังการการขุดลอกลำน้ำเสียว ทำให้สภาพพื้นที่เหมาะแก่การแข่งเรือมากขึ้น เนื่องจากสถานที่มีความเหมาะสมทั้งในส่วนของพื้นที่ของการแข่งขัน และพื้นที่ของผู้คนที่เข้ามาร่วมชมและเชียร์ การสำคัญของการแข่งเรือของชุมชนบ้านเมืองบัวเป็นประเพณีที่สร้างความโด่งดังให้กับชุมชนในฐานะ หมู่บ้านที่มีการจัดงานแข่งเรือที่ยิ่งใหญ่ที่สุดในอาณาบริเวณลุ่มน้ำเสียว ทำให้กลายเป็นแหล่งท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ตามมา

จุดกำเนิดของพิพิธภัณฑ์ท้องถิ่นชุมชนบ้านเมืองบัวเกิดจากการจัดนิทรรศการ นำวัตถุโบราณมาจัดแสดง ในงานวันสงกรานต์ที่นายไพจิตรและคนในชุมชน นำมาจัดแสดงทำให้ได้เห็นวัตถุโบราณที่พบในชุมชน เช่น ภาชนะดินเผา เทวรูป พระพุทธรูป เครื่องมือเครื่องใช้ทำมาหากินของคนสมัยก่อน จากการจัดนิทรรศการ และการฟื้นฟูประเพณีอันเป็นกิจกรรมและส่วนหนึ่งของงานวิจัยที่นายไพจิตร ทำงานวิจัยอยู่ในขณะนั้น เมื่อมีโครงการที่จะก่อตั้งพิพิธภัณฑ์ขึ้น ทำให้คนในชุมชนเกิดความตื่นตัวและมีการขยายผลต่อการสร้างจิตสำนึกร่วมของคนในชุมชน ที่รู้สึกยินดีที่จะมอบสิ่งของที่นำมาจัดแสดงให้เป็นสมบัติส่วนกลางถ้ามีที่จัดเก็บอย่างมั่นคงถาวรสำหรับการเรียนรู้และประโยชน์ต่อคนในชุมชน และผลจากแนวคิดนี้นำไปสู่การก่อตั้งพิพิธภัณฑ์ชุมชนขึ้น กระบวนการก่อตั้งพิพิธภัณฑ์ชุมชนจึงเริ่มต้นจากนั้น มีการส่งตัวแทนชุมชนประกอบด้วย นักวิจัย และคนในชุมชน ไปศึกษาดูงานการจัดสถานที่รวบรวมวัตถุโบราณ เช่น สถาบันวิจัยวลัยรุกขเวช อำเภอดูน จังหวัดมหาสารคาม พิพิธภัณฑ์วัดพระธาตุพนม หอแก้วมุกดาจังหวัดมุกดาหาร เป็นต้น ได้เห็นรูปแบบการจัดแสดงวัตถุโบราณในรูปแบบต่าง ๆ (สัมภาษณ์นายไพจิตร วสันตเสนานนท์, 2561)

พิพิธภัณฑ์ท้องถิ่นชุมชนบ้านเมืองบัวก่อตั้งขึ้นในปี พ.ศ. 2549 โดยพิพิธภัณฑ์ท้องถิ่นชุมชนบ้านเมืองบัวได้รับความร่วมมือด้านพิพิธภัณฑ์ทั้งสิ่งของจัดแสดง ข้อมูลจัดแสดง จากคนในชุมชนและนักวิชาการจากมหาวิทยาลัยมหาสารคาม พระครูสุธรรมวงศ์(ปัจจุบันท่านมรณภาพแล้ว)เจ้าอาวาสวัดศรีอริยวงศ์ นายไพจิตร วสันตเสนานนท์ ซึ่งเข้าไปมีส่วนกระตุ้นและช่วยเหลือในการตั้งพิพิธภัณฑ์ท้องถิ่น ได้รับบริจาคเงินจากคนในชุมชนและผู้มีจิตศรัทธาร่วมบริจาคเงินจำนวน 140,000 บาท เพื่อ

ใช้ในการก่อสร้างอาคารพิพิธภัณฑ์ และซื้ออุปกรณ์ก่อสร้างต่าง ๆ และได้รับความร่วมมือจากคนในชุมชน จำนวน 10 คน เป็นช่างก่อสร้างอาคารจนแล้วเสร็จ ลักษณะเป็นอาคารชั้นเดียวหลังคาสูง เมื่อก่อสร้างอาคารเสร็จได้เริ่มรวบรวมรับบริจาคสิ่งของจากชุมชน เพื่อจัดแสดงในพิพิธภัณฑ์ สิ่งของที่บริจาค่นั้นเป็นของจำพวกเครื่องมือเครื่องใช้สมัยก่อนที่เลิกใช้แล้ว เช่น อุปกรณ์ทอผ้า อุปกรณ์จับปลา แห ไซ ลอบ หินศิลาแลง เครื่องใช้ทองเหลือง เปลือกหอย ฯลฯ โดยนโยบายตั้งพิพิธภัณฑ์นั้นเพื่อให้คนในท้องถิ่นบ้านเมืองบัวได้รู้จักตนเอง โดยมีเนื้อหาจัดแสดงทั้งในด้านประวัติศาสตร์และวัฒนธรรม ประวัติศาสตร์ สังคม ด้านสายสายตระกูลผู้ที่มาก่อตั้งบ้านเมืองบัว และชีวิตวัฒนธรรมของผู้คนที่อยู่ตามชุมชนบ้านเมืองบัว รวมไปถึงโบราณวัตถุที่พบในพื้นที่(สัมภาษณ์ นายไพจิตร วสันตเสนานนท์,2561)

รูปแบบการจัดแสดงในพิพิธภัณฑ์ท้องถิ่นชุมชนบ้านเมืองบัว การจัดแสดงในพิพิธภัณฑ์เป็นการจัดแสดงที่เน้นข้าวของเครื่องมือเครื่องใช้ ในชีวิตประจำวันของชุมชน และจัดแสดงพวก พระพุทธรูปปางต่าง ๆ เช่น พระพุทธรูปที่แกะสลักด้วยไม้ พระพุทธรูปสัมฤทธิ์ พระพุทธรูปปางนาคปรก จัดแสดงอุปกรณ์การดำรงชีวิตของของชาวบ้าน เช่น ปืนธนูโบราณ อุปกรณ์ล่าสัตว์ หม้อ มีทั้งหม้อในยุคปัจจุบัน และหม้อที่ขุดจากแหล่งโบราณคดี ที่บ่อกอง เครื่องพิมพ์ดีด เปลือกหอย ที่จุดชี้ได้ที่จุดชี้กะบอง ที่ยึดฝ้าย เครื่องทองเหลืองอุปกรณ์การทำนา เช่น คันไถไม้โบราณ นอกจากนี้ยังมีหนังสือ ตำรา งานวิจัย เกี่ยวกับบ้านเมืองบัว รวมไปถึงการจัดแสดงผังสายตระกูลบรรพบุรุษของชาวบ้านเมืองบัวจัดไว้ให้สืบค้น ศึกษาข้อมูล ไว้ในพิพิธภัณฑ์อีกด้วย(สัมภาษณ์นายไพจิตร วสันตเสนานนท์,2561)

ภาพประกอบ 21 อาคารพิพิธภัณฑ์ท้องถิ่นวัดศรีอริยวงศ์

โครงการหนึ่งหลักสูตรหนึ่งชุมชน มหาวิทยาลัยมหาสารคาม พิพิธภัณฑ์มหาวิทยาลัยมหาสารคามกับการสนับสนุนการสร้างสำนึกร่วมของชุมชนบ้านเมืองบัว

ในช่วงปีพ.ศ.2556 มีโครงการของมหาวิทยาลัยมหาสารคามที่ลงพื้นที่ชุมชนเพื่อส่งเสริมการทำวิจัย บริการวิชาการและทำนุบำรุงศิลปวัฒนธรรม ชื่อว่าโครงการหนึ่งหลักสูตรหนึ่งชุมชน ภาควิชาประวัติศาสตร์ คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์มหาวิทยาลัยมหาสารคาม โดย รศ.ดร.ทวีศิลป์ สืบวัฒนะ ได้เลือกพื้นที่ชุมชนบ้านเมืองบัวในการดำเนินโครงการ โดยให้บัณฑิตชั้นปีที่ 3 ลงพื้นที่ศึกษาข้อมูลภายใต้โครงการชื่อ “โครงการประวัติศาสตร์ วิธีการสืบค้นสายตระกูลเพื่อสร้างสำนึกร่วมของชุมชนบ้านเมืองบัว ตำบลเมืองบัว อำเภอกะเทวีชัย จังหวัดร้อยเอ็ด” ภายในโครงการมีกิจกรรมการเรียนรู้และเก็บข้อมูลประวัติศาสตร์ท้องถิ่น การทำผังสายตระกูลกว่า 30 ตระกูลในชุมชน เพื่อสร้างความเข้าใจความสัมพันธ์ของผู้คนผ่านเรื่องราวของสายตระกูล อีกทั้งยังเป็นเวทีแลกเปลี่ยนเรียนรู้เรื่องความสัมพันธ์ของผู้คนในชุมชนผ่านระบบสายตระกูล ส่งผลให้เกิดการสร้างสำนึกของผู้คนในชุมชนยิ่งขึ้น รวมทั้งในโครงการยังมีการจัดทำทะเบียนวัตถุพิพิธภัณฑ์ในพิพิธภัณฑ์ท้องถิ่นวัดศรีอริยวงศ์ โดยเป็นการจัดกิจกรรมการอบรมเด็กและเยาวชนรุ่นใหม่ในการจัดการพิพิธภัณฑ์และสืบค้นเรื่องราวของชุมชนผ่านวัตถุพิพิธภัณฑ์และป็นนักเรียนและเยาวชนในชุมชนจำนวน 8 คน ดำเนินกิจกรรมร่วมกับนิสิตจากมหาวิทยาลัยมหาสารคาม

ต่อมาในปีพ.ศ.2559 พิพิธภัณฑ์มหาวิทยาลัยมหาสารคามโดย รศ.ดร.ทวีศิลป์ สืบวัฒนะ (ประธานพิพิธภัณฑ์มหาวิทยาลัยมหาสารคาม) ยังคงเล็งเห็นความสำคัญของชุมชนบ้านเมืองและได้ให้บุคคลากรของพิพิธภัณฑ์เข้าร่วมกิจกรรมในประเพณีสงกรานต์ของชุมชนบ้านเมืองบัวโดยได้ให้มีการจัดนิทรรศการเรื่อง “สายตระกูลในชุมชนบ้านเมืองบัว” และนิทรรศการ “อโรคยาศาล โบราณสถานสำคัญของชุมชน” เพื่อเป็นพื้นที่ให้เกิดการเรียนรู้เรื่องของท้องถิ่น และในปีพ.ศ.2562 พิพิธภัณฑ์มหาวิทยาลัยมหาสารคามได้จัดทำนิทรรศการชุด “ประวัติศาสตร์ท้องถิ่นบ้านเมืองบัว” ขึ้นเพื่อจัดแสดงในประเพณีสงกรานต์ของชุมชนบ้านเมืองบัว การเข้ามาช่วยสนับสนุนของมหาวิทยาลัยมหาสารคาม โดยคณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์และพิพิธภัณฑ์มหาวิทยาลัยมหาสารคาม ช่วยกระตุ้นการสร้างสำนึกของคนในชุมชน สร้างการเรียนรู้และพื้นที่สำหรับการเรียนรู้ให้กับชุมชน ทั้งยังสร้างความเข้าใจให้กับคนรุ่นใหม่ให้ตระหนักในคุณค่าของท้องถิ่น ปัจจุบันพิพิธภัณฑ์มหาวิทยาลัยมหาสารคามยังคงเป็นเครือข่ายให้กับชุมชนบ้านเมืองบัวในการศึกษาประวัติศาสตร์ท้องถิ่น การพัฒนาพิพิธภัณฑ์ท้องถิ่นวัดศรีอริยวงศ์และมีการทำงานร่วมกันอย่างต่อเนื่อง

การสร้างอัตลักษณ์ของชุมชนการสร้างตัวตัวตนและสำนึกร่วมของคนในชุมชนตั้งแต่ พ.ศ.2548-2565 เริ่มต้นจากการชำระประวัติศาสตร์บ้านเมืองบัวในโครงการเมธีวิจัย พ.ศ.2548 โครงการสืบค้นประวัติศาสตร์ท้องถิ่นโดยชุมชนท้องถิ่นได้ดำเนินการในเขตทุ่งกุลาร้องไห้ มีชุมชนหลายชุมชนได้เข้าร่วม และบ้านเมืองบัว ได้เข้าร่วมโครงการนี้ด้วย ผู้นำสำคัญคนหนึ่งของบ้านเมืองบัวในการสืบค้นประวัติศาสตร์ท้องถิ่น คือนายไพจิตร วสันตเสนานนท์ เกิดการตื่นตัวของผู้คนในเขตทุ่งกุลาร้องไห้และเกิดการวิจัยในพื้นที่ต่างมากมายรวมทั้งเกิดเครือข่ายการพัฒนาทุ่งกุลาร้องไห้ในด้านต่าง ๆ ทั้งการบันทึกเรื่องราวประวัติศาสตร์ ตำนาน เรื่องเล่า การรื้อฟื้นประเพณีต่าง ๆ ในแต่ละชุมชนและเกิดหลักสูตรท้องถิ่นทุ่งกุลาร้องไห้ ต่อมาเกิดกิจกรรมการรักษา พื้นฟู อนุรักษ์ป่า หนองน้ำ ทรัพยากรธรรมชาติเกิดขึ้นอย่างต่อเนื่องหลังมีการศึกษาประวัติศาสตร์ท้องถิ่น ด้วยพื้นที่บ้านเมืองบัวตั้งอยู่ระหว่างลำน้ำสองสายคือลำน้ำเสียว และลำน้ำเตา เนื่องจากเป็นเมืองโบราณจึงมีคันดินคูน้ำรอบพื้นที่ ปัจจุบันคูน้ำหลายแห่งต้นเงินจนกลายเป็นพื้นดินแต่อีกหลายแห่งยังคงสภาพเป็นหนองน้ำ ซึ่งมีหนองน้ำในหมู่บ้าน 9 แห่งและหนองน้ำบริเวณทุ่งอีก 25 แห่ง พื้นที่ป่าที่เหลืออยู่สองแห่งคือป่าที่ดอนภู และที่ “โพนหนามแห้ง”

มีเหตุการณ์การขโมยเทวรูปศักดิ์สิทธิ์จากดอนกุ้ส่งผลให้เกิดการคัดค้านการขุดแต่งโบราณสถานคูเมืองบัวของกรมศิลปากรเนื่องจากความเชื่อที่เข้มข้นเกี่ยวกับเรื่องผีของผู้คน อีกทั้งยังมีการฟื้นฟูประเพณีสงกรานต์ให้มีชื่อเสียงและปรับเข้ากับความเชื่อเรื่องผีของคนในชุมชน กล่าวคือมีการเริ่มนำผีเจ้าปู่ประจำคุ้มต่าง ๆ เข้ามาร่วมในพิธีสงกรานต์ร่วมกันเกิดกิจกรรมร่วมกันเพื่อสร้างความสามัคคีในชุมชน มีการสร้างพิพิธภัณฑสถานวัดศรีอริยวงศ์เป็นแหล่งเรียนรู้ของคนในชุมชนและเป็นพื้นที่เก็บเรื่องราว วัตถุ ประวัติศาสตร์ของชุมชน จากเหตุการณ์หรือปรากฏการณ์ที่เกิดขึ้นในชุมชนจึงส่งผลให้คนในชุมชนเกิดสำนึกถึงท้องถิ่นและมีความสามัคคีในชุมชนค่อนข้างสูง อีกทั้งในช่วง พ.ศ.2556 มหาวิทยาลัยมหาสารคามเข้ามาช่วยกระตุ้นสำนึกในท้องถิ่นผ่านการดำเนินโครงการหนึ่งหลักสูตรหนึ่งชุมชนในพื้นที่ชุมชนบ้านเมืองบัว โดยเฉพาะสาขาวิชาประวัติศาสตร์คณมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ รวมไปถึงพิพิธภัณฑสถานมหาวิทยาลัยมหาสารคามที่ลงไปจัดกิจกรรมในชุมชนอย่างต่อเนื่อง ทั้งการจัดนิทรรศการ ปรับปรุงพิพิธภัณฑสถาน เก็บข้อมูลวิจัยต่าง ๆ

จากประวัติศาสตร์ท้องถิ่นของชุมชนบ้านเมืองบัว ตำบลเมืองบัว อำเภอเกษตรวิสัย จังหวัดร้อยเอ็ด เห็นได้ว่าชุมชนนี้เป็นชุมชนที่มีความโดดเด่นทั้งในเรื่องประวัติศาสตร์ โบราณคดี ประเพณี ความเชื่อและพลังของคนในชุมชน ชุมชนบ้านเมืองบัวเป็นชุมชนที่มีความสามัคคีกันค่อนข้างสูงอันเนื่องมาจากการสร้างอัตลักษณ์ การสร้างประเพณีพิธีกรรมต่าง ๆ ที่ช่วยยึดโยงผู้คนให้รวมกลุ่มกัน รวมทั้งการสร้างสัญลักษณ์ของชุมชนผ่านสิ่งศักดิ์สิทธิ์นั่นคือผีปู่ตาและพิธีสงกรานต์ การกลับมาฟื้นฟูประเพณีเก่าแก่ของชุมชน การอนุรักษ์ทรัพยากรในชุมชนรวมถึงการสร้างพิพิธภัณฑสถานวัดศรีอริยวงศ์เพื่อเป็นแหล่งเรียนรู้ของคนในชุมชน ทั้งหมดที่กล่าวมาแล้วล้วนแต่เป็นความพยายามของคนในชุมชนเพื่อสร้างพลังของชุมชนจนประสบความสำเร็จและกลายเป็นชุมชนที่มีส่วนร่วมต่อกันในทุกๆ ด้าน กล่าวได้ว่า “ความสามัคคีของคนในชุมชนบ้านเมืองบัวคือพลังที่ช่วยขับเคลื่อนชุมชนให้พัฒนาต่อไปในอนาคต”

พูน บุญเกิด ชีวะ

บทที่ 5

“ผี” กับการสร้างพลังของชุมชนบ้านเมืองบัว

ผี ในสังคมอีสานมีความสำคัญในฐานะสิ่งศักดิ์สิทธิ์ของชุมชน อีกทั้งยังเป็นสิ่งศักดิ์สิทธิ์ในระดับพื้นที่ที่ใหญ่กว่าชุมชน เช่น ตำบล อำเภอ หรือจังหวัด คนอีสานรับรู้เรื่องผีและใช้ผีในฐานะต่าง ๆ แตกต่างกันไป เช่น ผีปู่ตาผีบรรพบุรุษที่ปกป้องรักษาคนในชุมชนและทรัพยากรธรรมชาติของชุมชน ผีมหัศจรรย์หลักเมืองที่คอยปกป้องพื้นที่ในระดับเมืองหรือจังหวัด หรือแม้กระทั่งตัวแทนของความชั่วร้าย ความไม่ดี เช่น ผีปอบ ผีเป่า ชุมชนบ้านเมืองบัวเป็นชุมชนหนึ่งที่มีความโดดเด่นเรื่องความศักดิ์สิทธิ์ของผีและการทำหน้าที่ของผีที่ต่างออกไปตามฐานะระดับชั้นและหน้าที่ ผีของชุมชนบ้านเมืองบัวปรากฏมีทั้งสิ้น 20 ตน ซึ่งเป็นทั้งผีที่มีศาลหรือมีพื้นที่อยู่ในชุมชนบ้านเมืองบัว รวมทั้งเป็นผีที่อยู่ในนิทานตำนานและเป็นผีที่อยู่พื้นที่อื่นนอกชุมชนหากแต่มีการจัดพิธีกรรมในพื้นที่ของชุมชนและมีการอัญเชิญผีเหล่านั้นมาประกอบพิธี ซึ่งสามารถแบ่งหมวดหมู่หรือประเภทของผีได้ 5 กลุ่มใหญ่ๆดังนี้

-กลุ่มที่ 1 ผีในนิทานตำนาน คือผีหัวแสงเป็นผียู่นิทานการเกิดทุ่งกุลาทียังมีการเล่าสืบต่อกันมาจนปัจจุบัน

-กลุ่มที่ 2 ผีกลุ่มแรกในชุมชนยุคสร้างบ้านแปงเมือง เช่น เจ้าปู่เมืองเจียม เจ้าปู่ขุนเมือง และเจ้าปู่อุปฮาดเหง้าแสนเมือง

-กลุ่มที่ 3 ผีที่เกิดจากการขยายตัวของชุมชนหลังพ.ศ.2485 เช่น เจ้าปู่แก้วคำกร เจ้าปู่สุนาโท เจ้าปู่มุจริน เจ้าปู่ขุนช้าง เจ้าปู่แสนต้อแสนคำ

-กลุ่มที่ 4 ผีเจ้าพ่อศรีนครเตาผีใหญ่ของคนทุ่งกุลาท

-กลุ่มที่ 5 ผีกลุ่มใหม่ที่เกิดขึ้นในพื้นที่เพื่อต่อรองอำนาจ ปู่สือออน ปู่ผ่าน ปู่สีโห ปู่สินไซ ปู่เทมี และเจ้าพ่อแสนบ่อ

นอกจากนี้ยังมีผีที่เกิดขึ้นในชุมชนในช่วงหลังอีกมาก สาเหตุมาจากการสร้างสิ่งศักดิ์สิทธิ์ในพื้นที่ของคนในชุมชน เช่นตามหัวไร่ปลายนาหรือสถานที่สำคัญในความทรงจำของผู้คนที่มีอยู่เพื่อปกป้องรักษาพื้นที่ต่าง ๆ เช่น เจ้าปู่หาญณรงค์(ปกป้องรักษาพื้นที่บริเวณทุ่งนาหลังโรงเรียนเมืองบัววิทยาคาร) เจ้าปู่แสนคำ เจ้าปู่สวนศรี(ผีทั้งสองปกป้องรักษาบริเวณหนองส้มโฮง) ผีจึงมีความสำคัญกับชุมชนบ้านเมืองบัวในมิติต่าง ๆ ทั้งความเชื่อ การรักษาพื้นที่ ทรัพยากรธรรมชาติ การต่อรอง

อำนาจ การรักษาสมดุศลด้านเศรษฐกิจและเป็นสิ่งศักดิ์สิทธิ์ที่คอยรวมผู้คนให้เกิดความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน

ผีหัวแสง ผีของคนทุ่งกุลาร้องไห้

ผีหัวแสงเป็นผีที่ผู้คนในบริเวณทุ่งกุลาร้องไห้มีความเชื่อร่วมกัน ลักษณะของผีหัวแสงไม่ปรากฏรูปร่าง แต่เป็นดวงไฟที่ลอยอยู่ตามท้องทุ่งหรือบางครั้งเป็นแสงไฟที่ลอยต่ำๆเรียบไปตามทุ่ง ในยามค่ำคืนผู้คนในชุมชนต่าง ๆ ไม่กล้าที่จะออกนอกบ้านไกลๆเนื่องจากกลัวผีหัวแสง หากใครพบเห็นผีหัวแสงในยามค่ำคืนนั้นผู้ใดก็กลัวก็แทบจะขวัญหนีจึงมีการทำพิธีเรียกขวัญหรือผูกข้อต่อแขนเพื่อให้ขวัญอยู่กับตัว ผีหัวแสงเป็นผีที่เกี่ยวข้องกับตำนานและเรื่องเล่าของคนท้องถิ่น เกี่ยวกับการเกิดทุ่งกุลาร้องไห้ โดยมีการเล่ากันมา ตำนาน สืบต่อมาจากรุ่นสู่รุ่น โดยสรุปเนื้อหาได้ดังนี้

ตำนานเรื่องผีหัวแสงเป็นเรื่องเล่าที่คนในทุ่งกุลาร้องไห้สืบทอดกันมาอย่างยาวนาน ซึ่งสัมพันธ์กับตำนานการเกิดทุ่งกุลาร้องไห้ มีตำนานเล่าสืบทอดกันมาว่าเมื่อหลายพันปีมาแล้วดินแดนทุ่งกุลาร้องไห้เคยเป็นทะเลมาก่อนเป็นที่อยู่อาศัยของสัตว์น้ำนานาชนิด ในสมัยนั้นมีเมืองสำคัญอยู่เมืองหนึ่ง “จำปานครบุรี” อยู่ทางทิศตะวันตกของทะเลหลวง เจ้าเมืองนครจำปานครบุรีมีธิดาอยู่คนหนึ่งชื่อ “พระนางแสนลี” และมีหลานสาวคนหนึ่งชื่อ “นางคำแพง” ทั้งสองเป็นหญิงสาวรุ่มราวยาวเดียวกัน และมีรูปร่างหน้าตาสวยงาม เจ้าเมืองได้จัดให้มีผู้ดูแลอย่างดีชื่อว่า “จำเอน” จำเอนจะเดินทางดูแลนางทั้งสองไปทุกๆที่ เมืองจำปานครบุรีมีนาอยู่ฝั่งหนึ่งเป็นนาที่มีอิทธิฤทธิ์และเป็นนาที่คอยดูแลเมือง ในบริเวณทะเลหลวงยังมีเมืองอีกเมืองหนึ่งชื่อว่า “บุรพานคร” อยู่ทางทิศตะวันออกของทะเล มีโอรสชื่อ “ท้าวฮาดคำโปง” และมีหลานชายชื่อว่า “ท้าวอุทร” ทั้งสองได้เรียนวิชาอาคมศิลปศาสตร์ต่าง ๆ ในสำนักเดียวกัน เมื่อเรียนจบอาจารย์จึงให้ลูกศิษย์ทดลองวิชา โดยให้ทั้งสองไปอยู่กับฝูงนาคที่เมืองจำปานครบุรี หากชนะฝูงนาคเหล่านี้ได้เท่ากับว่าเรียนวิชาอาคมได้สำเร็จ ท้าวทั้งสองเดินทางไปเมืองจำปานครบุรีตามคำสั่งของอาจารย์ และท้าวทั้งสองได้ทราบข่าวว่าเมืองจำปานครบุรีมีพระธิดาที่มีรูปร่างหน้าตาที่สวยงาม เป็นเหตุให้ท้าวทั้งสองสนใจเรื่องพระธิดามากกว่าการสู้รบกับนาค ท้าวทั้งสองได้มีการพยายามติดต่อกับพระธิดาแต่ไม่เป็นผลสำเร็จเนื่องจากนางทั้งสองมีผู้ดูแลรักษาอย่างเข้มงวด ท้าวทั้งสองยังไม่ละความพยายามและทราบข่าวมาว่าทุกๆเจ็ดวันนางทั้งสองจะพาบ่าวไพร่และผู้ดูแลออกมาเล่นน้ำทะเล ในวันที่ธิดาของเจ้าเมืองลงมาเล่นน้ำที่ทะเลพร้อมกับผู้ดูแลโดยการนั่งเรือ ท้าวทั้งสองจึงเห็นโอกาสดีได้ใช้คาถาเสกผ้าเช็ดหน้าให้กลายเป็นหงษ์ทองลอยน้ำเข้ามาใกล้กับเรือ

ของนางทั้งสอง นางทั้งสองเมื่อเห็นหงษ์ทองจึงเกิดอยากได้มาไว้เซยชมจึงอ่อนวอนให้จำเอนผู้ดูแลพายเรือเข้าใกล้ๆ เพื่อจับหงษ์ทองตัวนั้น แต่เมื่อพายเรือเข้าใกล้ที่ไรหงษ์ทองก็ลอยน้ำหนีห่างออกทุกที จนกระทั่งเรือของนางแสนสียลอยมาอยู่กลางทะเล ท้าวทั้งสองจึงได้แล่นเรือสำเภาที่จอดรอไว้เข้าไปตัดหน้าและลักพาตัวนางทั้งสองพร้อมบริวารขึ้นเรือสำเภาไป ขวามการลักพาตัวนางแสนสียถึงหูเจ้าเมืองจำปาศักดิ์บุรี เจ้าเมืองจึงได้ขอความช่วยเหลือจากฝูงนาคให้มาช่วย นาคทั้งหลายจึงได้ร่วมมือกันดันพื้นบาดาลทำให้น้ำทะเลแห้งเหือด ทำให้เรือสำเภาของท้าวฮาดคำโปงและท้าวอุทรแล่นต่อไม่ได้ ท้าวทั้งสองจึงได้จำเอนไปซ่อนไว้ในดงแห่งหนึ่งต่อมาได้ชื่อว่า “ดงจำเอน” นำนางแสนสียไปซ่อนไว้ในดงอีกแห่งหนึ่งต่อมาเรียกว่า “ดงแสนสีย” ต่อมาเป็นพื้นที่ตั้งหมู่บ้านชื่อ “บ้านแสนสีย” ในปัจจุบัน ส่วนนางคำแพงซึ่งเป็นหลานของเจ้าเมืองจำปาศักดิ์บุรีได้ถูกนำไปซ่อนไว้ในดงแห่งหนึ่งชื่อว่า “ดงป่าหลาน” ต่อมาเป็นที่ตั้งของบ้านปะหลานปัจจุบันคืออำเภอพยัคฆภูมิพิสัย จังหวัดมหาสารคาม เมื่อน้ำทะเลเหือดแห้ง พวกหอย ปู กุ้ง ปลา ที่อาศัยอยู่ในทะเลได้ตายหมดส่งกลิ่นเหม็นขึ้นไปถึงวิมานของพระอินทร์ พระอินทร์จึงได้สั่งให้นกอินทรีผัวเมียลงมากินหอย ปู ปลา เหล่านั้นแล้วได้ถายมูลไว้เป็นกองขนาดใหญ่ทุกวันนี้เรียกว่า “โพนขึ้นก” เจ้าเมืองจำปาศักดิ์บุรีทราบข่าวว่าท้าวฮาดคำโปงและท้าวอุทรนำตัวนางแสนสียและนางคำแพงตกลงสู่ทะเลแห้ง ท้าวทั้งสองเกิดขัดแย้งกันเนื่องจากหลงรักนางแสนสียทั้งคู่ได้ต่อสู้กัน ท้าวฮาดคำโปงเป็นฝ่ายพ่ายแพ้โดยถูกตัดหัวขาด ด้วยความรักที่มีต่อนางแสนสียท้าวฮาดคำโปงจึงกลายเป็นผีเฝ้าทุ่งแห่งนี้ในเวลากลางคืนจะส่งแสงวิ่งไปมาเพื่อตามหานางอันเป็นที่รัก ชาวบ้านในบริเวณทุ่งกุลาเรียกว่า “ผีโป่งหรือผีทุ่งศรีภูมิ” (สุกัญญา เบาเนิด, 2553:19-21)

ตำนานเรื่องการเกิดทุ่งกุลาร้องไห้เป็นเรื่องราวที่เกี่ยวข้องกับพื้นที่หรือสถานที่สำคัญที่ปรากฏทุ่งกุลา เช่น บ้านแสนสีย ทุ่งปะหลาน โพนขึ้นก ผีโป่ง/ผีหัวแสง เรื่องเล่าได้เชื่อมโยงและอธิบายการเกิดสิ่งต่าง ๆ ในทุ่งกุลาได้อย่างสนุกสนาน อีกทั้งยังเกี่ยวข้องกับผู้คนในพื้นที่อย่างแนบเนียน ผีหัวแสงแสดงอิทธิฤทธิ์ให้คนในพื้นที่บ้านเมืองบัวได้เห็นอยู่บ่อยครั้งในช่วงก่อนทศวรรษที่ 2500 ในขณะที่ทุ่งกุลายังไม่มีการพัฒนาโครงสร้างพื้นฐาน มีการพบเห็นและเรื่องเล่ามากมายเกี่ยวกับผีตนนี้ บ้างก็ว่าออกมาลอยอยู่เหนือทุ่งเพื่อหากินพวกกบเขียด บ้างก็ว่าออกมาเพื่อหลอกผู้คนที่ชอบออกจากบ้านและเดินทางในเวลากลางคืน นายไพจิตร วสันตเสนานนท์เล่าว่า

สมัยแต่ก่อนในบ้านเมืองบัวเฮาบักล้าออกไปไถยามกลางคืน เพราะย่านผีหัวแสง บางทีผีหัวแสงจะมาก่อออกมาวันศีล ลอยมาตามทุ่งนา บางทียกจะมีเสียงคือคนแว้วกัน ว่างไปมา มีแสงออกหัววาวๆ แต่พอตั้งใจฟังจะบรู๊วว่า

ว่าอียัง คนสมัยก่อนในทุ่งกุลาร้องไห้ออกไปนอนตามทุ่งตามท่าดอก
เพราะผีหัวแสงนี้จะมาหลอก การเห็นผีหัวแสงก็ต่างกัน บางคนเห็นเป็นไฟ
ลอยตามอากาศ บางคนเห็นเป็นแสงย้อยลงมาพื้นดิน บางคนเห็นเป็นไฟ
คือคนจุดบั้งไฟ แต่ว่าส่วนหลายคนจะเห็นผีหัวแสงในบริเวณคันนาในพื้นที่
ทุ่งกุลาร้องไห้(สัมภาษณ์ไพจิตร วสันตเสนานนท์,2561)

ผีหัวแสง มีความหมายในเชิงเป็นสัญลักษณ์ของผู้คนในพื้นที่ทุ่งกุลาร้องไห้ ไม่เพียงแต่เป็น
ผีที่สามารถพบเห็นได้ทั่วไปแต่ยังมีความเชื่อที่ตอกย้ำให้ผู้คนใช้เรื่องเล่าจากตำนานการเกิดทุ่งกุลา
และเล่าเรื่องสืบต่อกันจนถึงปัจจุบัน อีกทั้งความเชื่อเรื่องผีตลกดังกล่าวยังเชื่อมโยงผู้คน หมู่บ้านให้
เป็นเรื่องเดียวกัน มีตำนาน นิทาน เรื่องเล่า เดียวกัน สร้างสำนึกร่วมกันของคนทั้งในพื้นที่บ้านเมือง
บัวและพื้นที่ทุ่งกุลาร้องไห้ทั้งหมด

ฝึกลุ่มแรกในยุคสร้างบ้านแปงเมือง

ในประวัติศาสตร์ท้องถิ่นของชุมชนบ้านเมืองบัว มีเรื่องราวอย่างยาวนาน ช่วงสำคัญที่ส่งผล
มาจนถึงปัจจุบันคือช่วง ก่อนปีพ.ศ.2416 หรือในช่วงที่มีกลุ่มคนอพยพมาจากนครจำปาสักของประเทศ
ลาวในปัจจุบัน เข้ามาตั้งถิ่นฐานอยู่ฝั่งขวาแม่น้ำโขง โดยเฉพาะพื้นที่ในบริเวณทุ่งกุลาร้องไห้มีการตั้ง
เมืองเพื่อปกครองผู้คน ซึ่งเมืองใหญ่ที่เป็นศูนย์กลางอำนาจของกลุ่มลาวจำปาสักที่อพยพเข้ามาฝั่งขวา
นั้นคือเมืองสุวรรณภูมิ และจากนั้นก็มีการขยายอำนาจทางการเมืองเกิดการตั้งเมืองต่าง ๆ ในแถบลุ่ม
แม่น้ำชีและบริเวณทุ่งกุลา เช่น เมืองร้อยเอ็ด เมืองมหาสารคาม เมืองจตุรพักตรพิมาน เมืองพยัคฆภูมิ
พิสัย เมืองวาปีปทุม เมืองเกษตรวิสัย ฯลฯ โดยเฉพาะเมืองเกษตรวิสัยที่เป็นเมืองที่ดูแลพื้นที่และผู้คน
ในชุมชนบ้านเมืองบัว

ในวัฒนธรรมลาวความเชื่อเรื่องปู่ตาหรือผีปู่ตาเป็นความเชื่อที่ปลูกฝังกันมาอย่างยาวนาน
และแน่นเหนียว ผีปู่ตาเป็นสัญลักษณ์ของร่มเย็นเป็นสุขที่คอยปกป้องรักษาพื้นที่อยู่อาศัยของผู้คน
คอยดูแลรักษาพื้นที่ป่าของชุมชนและทรัพยากรอื่นๆในชุมชน ผีปู่ตาจึงหมายถึงเจ้าที่เจ้าทาง
ที่ทำหน้าที่ปกครองหมู่บ้านให้อยู่เย็นเป็นสุข ทุกปีจะมีการเลี้ยงผีปู่ตาเพื่อเป็นการเคารพและขอขมา
ภักดีเพื่อให้ดูแลปกป้องรักษาคนในหมู่บ้าน โดยพิธีกรรมต่าง ๆ จะต้องผ่าน “เฒ่าจ้ำ” เฒ่าจ้ำเป็นชื่อ
เรียกผู้เลี้ยงปู่ตาหรือผู้ติดต่อกับปู่ตา ในวันพุธแรกของเดือน6 ของทุกปี เฒ่าจ้ำจะป่าวประกาศให้ชาวบ้าน
ในท้องถิ่นทราบและมีลูกน้องเฒ่าจ้ำออกมารับบริจาคตามบ้านเรือนซื้อหาอาหารเครื่องสังเวยไปเลี้ยงผีปู่
ตา ชาวบ้านเชื่อว่าเฒ่าจ้ำสามารถสื่อสารกับปู่ตาได้ ถ้าทำผิดผีปู่ตา คนนั้นก็จะให้เฒ่าจ้ำพาไปขอขมา

ลาโทษที่ได้ล่วงเกินขออ้อนยอมาหาจะเลี้ยงปู่ตาด้วยเหล้าไหไก่ตัว เครื่องสังเวทปู่ตา มีข้าวสุก รูปเทียน และหม้าคามาตเท่าจำนวนสัตว์เลี้ยงของตน ส่วนคนที่ “บ่า”(บนบาน)ไว้ก็จะนำเหล้าไหไก่ตัวไปที่ดอนปู่ตา เมื่อได้เวลาเผ่าจ่าก็จะทำพิธีไหว้วานหรือเชิญผีปู่ตามารับเครื่องสังเวทตามภาษาที่เชื่อกันว่าเผ่าจ่าสามารถสื่อสารกันได้(ไพจิตร วสันตเสนานนท์, 2551:143) จากนั้นมีพิธีการเลี้ยงทายหรือการทำนาย ฟาฝน ความสงบสุขของหมู่บ้าน การเลี้ยงทายก็จะแตกต่างกันออกไปตามพื้นที่บ้างเลี้ยงทายด้วยการจุดบั้งไฟคือการจุดบั้งไฟแต่ละลูกโดยการให้ลูกนั้นๆเป็นตัวแทนของบ้าน(หมู่บ้าน,ผู้คนในหมู่บ้าน) สัตว์เลี้ยง(ปศุสัตว์) ฟาฝน หากบั้งไฟที่เป็นตัวแทนแต่ละอย่างจุดแล้วขึ้นไปอย่างดีแสดงว่าสิ่งนั้นๆก็จะดีหรือบริบูรณ์ บ้างเลี้ยงทายด้วยคางไก่คือการนำไก่ต้มที่เป็นเครื่องเซ่นไหว้มารีดเส้นเอ็นบริเวณคางไก่ ถ้าคางของไก่โค้งงอแสดงว่าฝนฟ้าจะดีข้าวและนา ก็จะอุดมสมบูรณ์ ถ้าคางไก่ไม่โค้งงอฝนฟ้าก็จะไม่ดีข้าวและนาจะไม่อุดมสมบูรณ์ บ้างเลี้ยงทายด้วยเหล้าโดยการนำเหล้าให้กับเผ่าจ่าดื่มกินหากเผ่าจ่าบอกว่าเหล้ารสชาติหวานปีนั้นก็จะอุดมสมบูรณ์ฝนฟ้าดีข้าวและนาที่ดี หากเผ่าจ่าบอกว่าเหล้ารสชาติขมปีนั้นก็จะไม่ดี การทำนายหรือการเลี้ยงทายในพิธีเลี้ยงผีปู่ตาเป็นประเพณีที่ชุมชนมีความสนุกสนานรื่นเริง กินดื่มและเลี้ยงผี มีการละเล่นต่าง ๆ ฟ้อนรำกันอย่างคึกคัก ซึ่งกล่าวได้ว่าประเพณีเลี้ยงผีปู่ตาของชุมชนในวัฒนธรรมลาวเป็นประเพณีที่สืบทอดกันมาและทำให้ผู้คนเป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน

ชุมชนบ้านเมืองบัวเป็นผู้คนที่อพยพจากจำปาสักในช่วงก่อนพ.ศ.2416 ซึ่งมีผู้คนตั้งบ้านเรือนอาศัยอยู่แล้วการเข้ามาของคนในวัฒนธรรมลาวได้เลือกพื้นที่ที่อยู่อาศัยโดยเลือกจากพื้นที่ที่อุดมสมบูรณ์ มีน้ำเพื่อใช้ในการเกษตรกรรม มีทรัพยากรธรรมชาติที่เพียงพอต่อการดำรงชีวิต พื้นที่ของบ้านเมืองบัวจึงเป็นพื้นที่ที่มีความเหมาะสมในการตั้งถิ่นฐานที่อยู่อาศัย เนื่องจากเป็นชุมชนโบราณที่มีผู้คนเคยขุดคุ้ยน้ำไว้รอบพื้นที่ซึ่งเป็นการจัดการน้ำของคนโบราณ มีทรัพยากรป่าที่อุดมสมบูรณ์ รวมทั้งอยู่ไม่ไกลจากศูนย์กลางอำนาจของเมืองคือสุวรรณภูมิ สิ่งที่ผู้คนในวัฒนธรรมนำเข้ามาด้วยคือการนับถือผีปู่ตาหรือผีบรรพบุรุษ ซึ่งในช่วงแรกนี้ผีปู่ตาของคนในชุมชนมีทั้งหมด 3 ตน ซึ่งมีความเกี่ยวโยงกันในฐานะผู้ปกครองบ้านเมือง และเครือญาติของผีปู่ตา คือ เจ้าปู่เมืองเจียม เจ้าปู่อุปฮาดเหง้าแสนเมืองและเจ้าปู่ขุนเมือง โดยเจ้าปู่ที่มีอิทธิฤทธิ์และบทบาทสูงสุดคือ เจ้าปู่เมืองเจียม

เจ้าปู่เมืองเจียม

เจ้าปู่เมืองเจียม เป็นปูตาตนที่สำคัญที่สุดของชุมชนบ้านเมืองบัวซึ่งเชื่อกันว่าเป็นบรรพบุรุษของผู้คนที่ดำรงตำแหน่งเจ้าเมือง พื้นที่ตั้งของศาลเจ้าปู่เมืองเจียมประจำอยู่ที่ดอนกุเมืองบัวซึ่งเป็นพื้นที่ศักดิ์สิทธิ์ที่สุดของชุมชน เจ้าปู่เมืองเจียมเป็นผู้ดูแลความสงบสุขของบ้านเมือง ช่วงแรก (พ.ศ.2485) ศาลเจ้าปู่เมืองเจียมเป็นเพียงศาลขนาดเล็กภายหลังคนในชุมชนต้องสักการะบูชาจึงได้ร่วมบริจาคสร้างรูปปั้นในปีพ.ศ.2550 โดยได้จ้างช่างปั้นจากจังหวัดมหาสารคามมาเป็นคนสร้างเชื่อกันว่า เจ้าปู่เมืองเจียมเป็นอดีตเจ้าเมืองเก่าที่เมืองบัวที่คอยปกป้องรักษาบ้านเมืองบัวมาตั้งแต่ยังมีชีวิต แม้เสียชีวิตไปแล้วก็ยังเป็นห่วงลูกหลานคอยคุ้มครองและยังผู้ติดตามบริวารที่คอยช่วยเหลือรวมถึงมีบทบาทเป็น”เจ้าปู่”ของคุ้มอื่นๆอีกด้วย เจ้าปู่เมืองเจียมจึงเป็นสิ่งศักดิ์สิทธิ์สำคัญของคนในชุมชนบ้านเมืองบัว

ภาพประกอบ 22 รูปเคารพของเจ้าปู่เมืองเจียม ที่ตั้งอยู่ในศาลแห่งใหม่บริเวณกุเมืองบัว

เจ้าปู่ขุนเมือง

เจ้าปู่ขุนเมือง ศาลตั้งอยู่หมู่ที่ 6 หน้าหน่วยงานเทศบาลตำบลเมืองบัว(หลังเก่า) ในความเชื่อของคนชุมชนเจ้าปู่ขุนเมืองนอกจากจะเป็นพ่อตาของเจ้าปู่อุปฮาดเหง้าแสนเมืองแล้วยังเป็นนายของ”เจ้าปู่ผาแดง”ซึ่งเป็นทหารเอกของท่านและมีศาลขนาดเล็กอยู่ติดกับรูปปั้นของเจ้าปู่ขุนเมือง เจ้าปู่ขุนเมืองเป็นบริวารหรือลูกน้องของเจ้าปู่เมืองเจียม ซึ่งการกราบไหว้บนบานของคนในคุ้มหมู่ 6 ต้องกราบไหว้ให้ความเคารพเจ้าปู่ขุนเมืองแล้วต้องมากราบไหว้บูชาเจ้าปู่เมืองเจียมด้วย

ภาพประกอบ 23 รูปเคารพเจ้าปู่ขุนเมือง ตั้งบริเวณเทศบาลตำบลเมืองบัวหลังเก่า

เจ้าปู่อุปฮาดเหง้าแสนเมือง

เจ้าปู่อุปฮาดเหง้าแสนเมือง ศาลตั้งอยู่ที่หมู่ 11 เชื่อว่าเป็นบริวารของเจ้าปู่เมืองเจียมครั้งยังมีชีวิตอยู่และยังเป็นลูกเขยของเจ้าปู่ขุนเมือง ในทุกปีก่อนวันพิธีสงฆ์ (8 ค่ำ เดือน 6) จำต้องนำพาข้าว (สำหรับข้าว) ไปไหว้ที่ศาลเจ้าปู่เมืองเจียมและเจ้าปู่ขุนเมืองเพื่อแสดงความนอบน้อมต่อผู้ใหญ่ที่ตนให้ความเคารพนับถือ ทั้งนี้ยังถือเป็นการสวดแทรกขนบทำเนียมประเพณีโบราณที่ลูกหลานต้องให้ความเคารพผู้หลักผู้ใหญ่อีกด้วย

พูน ปณ จิต ชีเว

ภาพประกอบ 24 รูปเคารพเจ้าปู่อุปฮาดเหง้าแสนเมือง ตั้งอยู่บริเวณศาลข้างตลาดสดชุมชนบ้านเมือง
บัว

ฝีกกลุ่มแรกในช่วงก่อนพ.ศ.2416 เป็นฝีกที่เป็นตัวแทนของกลุ่มวัฒนธรรมลาวที่เข้ามาในพื้นที่บ้านเมืองบัว จึงเป็นฝีกกลุ่มที่สำคัญที่สุดของชุมชน ได้รับการปฏิบัติและการเคารพนับถือในฐานะผู้ดูแลเก่าแก่ของชุมชน ซึ่งการตั้งศาลของฝีกทั้ง 3 คนนี้จะอยู่บริเวณพื้นที่สำคัญของชุมชนในการตั้งถิ่นฐานที่อยู่อาศัยในยุคสร้างบ้านแปงเมือง เช่น พื้นที่ศักดิ์สิทธิ์ของชุมชนและป่าชุมชนคือบริเวณดอนกุ่มเป็นที่ตั้งของเจ้าปู่เมืองเจียม พื้นที่การตั้งชุมชนในยุคแรกเริ่มคือบริเวณวัดปทุมคงคา มีการตั้งศาลเจ้าปู่ขุนเมืองทางฝั่งทิศตะวันตกเฉียงเหนือของวัดปัจจุบันคือพื้นที่หมู่ 6 และในพื้นที่บริเวณที่ตั้งชุมชนใกล้กับดอนกุ่มมีการตั้งศาลเจ้าปู่อุปฮาดเหง้าแสนเมืองปัจจุบันคือพื้นที่ของหมู่ 11 ซึ่งเป็นพื้นที่อยู่อาศัยของชุมชนที่ขยายตัวออกจากพื้นที่ตั้งชุมชนดั้งเดิมหรือแรกเริ่ม อีกทั้งเรื่องราวของฝีกปู่ตาในยุคสร้างบ้านแปงเมืองยังมีความสัมพันธ์กันทั้งในด้านการเมืองและเครือญาติกันที่จะต้องให้ความเคารพซึ่งกันและกัน กล่าวคือการเลี้ยงฝีกปู่ตาของชุมชนหมู่ที่ 11 ต้องเลี้ยงเจ้าปู่อุปฮาดเหง้าแสนเมืองแล้วไปไหว้เจ้าปู่ขุนเมืองเพราะมีฐานะเป็นลูกเขยแล้วจึงมาไหว้เจ้าปู่เมืองเจียมซึ่งเป็นฝีกผู้ใหญ่ที่สุดในพื้นที่ ดังนั้นการเชื่อมโยงในลักษณะของการเป็นใหญ่ในรูปแบบของการปกครองและเครือญาติจึงแสดงออกผ่านการกราบไว้บูชาจนถึงคนในช่วงปัจจุบัน

ฝีกกลุ่มนี้มีความสำคัญในฐานะฝีกกลุ่มแรกที่มีผู้คนนับถือและเกิดพร้อมกับกลุ่มคนในวัฒนธรรมลาวที่นำความเชื่อเรื่องฝีกปู่ตาเข้ามาใช้ในพื้นที่ อีกทั้งยังเป็นการให้ความหมายเชิงสัญลักษณ์ในเรื่องของฝีกบรรพบุรุษที่เป็นเสมือนวีรบุรุษของพื้นที่โดยเฉพาะการให้ความหมายทางการเมืองใน

ฐานอดีตเจ้าเมือง ดังนั้นความสำคัญในรูปแบบของบทบาทหน้าที่ตั้งแต่การเป็นเจ้าเมืองในขณะที่ยังมีชีวิตจนกระทั่งตายแล้วกลายเป็นปูตาที่คอยปกป้องรักษาผู้คนแสดงถึงความศักดิ์สิทธิ์และความเมตตาของเจ้าปู่ในฐานะผู้ปกครอง หรือการเชื่อมโยงเรื่องราวความสัมพันธ์ของเจ้าปู่อีกสองตนซึ่งอยู่ในฐานะผู้ได้บังคับบัญชาในระบบการปกครองแบบลาวหรือวัฒนธรรมที่สะท้อนถึงรูปแบบการปกครองที่ผีใช้เช่นเดียวกับผู้คนในช่วงเกิดหัวเมืองต่าง ๆ ในอีสาน อีกทั้งยังมีการเชื่อมโยงเรื่องราวของผีที่มีความสัมพันธ์ในเชิงเครือญาติการแต่งงานเช่น กรณีเจ้าปู่อุปฮาดเหง้าแสนเมืองเป็นลูกเขยของเจ้าปู่ขุนเมือง สะท้อนถึงความสัมพันธ์ของผู้คนในชุมชนบ้านเมืองบ้านผ่านเครือญาติที่ต้องอ่อนน้อมต่อผู้หลักผู้ใหญ่ในตระกูลหรือชุมชนนั่นเอง

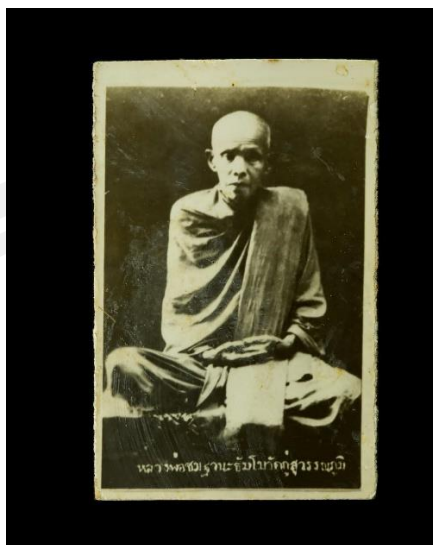
ผี กับการขยายตัวของชุมชนในช่วงหลัง พ.ศ.2485

เหตุการณ์สำคัญของชุมชนบ้านเมืองบ้านที่มีผลกระทบต่อการขยายพื้นที่อยู่อาศัยของผู้คนในชุมชนคือเหตุการณ์ “พิธีกรรมตั้งหลักบือบ้าน”(หลักบ้าน) บือบ้านหรือหลักบ้าน ถ้าเป็นเมืองเรียกว่าหลักเมือง หรือมหัศจรรย์หลักเมือง เชื่อว่าบือบ้านมีวิญญาณผีของเจ้าเมืองสิงสถิตอยู่ในนั้น เป็นวิญญาณของผู้มีพระคุณ เช่น ผู้ก่อตั้งบ้านสร้างบ้านแปงเมือง ผู้อัครเขตขันทสีมาของบ้าน(ไพจิตร วสันตเสนา นนท์.2550,54) การตั้งหลักบือบ้านของชุมชนบ้านเมืองบ้านเป็นผลมาจากการขยายตัวของชุมชนในช่วงหลัง พ.ศ.2485 เนื่องมาจากพื้นที่อยู่อาศัยของผู้คนในชุมชนเริ่มแออัดมากขึ้น โดยเฉพาะบริเวณที่ตั้งชุมชนแรกเริ่ม บริเวณคุ้มกลาง คุ้มสีก หรือพื้นที่บริเวณรอบๆวัดปทุมคงคาปัจจุบันคือพื้นที่ของหมู่ที่1 หมู่ที่6 เรื่อยมาจนถึงหมู่ที่11 การจะขยายชุมชนและพื้นที่อยู่อาศัยจึงเป็นความจำเป็นของคนในชุมชน มีบางครอบครัวที่ตั้งบ้านเรือนที่พักอาศัยออกมาทางทิศเหนือแต่อยู่ไม่ได้เนื่องจากมีสิ่งไม่ดีหรือผีมาก่อวุ่นวายทำให้ต้องย้ายที่อยู่อาศัยไปที่อื่นหรือแม้กระทั่งออกไปอยู่ชุมชนใหม่เพราะกลัวผี

สมัยบ้านเฮาอยู่อาศัยกันกระจุกตัวอยู่คุ้มกลาง คือหม่องแถวๆ กลางบ้าน บ้านเฮามันเริ่มแออัด คนเพิ่มจำนวนขึ้นหลาย เติ้งลูกเต้าหลาย ขึ้นแฉง ที่อยู่อาศัยบ่เพียงพอ กะเลยมีบางส่วนออกมาจับจองที่ดินทำเป็นที่อยู่อาศัย ตามพื้นที่ต่าง ๆ ในบริเวณชุมชน แต่กะอยู่บ่ได้เพราะว่าผีหม่องนี้หลาย แล้วเป็นผีที่ชาวบ้านเชื่อว่ามาตั้งแต่โดนแล้ว(นานแล้ว) สมัยเป็น

บ้านเมืองโบราณ เพื่อกะคอดูแลพื้นที่ ชาวบ้านบางคนอยู่บ่ได้จนว่าได้
ย้ายหนีออกไป(สัมภาษณ์ไพจิตร วสันตเสนานนท์,2561)

ประมาณ พ.ศ.2485 ชาวบ้านเมืองบัวได้ไปนิมนต์ “หลวงปู่ชม สุธรรมโม” เกจิอาจารย์ดังจากวัดพระโกนา อ.สุวรรณภูมิ จ.ร้อยเอ็ด มาเพื่อปัดรังควาญให้ โดยหลวงปู่ชมให้ชาวบ้านนำหินศิลาแลงที่นอนอยู่หนองโมกข์ทิศตะวันตกของหมู่บ้านมาประกอบพิธียกขึ้นให้เป็นหินบื้อบ้าน และจากนั้นนำยอดของปรางค์กู่ที่พังลงมาจากยอดปรางค์กู่ตกอยู่บริเวณหนองสาแรกๆ(ปราสาทจำลองเป็นชิ้นส่วนของปราสาทในวัฒนธรรมเขมร ซึ่งเป็นส่วนชิ้นหลังคาของปราสาท) เอามาตั้งไว้มุมสามแยกระหว่างมุมทิศตะวันตกของหนองสาและมุมทิศตะวันออกของวัดศรีอริยวงศ์เกี่ยวกับที่ตั้งบื้อบ้าน ชาวบ้านเรียกกันว่า “หินตั้ง” เพราะเมื่อมีการเกิดขึ้นกับชาวบ้านเมืองบัว กล่าวคือเมื่อตั้งหินแล้วเสร็จในตอนกลางคืนมีคนมาล้มหินลงแต่เมื่อตื่นเช้าหินก็กลับมาตั้งตามเดิมและคนที่ล้มหินนั้นวันต่อมาก็ไม่สบาย พ่อแม่ของผู้ป่วยมาขออ้อนวอนบนบานศาลกล่าวกับเจ้าที่ว่าจะไม่ทำอีกจากนั้นผู้ป่วยก็หายไข้ หลวงปู่ชมเห็นสมควรว่าจะนำหินมาไว้ด้วยกัน(ปัจจุบันหินก้อนนั้นหายไปแล้ว) จากนั้นหลวงปู่ชมได้เสกก้อนหินและนำไปฝังไว้ตามจุดต่าง ๆ แปรจุดเป็นเขตแดนไม่ให้ผีเข้ามา เช่น จุดที่ตั้งหมู่ที่1 หมู่ที่2 สามแยกบ้านนายตุ่ย หมู่ที่10 หมู่ที่5 หน้าบ้านพ่ออำนาย ไกรสร หมู่ที่6 หน้าบ้านพ่อครูทองสาย ญาตินิยม หมู่ที่10 อยู่หน้าบ้านแม่ใหญ่โสมและหน้าบ้านนายเสา ศรีรินทร์ หมู่ที่11 อยู่หน้าบ้านพ่อเลิง จำปาทิพย์ และสามแยกโนนค้อ ตั้งแต่หลวงปู่ชม ได้เข้ามาทำพิธีให้ผีขยับขยายออกไปอยู่ที่อื่น ชาวบ้านเมืองบัวก็อยู่เย็นเป็นสุข มีการสร้างบ้านขยายเมืองออกไปตามที่ดินนาจนมีความเจริญรุ่งเรืองดังในปัจจุบัน(ไพจิตร วสันตเสนานนท์, 2550:54)

ภาพประกอบ 25 หลวงปู่ชม ฐานะธัมโม

ภาพประกอบ 26 เจดีย์บรรจุอัฐิธาตุหลวงปู่ชม ณ วัดกุ้พระโกนา

จากเหตุการณ์ที่หลวงปู่ชมเข้ามาประกอบพิธีกรรมการขอขมาและจัดการพื้นที่ภายในชุมชน บ้านเมืองบัวเพื่อให้สิ่งศักดิ์ที่คอยดูแลรักษาพื้นที่ต่าง ๆ และจัดสรรพื้นที่ให้กับผีต่าง ๆ ส่งผลให้ชุมชน บ้านเมืองบัวมีการขยายพื้นที่อยู่อาศัยมากขึ้น รองรับการขยายตัวของผู้นที่มากขึ้น เช่นพื้นที่บริเวณ วัดศรีอริยวงศ์ บริเวณหมู่ที่10 หมู่ที่5 หมู่ที่2 นอกจากนี้ยังมีการเกิดขึ้นของผีเจ้าปู่ต่าง ๆ ตามมาหลัง พ.ศ.2485 หรือเหตุการณ์ที่กล่าวมา เช่น เจ้าปู่ขุนช้าง เจ้าปู่แก้วคำกร เจ้าปู่แสนตื้อแสนคำ เจ้าปู่สุนา

โท เจ้าปู่มุจลิน ซึ่งเป็นการทรงเจ้าและมีการบอกกล่าวให้ตั้งชื่อเจ้าปู่ต่าง ๆ ในบริเวณนั้นๆ โดยมีเหตุการณ์ต่าง ๆ เช่น การทำผิผี การป่วยโดยไม่ทราบสาเหตุ ฯลฯ และเกิดพิธีกรรมเรียกขวัญ ทรงเจ้าจนเกิดเป็นการตั้งศาลและมีชื่อเรียกผิผีต่าง ๆ ตามมาในช่วงหลังเหตุการณ์หลวงปู่ชมนั่นเอง

...ช่วงหลังเหตุการณ์ที่หลวงปู่ชมนั้นมาทำพิธีขับขยาศีต่าง ๆ ในพื้นที่ มันส่งผลให้เกิดเหตุการณ์ต่าง ๆ ในชุมชน ทั้งดีและร้ายแต่ก็ไม่ได้รุนแรงเท่าสมัยก่อน มีการทำผิผีบ้าง รุกพื้นที่ของผิผีบ้างเพื่อกะแค้นมาดักเตือน พอมีการเข้าผีเฒ่าจำต่าง ๆ ในบ้านเพื่อกะบอกให้ไปแก้ ไปขอขมา คนที่รับหลูกะดีขึ้น แต่ว่าในพิธีนั้นจะมีการบอกชื่อผี ต่าง ๆ คนในบ้านกะเลารู้จักว่าเจ้าปู่ตนนั้นอยู่หม่องนี้ของหมู่บ้าน นั้นหละกะเลเกิดเป็นศาลและชื่อผีต่าง ๆ กระจัดกระจายไปตามพื้นที่ทั่วทั้งหมู่บ้าน (สัมภาษณ์ไพจิตร วสันตเสนานนท์.2566)

เจ้าปู่ขุนช้าง

ศาลตั้งอยู่หมู่ที่5ติดกับหนองข้างสระน้ำทางทิศใต้ของหมู่บ้านเมืองบัวได้ชื่อมาจากชื่อของหนองน้ำและทำหน้าที่คุ้มครองหนองน้ำนี้แห่งนี้ เจ้าปู่ขุนช้างเป็นสิ่งศักดิ์สิทธิ์ที่คอยปกป้องรักษาหนองข้างและคุ้มครองผู้คนบริเวณหมู่ที่5 หากชุมชนคุ้มหมู่5จัดงานหรือมีพิธีต่าง ๆ จะต้องมาสักการะเจ้าปู่ขุนช้างเพื่อความเป็นสิริมงคล

ภาพประกอบ 27 ศาลเจ้าปู่ขุนช้าง

เจ้าปู่สุนาโท

รักษาพื้นที่หนองน้ำบ้านเมืองบัวทางทิศเหนือ เป็นเจ้าปู่ประจำหมู่ที่ 10 ศาลเจ้าปู่ตั้งอยู่บริเวณหนองน้ำกลางบ้านเมืองบัว คือหนองอ้อ หนองคาน้อย หนองคาใหญ่ เดิมชาวบ้านเชื่อว่าบริเวณหนองน้ำมีผีหลายตน เช่น ผีเจ้าปู่เต่า เจ้าปู่ห้วย เจ้าปู่มุจริน แต่ภายหลังมีคนฝันเห็นเจ้าปู่สุนาโท ผู้คนจึงเชื่อว่าเจ้าปู่สุนาโทคือผู้มีอำนาจแห่งหนองน้ำนี้ ส่วนผีอื่น ๆ เป็นเพียงบริวาร

ภาพประกอบ 28 รูปเคารพเจ้าปู่สุนาโท

เจ้าปู่แสนดื้อ แสนคำ

ประจำอยู่หนองน้ำส้มโอง ทางทิศตะวันตกของบ้านเมืองบัว หนองส้มโอง เป็นหนองน้ำที่มีขนาดใหญ่ที่สุดของชุมชนตั้งอยู่บริเวณหมู่ที่ 2 มีการขุดหนองน้ำครั้งใหญ่ในช่วง พ.ศ. 2518 โดยนโยบายเงินผันสมัยหม่อมราชวงศ์คึกฤทธิ์ ปราโมช เป็นนายกรัฐมนตรี นายไพฑูรย์ ออมอดเล่าว่า เคยไปรับจ้างขุดหนองน้ำและมีคนในชุมชนอีกหลายคนเป็นแรงงาน คนในชุมชนรู้จักใช้เงินและรับจ้าง มีพื้นที่เป็นเกาะกลางหนองน้ำขนาด 10 ไร่ เพื่อเป็นประโยชน์ในการใช้พื้นที่ทั้งการสร้างศาลาเอนกประสงค์ของหมู่ที่ 2 และมีสิ่งศักดิ์สิทธิ์คอยปกปักรักษาอยู่ 2 แห่งคือ เจ้าปู่แสนดื้อแสนคำ และปู่สวนศรี เจ้าปู่แสนดื้อแสนคำเป็นเจ้าปู่ของหมู่ที่ 2 ศาลเจ้าปู่ตั้งอยู่ติดกับหนองน้ำส้มโองชาวบ้านเล่าสืบต่อกันมาว่าในอดีตเส้นทางที่ผ่านหนองน้ำส้มโองเป็นทางเกวียน และการเดินทางเต็มไปด้วยความยากลำบากเนื่องด้วยล้อเกวียนมักติดหล่มเป็นประจำ ผู้คนจึงแสวงหาที่พึ่งในการเดินทาง

และเชื่อว่าอุปสรรคที่เกิดขึ้นเนื่องจากผีเจ้าปู่แสนดื้อ แสนคำไม่ต้องการให้ผ่าน จึงต้องบอกกล่าวหรือทำพิธีเซ่นไหว้ด้วยเหล้าเสียก่อน

ภาพประกอบ 29 รูปเคารพเจ้าปู่แสนดื้อแสนคำ

เจ้าปู่แก้วคำกร

เป็นเจ้าปู่ประจำหมู่บ้านที่ 1 ศาลเจ้าปู่ตั้งอยู่ติดกับบิ้อบ้าน(หลักเมือง) เดิมบริเวณหมู่บ้านเคยเป็นป่าทึบ มีต้นไม้ขนาดใหญ่และเป็นที่เชื่อกันว่าบริเวณดังกล่าวมีผีดูจนคนไม่กล้าเดินผ่านบ้านเรือนของผู้คนจึงไปรวมตัวกันเฉพาะจุดทำให้เกิดความแออัด ต่อมาในปี พ.ศ. 2487 ผู้คนในหมู่บ้านล้มตายด้วยโรคฝีดาษ(ไข้ทรพิษ) ชุมชนเมืองบัวจึงไปนิมนต์ หลวงปู่ชม สุธัมโม จากวัดพระโกนา อำเภอสุวรรณภูมิ จังหวัดร้อยเอ็ด มาประกอบพิธีไล่ผีร้ายออกไปด้วยการเสกหินจำนวน 8 ก้อนแล้วนำไปวางในแต่ละทิศของหมู่บ้าน เมื่อโรคฝีดาษบรรเทาลง หรือผีร้ายได้ออกไป ชุมชนจึงสร้างศาลเจ้าปู่แก้วคำกรขึ้นเพื่อรักษาหลักเมืองและผู้คนหมู่บ้านที่ 1 ให้อยู่เย็นเป็นสุข

ภาพประกอบ 30 รูปเคารพเจ้าปู่แก้วคำกร

เจ้าปู่มหาฤๅษี

เชื่อกันว่าเป็นผู้ทรงศีลคอยปกปักรักษาบริเวณทุ่งเมืองบัว สาเหตุที่เชื่อเช่นนั้นเพราะเฒ่าจำผืนเห็นฤๅษีและเกิดปาฏิหาริย์ต่าง ๆ เฒ่าจำจึงเชื่อว่าบริเวณทุ่งเมืองบัวมีฤๅษีรักษาและส่งผลให้ชุมชนชาวเมืองบัวเชื่อเช่นนั้นด้วย เจ้าปู่มหาฤๅษีถือเป็นผู้ทรงศีลที่คอยดูแลพื้นที่ทุ่งซึ่งซ้อนทับกับเจ้าปู่เมืองเจียม ชาวบ้านเชื่อว่าทำดูแลในส่วนของทุ่งเมืองบัวเท่านั้น เจ้าปู่มหาฤๅษีไม่มีศาลเป็นของตนเองหากแต่อาศัยทุ่งเมืองบัวเป็นที่พักพิง

กล่าวได้ว่า ผี กลุ่มที่2 คือกลุ่มที่เกิดขึ้นหลังจากเหตุการณ์หลวงปู่ชม ที่ทำพิธีกรรมเพื่อย้ายที่อยู่อาศัยของผีตามความเชื่อของคนในชุมชน อีกนัยยะหนึ่งคือการเคลื่อนย้ายพื้นที่อยู่อาศัยของผีและเพิ่มพื้นที่อยู่อาศัยของผู้คนมากขึ้นเพื่อรองรับการขยายตัวของชุมชน ทั้งนี้เป็นเพราะความเชื่อเรื่องผีที่ฝังแน่นของผู้คนในชุมชนที่ไม่กล้าที่จะขยายพื้นที่อยู่อาศัยของตนไปในพื้นที่ที่ผีอยู่อาศัย สะท้อนถึงการใช้พุทธศาสนาในการเข้ามาต่อรองความเชื่อเรื่องผีได้อย่างแยบยล อีกทั้งการโยกย้ายผีต่าง ๆ ในช่วงปีพ.ศ.2485 ไม่ได้สร้างความขัดแย้งของผู้คนแต่อย่างใด รวมทั้งไม่ได้มีการขัดแย้งทางความเชื่อด้วย เป็นเพราะผีเหล่านั้นก็ยังคงอยู่เพียงแต่ต้องย้ายที่สถิตเพียงเท่านั้น คนในชุมชนยังคงกราบไหว้เคารพอีกทั้งจำนวนผีก็เพิ่มขึ้นจากอดีต มีการสร้างตัวตนของผีแต่ละตนขึ้นมาอย่างชัดเจนรวมทั้งมีการกำหนดพื้นที่ในการดูแลของผีแต่ละคุ่มอย่างชัดเจน เช่น ผีเจ้าปู่ขุนช้างดูแลผู้คน

หมู่ที่5 พร้อมกับดูแลหนองช้าง เจ้าปู่สุณาโทะและผู้คนหมู่ที่10 ดูแลหนองอ้อ หนองคาน้อย หนองคาใหญ่

สิ่งเหล่านี้สร้างให้ฝึกลุ่มใหม่มีตัวตนที่เด่นชัดมีกลุ่มคนที่กราบไหว้และดูแลรักษาอย่างเด่นชัดมากขึ้น เป็นการแบ่งเขตการดูแลคุ้มครองตามลักษณะของเขตการปกครอง รวมทั้งทรัพยากรธรรมชาติต่าง ๆ ด้วย อาจกล่าวได้ว่าฝึกลุ่มที่2 นี้เป็นฝึที่เกิดจากการขยายตัวของชุมชนในช่วงหลังพ.ศ.2485 เพราะข้อจำกัดด้านพื้นที่ของที่อยู่อาศัยเดิมที่แออัดและพัฒนาเรื่อยมาจนกระทั่งเป็นฝึที่มีพื้นที่ดูแลเป็นของตนเอง มีเจ้าของหรือกลุ่มคนที่ดูแลตามคัมหรือการปกครองที่ชัดเจน เหตุการณ์ดังกล่าวไม่เพียงแต่แบ่งเขตการปกครองของคนอย่างชัดเจนแล้วนั้น ฝึเองก็ถูกแบ่งเขตอำนาจในการดูแลผู้คนและทรัพยากรอย่างชัดเจนด้วยเช่นกัน

ฝึเจ้าพ่อศรีนครเตา ฝึใหญ่แห่งทุ่งกุลาและหน้าที่ในการรักษาสมดุลทางเศรษฐกิจในช่วงทุนนิยมของกลุ่มเลี้ยงโคเนื้อชุมชนบ้านเมืองบัว

เจ้าพ่อศรีนครเตาเป็นฝึที่มีความสำคัญของคนในพื้นที่ทุ่งกุลาร้องไห้โดยในงานเขียนของนราวิทย์ ดาวเรือง ได้อธิบายถึงความสำคัญของเจ้าพ่อศรีนครเตาที่เกิดขึ้นและสัมพันธ์กับความเปลี่ยนแปลงบริบทของพื้นที่อย่างมีพลวัต โดยอธิบายความเปลี่ยนแปลงของความเชื่อ จากเดิมความเชื่อเกี่ยวกับเจ้าพ่อศรีนครเตาเป็นความเชื่อเฉพาะถิ่นที่มีอาณาบริเวณของความศักดิ์สิทธิ์ไม่กว้างขวาง ทว่าพื้นที่และเวลาส่งผลให้เกิดการเปลี่ยนแปลงไปยังความเชื่อเรื่องเจ้าพ่อศรีนครเตาให้มีบริเวณของความเชื่อที่กว้างออกไป ผ่านการปฏิบัติการต่าง ๆ ของชุมชน พบว่าหลังปี 2540 ความเชื่อเรื่องเจ้าพ่อศรีนครเตามีอาณาเขตกว้างออกไปเกิดจากการสร้างศาลบูชา งานเฉลิมฉลองที่ยิ่งใหญ่ ส่งผลให้เจ้าพ่อศรีนครเตากลายเป็นความเชื่อที่มีอำนาจศักดิ์สิทธิ์เหนือฝึประจำถิ่นของชุมชนอื่นๆ บริเวณทุ่งกุลาร้องไห้หลัง พ.ศ.2540 เกิดเหตุการณ์แย่งชิงทรัพยากรของกลุ่มทุน รัฐ เจ้าพ่อศรีนครเตาจึงกลายเป็น “ฝึใหญ่” และมีอำนาจในการใช้ต่อสู้ ต่อรองในการเข้าถึงทรัพยากรของผู้คนในพื้นที่ทุ่งกุลาร้องไห้(นราวิทย์ ดาวเรืองและทวีศิลป์ สืบวัฒนะ, 2563) ทั้งนี้เจ้าพ่อศรีนครเตามีอิทธิพลกับผู้คนในชุมชนบ้านเมืองบัวทั้งในด้านการเป็นฝึใหญ่ของพื้นที่ทุ่งกุลา เป็นฝึที่ควบคุมดูแลพื้นที่ทั้งหมด แต่ฝึที่สำคัญในชุมชนผู้คนก็ยังคงมีความเชื่อและกราบไหว้บูชาอย่างเข้มข้นดังเช่นอดีตแต่เมื่อความเชื่อเรื่องเจ้าพ่อศรีนครเตามีอิทธิพลมายังพื้นที่ของชุมชนคนในชุมชนจึงโอบรับและนำฝึตนนี้เข้ามาเป็นส่วนหนึ่งของฝึที่มีอิทธิฤทธิ์ในชุมชน

ภาพประกอบ 31 รูปเคารพเจ้าพ่อศรีนครเตา ณ ศาลเจ้าพ่อศรีนครเตา บ้านเมืองเตา
อำเภอพยัคฆภูมิพิสัย จังหวัดมหาสารคาม

ศาลเจ้าพ่อศรีนครเตาของคนในชุมชนบ้านเมืองบัวตั้งอยู่บริเวณนอกชุมชนหรือนอกเขตคูเมืองโบราณออกไปทางทิศตะวันออกของชุมชน อยู่บริเวณลานน้ำเตาซึ่งเป็นลำน้ำสำคัญของชุมชน เมื่อผู้คนขับรถผ่านไปมาก็มีการบีบแตรรถเพื่อเป็นการแสดงความเคารพและมีผู้คนออกไปกราบไหว้สักการะอยู่เสมอ อีกทั้งในประเพณีสงกรานต์ของทุกปีคนในชุมชนมีการอัญเชิญเจ้าพ่อศรีนครเตาเพื่อเป็นส่วนหนึ่งในการนำมากกราบไหว้สักการะของคนในชุมชนอีกด้วย หรือหากคนในชุมชนจะเดินทางหรือทำกิจกรรมใดๆ จะมีการบอกกล่าวขอขมา ขอพร ให้การดำเนินกิจกรรมต่าง ๆ ราบรื่น หรือการเดินทางปลอดภัยแล้วคนนายไฟจิตรเล่าว่า

...เจ้าพ่อศรีนครเตาเป็นผีที่ดูแลพื้นที่ทุ่งกุลารั้วทั้งหมด พื้นคอยดูแลป้องกันผู้คนของพื้น แต่บ้านเฮากะมาผีปู่ตาหรือผีของบ้านจะของ บ้านอื่นกะมีของไฟของมันคือกันจั่งบ้านกู่กาสิงห์ จั่งบ้านดงครั่ง บ้านหยังจั่งลี้กะมี แต่ว่าทุกคนกะรับเจ้าพ่อศรีนครเตาเป็นผีที่ดูแลทุ่งกุลารั้ว บ้านเฮานี้กะมีศาลของพื้นอยู่ติดกับลานน้ำเตา ยามคนผ่านไปผ่านมากะกราบไหว้บูชา บางคนกะบีบแตรรถ ส่วนงานสงกรานต์บ้านเฮากะเชิญพื้นมาเป็นผีตนหนึ่งใน

พิธีกรรม เขาจะได้ถือโอกาสในการกราบขอขมา ขอพร บางคนลิเดินไปไต่
กะขอพรเอ็นหาเพ็น ว่าเจ้าพ่อศรีนครเตาเอ๋ยลูกลิเดินทางไปทำงานได้เดิน
ทางไกลขอให้ลูกปลอดภัย กะกลับมาปลอดภัย มีครั้งนึงคนในชุมชนไป
ออกทะเลไปเป็นคณงานในเรือประมง เกิดเหตุการณ์การคลื่นซัดเรือรุนแรง
เพ็นคิดถึงบารมีแล้วกะเอ็นหาเจ้าพ่อศรีนครเตาเฮาหนีหละเพ็นกะกลับมา
บ้านปลอดภัย เพ็นเชื่อว่าเป็นเพราะเจ้าพ่อศรีนครเตาไปช่วยเพ็น
(สัมภาษณ์ไพจิตร วสันตเสนานนท์.2561)

นอกจากเจ้าพ่อศรีนครเตาจะเป็นผีใหญ่ที่ผู้คนในทุ่งกุลาร้องไห้ที่ผู้คนให้ความเคารพให้ความ
ศรัทธาแล้ว ในพื้นที่ชุมชนบ้านเมืองบัวยังใช้ผีเจ้าพ่อศรีนครเตาในการช่วยรักษาสมดุลทางเศรษฐกิจ
ในช่วงทุนนิยมใหม่นี้ด้วย กล่าวคือในช่วงหลังทศวรรษที่2500 พื้นที่ทุ่งกุลาร้องไห้มีการเปลี่ยนระบบ
เศรษฐกิจและพัฒนาเป็นชุมชนเกษตรกรรมในระบบทุนนิยม จากการพัฒนาของรัฐทั้งการสนับสนุน
โครงสร้างพื้นฐาน การพัฒนาพืชเศรษฐกิจ การพัฒนาพื้นที่ในการเพาะปลูกพืชเศรษฐกิจ
การเคลื่อนย้ายแรงงานในภาคเกษตรและภาคอุตสาหกรรม ส่งผลให้ชุมชนบ้านเมืองบัวได้รับ
ผลกระทบในด้านต่าง ๆ ที่กล่าวมาอย่างชัดเจน โดยเฉพาะในช่วงหลังทศวรรษที่2530 มีการ
เคลื่อนย้ายแรงงานจากท้องถิ่นไปสู่ภาคอุตสาหกรรมในพื้นที่อื่นๆ ผีเจ้าพ่อศรีนครเตาเป็นเครื่องช่วยใน
การรักษาขวัญกำลังใจ เป็นที่พึ่งทางใจของผู้คนทั้งในพื้นที่และนอกพื้นที่ เช่น การบนบานศาลกล่าวให้
ประสบความสำเร็จในหน้าที่การงาน มีเงินทองและร่ำรวยกลับมา ส่วนคนที่อยู่ในพื้นที่ก็ขอให้พืชผล
อุดมสมบูรณ์และผลผลิตทางการเกษตรมีราคาที่ดี หรือแม้กระทั่งข้าราชการต่าง ๆ ก็ขอให้เลื่อนขั้น
และประสบความสำเร็จในหน้าที่การงาน ซึ่งคำขอเหล่านี้เป็นพบเห็นโดยทั่วไปสำหรับคนในท้องถิ่น
หรือในพื้นที่ทุ่งกุลาร้องไห้

...บ้านเฮาบนบานเจ้าพ่อศรีนครเตาหลายอย่าง พวกไปสอบไปหยั่ง
กะขอให้สอบผ่าน ให้ได้งานที่ดี พวกทำงานบริษัทกะขอให้ได้เงินเดือน
หลาย ส่วนข้าราชการกะไปขอให้เลื่อนขั้นเลื่อนตำแหน่ง คนในบ้านกะขอ
เรื่องสุขภาพแล้วกะขอเรื่องฝนฟ้าคือสมัยแต่ก่อนนั้นหละ บางทีกะขอให้
ผลผลิตดี ราคาข้าวดีพอได้มีเงินมีค่า พวกไปขายแรงงานข้างนอกกะขอให้
ร่ำรวยมีเงินมีทองกลับมา ทั้งหมดทุกคนที่ขอบนบานกะอยากให้ชีวิตดีขึ้นมี
เงินมีทองร่ำรวยเจริญในหน้าที่การงาน(สัมภาษณ์คำมี ไชยรินทร์.2556)

ช่วงทศวรรษที่ 2530 ชุมชนบ้านเมืองบัวพัฒนาการผลิตพืชผลทางเกษตรในรูปแบบทุนนิยมสมัยใหม่ ทั้งการปลูกข้าวหอมมะลิ การเคลื่อนย้ายแรงงานดังที่กล่าวมาแล้ว การดำรงชีวิตของผู้คนจึงเริ่มเปลี่ยนแปลงไป คนรุ่นใหม่เริ่มผันตัวเป็นแรงงานต่างถิ่นมากขึ้น เช่น ในภาคอุตสาหกรรม ภาคการเกษตร หรือบรรจุเป็นข้าราชการอยู่นอกพื้นที่หรือแม้แต่การแต่งงานและอาศัยอยู่นอกพื้นที่ ส่งผลให้วิถีชีวิตของคนในชุมชนเริ่มเปลี่ยนแปลง ตั้งแต่อดีตจนปัจจุบันอาชีพหลักของคนในชุมชนคือการทำนาซึ่งได้เปลี่ยนแปลงการทำนาเข้าสู่รูปแบบของชาวนารุ่นใหม่ในระบบเศรษฐกิจแบบทุนนิยมดังที่กล่าวไว้แล้ว อีกอาชีพที่สำคัญของคนในชุมชนคือการปศุสัตว์หรือการเลี้ยงโคเนื้อ อาชีพการเลี้ยงโคเนื้อเป็นอาชีพที่คนในชุมชนทำมาตั้งแต่โบราณเพราะสัตว์เหล่านี้เป็นหนึ่งในปัจจัยการผลิตในช่วงก่อนทศวรรษที่ 2500 จนกระทั่งเป็นสินค้าที่พ่อค้าเร่หรือนายฮ้อยหลายพื้นที่ต้องการและมีการขายวัว ควาย อย่างต่อเนื่อง จนปัจจุบัน ดังนั้นการเลี้ยง วัว ควาย จึงเป็นอาชีพหลักของคนในชุมชนเรื่อยมา แต่การเลี้ยงโคเนื้อของชุมชนบ้านเมืองบัวมีการเลี้ยงที่แตกต่างจากพื้นที่อื่น โดยเฉพาะกลุ่มเลี้ยงวัวของหมู่ที่ 11 มีการตั้งกลุ่มเลี้ยงวัวและใช้เจ้าพ่อศรีนครเตาในการดูแลปกป้องรักษา

การใช้ผีเจ้าพ่อศรีนครเตาในการดูแลวัวควายของกลุ่มเลี้ยงวัวบ้านเมืองบัว

กลุ่มเลี้ยงวัวหมู่ที่ 11 ของชุมชนบ้านเมืองบัว มีการใช้เจ้าพ่อศรีนครเตาในการช่วยเลี้ยงในช่วงหลังฤดูการเก็บเกี่ยวตั้งแต่ช่วงเดือน มกราคม-พฤษภาคม เป็นเวลา 5 เดือน โดยเริ่มต้นจะมีการทำพิธีไหว้เจ้าพ่อศรีนครเตา กล่าวคือมีการเลี้ยงผีโดยสมาชิกในกลุ่มเลี้ยงวัวจะมีหน้าที่ในการจัดเตรียมข้าวปลาอาหารเริ่การเลี้ยง ในแต่ละปีจะเวียนหน้าที่กันไปในกลุ่มสมาชิก เช่น จัดของควาจัดของหวาน จัดเครื่องไหว้รูปเทียน นำไหว้หรือเชิญเฒ่าจ๋ามาทำพิธี ส่วนใหญ่เครื่องไหว้จะเป็นเหล้า ไห ไก่ตัว ผลไม้ รูปเทียน โดยขั้นตอนในการประกอบพิธีมีดังนี้

1. ขั้นตอนการเตรียมข้าวของในการเซ่นไหว้ เหล้า ไห ไก่ตัว ดอกไม้รูปเทียน
2. พิธีกรรมเซ่นไหว้โดยกลุ่มเลี้ยงวัวและเฒ่าจ๋่า จะนำของเซ่นไหว้ทั้งหมดไปบริเวณนอกชุมชนหรือตามทุ่งนาที่จะปล่อยวัวควาย
3. พิธีแล้วเสร็จปล่อยวัวให้อยู่ตามทุ่งนา ตั้งแต่พิธีกรรม มกราคม-พฤษภาคม
4. ช่วงเดือนพฤษภาคมเริ่มเข้าสู่ฤดูกาลทำนาจึงนำวัวควายเหล่านั้นกลับเข้าคอกหรือเข้าบ้าน

...กลุ่มเลี้ยงวัวของบ้านเมืองบ้านนี้กะเลี้ยงเจ้าพ่อศรีนครเตาทุกปี ก่อนที่จะปล่อยวัวไปตัวทุ่งนา กะมีการเชิญเฒ่าจ๋ามาทำพิธี โดยมีของเลี้ยงเหล้า ไหว้ไก่ตัว ดอกมธูปเทียนไปขอพื้นให้ช่วยดูแลวัวความให้เฮา เพราะเฮาปล่อยวัวควายให้พื้นดูแลตั้งแต่ช่วงหลังเกี่ยวข้าวแล้ว จนฮอดลงไถนาพื้นหละ เฮากะปล่อยไปเลยโดยที่บ่ต้องไปเบิ่ง เพราะพ่อใหญ่ศรีนครเตาพื้นเบิ่งให้เฮาแล้ว เฮากะไปหาทำงานรับจ้างหารายได้อีกทางหนึ่งได้ หรือบางคนกะมีเวลาเลี้ยงหลาน เฮ็ดนั้นเฮ็ดนี้ได้หลายอย่างบ่ต้องไปยากกับวัวควายที่เลี้ยงเลย(สัมภาษณ์นายสุข ยามโสภ.2561)

การเลี้ยงวัวของกลุ่มเลี้ยงวัวบ้านเมืองบัวใช้ประโยชน์จากความเชื่อเรื่องผีในการช่วยสร้างความมั่นคงในการประกอบอาชีพ ซึ่งในระหว่างการปล่อยวัวไปตามทุ่งนานั้นกลุ่มผู้เลี้ยงวัวไม่ได้เข้าไปดูแลวัวควายเหล่านั้นเลย จากการสอบถามข้อมูลปรากฏว่าเหตุการณ์ร้ายที่เกิดจากการปล่อยวัวเหล่านั้นเคยเกิดขึ้นหรือไม่ เช่น การลักขโมย วัวควาย วัวควายพลัดหลง การตาย หรือวัวควายเข้าไปทำร้ายข้าวของของผู้อื่น คำตอบที่ได้คือ การลักขโมยวัวควายไม่เคยเกิดขึ้นเลยแม้แต่ครั้งเดียว อาจเป็นเพราะผู้คนในพื้นที่รู้ว่าเป็นวัวควายของกลุ่มเลี้ยงวัว หรือหากมีคนนอกเข้ามาลักขโมยวัวควายเหล่าผู้ที่ผ่านไปเห็นอาจจะนำข่าวไปแจ้งกับกลุ่ม(แต่ไม่ปรากฏว่ามีการลักขโมยวัวควาย) เหตุการณ์ร้ายที่ปรากฏสำหรับกลุ่มเลี้ยงวัวคือ วัวพลัดหลงไปพื้นที่ชุมชนอื่น ซึ่งการแก้ปัญหาคือการที่ชุมชนรอบข้างเห็นวัวพลัดหลงเข้ามาได้มีการติดต่อประสานกันกับชุมชนบ้านเมืองบัวให้มารับวัวคือ เช่น ชุมชนบ้านกู่กาสิงห์ หรือเหตุการณ์ที่วัวควายตกล้ำผู้คนผ่านไปเห็นก็นำข่าวมาแจ้งให้กับกลุ่มได้ทราบและช่วยกันแก้ปัญหา

กล่าวได้ว่าการใช้เจ้าพ่อศรีนครเตาในการช่วยดูแลวัวควายของกลุ่มเลี้ยงวัวในช่วงเดือนมกราคม-พฤษภาคมหลังฤดูกาลทำนานั้นส่งผลให้การเลี้ยงวัวของกลุ่มสะดวกสบายขึ้น มีเวลาในการประกอบอาชีพเสริมและหารายได้หลากหลายช่องทาง เป็นการรักษาสมดุลทางเศรษฐกิจในช่วงว่างจากการทำนา ซึ่งพื้นที่ของชุมชนบ้านเมืองบัวสามารถทำนาได้แค่ปีละครั้งเท่านั้น ในอดีตอาชีพเสริมหรือรายได้เสริมมีเพียงแต่การเลี้ยงวัวควายและหาปลาในพื้นที่เพื่อขายเท่านั้น ซึ่งปัจจุบันแหล่งน้ำหรือพื้นที่หาปลาลดน้อยลงเนื่องจากการเพิ่มขึ้นของพื้นที่เพาะปลูก รายได้ในช่วงหลังการเก็บเกี่ยวผลผลิตทางการเกษตรจึงแทบจะไม่มี ดังนั้นกิจกรรมของกลุ่มเลี้ยงวัวจึงเป็นรูปแบบของการใช้ผีเพื่อช่วยในรักษาสมดุลทางเศรษฐกิจของชุมชนในระบบเศรษฐกิจแบบทุนนิยมในปัจจุบัน

ฝึกลุ่มใหม่ การจัดการความขัดแย้งและการต่อรองในระดับครอบครัวและระดับชุมชน

การเข้ามาของฝึกลุ่มใหม่เกิดขึ้นจากพิธีกรรมในปีพ.ศ.2559 กลุ่มคนกลุ่มหนึ่งมีความเชื่อว่าการสร้างกุศลการสงฆ์ในปีที่ผ่านมา(ก่อนพ.ศ.2559) มีพิธีกรรมหรือกระบวนการที่ผิดวิธีและกระทำผิดต่อพื้นที่ศักดิ์สิทธิ์ของชุมชนหลายครั้ง จึงส่งผลให้เกิดเภทภัยในชุมชนมากมาย เช่น เจ้าอาวาสวัดศรีอริยวงศ์มรณะภาพ อาการอาพาธของเจ้าอาวาสรูปใหม่(เจ้าอาวาสปัจจุบัน พระครูวิระธรรมพร) ผลผลิตทางการเกษตรไม่เพียงพอต่อความต้องการของคนในชุมชน คนในชุมชนล้มป่วยหรือเสียชีวิตอย่างไม่ทราบสาเหตุ ดังนั้นจึงเกิดแนวคิดที่จะจัดพิธีกรรมไหว้ขอขมาสิ่งศักดิ์สิทธิ์และเป็นการเสริมชะตาเมือง อีกทั้งยังเป็นการสะเดาะเคราะห์ให้กับเจ้าอาวาสวัดศรีอริยวงศ์ซึ่งเป็นผู้นำทางศาสนาที่สำคัญของคนในชุมชน โดยกิจกรรมทั้งหมดมีผู้นำคือ นางสาวเนียง ลาดแท่น และกลุ่มชาวบ้านที่เห็นด้วยกับพิธีกรรมดังกล่าวจำนวนมาก พิธีกรรมจัดขึ้นในวันที่ 13 กรกฎาคม พ.ศ.2559 ณ กู่เมืองบัว มีทั้งการจัดพิธีกรรมทางพุทธศาสนาและพิธีพราหมณ์ พิธีการบวงสรวงในครั้งนี้เป็นการเข้ามียบยาของผิคนใหม่ซึ่งไม่ได้มีความเกี่ยวข้องกับผีทั้ง 9 ตนของชุมชนที่กล่าวมาแล้วข้างต้น ทั้งนี้นางสาวเนียง ลาดแท่น เป็นหนึ่งในนางเทียม(คนทรงผี) ในพิธีกรรมในครั้งนี้ ซึ่งนางเทียมหรือร่างทรงมีทั้งหมด 5 คน มีผิคนใหม่ที่เข้ามียบยาในพิธีทั้งหมด 6 คือ ปู่สือออน ปู่ผ่าน สี่โห เตมี สิ้นไชยและเจ้าพ่อแสน บ่อ ร่างทรงและผิคนใหม่ที่บทยบยาในพิธีกรรมดังกล่าวข้างต้นมีดังนี้

1. “ปู่สือออน” มี นางเหมียน จันทรโสม อายุ 75 ปี(ข้อมูลเมื่อปีพ.ศ.2559) ชาวบ้านดงหมากไฟเป็นร่างทรงของ โดยกล่าวกันว่าเป็นผีผู้ครองเมืองจำปาขันหรือพื้นที่บ่อพันขัน ซึ่งเป็นผู้นำในการประกอบพิธีกรรมในครั้งนี้
2. “ปู่ผ่าน” มี นางเหมียน จันทรโสม อายุ 75 ปี(ข้อมูลเมื่อปีพ.ศ.2559) ชาวบ้านดงหมากไฟเป็นร่างทรงของ โดยกล่าวกันว่าเป็นผีผู้ครองเมืองจำปาขันหรือพื้นที่บ่อพันขัน
3. “สี่โห” มี นางสาวเนียง ลาดแท่น อายุ 34 ปี (ข้อมูลเมื่อปีพ.ศ.2559) คนในชุมชนบ้านเมืองบัว เป็นร่างเทียมของ เป็นร่างเทียมคนใหม่ของบ้านเมืองบัวและเป็นผู้นำในการจัดพิธีกรรมดังกล่าว

4. “สินไชย” มี นางจันทร์ อันโน อายุ 87 ปี (ข้อมูลเมื่อปีพ.ศ.2559) ชาวบ้านดงหมากไฟ ร่างเทียมของ โดยผิวดนดังกล่าวเชื่อว่าเป็นหลานของปู่สือนซึ่งเป็นผีที่ครองเมืองคันธนาม(กู่คันธนาม)
5. “เตมี” มี นางโสม สีม่อ อายุ 70 ปี (ข้อมูลเมื่อปีพ.ศ.2559) ชาวบ้านดงหมากไฟ เป็นร่างเทียมของ โดยเชื่อกันว่าเป็นพี่น้องกับสินไชยซึ่งครองเมืองคันธนาม
6. “เจ้าพ่อแสนบ่อ” มี นางทอง แสนลา อายุ 70 ปี (ข้อมูลเมื่อปีพ.ศ.2559) ชาวบ้านดงหมากไฟ เป็นร่างเทียมของ สถิตอยู่ที่บ่อพันขัน(สัมภาษณ์นางสำเนียง ลาดแทน.2559)

ผู้เข้าร่วมในพิธีกรรมมีจำนวนมากโดยเฉพาะผู้คนที่มีความศรัทธาในสิ่งศักดิ์สิทธิ์รวมทั้งคนนอกชุมชนก็เข้ามามีส่วนร่วมในพิธีกรรมครั้งนี้ด้วย อีกทั้งร่างทรงของเจ้าปู่หรือผีในชุมชนได้เข้ามาร่วมพิธีดังกล่าวนี้ด้วยหากแต่ไม่ได้เข้าทรงหรือมีบทบาทในพิธีเป็นเพียงผู้เข้าร่วมเท่านั้น เช่น ร่างเทียมเจ้าปู่ขุนศรี(ศาลเจ้าปู่อยู่บริเวณหมู่ที่11 หรือบริเวณคุ้มส้มโฮง) บริเวณมณฑลพิธีจัดงานครั้งนี้ประกอบไปด้วยหอยเตาประจำอยู่ 4 ทิศ โดยทิศบนหอยเตาประกอบไปด้วยหมอนสามเหลี่ยม พานผลไม้ ร่ม ขันบูชา เหมือนกันทั้ง 4 ทิศ คาดว่าเป็นหอยเตาผู้มาปกป้องรักษาบริเวณมณฑลพิธีทั้ง 4 ทิศคล้ายกับการจัดงานบวงสรวงอื่นๆ บริเวณหน้ากู่จะมีโต๊ะเครื่องเซ่นไหว้มีอยู่ทั้งหมด 3 โต๊ะ โต๊ะตรงกลางประกอบไปด้วยผลไม้ 7 ชนิด น้ำ 7 สี เหล้า 1 ขวด หมากพลู บุหรี่ ขันหมากเบ็ง 1 คู่ ซึ่งเป็นโต๊ะบูชา “ปู่สือน” ที่เชื่อกันว่าเป็นผู้รักษาพื้นที่กู่เมืองบัว โต๊ะที่2 ด้านขวามือเป็นโต๊ะที่มีเครื่องบูชาคล้ายกับโต๊ะตรงกลางแต่มี หัวหมู ไก่ต้ม ปลาเผาหรือของคาวต่าง ๆ เป็นโต๊ะของผีที่มาจากพื้นที่กู่คันธนามที่อัญเชิญมาร่วมพิธี โต๊ะที่3 เป็นโต๊ะของผีที่เป็นผู้ดูแลพื้นที่บ่อพันขันหรือนครจำปาขันที่เชิญเข้ามาร่วมในพิธีกรรมดังกล่าวเช่นกัน พิธีกรรมบวงสรวงผีทั้ง 6 ตน ที่ปรากฏและมีบทบาทขึ้นใหม่นี้แล้วชาวบ้านยังเชื่อว่าเป็นการสะเดาะเคราะห์ให้กับเจ้าอาวาสวัดศรีอริยวงศ์ดังนั้นจึงมีเครื่องสะเดาะเคราะห์ในพิธีเพิ่มขึ้นโดยมีพาวัวและกระต่ายสามเหลี่ยม 9 ชั้น โดยในกระต่ายประดับด้วยข้าวดำ ข้าวแดง ข้าวเหลือง หมาก พลู บุหรี่ ผ้าแพร ผ้าขาวม้า(ทวีศิลป์ สืบวัฒนะ, 2559)

ฝึกกลุ่มใหม่กับการเชื่อมโยงพื้นที่โบราณสถานสำคัญในทุ่งกุลาร้องไห้และใช้ตำนานเรื่องเล่าอธิบายความสัมพันธ์

ฝึกกลุ่มใหม่ทั้ง 6 ตนที่ปรากฏในพิธีกรรมดังกล่าวมาข้างต้นเป็นผีที่เชื่อมโยงกับพื้นที่โบราณสถานที่ปรากฏในทุ่งกุลาร้องไห้ ซึ่งการอธิบายความสำคัญของผีเหล่านี้ผ่านพื้นที่สำคัญสามารถสร้างความน่าเชื่อถือและอธิบายถึงความศักดิ์สิทธิ์ได้อย่างชัดเจน กล่าวคือผีแต่ละตัวนั้นมีตำแหน่งแห่งที่

ที่ชัดเจนและสถานที่เหล่านั้นก็เป็นสถานที่ที่มีความสำคัญในประวัติศาสตร์และเป็นสถานที่ที่มีความเชื่อของผู้คนอย่างเหนียวแน่น เช่น ปู่ผ่าน ปู่สื่อนและเจ้าพ่อแสนบ่อ เป็นผู้ปกป้องดูแลพื้นที่บริเวณ “บ่อพันขัน” ปัจจุบันเป็นพื้นที่รอยต่อของสามอำเภอ คือ อำเภอสวรรณภูมิ อำเภอโพธิ์ทราย และ อำเภอหนองฮีจังหวัดร้อยเอ็ด ในอดีตบ่อพันขันเป็นแหล่งผลิตเกลือที่สำคัญแห่งหนึ่งของอีสานและมีผู้คนเข้ามาในพื้นที่เพื่อตั้งถิ่นฐานและใช้ทรัพยากรเกลือกันอย่างหนาแน่นและคึกคัก ดังนั้นพื้นที่บ่อพันขันจึงเป็นเสมือนชุมทรัพย์ของผู้คนในอีสานตอนกลางและทุ่งกุลาร้องไห้ เป็นพื้นที่ที่ปรากฏหลักฐานประวัติศาสตร์ ทั้งชุมชนโบราณจำปาขัน แหล่งผลิตเกลือโบราณ ภาชนะดินเผาสมัยก่อนประวัติศาสตร์ ซึ่งเกลือเป็นทรัพยากรที่สำคัญของบ่อพันขันซึ่งทำให้ผู้คนอาศัยตั้งชุมชนมาตั้งแต่สมัยก่อนประวัติศาสตร์ สืบเนื่องมาจนถึงสมัยอิทธิพลของเขมร ปรากฏหลักฐานในอารยธรรมเขมรในพื้นที่คือ พระธาตุพันขันซึ่งเป็นศาสนสถานในศาสนาฮินดู อายุราวพุทธศตวรรษที่13-15 โบราณสถานดอนขุมเงิน และจารึกฐานประติมากรรม อักษรปัลลวะภาษาสันสกฤต กล่าวถึง พระเจ้าจิตรเสนหรือพระเจ้ามเหศวรธรรมัน อายุราวพุทธศตวรรษที่12(สุกัญญา เบาเนต, 2553:46) บ่อพันขันเป็นพื้นที่ศักดิ์สิทธิ์ที่ผู้คนทั้งทุ่งกุลาร้องไห้ให้ความสำคัญ สถานที่ที่เชื่อมโยงเรื่องผีเจ้าปู่ในพิธีกรรมสะเดาะเคราะห์กับโบราณสถานในพื้นที่ทุ่งกุลาร้องไห้อีกหนึ่งแห่งที่สำคัญคือ “กู๋คันธนาม” มีเจ้าปู่เทมี สิ้นไชยเป็นผู้ดูแลพื้นที่ กู๋คันธนามเป็นโบราณสถานในวัฒนธรรมเขมรในช่วงพุทธศตวรรษที่18 ซึ่งเป็นอโรคยาศาล เช่นเดียวกับกู๋บ้านเมืองบัว และสุดท้ายคือ “กู๋บ้านเมืองบัว” ที่มีเรื่องราวเจ้าปู่ สีโห เป็นผู้ดูแลและโบราณสถานแห่งนี้

ภาพประกอบ 32 บ่อพันขัน

ภาพประกอบ 33 กู้คันทนาม

นอกจากการใช้พื้นที่สำคัญหรือโบราณสถานสำคัญในการให้ความหมายฝึกกลุ่มใหม่ที่เกิดขึ้นในพิธีกรรมสะเดาะเคราะห์ดังกล่าวแล้ว ยังมีการใช้ตำนานหรือนิทานในการใช้เรียกชื่อฝังบางตนในกลุ่มนี้ด้วย นั่นคือ ปูเตมิ ปูสีโหและปูสินไชย ซึ่งเป็นตัวละครในนิทานพื้นบ้านเรื่อง “สังข์สินไชย” ที่ผู้คนในอีสานรู้จักเรื่องราวเป็นอย่างดีและเป็นนิทานที่นิยมในกลุ่มคนในวัฒนธรรมลาว ซึ่งปรากฏทั้งหลักฐานในเอกสารโบราณรวมทั้งภาพเขียนในผนังสิมหรืออุโบสถโบราณหลายแห่งในอีสาน การใช้พื้นที่โบราณสถานเพื่อเชื่อมโยงพื้นที่ทางความเชื่อส่งผลให้เกิดการให้ความสำคัญกับฝึกกลุ่มใหม่เนื่องจากพื้นที่ที่กล่าวมาข้างต้นล้วนแล้วแต่เป็นพื้นที่ที่สำคัญทั้งทางประวัติศาสตร์ พื้นที่สำคัญทางความเชื่อซึ่งแต่ละสถานที่ต่างเป็นตัวแทนของพื้นที่ศักดิ์สิทธิ์ที่มีผีหรือสิ่งศักดิ์สิทธิ์ปกปักรักษาอยู่ทั้งสิ้น รวมไปถึงการใช้ตัวละครจากวรรณกรรมท้องถิ่นหรือนิทานท้องถิ่นมาเป็นชื่อของเจ้าปู่สามารถทำให้ผู้คนเข้าถึงฝึกกลุ่มใหม่เหล่านี้ได้ง่ายขึ้นเนื่องจากเป็นวรรณกรรมหรือนิทานที่คนส่วนใหญ่คุ้นเคยอยู่แล้ว ดังนั้นอาจกล่าวได้ว่า การเชื่อมโยงพื้นที่สถานที่โบราณสถานสำคัญและการใช้วรรณกรรมหรือนิทานพื้นบ้านในการตั้งชื่อฝัคือการพัฒนาฝักลุ่มใหม่และสร้างพื้นที่ความเชื่อใหม่ให้น่าเชื่อถือและสร้างบทบาทให้กับฝึกกลุ่มใหม่นี้ให้ชัดเจนขึ้น

พิธีกรรมเพื่อต่อรองกับอำนาจรัฐ “นโยบายการขุดลอกคลองของเทศบาลตำบลเมืองบัว”

กล่าวอีกนัยหนึ่งพิธีกรรมสะเดาะเคราะห์ดังกล่าวที่จัดขึ้นโดยการสร้างฝัตนใหม่ทั้ง 6 ขึ้นเพื่อเป็นตัวแทนในการประกอบพิธีกรรม เป็นการจัดงานเพื่อแสดงถึงความไม่พอใจของผู้คนในชุมชนต่อนโยบายการดำเนินการปรับพื้นที่และขุดลอกคลองบริเวณรอบชุมชนบ้านเมืองบัวของเทศบาลตำบลเมืองบัว ซึ่งในพิธีมีนายกเทศมนตรีเทศบาลตำบลเมืองบัวเข้าร่วมด้วย โดยในพิธีมีการเรียกนายกเทศมนตรี

เข้าไปชี้แจงเรื่องนโยบายการขุดคลองต่าง ๆ รอบหมู่บ้านให้กับผีเจ้าปู่ทั้ง 6 รับฟังพร้อมกับผู้เข้าร่วมพิธีอีกนับร้อยคน โดยในพิธีมีทั้งการชี้แจงการดำเนินงานการขุดลอกซึ่งบางพื้นที่ได้ขุดลอกและกินพื้นที่ของชาวบ้านส่งผลให้เกิดความไม่พอใจในนโยบายดังกล่าว จากนั้นร่างทรงเจ้าปู่สือนซึ่งเป็นผีใหญ่ในพิธีได้ตั้งเตือนการดำเนินโครงการและนโยบายต่าง ๆ ที่ส่งผลกระทบต่อคนในชุมชนและให้ทางเทศบาลปรับการดำเนินงานใหม่ที่ไม่ส่งผลต่อผู้คน จากนั้นได้ให้นายกเทศมนตรีกินเหล้าที่นางเทียมเจ้าปู่ถืออยู่เป็นการเสร็จพิธี ในกระบวนการดังกล่าวในพิธีสะเดาะเคราะห์นี้เป็นการใช้ผีในการต่อรองอำนาจกับรัฐ(เทศบาลตำบลเมืองบัว)ที่มีนโยบายพัฒนาบ้านเมืองที่ส่งผลต่อผู้คนในชุมชน จึงกล่าวได้ว่าผีเป็นเครื่องมือที่ชุมชนเลือกในการต่อรองอำนาจซึ่งหากใช้พลังมวลชนในการต่อรองหรือประท้วงนโยบายการพัฒนาอาจเกิดความขัดแย้งหรืออาจไม่ได้รับการแก้ไขจึงเลือกที่จะใช้อำนาจจากสิ่งศักดิ์สิทธิ์เพื่อต่อรองกับนโยบายของรัฐดังกล่าว

พิธีกรรมเพื่อจัดการปัญหาในครอบครัว

หลังจากพิธีกรรมสะเดาะเคราะห์ที่จัดขึ้นบริเวณดอนกุ้เมืองบัวแล้วเสร็จ จากนั้นกลุ่มนางเทียมของผีตนใหม่ทั้ง 6 คน ได้เดินทางไปประกอบพิธีในครอบครัวหนึ่งของชุมชน โดยมีการไหว้บวงสรวงผีกลุ่มดังกล่าวและอัญเชิญผีเข้าร่างนางเทียมอีกครั้ง โดยเครื่องเซ่นไหว้ประกอบด้วยขัน 5 ดอกไม้รูปเทียน ไก่ และเหล้า โดยวัตถุประสงค์ของพิธีกรรมนี้คือการพยายามว่ากล่าวตักเตือนสมาชิกในครอบครัวนั้น กล่าวคือครอบครัวที่จัดพิธีมีลูกเขยที่เริ่มติดยาเสพติดและก่อปัญหาให้กับครอบครัว จึงได้จัดพิธีกรรมขึ้น โดยเริ่มต้นนางเทียมของผีทั้ง 6 คน รวมตัวกัน มีการจัดพานบายศรีเครื่องเซ่นไหว้ และอัญเชิญดวงวิญญาณของผีทั้ง 6 คนเข้ามาในร่างนางเทียม จากนั้นผีทั้ง 6 ได้ถามไถ่สารทุกข์สุกดิบกัน มีการกินหมากกินเหล้าของนางเทียม นางเทียมของเจ้าปู่สือนได้เรียกหัวหน้าครอบครัวดังกล่าวเข้ามาสอบถามปัญหา เมื่อหัวหน้าครอบครัวเข้ามาในพิธีก็ได้เรียกสมาชิกในครอบครัวทั้งหมดเข้ามาร่วมด้วย จากนั้นเจ้าปู่จึงได้ทักท้วงนาย ก (นามสมมุติ) พร้อมกับภรรยาเข้ามาใกล้กับของเซ่นไหว้แล้วจึงบอกกล่าวเรื่องการกระทำผิดในการใช้ยาเสพติดจากนั้นนางเทียมปู่สือนจึงได้ให้ นาย ก สัญญากับเหล่าผีทั้ง 6 คน ในพิธีว่าจะเลิกใช้ยาเสพติดหรือเกี่ยวข้องกับยาเสพติด โดยนาย ก ให้คำมั่นสัญญาตามที่นางเทียมพากล่าว นางเทียมจึงได้ให้ นาย ก ดื่มเหล้าที่ตนถือไว้เพื่อเป็นการให้คำมั่นสัญญา หลังจากนั้นได้มีพิธีการผูกข้อต่อแขนครอบครัวที่จัดพิธีเพื่อเป็นการสร้างขวัญกำลังใจและรับขวัญลูกเขยของครอบครัวและต้อนรับ นาย ก เข้าสู่การเป็นสมาชิกในครอบครัวอีกครั้ง เป็นการเสร็จพิธี จากนั้นมีการจัดเลี้ยงแขกและผู้คนเข้าร่วมพิธีในครั้งนี้ซึ่งส่วนใหญ่เป็นญาติของผู้จัดงาน

พิธีกรรมดังกล่าวเป็นการใช้ ฝี เพื่อเป็นเครื่องมือในการจัดการความขัดแย้งในครอบครัว ซึ่งคนในครอบครัวได้เล็งเห็นปัญหาที่จะเกิดขึ้นและอาจส่งผลต่อการดำเนินชีวิตในครอบครัวในอนาคต จึงได้ใช้โอกาสนี้ในการจัดพิธีเพื่อแก้ปัญหาของคนในครอบครัวโดยที่สมาชิกทุกคนในครอบครัวนี้มีความเชื่อเรื่องผีแต่เดิมอยู่แล้ว ดังนั้นการใช้ฝีในการแก้ปัญหาจึงเป็นการใช้ความเชื่อที่มีมาปรับใช้ในระดับครอบครัว ทั้งนี้หากคนในครอบครัวว่ากล่าวตักเตือนกันเองอาจเกิดความขัดแย้งขึ้น ดังนั้นการใช้ฝีเป็นเครื่องมือจึงเป็นวิธีการที่ดีและได้ผลมากที่สุด

ตารางสรุปความเชื่อเรื่องผีที่ปรากฏในชุมชนบ้านเมืองบัว

ลำดับ	กลุ่มของผีและประเภทของผี	หน้าที่	ปีที่เกิด ความ เชื่อ	สถานะทางความเชื่อ
1	ผีหัวแสง	เป็นผีที่อยู่ในพื้นที่ทุ่ง กุลาร้องไห้ คอย รบกวนผู้คนใน ช่วงเวลากลางคืน ถือ ว่าเป็นสิ่งไม่ดีใน ชุมชน	ไม่ ปรากฏ	เป็นเรื่องเล่าที่เกี่ยวกับตำนาน ทุ่งกุลาร้องไห้ที่ผู้คนในพื้นที่ใช้ ร่วมกัน
2	ผีกลุ่มแรกหรือผีผู้ปกครอง คือ เจ้าปู่เมืองเจียม เจ้าปู่ขุนเมือง เจ้าปู่อุฮาดเหง้าแสนเมือง	เป็นผีที่คุ้มครองผู้คน ตั้งแต่สร้างบ้านแปง เมือง เป็นปู่ตาของ ชุมชนและเป็นผีกลุ่ม ที่มีความสำคัญที่สุด ของคนในชุมชน ดูแล หมู่1 หมู่2 หมู่11	2416- ปัจจุบัน	-เป็นปู่ตาชุมชนและพัฒนาเป็น วีรบุรุษท้องถิ่น -มีความสำคัญที่สุดในชุมชน
3	ผีหลังขยายตัวชุมชนพ.ศ.2485 คือ เจ้าปู่แก้วคำกร เจ้าปู่สนาโท เจ้าปู่มุจลิน เจ้าปู่ขุนช้าง เจ้าปู่ แสนต้อแสนคำและเจ้าปู่มหาธิ	เป็นผีที่ดูแลพื้นที่หลัง การขยายตัวชุมชน 2485 ร ัก ข ะ า ทรัพยากรธรรมชาติ หนองน้ำ ป่า ดูแล หมู่5 หมู่6 หมู่10	2485- ปัจจุบัน	-รักษาทรัพยากรธรรมชาติใน พื้นที่ชุมชนใหม่ -ดูแลผู้คนหมู่ที่ 5,6,10 -เกิดบื้อบ้าน
4	เจ้าพ่อศรีนครเตา	เป็นผีใหญ่ของคนทุ่ง กุลาร้องไห้ ดูแล พื้นที่ทั้งหมดของทุ่ง กุลา	2540- ปัจจุบัน	-ผีใหญ่ของทุ่งกุลา -รักษาสมดุลทางเศรษฐกิจ -วีรบุรุษท้องถิ่นทุ่งกุลา
5	ผีกลุ่มใหม่ คือ ปู่สือออน ปู่ผ่าน ปู่ สีโห ปู่สินไซ ปู่เตมิและเจ้าปู่แสน บ่อ	เกิดพิธีกรรมต่อรอง อำนาจกับรัฐเกิดพื้นที่ ทางความเชื่อใหม่	2559	-ต่อรองอำนาจรัฐ -เครื่องมือจัดการความขัดแย้ง ในระดับครอบครัว

				-เรื่องราวเชื่อมโยงกับพื้นที่สำคัญในทุ่งกุลาร
--	--	--	--	---

ประเพณีสงกรานต์ พิธีกรรมเพื่อบูชาผีและรักษาอำนาจศักดิ์สิทธิ์และพลังของชุมชน

การสงกรานต์ได้เริ่มมาตั้งแต่ปี พ.ศ.2486 โดยพิธีกรรมไม่มีส่วนเกี่ยวข้องกับพุทธศาสนา ชุมชนประกอบพิธีกรรมตามแบบอย่างที่เคยเลี้ยงผีปู่ตา โดยถึงเวลาที่ทำพิธีสงกรานต์ชุมชนบ้านเมืองบัวได้พากันมาทำความสะอาดบริเวณดอนกู่ นำเอาเทวรูปที่พบมาทำความสะอาด จากนั้นนำมาตั้งเรียงกันเพื่อให้ชุมชนนำน้ำอบน้ำหอมมาสงกรานต์ เมื่อเสร็จพิธีได้นำเทวรูปเหล่านั้นไปเก็บไว้ที่กุฎตามเดิม ซึ่งได้ปฏิบัติเช่นนี้เป็นประจำในทุกปี ความเปลี่ยนแปลงในกิจกรรมการสงกรานต์ขึ้นนับตั้งแต่ประมาณปี พ.ศ. 2502 เป็นต้นมา ในช่วงเวลานั้นหลวงปู่พิมพ์ เกวโก มาจำวัดที่วัดศรีอริยวงศ์ บ้านเมืองบัว จึงเสนอให้รวมงานที่มีพิธีกรรมการเลี้ยงถวายสิ่งศักดิ์สิทธิ์หลายงานเข้าด้วยกัน และพิธีสงกรานต์ได้เริ่มเกี่ยวข้องกับพุทธศาสนามากขึ้น โดยพิธีในช่วงเช้าบริเวณดอนกู่ ให้พระสงฆ์เจริญน้ำพระพุทธรูปและฉันภัตตาหารเช้า ส่วนในเวลาบ่ายชุมชนบ้านเมืองบัวต่างได้ทำภัตตาหารเพลมาถวายพระสงฆ์ แล้วจึงเริ่มพิธีสงกรานต์ตามขนบเดิม อย่างไรก็ตามในปี พ.ศ.2548 ได้เกิดเหตุการณ์ลักขโมยเทวรูปและวัตถุโบราณหลายชิ้นที่กุฎบ้านเมืองบัว ต่อมาคนร้ายได้นำวัตถุโบราณบางชิ้นมาคืน และตามมาด้วยโครงการสำรวจ บำรุงและขุดแต่งโบราณสถานบ้านเมืองบัวของกรมศิลปากร เจ้าหน้าที่กรมศิลปากรได้นำเทวรูป 2 องค์ ที่ชุมชนบ้านเมืองบัวใช้ประกอบพิธีกรรมในการสงกรานต์ไปเก็บไว้ที่พิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ ร้อยเอ็ด ชาวบ้านรวมตัวกันเดินขบวนต่อต้าน ไม่ให้ขุดบูรณะกุฎด้วยเหตุผลว่ากุฎเป็นที่เคารพของชุมชน ถ้าหากขุดแต่งแล้วจะเกิดเภทภัยต่อคนในชุมชน สุดท้ายกรมศิลปากรจึงได้ยุติการขุดบูรณะกุฎเมืองบัว และมีข้อตกลงร่วมกันกับชุมชนว่าให้ชาวบ้านยืมเทวรูปทั้งสององค์จากพิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ ร้อยเอ็ด กรมศิลปากร มาประกอบพิธีกรรมสงกรานต์ในวันจัดงานประเพณีสงกรานต์เท่านั้น

ในปี พ.ศ.2550 ภายใต้โครงการวิจัยของนายไพจิตร วสันตเสนานนท์ ได้นำร่องให้ชุมชนจัดพิธีสงกรานต์ ได้มีการรวมเอาพิธีกรรมบวงสรวงเจ้าปู่ทั้ง 9 ซึ่งในอดีตแต่ละหมู่คือ หมู่ 1-2-5-6-10-11 ได้จัดงานเฉพาะของตนในแต่ละปี โดยให้ชุมชนแต่ละหมู่จัดขบวนแห่แล้วนำเจ้าปู่ทั้ง 9 ผู้ดูแลแต่ละคุ้มแต่ละหมู่มารวมกันบริเวณดอนกู่ เพื่อจัดพิธีบวงสรวงพร้อมกันในวันสงกรานต์ โดยในพิธี

สรงภูมิพิธีที่เกี่ยวข้องกับพระพุทธศาสนาโดยพระสงฆ์ได้สวดและเจริญน้ำพระพุทธรูป มิ่งน มหรสพदनตรี ทอดผ้าป่าต้นไม้ ปลุกต้นไม้ ทอดผ้าป่าสัตว์ การจุดบั้งไฟเสี่ยงทาย จัดนิทรรศการ ประวัติบ้านเมืองบัว รับประทานอาหารร่วมกัน มีการบวงสรวง การบวงสรวงได้ยกระดับฝีมือ ประจำหมู่บ้านเมืองบัวให้เป็นเทพเจ้า เมื่อท่านได้ถือศีล8เรียบร้อยแล้วการนำสิ่งของมาถวายเช่นไหว้ ในบริเวณดอนกู่ จึงหำนำของควา เนื้อสัตว์เข้ามาในบริเวณพิธี การถวายจึงเปลี่ยนมาเป็น ผลไม้หรือ ของหวานแทน ชุมชนจึงนิยมนำผลไม้ในท้องถิ่นมาเช่นไหว้ ได้แก่ กล้วย มะพร้าว มะละกอ ขนุน มะม่วง และผลไม้ที่หาซื้อได้ตามท้องตลาดทั่วไป เช่น แดงโม ส้มสับประรด ชมพู องุ่น แก้วมังกร เป็นต้น ซึ่งจะแตกต่างจากการบวงสรวงในวันเลี้ยงปูตาปกติ(วันพุธแรกของเดือน 6 ยกเว้นวันพุธที่ตรงกับ วันพระ) ที่ชาวบ้านจะนำ ไก่หนึ่ง เหล้า หัวหมู ข้าวตอก ดอกไม้มงคล จำพวก ดอกบัว ดอกดาวเรือง ดอกมะลิ กล้วยไม้ ดอกพุทธรักษา ฯลฯ และมีการจัดเตรียมขันหมากเบ็ง รูป เทียน มาไหว้ตามความ เชื่อซึ่งในวันสรงกู่ได้ใช้ดอกไม้ชนิดเดียวกัน งานประเพณีสรงกู่จึงเป็นงานสำคัญของชุมชนบ้านเมืองบัว ที่เปิดโอกาสให้คนบ้านเมืองบัวและคนอื่นๆ มาแสดงความเคารพสิ่งศักดิ์สิทธิ์ที่มีในบ้านเมืองบัวใน เวลาเดียวกันรวมทั้งเป็นเวลาและสถานที่ที่ให้ทุกคนมาพบปะพูดคุยและแสดงถึงความร่วมมือร่วมใจ ของชุมชนให้เป็นหนึ่งเดียว นอกจากนี้หน่วยงานราชการเข้ามาสนับสนุนกิจกรรมสรงกู่โดยเฉพาะ เทศบาลตำบลเมืองบัวมีงบประมาณสนับสนุนรวมทั้งร่วมกับชุมชนออกแบบรูปแบบของประเพณีเพื่อ พัฒนาเป็นประเพณีท่องเที่ยว รวมไปถึงสร้างความเป็นหนึ่งเดียวของชุมชน

พิธีสรงกู่ของชุมชนบ้านเมืองบัวดังที่กล่าวมาข้างต้นนั้นไม่ใช่เพียงแต่เป็นการสร้างประเพณี เพื่อแสดงถึงความเคารพในสิ่งศักดิ์สิทธิ์ประจำท้องถิ่นของบ้านเมืองบัวเท่านั้นหากแต่ประเพณี ดังกล่าวยังสร้างพลัง สร้างความเป็นน้ำหนึ่งใจเดียวกันของคนในชุมชน การร่วมแรงร่วมใจกันในการ ตระเตรียมงานพิธีต่าง ๆ จนกระทั่งสำเร็จลุล่วงและที่โดดเด่นที่สุดเห็นจะเป็นการรวมพลังของคนใน ชุมชนต่อต้านอำนาจภายนอกหรือรัฐบาล(กรมศิลปากร)ในการทวงคืนเทวรูป(จนได้ข้อสรุปร่วมกัน) และคัดค้านการขุดแต่งโบราณสถานกู่เมืองบัวจนทำให้กรมศิลปากรยุติโครงการดังกล่าวลง เหตุการณ์ต่าง ๆ ที่กล่าวมาสะท้อนถึงพลังของชุมชนที่มาจากภายใน โดยผ่านความเชื่อเรื่องผีและ ความเคารพต่อสิ่งที่เหนือธรรมชาติจนกลายเป็นสำนึกร่วมที่มีต่อผีตัวเดียวกันสถานที่แห่งเดียวกันและ สิ่งเหล่านี้ผลักดันให้คนในชุมชนสร้างกฎระเบียบ กติกาในการอยู่ร่วมกัน ผลักดันให้สังคมอยู่อย่างพิง พากอาศัยกันและกันทั้ง คน พื้นที่ ทรัพยากรและผี นอกจากนี้ประเพณีสรงกู่ยังเป็นการรักษาอำนาจ ศักดิ์สิทธิ์ของผีในชุมชน เนื่องจากการไหว้ผีในแต่ละปีมีประเพณีที่เป็นรูปแบบนับตั้งแต่พ.ศ.2550 เป็นต้นมาผีแต่ละตนมีบทบาทมากขึ้น ความเชื่อและความศรัทธาของคนในชุมชนแผ่ขยายและเข้มข้นมาก

ขึ้น ประเพณีสงกรานต์จึงเป็นเครื่องมือในการรักษาอำนาจทางความเชื่อของผี และการแสดงออกถึงความเคารพอำนาจศักดิ์สิทธิ์ของผีผู้ดูแลรักษาชุมชนโดยพร้อมเพรียงกัน

บทที่ 6

สรุป อภิปรายผล และข้อเสนอแนะ

การวิจัยเรื่อง “ผี” นี้ มีจุดมุ่งหมายเพื่อศึกษาประวัติศาสตร์และการเปลี่ยนแปลงของชุมชน สังคมและปัจจัยที่ส่งผลให้เกิดการเปลี่ยนแปลงในช่วงเวลาต่าง ๆ ที่มีผลต่อสภาพชุมชนตั้งแต่อดีตถึงปัจจุบัน ศึกษาความเชื่อเรื่องผีของคนในชุมชนเพื่อเข้าใจปรากฏการณ์ที่เกิดขึ้นกับชุมชนและเข้าใจความสัมพันธ์ของผู้คนกับสิ่งเหนือธรรมชาติหรือความเชื่อต่าง ๆ ที่ถูกนำมาใช้ในการจัดการปัญหาของคนในชุมชน โดยใช้ระเบียบวิธีการวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) สรุปผลการวิจัยตามลำดับคือ ความมุ่งหมายของการวิจัย สรุปผล อภิปรายผลและข้อเสนอแนะ

ความมุ่งหมายของงานวิจัย

งานวิจัยชิ้นนี้มีความมุ่งหมายเพื่อที่จะศึกษาชุมชนบ้านเมืองบัว ตำบลเกษตรวิสัย จังหวัดร้อยเอ็ด ในเรื่องราวประวัติศาสตร์ท้องถิ่น ความสัมพันธ์ของคนกับความเชื่อเรื่องผีที่มีอย่างเข้มข้นในชุมชน อีกทั้งยังเป็นการศึกษากระบวนการการสร้างควมสามัคคีหรือพลังของคนในชุมชนผ่านความเชื่อเรื่องผี

สรุปผล

ผลการศึกษาเรื่อง “ผี” กับการสร้างพลังของคนในชุมชนบ้านเมืองบัว ตำบลเมืองบัว อำเภอเกษตรวิสัย จังหวัดร้อยเอ็ด แต่ละประเด็นสรุปได้ดังต่อไปนี้

ประเด็น ประวัติศาสตร์ท้องถิ่นและการเปลี่ยนแปลงของชุมชน เรื่องราวของผู้คนในชุมชนบ้านเมืองบัวสามารถแบ่งการเปลี่ยนแปลงตามวิธีการทางประวัติศาสตร์ได้ทั้งหมด 5 ยุค ซึ่งมีปัจจัยที่ทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงและการพัฒนาในด้านต่าง ๆ ดังนี้

ยุคที่1 ชุมชนบ้านเมืองบัวก่อน พ.ศ.2416 ชุมชนโบราณและหลักฐานทางโบราณคดี

พื้นที่ของชุมชนบ้านเมืองบัวเป็นแหล่งชุดค้นทางโบราณคดีที่สำคัญแห่งหนึ่งของภาคอีสาน หลักฐานทางโบราณคดีที่ปรากฏในพื้นที่ชุมชนบ้านเมืองบัว สามารถอธิบายได้ว่า มีการตั้งถิ่นฐานและที่อยู่อาศัยเป็นชุมชนโบราณในสมัยก่อนประวัติศาสตร์ตอนปลายซึ่งนักวิชาการเรียกว่า “วัฒนธรรมทุ่งกุลาร้องไห้” เมื่อประมาณ 4,000-1,500 ปีมาแล้วและมีการอยู่อาศัยต่อมาจนกระทั่งได้รับอิทธิพลในวัฒนธรรมเขมรที่ขยายอำนาจเข้ามาในพื้นที่แถบภาคอีสานในปัจจุบัน จึงได้ปรากฏหลักฐานของโบราณสถานในวัฒนธรรมเขมรต่อเนื่องในพื้นที่ด้วย ไม่เพียงเท่าเมื่อวัฒนธรรมเขมรเริ่มเสื่อมลง กลุ่มคนในวัฒนธรรมลาวเริ่มมีอิทธิพลในพื้นที่แถบภาคอีสานมีการอพยพโยกย้ายผู้คนกระจาย ในหลายพื้นที่ โดยเฉพาะกลุ่มที่อพยพมาจากนครจำปาสักของลาวในปัจจุบันได้ พื้นที่ของชุมชนบ้านเมืองได้รับอิทธิพลมาจากกลุ่มคนเหล่านี้ด้วยเช่นกัน

ยุคที่2 การปกครองในระบบเจ้าเมืองและการอพยพของวัฒนธรรมลาว พ.ศ.2416-2450

การขยายตัวของชุมชนบ้านเมืองบัวในช่วงการปกครองด้วยระบบเจ้าเมือง ตั้งแต่พ.ศ. 2416 เป็นไปอย่างช้าๆเห็นได้จากเดิมที่ชุมชนบ้านเมืองบัวเมื่อเริ่มมีกลุ่มเครือญาติของเจ้าเมืองซึ่งอพยพตามเจ้าเมืองมาอยู่ที่บ้านเมืองบัว โดยมีการตั้งหลักปักฐานตามบริเวณคุ้มสี่กั๊กและโนนกลางบ้านในระยะนี้มีคนอพยพโยกย้ายเข้าออกหมู่บ้านมากขึ้น เมื่อมีจำนวนคนเพิ่มขึ้นจึงขยายชุมชนออกไปอยู่ทางคุ้มส้มโองซึ่งอยู่ทางทิศตะวันตกของหมู่บ้านแต่ไม่หนาแน่นนัก การขยายตัวของชุมชนบ้านเมืองบัวเป็นไปแบบช้าๆปัจจัยมาจากหลายด้าน ทั้งเรื่องการอพยพโยกย้ายเข้าออกอยู่เรื่อย ๆ โดยไม่มีความแน่ชัดในการตั้งหลักปักฐานบางคนมาเพื่อเยี่ยมญาติพี่น้อง ดังนั้นจึงมีเพียงแค่การเริ่มขยายชุมชนออกไปอย่างเบาบางผู้คนส่วนใหญ่ยังกระจุกตัวตามคุ้มสี่กั๊กและโนนกลางบ้าน

ยุคที่3 การขยายตัวของชุมชนบ้านเมืองบัวจากระบบราชการ พ.ศ.2451-2509

การขยายตัวของชุมชนบ้านเมืองบัวจากระบบราชการในช่วง พ.ศ. 2451-2509 ผลกระทบจากการเปลี่ยนแปลงระบบการปกครองแบบเทศาภิบาลในรัชสมัยของพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวรัชกาลที่5 ส่งผลให้เมืองเกษตรวิสัยลดฐานะลงมาเป็นอำเภอเกษตรวิสัยและมีนายอำเภอเป็นผู้ปกครอง ชุมชนบ้านเมืองบัวมีผู้คนอาศัยหนาแน่นขึ้นโดยเฉพาะบริเวณคุ้มส้มโอง มีการสร้างวัดแห่งที่2 ของหมู่บ้านคือวัดศรีอริยวงศ์ รวมทั้งยกฐานะขึ้นเป็นตำบลเมืองบัวมีการสร้างโรงเรียน ถนน ตลาด มีการติดต่อและทำการค้ากับชุมชนรอบข้าง ส่งผลให้หมู่บ้านเมืองบัวพัฒนาอย่างชัดเจนทั้งด้านการเปลี่ยนแปลงการเป็นอยู่ของผู้คนที่เริ่มขยายขยายออกไปตามพื้นที่ต่าง ๆ ของชุมชน ทั้งด้านทิศตะวันตกและทิศเหนือมากขึ้น รวมไปถึงการเปลี่ยนแปลงรูปแบบเศรษฐกิจที่เริ่มมีพ่อค้าขายนอกเข้า

มาในชุมชนอีกทั้งยังมีพ่อค้าในชุมชน เช่น ร้านนายгимเหม่ง ณ อุบล พ่อค้าเรืออย่างนายปทุม เจริญราช ส่งผลให้เกิดการค้าที่เชื่อมโยงกับภายนอกชุมชนโดยเฉพาะตามเมืองใหญ่ เช่น เกษตรวิสัย สุรินทร์ เป็นต้น ซึ่งปัจจัยที่ส่งผลให้หมู่บ้านเมืองบัวพัฒนาในลักษณะนี้เป็นมาจากระบบการปกครองในราชการ การพัฒนาด้านเศรษฐกิจการค้าและการจัดการความเชื่อเรื่องผีทั้งสามอย่างนี้ร่วมด้วยกัน

ยุคที่4 การพัฒนาโครงสร้างพื้นฐานและการพัฒนาหลัง “ทุ่งกุลารั้ว” พ.ศ.2510-2547

การพัฒนาโครงสร้างพื้นฐานของบ้านเมืองบัวประมาณพ.ศ.2510-2547ซึ่งเป็นผลมาจากแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติฉบับที่2 ส่งผลให้บ้านเมืองบัวมีการพัฒนาในด้านต่าง ๆ ไม่ว่าจะเป็นการคมนาคม ไฟฟ้า น้ำประปา การสาธารณสุข การปกครองส่วนท้องถิ่น ทำให้ชีวิตความเป็นอยู่ของคนในหมู่บ้านดีขึ้นตามลำดับ ปัจจัยที่สำคัญที่ส่งผลให้บ้านเมืองบัวพัฒนาไปอย่างก้าวกระโดดคือเหตุการณ์ “ทุ่งกุลารั้ว” ได้ทำให้คนในหมู่บ้านเข้าสู่สังคมการเกษตรแบบทุนนิยมมากขึ้นพึ่งพาเทคโนโลยีที่ทันสมัย ใช้จ่ายเคมีและยาปราบศัตรูพืชเข้ามาช่วยเพิ่มผลผลิตทางการเกษตร ข้าวหอมมะลิเป็นพืชเศรษฐกิจหลักของคนในชุมชน มีการนำต้นยูคาลิปตัสและต้นกระถินณรงค์มาปลูกในพื้นที่คูคันนา การขุดลอกคูคลองทั้งลำน้ำเสียวลำน้ำเตา การพัฒนาของภาครัฐช่วยสร้างการเปลี่ยนแปลงให้กับชุมชนบ้านเมืองบัวอย่างชัดเจนจนกระทั่งปัจจุบัน

ยุคที่5 การสร้างอัตลักษณ์ของชุมชนบ้านเมืองบัวและสร้างสำนึกร่วมของชุมชน พ.ศ.2548-2565

การสร้างอัตลักษณ์ของชุมชนการสร้างตัวตัวตนและสำนึกร่วมของคนในชุมชนตั้งแต่ พ.ศ. 2548-2565 เริ่มต้นจากการชำระประวัติศาสตร์บ้านเมืองบัวในโครงการเมธีวิจัยพ.ศ.2548 โครงการสืบค้นประวัติศาสตร์ท้องถิ่นโดยชุมชนท้องถิ่นได้ดำเนินการในเขตทุ่งกุลารั้วให้ มีชุมชนหลายชุมชนได้เข้าร่วมโครงการ และบ้านเมืองบัว ได้เข้าร่วมโครงการนี้ด้วย ผู้นำสำคัญคนหนึ่งของบ้านเมืองบัวในการสืบค้นประวัติศาสตร์ท้องถิ่น คือนายไพจิตร วสันตเสนานนท์ เกิดการตื่นตัวของผู้คนในเขตทุ่งกุลารั้วให้และเกิดการวิจัยในพื้นที่ต่างมากมายรวมทั้งเกิดเครือข่ายการพัฒนาทุ่งกุลารั้วให้ในด้านต่าง ๆ ทั้งการบันทึกเรื่องราวประวัติศาสตร์ ตำนาน เรื่องเล่า การรื้อฟื้นประเพณีต่าง ๆ ในแต่ละชุมชนและเกิดหลักสูตรท้องถิ่นทุ่งกุลารั้วให้ ต่อมาเกิดกิจกรรมการรักษา ปันฟู อนุรักษ์ป่าหนองน้ำทรัพยากรธรรมชาติเกิดขึ้นอย่างต่อเนื่องหลังมีการศึกษาประวัติศาสตร์ท้องถิ่น ด้วยพื้นที่บ้านเมืองบัวตั้งอยู่ระหว่างลำน้ำสองสายคือลำน้ำเสียว และลำน้ำเตา เนื่องจากเป็นเมืองโบราณจึงมีคันดินคูน้ำรอบพื้นที่ ปัจจุบันคูน้ำหลายแห่งตื้นเขินจนกลายเป็นพื้นดินแต่อีกหลายแห่งยังคงสภาพเป็นหนองน้ำ ซึ่งมีหนองน้ำในหมู่บ้าน 9 แห่งและหนองน้ำบริเวณทุ่งอีก 25 แห่ง พื้นที่ป่าที่เหลืออยู่สองแห่งคือ ป่าที่ดอนกู่ และที่ “โพหนามแห้ง” มีเหตุการณ์การขโมยเห็ดรูปศักดิ์สิทธิ์จากดอนกู่

ส่งผลให้เกิดการคัดค้านการขุดแต่งโบราณสถานคูเมืองบัวของกรมศิลปากรเนื่องจากความเชื่อที่เข้มข้นเกี่ยวกับเรื่องผีของผู้คน อีกทั้งยังมีการฟื้นฟูประเพณีสร้างกุหลาบให้ผีเสื้อและปรับเข้ากับความเชื่อเรื่องผีของคนในชุมชน กล่าวคือมีการเริ่มนำผีเจ้าปู่ประจำคุ้มต่าง ๆ เข้ามาร่วมในพิธีสร้างกุหลาบกัน เกิดกิจกรรมร่วมกันเพื่อสร้างความสามัคคีในชุมชน มีการสร้างพิพิธภัณฑสถานท้องถิ่นวัดศรีอริยวงศ์เป็นแหล่งเรียนรู้ของคนในชุมชนและเป็นพื้นที่เก็บเรื่องราว วัตถุ ประวัติศาสตร์ของชุมชน จากเหตุการณ์หรือปรากฏการณ์ที่เกิดขึ้นในชุมชนจึงส่งผลให้คนในชุมชนเกิดสำนึกถึงท้องถิ่นและมีความสามัคคีในชุมชนค่อนข้างสูง อีกทั้งในช่วงพ.ศ.2556 มหาวิทยาลัยมหาสารคามเข้ามาช่วยกระตุ้นสำนึกในท้องถิ่นผ่านการดำเนินโครงการหนึ่งหลักสูตรหนึ่งชุมชนในพื้นที่ชุมชนบ้านเมืองบัว โดยเฉพาะสาขาวิชาประวัติศาสตร์คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ รวมไปถึงพิพิธภัณฑสถานมหาวิทยาลัยมหาสารคามที่ลงไปจัดกิจกรรมในชุมชนอย่างต่อเนื่อง ทั้งการจัดนิทรรศการ ปรับปรุงพิพิธภัณฑสถาน เก็บข้อมูลวิจัยต่าง ๆ

จากประวัติศาสตร์ท้องถิ่นของชุมชนบ้านเมืองบัว ตำบลเมืองบัว อำเภอเกษตรวิสัย จังหวัดร้อยเอ็ด เห็นได้ว่าชุมชนนี้เป็นชุมชนที่มีความโดดเด่นทั้งในเรื่องประวัติศาสตร์ โบราณคดี ประเพณี ความเชื่อและพลังของคนในชุมชน ชุมชนบ้านเมืองบัวเป็นชุมชนที่มีความสามัคคีกันค่อนข้างสูงอันเนื่องมาจากการสร้างอัตลักษณ์ การสร้างประเพณีพิธีกรรมต่าง ๆ ที่ช่วยยึดโยงผู้คนให้รวมกลุ่มกัน รวมทั้งการสร้างสัญลักษณ์ของชุมชนผ่านสิ่งศักดิ์สิทธิ์นั่นคือผีปู่ตาและพิธีสร้างกุหลาบ การกลับมาฟื้นฟูประเพณีเก่าแก่ของชุมชน การอนุรักษ์ทรัพยากรในชุมชนรวมถึงการสร้างพิพิธภัณฑสถานวัดศรีอริยวงศ์เพื่อเป็นแหล่งเรียนรู้ของคนในชุมชน ทั้งหมดที่กล่าวมาล้วนแล้วแต่เป็นความพยายามของคนในชุมชนเพื่อสร้างพลังของชุมชนจนประสบความสำเร็จและกลายเป็นชุมชนที่มีส่วนร่วมต่อกันในทุกๆด้าน กล่าวได้ว่า “ความสามัคคีของคนในชุมชนบ้านเมืองบัวคือพลังที่ช่วยขับเคลื่อนชุมชนให้พัฒนาต่อไปในอนาคต”

ประเด็น ความเชื่อเรื่องผีและการสร้างพลังของคนในชุมชน ความเชื่อเรื่องผีของคนในชุมชนบ้านเมืองบัวที่ปรากฏในพื้นที่สามารถจำแนกผิออกเป็นกลุ่มตามเวลาของการเริ่มนับถือและลักษณะของการใช้งานผ่านความเชื่อได้ทั้งหมด 5 กลุ่ม ดังนี้

กลุ่มที่1ผีหัวแสง ผีของคนทุ่งกุลารั้วและตำนานการเกิดทุ่งกุลารั้วให้ ผีหัวแสงเป็นผีที่ผู้คนในบริเวณทุ่งกุลารั้วให้มีความเชื่อร่วมกัน ลักษณะของผีหัวแสงไม่ปรากฏรูปร่าง แต่เป็นดวงไฟที่ลอยอยู่ตามท้องทุ่งหรือบางครั้งเป็นแสงไฟที่ลอยต่ำๆเรียงไปตามทุ่ง ในยามค่ำคืนผู้คนในชุมชนต่าง ๆ ไม่กล้าที่จะออกนอกบ้านไกลๆเนื่องจากกลัวผีหัวแสง หากใครพบเห็นผีหัวแสงในยามค่ำคืนนั้นผู้ใดกลัวก็แทบจะขวัญหนีจึงมีการทำพิธีเรียกขวัญหรือผูกข้อต่อแขนเพื่อให้ขวัญอยู่กับตัว ผีหัวแสงเป็นผี

ที่เกี่ยวข้องกับตำนานและเรื่องเล่าของคนท้องถิ่น เกี่ยวกับการเกิดทุ่งกุลาร้องไห้ โดยมีการเล่านิทาน ตำนาน ส่งต่อมาจากรุ่นสู่รุ่น ผีหัวแสง มีความหมายในเชิงเป็นสัญลักษณ์ของผู้คนในพื้นที่ทุ่งกุลาร้องไห้ ไม่เพียงแต่เป็นผีที่สามารถพบเห็นได้ทั่วไปแต่ยังมีความเชื่อที่ตอกย้ำให้ผู้คนใช้เรื่องเล่าจาก ตำนานการเกิดทุ่งกุลาร้องไห้และเล่าเรื่องสืบต่อกันจนถึงปัจจุบัน อีกทั้งความเชื่อเรื่องผีดงดังกล่าวยัง เชื่อมโยงผู้คน หมู่บ้านให้เป็นเรื่องเดียวกัน มีตำนาน นิทาน เรื่องเล่า เดียวกัน สร้างสำนึกร่วมกันของ คนทั้งในพื้นที่บ้านเมืองบัวและพื้นที่ทุ่งกุลาร้องไห้ทั้งหมด

กลุ่มที่2 ผักลุ่มแรกในยุคสร้างบ้านแปงเมือง ชุมชนบ้านเมืองบัวเป็นผู้คนที่อพยพจากจำปาสักในช่วงก่อนพ.ศ.2416 ซึ่งมีผู้คนตั้งบ้านเรือนอาศัยอยู่แล้วการเข้ามาของคนในวัฒนธรรมลาวจะเลือกพื้นที่อยู่อาศัยโดยเลือกจากพื้นที่ที่อุดมสมบูรณ์ มีน้ำเพื่อใช้ในการเกษตรกรรม มีทรัพยากรธรรมชาติที่เพียงพอต่อการดำรงชีวิต พื้นที่ของบ้านเมืองบัวจึงเป็นพื้นที่ที่มีความเหมาะสมในการตั้งถิ่นฐานที่อาศัย เนื่องจากเป็นชุมชนโบราณที่มีผู้คนเคยขุดคุ้ยน้ำไว้รอบพื้นที่ซึ่งเป็นการจัดการน้ำของคนโบราณ มีทรัพยากรป่าที่อุดมสมบูรณ์ รวมทั้งอยู่ไม่ไกลจากศูนย์กลางอำนาจของเมืองคือสุวรรณภูมิ สิ่งที่ผู้คนในวัฒนธรรมนำเข้ามาด้วยคือการนับถือผีปู่ตาหรือผีบรรพบุรุษ ซึ่งในช่วงแรกนี้ผีปู่ตาของคนในชุมชนมีทั้งหมด 3 ตน ซึ่งมีความเกี่ยวข้องกันในฐานะผู้ปกครองบ้านเมือง และเครือญาติของผีปู่ตา คือ เจ้าปู่เมืองเจียม เจ้าปู่อุปฮาดเหง้าแสนเมืองและเจ้าปู่ขุนเมือง โดยเจ้าปู่ที่มีอิทธิฤทธิ์และบทบาทสูงสุดคือ เจ้าปู่เมืองเจียม ผักลุ่มแรกในช่วงก่อนพ.ศ.2416 เป็นผีที่เป็นตัวแทนของกลุ่มวัฒนธรรมลาวที่เข้ามาในพื้นที่บ้านเมืองบัว จึงเป็นผักลุ่มที่สำคัญที่สุดของชุมชน ได้รับการปฏิบัติและการเคารพนับถือในฐานะผู้ดูแลเก่าแก่ของชุมชน ซึ่งการตั้งศาลของผีทั้ง 3 คนนี้จะอยู่บริเวณพื้นที่สำคัญของชุมชนในการตั้งถิ่นฐานที่อาศัยในยุคสร้างบ้านแปงเมือง เช่น พื้นที่ศักดิ์สิทธิ์ของชุมชนและป่าชุมชนคือบริเวณดอนภูจะเป็นที่ตั้งของเจ้าปู่เมืองเจียม พื้นที่การตั้งชุมชนในยุคแรกเริ่มคือบริเวณวัดปทุมคงคา มีการตั้งศาลเจ้าปู่ขุนเมืองทางฝั่งทิศตะวันตกเฉียงเหนือของวัดปัจจุบันคือพื้นที่หมู่6 และในพื้นที่บริเวณที่ตั้งชุมชนใกล้กับดอนภูมีการตั้งศาลเจ้าปู่อุปฮาดเหง้าแสนเมืองปัจจุบันคือพื้นที่ของหมู่11 ซึ่งเป็นพื้นที่อยู่อาศัยของชุมชนที่ขยายตัวออกจากพื้นที่ตั้งชุมชนดั้งเดิมหรือแรกเริ่ม เรื่องราวของผีปู่ตาในยุคสร้างบ้านแปงเมืองมีความสัมพันธ์กันในด้านการเมืองและเครือญาติที่ต้องให้ความเคารพกัน ดังนั้นการเชื่อมโยงในลักษณะของการเป็นใหญ่ในรูปแบบของการปกครองและเครือญาติจึงแสดงออกผ่านการกราบไหว้บูชาจนถึงคนในช่วงปัจจุบัน

กลุ่มที่3 ผี กับการขยายตัวของชุมชนในช่วงหลัง พ.ศ.2485 ในช่วงหลัง พ.ศ.2485 เนื่องจากพื้นที่อยู่อาศัยของผู้คนในชุมชนเริ่มแออัดมากขึ้น โดยเฉพาะบริเวณที่ตั้งชุมชนแรกเริ่ม บริเวณคุ่มกลาง คุ่มลึก หรือพื้นที่บริเวณรอบๆวัดปทุมคงคาปัจจุบันคือพื้นที่ของหมู่ที่1 หมู่ที่6 เรื่อยมาจนถึงหมู่ที่11 การจะขยายชุมชนและพื้นที่อยู่อาศัยจึงเป็นความจำเป็นของคนในชุมชน มีบางครอบครัวที่ตั้งบ้านเรือนที่พักอาศัยออกมาทางทิศเหนือแต่อยู่ไม่ได้เนื่องจากมีสิ่งไม่ดีหรือผีมาก่อวนทำให้ต้องย้ายที่อยู่อาศัยไปที่อื่นหรือแม้กระทั่งออกไปอยู่ชุมชนใหม่เพราะกลัวผี ชาวบ้านเมืองบัวได้ไปนิมนต์ “หลวงปู่ชม สุทธิโม” เกจิอาจารย์ดัง จากวัดพระโกนา อ.สุวรรณภูมิ จ.ร้อยเอ็ด มาเพื่อปัดรังควาญให้ โดยหลวงปู่ชมให้ชาวบ้านนำหินศิลาแลงที่นอนอยู่หนองโมกข์ทิศตะวันตกของหมู่บ้านมาประกอบพิธียกขึ้นให้เป็นหินป้อบ้าน หลวงปู่ชมได้เสกก่อนหินและนำไปฝังไว้ตามจุดต่าง ๆ แปรจุดเป็นเขตแดนไม่ให้ผีเข้า เช่น จุดที่ตั้งหมู่ที่1 หมู่ที่2 หมู่ที่10 หมู่ที่5 หมู่ที่6 หมู่ที่10 หมู่ที่11 ตั้งแต่หลวงปู่ชม ได้เข้ามาทำพิธีให้ผีขยับขยายออกไปอยู่ที่อื่น ชาวบ้านเมืองบัวก็อยู่เย็นเป็นสุข มีการสร้างบ้านขยายเมืองออกไปตามที่สวนที่นาจนมีความเจริญรุ่งเรืองดังในปัจจุบัน

จากเหตุการณ์ที่หลวงปู่ชมเข้ามาประกอบพิธีกรรมการขอมาและจัดการพื้นที่ภายในชุมชนบ้านเมืองบัวเพื่อให้สิ่งศักดิ์ที่คอยดูแลรักษาพื้นที่ต่าง ๆ และจัดสรรพื้นที่ให้กับผีต่าง ๆ ส่งผลให้ชุมชนบ้านเมืองบัวมีการขยายพื้นที่อยู่อาศัยมากขึ้น รองรับการขยายตัวของผู้คนที่ย้ายมาขึ้น เช่นพื้นที่บริเวณวัดศรีอริยวงศ์ บริเวณหมู่ที่10 หมู่ที่5 หมู่ที่2 นอกจากนี้ยังมีการเกิดขึ้นของผีเจ้าปู่ต่าง ๆ ตามมาหลัง พ.ศ.2485 หรือเหตุการณ์ที่กล่าวมา เช่น เจ้าปู่ขุนช้าง เจ้าปู่แก้วคำกร เจ้าปู่แสนดื้อแสนคำ เจ้าปู่สุนาโท เจ้าปู่จริน ซึ่งเป็นการทรงเจ้าและมีการบอกกล่าวให้ตั้งชื่อเจ้าปู่ต่าง ๆ ในบริเวณนั้นๆ ผี กลุ่มที่2 คือกลุ่มที่เกิดขึ้นหลังจากเหตุการณ์หลวงปู่ชม ที่ทำพิธีกรรมเพื่อย้ายที่อยู่อาศัยของผีตามความเชื่อของคนในชุมชน อีกนัยยะหนึ่งคือการเคลื่อนย้ายพื้นที่อยู่อาศัยผีและเพิ่มพื้นที่อยู่อาศัยของผู้คนมากขึ้นเพื่อรองรับการขยายตัวของชุมชน ทั้งนี้เป็นเพราะความเชื่อเรื่องผีที่ฝังแน่นของผู้คนในชุมชนที่ไม่กล้าที่จะขยายพื้นที่อยู่อาศัยของตนไปในพื้นที่ที่มีผีอยู่อาศัย สะท้อนถึงการใช้พุทธศาสนาในการเข้ามาต่อรองความเชื่อเรื่องผีได้อย่างแยบยล อีกทั้งการโยกย้ายผีต่าง ๆ ในช่วงปีพ.ศ.2485 ไม่ได้สร้างความขัดแย้งของผู้คนแต่อย่างใด รวมทั้งไม่ได้มีการขัดแย้งทางความเชื่อด้วย เป็นเพราะผีเหล่านั้นก็ยังคงอยู่เพียงแต่ต้องย้ายที่สถิตเพียงเท่านั้น คนในชุมชนยังคงกราบไหว้เคารพอีกทั้งจำนวนผีก็เพิ่มขึ้นจากอดีต มีการสร้างตัวตนของผีแต่ละตนขึ้นมาอย่างชัดเจนรวมทั้งมีการกำหนดพื้นที่ในการดูแลของผีแต่ละคุ่มอย่างชัดเจน สิ่งเหล่านี้สร้างให้ผีกลุ่มใหม่นี้มีตัวตนที่เด่นชัดมีกลุ่มคนที่กราบไหว้และดูแลรักษาอย่างชัดเจนมากขึ้นเป็นการแบ่งเขตการดูแลคุ้มครองตามลักษณะของเขตการปกครอง

รวมทั้งทรัพยากรธรรมชาติต่าง ๆ ด้วย อาจกล่าวได้ว่าฝักกลุ่มที่2 นี้เป็นฝักที่เกิดจากการขยายตัวของชุมชนในช่วงหลังพ.ศ.2485 เพราะข้อจำกัดด้านพื้นที่ของที่อยู่อาศัยเดิมที่แออัดและพัฒนาเรื่อยมา จนกระทั่งเป็นฝักที่มีพื้นที่ดูแลเป็นของตนเอง มีเจ้าของหรือกลุ่มคนที่ดูแลตามคัมหรือการปกครองที่ชัดเจน เหตุการณ์ดังกล่าวไม่เพียงแต่แบ่งเขตการปกครองของคนอย่างชัดเจนแล้วนั้น ฝักเองก็ถูกแบ่งเขตอำนาจในการดูแลผู้คนและทรัพยากรอย่างชัดเจนด้วยเช่นกัน

กลุ่มที่4 ฝักเจ้าพ่อศรีนครเตา ฝักใหญ่แห่งทุ่งกุลาร้องไห้และหน้าที่ในการรักษาสมดุลทางเศรษฐกิจ ในช่วงทุนนิยมของกลุ่มเลี้ยงโคเนื้อชุมชนบ้านเมืองบัว เจ้าพ่อศรีนครเตาเป็นฝักที่มีความสำคัญของคนในพื้นที่ทุ่งกุลาร้องไห้ หลังปี 2540 ความเชื่อเรื่องเจ้าพ่อศรีนครเตามีอาณาเขตกว้างออกไปเกิดจากการสร้างศาลบูชา งานเฉลิมฉลองที่ยิ่งใหญ่ ส่งผลให้เจ้าพ่อศรีนครเตากลายเป็นความเชื่อที่มีอำนาจศักดิ์สิทธิ์เหนือผีประจำถิ่นของชุมชนอื่นๆ บริเวณทุ่งกุลาร้องไห้หลัง พ.ศ.2540 เกิดเหตุการณ์แย่งชิงทรัพยากรของกลุ่มทุน รัฐ เจ้าพ่อศรีนครเตาจึงกลายเป็น “ผีใหญ่” และมีอำนาจในการใช้ต่อสู้ ต่อรอง ในการเข้าถึงทรัพยากรของผู้คนในพื้นที่ทุ่งกุลาร้องไห้ ศาลเจ้าพ่อศรีนครเตาของคนในชุมชนบ้านเมืองบัวตั้งอยู่บริเวณนอกชุมชนหรือนอกเขตคูเมืองโบราณออกไปทางทิศตะวันออกของชุมชน อยู่บริเวณเลาน้ำเตาซึ่งเป็นลำน้ำสำคัญของชุมชน ในช่วงหลังทศวรรษที่2500 พื้นที่ทุ่งกุลาร้องไห้มีการเปลี่ยนแปลงระบบเศรษฐกิจและพัฒนาเป็นชุมชนเกษตรกรรมในระบบทุนนิยม จากการพัฒนาของรัฐทั้งการสนับสนุนโครงสร้างพื้นฐาน การพัฒนาพืชเศรษฐกิจ การพัฒนาพื้นที่ในการเพาะปลูกพืชเศรษฐกิจ การเคลื่อนย้ายแรงงานในภาคเกษตรและภาคอุตสาหกรรม ส่งผลให้ชุมชนบ้านเมืองบัวได้รับผลกระทบในด้านต่าง ๆ ที่กล่าวมาอย่างชัดเจน โดยเฉพาะในช่วงหลังทศวรรษที่2530 มีการเคลื่อนย้ายแรงงานจากท้องถิ่นไปสู่ภาคอุตสาหกรรมในพื้นที่อื่นๆ ฝักเจ้าพ่อศรีนครเตาเป็นเครื่องช่วยในการรักษาขวัญกำลังใจ เป็นที่พึ่งทางใจของผู้คนทั้งในพื้นที่และนอกพื้นที่

การใช้ฝักเจ้าพ่อศรีนครเตาในการดูแล้วยควายของกลุ่มเลี้ยงวัวบ้านเมืองบัว กลุ่มเลี้ยงวัวหมู่ที่11 ของชุมชนบ้านเมืองบัว มีการใช้เจ้าพ่อศรีนครเตาในการช่วยเลี้ยงในช่วงหลังฤดูการเก็บเกี่ยว ตั้งแต่ช่วงเดือน มกราคม-พฤษภาคม เป็นเวลา 5 เดือน โดยเริ่มต้นจะมีการทำพิธีไหว้เจ้าพ่อศรีนครเตา กล่าวคือมีการเลี้ยงผีโดยสมาชิกในกลุ่มเลี้ยงวัวจะมีหน้าที่ในการจัดเตรียมข้าวปลาอาหารไว้การเลี้ยง ในแต่ละปีจะเวียนหน้าที่กันไปในกลุ่มสมาชิก การใช้เจ้าพ่อศรีนครเตาในการช่วยดูแล้วยควายของกลุ่มเลี้ยงวัวในช่วงเดือนมกราคม-พฤษภาคมหลังฤดูกาลทำนานั้นส่งผลให้การเลี้ยงวัวของกลุ่มสะดวกสบายขึ้น มีเวลาในการประกอบอาชีพเสริมและหารายได้หลากหลายช่องทาง เป็นการรักษาสมดุลทาง

เศรษฐกิจในช่วงว่างจากการทำนา ซึ่งพื้นที่ของชุมชนบ้านเมืองบัวสามารถทำนาได้แค่ปีละครั้งเท่านั้น ในอดีตอาชีพเสริมหรือรายได้เสริมมีเพียงแต่การเลี้ยงวัวควายและหาปลาในพื้นที่เพื่อขายเท่านั้น ซึ่งปัจจุบันแหล่งน้ำหรือพื้นที่หาปลาลดน้อยลงเนื่องจากการเพิ่มขึ้นของพื้นที่เพาะปลูก รายได้ในช่วงหลังการเก็บเกี่ยวผลผลิตทางการเกษตรจึงแทบจะไม่มี ดังนั้นกิจกรรมของกลุ่มเลี้ยงวัวจึงเป็นรูปแบบของการใช้ผีเพื่อช่วยในรักษาสมดุลทางเศรษฐกิจของชุมชนในระบบเศรษฐกิจแบบทุนนิยม ในปัจจุบัน

กลุ่มที่5 ผีกลุ่มใหม่ การจัดการความขัดแย้งและการต่อรองในระดับครอบครัวและระดับชุมชน การเข้ามาของผีกลุ่มใหม่เกิดขึ้นจากพิธีกรรมในปีพ.ศ.2559 กลุ่มคนกลุ่มหนึ่งมีความเชื่อว่าการส่งภูการส่งภูในปีที่ผ่านมา(ก่อนพ.ศ.2559) มีพิธีกรรมหรือกระบวนการที่ผิดวิธีและกระทำผิดต่อพื้นที่ศักดิ์สิทธิ์ของชุมชน จึงส่งผลให้เกิดเภทภัยในชุมชนมากมาย เช่น เจ้าอาวาสวัดศรีอริยวงศ์ มรณะภาพ อาการอาพาธของเจ้าอาวารถูบใหม่(เจ้าอาวาสปัจจุบัน พระครูวีระธรรมทร) ผลผลิตทางการเกษตรไม่เพียงพอต่อความต้องการของคนในชุมชน คนในชุมชนล้มป่วยหรือเสียชีวิตอย่างไม่ทราบสาเหตุ พิธีกรรมจัดขึ้นในวันที่ 13 กรกฎาคม พ.ศ.2559 ณ ภูเมืองบัว มีทั้งการจัดพิธีกรรมทางพุทธศาสนาและพิธีพราหมณ์ พิธีการบวงสรวงในครั้งนี้เป็นการเข้ามีบทบาทของผิตนใหม่ซึ่งไม่ได้มีความเกี่ยวข้องกับผีทั้ง 9 ตนของชุมชน ในพิธีกรรมในครั้งนี้ ซึ่งนางเทียมหรือร่างทรงมีทั้งหมด 5 คน มีผิตนใหม่ที่เข้ามามีบทบาทในพิธีทั้งหมด 6 คือ ปู่สือออน ปู่ผ่าน สีโห เตมี สิ้นไชยและเจ้าพ่อแสนบ่อ ผีกลุ่มใหม่ทั้ง 6 ตนที่ปรากฏในพิธีกรรมดังที่กล่าวมาข้างต้นเป็นผีที่เชื่อมโยงกับพื้นที่โบราณสถานที่ปรากฏในทุ่งกุลาร้องไห้ ซึ่งการอธิบายความสำคัญของผีเหล่านี้ผ่านพื้นที่สำคัญสามารถสร้างความน่าเชื่อถือและอธิบายถึงความศักดิ์สิทธิ์ได้อย่างชัดเจน เช่น ปู่ผ่าน ปู่สือออนและเจ้าพ่อแสนบ่อ เป็นผู้ปกป้องดูแลพื้นที่บริเวณ “บ่อพันขัน” ปัจจุบันเป็นพื้นที่รอยต่อของสามอำเภอ คือ อำเภอสวรรคภูมิ อำเภอนาทม และอำเภอนงนุชจังหวัดร้อยเอ็ด ในอดีตบ่อพันขันเป็นแหล่งผลิตเกลือที่สำคัญแห่งหนึ่งของอีสานและมีผู้คนเข้ามาในพื้นที่เพื่อตั้งถิ่นฐานและใช้ทรัพยากรเกลือกันอย่างหนาแน่นและคึกคัก ดังนั้นพื้นที่บ่อพันขันจึงเป็นเสมือนชุมทรัพย์ของผู้คนในอีสานตอนกลางและทุ่งกุลาร้องไห้ เป็นพื้นที่ที่ปรากฏหลักฐานประวัติศาสตร์ ทั้งชุมชนโบราณจำปาขัน แหล่งผลิตเกลือโบราณ ภาชนะดินเผาสมัยก่อนประวัติศาสตร์ “ภูคันธนาม” มีเจ้าปู่เตมี สิ้นไชยเป็นผู้ดูแลพื้นที่ ภูคันธนามเป็นโบราณสถานในวัฒนธรรมเขมรในช่วงพุทธศตวรรษที่18 ซึ่งเป็นอโรคยาศาลเช่นเดียวกับภูบ้านเมืองบัว และสุดท้ายคือ “ภูบ้านเมืองบัว” ที่มีเรื่องราวเจ้าปู่ สีโห เป็นผู้ดูแลโบราณสถานแห่งนี้ การให้ความหมายผีกลุ่มใหม่ที่เกิดขึ้นในพิธีกรรมสะเดาะเคราะห์ดังกล่าวแล้ว ยังมีการใช้ตำนานหรือนิทานในการใช้เรียกชื่อผี

บางคนในกลุ่มนี้ด้วย นั่นคือ ปูเตมิ ปูสีโหและปูสินไชย ซึ่งเป็นตัวละครในนิทานพื้นบ้านเรื่อง “สังข์สินไชย” ที่ผู้คนในอีสานรู้จักเรื่องราวเป็นอย่างดีและเป็นนิทานที่นิยมในกลุ่มคนในวัฒนธรรมลาว

พิธีกรรมเพื่อต่อรองกับอำนาจรัฐ “นโยบายการชดเชยของเทศบาลตำบลเมืองบัว” กล่าวคือพิธีกรรมสะเดาะเคราะห์ที่จัดขึ้นโดยการสร้างผืนใหม่ทั้ง 6 ชั้นเพื่อเป็นตัวแทนในการประกอบพิธีกรรม เป็นการจัดงานเพื่อแสดงถึงความไม่พอใจของผู้คนในชุมชนต่อนโยบายการดำเนินการปรับพื้นที่และชดเชยคลองบริเวณรอบชุมชนบ้านเมืองบัวของเทศบาลตำบลเมืองบัว ผีเป็นเครื่องที่ชุมชนเลือกในการต่อรองอำนาจซึ่งหากใช้พลังมวลชนในการต่อรองหรือประท้วงนโยบายการพัฒนาอาจเกิดความขัดแย้งหรืออาจไม่ได้รับการแก้ไขจึงเลือกที่จะใช้อำนาจจากสิ่งศักดิ์สิทธิ์เพื่อต่อรองกับนโยบายของรัฐดังกล่าว

พิธีกรรมเพื่อจัดการปัญหาในครอบครัว หลังจากการทำพิธีสะเดาะเคราะห์ในพื้นที่ทุ่งเมืองบัวนางเทียมของผีทั้ง 6 ตน ได้เดินทางมาประกอบพิธีในครอบครัวหนึ่งของชุมชนวัดอุประสงค์ของพิธีกรรมนี้คือการพยายามว่ากล่าวตักเตือนสมาชิกในครอบครัวนั้น กล่าวคือครอบครัวที่จัดพิธีมีลูกเขยที่เริ่มติดยาเสพติดและก่อปัญหาให้กับครอบครัวจึงได้จัดพิธีกรรมขึ้น ผีจึงเป็นเครื่องมือในการจัดการความขัดแย้งในครอบครัว ซึ่งคนในครอบครัวได้เล็งเห็นปัญหาที่จะเกิดขึ้นและอาจส่งผลต่อการดำเนินชีวิตในครอบครัวในอนาคต จึงได้ใช้โอกาสนี้ในการจัดพิธีเพื่อแก้ปัญหาของคนในครอบครัวโดยที่สมาชิกทุกคนในครอบครัวนี้มีความเชื่อเรื่องผีแต่เดิมอยู่แล้ว ดังนั้นการใช้ผีในการแก้ปัญหาจึงเป็นการใช้ความเชื่อที่มีมาปรับใช้ในระดับครอบครัว ทั้งนี้หากคนในครอบครัวว่ากล่าวตักเตือนกันเองอาจเกิดความขัดแย้งขึ้น ดังนั้นการใช้ผีเป็นเครื่องมือจึงเป็นวิธีการที่ดีและได้ผลมากที่สุด

ประเพณีสงฆ์ประเพณีเพื่อแสดงถึงความเคารพในสิ่งศักดิ์สิทธิ์ประจำท้องถิ่นของบ้านเมืองบัวเท่านั้นหากแต่ประเพณีดังกล่าวยังสร้างพลัง สร้างความเป็นน้ำหนึ่งใจเดียวกันของคนในชุมชน การร่วมแรงร่วมใจกันในการเตรียมงานพิธีต่าง ๆ จนกระทั่งสำเร็จลุล่วงและที่โดดเด่นที่สุดเห็นจะเป็นการรวมพลังของคนในชุมชนต่อต้านอำนาจภายนอกหรือรัฐบาล(กรมศิลปากร)ในการทวงคืนเทวรูป (จนได้ข้อสรุปร่วมกัน)และคัดค้านการขุดแต่งโบราณสถานทุ่งเมืองบัวจนทำให้กรมศิลปากรยุติโครงการดังกล่าวลง เหตุการณ์ต่าง ๆ ที่กล่าวมาสะท้อนถึงพลังของชุมชนที่มาจากภายใน โดยผ่านความเชื่อเรื่องผีและความเคารพต่อสิ่งที่เหนือธรรมชาติจนกลายเป็นสำนึกร่วมที่มีต่อผีตัวเดียวกันสถานที่แห่งเดียวกันและสิ่งเหล่านี้ผลักดันให้คนในชุมชนสร้างกฎระเบียบ กติกาในการอยู่ร่วมกัน ผลักดันให้สังคม

อยู่อย่างพึ่งพาอาศัยกันและกันทั้ง คน พื้นที่ ทรัพยากร และผี นอกจากนี้ประเพณีสงกรานต์ยังเป็นการรักษาอำนาจศักดิ์สิทธิ์ของผีในชุมชน เนื่องจากการไหว้ผีในแต่ละปีมีประเพณีที่เป็นรูปแบบนับตั้งแต่ พ.ศ.2550 เป็นต้นมาผีแต่ละตนมีบทบาทมากขึ้น ความเชื่อและความศรัทธาของคนในชุมชนแผ่ขยายและเข้มข้นมากขึ้น ประเพณีสงกรานต์จึงเป็นเครื่องมือในการรักษาอำนาจทางความเชื่อของผี และการแสดงออกถึงความเคารพอำนาจศักดิ์สิทธิ์ของผีผู้ดูแลรักษาชุมชนโดยรวมเพียงกัน

ความเชื่อเรื่องผีของชุมชนบ้านเมืองบัวเป็นเสมือนเครื่องมือในการสร้างพลังของชุมชน การเคารพในกฎเกณฑ์ต่าง ๆ ที่สร้างขึ้นส่งผลให้ชุมชนมีความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันและมีความสามัคคีกันค่อนข้างสูง ความเชื่อไม่เพียงแต่ส่งผลให้เกิดพลังในชุมชนหากแต่พัฒนาไปจนถึงการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติของชุมชน เช่น หนองน้ำ ป่า โบราณสถาน อีกทั้งการสร้างพื้นที่ทางความเชื่อที่หลากหลายรูปแบบที่ปรากฏในชุมชนนั้นส่งผลให้ “ผี” กลายเป็นเครื่องมือต่อรองกับอำนาจรัฐ ไม่ว่าจะเป็นการต่อต้านการขุดแต่งโบราณสถานคูเมืองบัวของกรมศิลปากรที่เชื่อกันว่าหากขุดแต่งจะทำให้ผีที่ปกปักรักษาพื้นที่ศักดิ์สิทธิ์แห่งนี้หายไป อีกทั้งยังเป็นเครื่องมือในการต่อรองกับนโยบายของรัฐที่พัฒนาพื้นที่ในชุมชนและอาจเกิดเป็นข้อพิพาทหรือปัญหาต่าง ๆ ขึ้น นอกจากนั้นผียังเป็นเครื่องมือที่ช่วยควบคุมความประพฤติหรือกล่าวตักเตือนคนในครอบครัวเมื่อกระทำความผิด ดังนั้น “ผี” จึงมีส่วนสำคัญต่อการดำเนินชีวิตของคนในชุมชนบ้านเมืองบัวตั้งแต่ระดับครอบครัวไปจนถึงระดับชุมชน และผีมีส่วนสำคัญในการสร้างพลังในชุมชนบ้านเมืองบัวได้อย่างชัดเจน “ถึงแม้ชุมชนในสังคมอีสานปัจจุบันจะเปลี่ยนไปตามกระแสของโลกาภิวัตน์เพียงใด หากแต่ความเชื่อเรื่อง ผี ของชุมชนบ้านเมืองบัวยังคงเข้มข้นและความเชื่อเรื่องผีนี้เองที่ทำให้ชุมชนบ้านเมืองบัวเกิดสำนึกรักในทรัพยากรท้องถิ่นและเกิดเป็นพลังของท้องถิ่นอย่างที่ปรากฏในปัจจุบัน”

อภิปรายผล

ผลการวิจัยเรื่อง “ผี” กับการสร้างพลังของคนในชุมชนบ้านเมืองบัว ตำบลเมืองบัว อำเภอกะทู้ จังหวัดภูเก็ต ผู้วิจัยจะอภิปรายประเด็นของการใช้ประวัติศาสตร์ท้องถิ่นและการใช้ความเชื่อเรื่องผีในการจัดการปัญหาของชุมชนรวมทั้งการสร้างพลังของชุมชน ได้ดังนี้

ประวัติศาสตร์ท้องถิ่นของชุมชนบ้านเมืองบัวที่มีการศึกษาและรวบรวมเนื้อหาตั้งแต่การเป็นพื้นที่การศึกษาแหล่งโบราณคดีที่สำคัญของภาคอีสานเรื่อยมาจนกระทั่งการอพยพโยกย้ายของผู้คนในวัฒนธรรมลาวในช่วงปีพ.ศ.2416 และได้ใช้พื้นที่ของชุมชนในการตั้งรกรากชุมชน และมีการ

พัฒนาในหลายๆด้านทั้งการขยายตัวของชุมชนในช่วงเวลาต่าง ๆ ทั้งช่วงอิทธิพลที่เกิดจากระบบราชการหลังพ.ศ. 2451 การขยายตัวของชุมชนในช่วง พ.ศ.2485 จนกระทั่งช่วงเหตุการณ์ทุ่งกุลารดก และช่วงสุดท้ายในช่วงการสร้างอัตลักษณ์ของผู้คน การเข้าใจตนเองโดยผ่านการศึกษาประวัติศาสตร์ท้องถิ่นเป็นรูปแบบของการสร้างสำนึกร่วมกันของคนในชุมชนจนเกิดความเข้าใจในตนเองสอดคล้องกับแนวคิดทางประวัติศาสตร์ท้องถิ่นที่เห็นว่าประวัติศาสตร์ท้องถิ่นคือการศึกษาชุมชนที่มองจากระดับล่างสู่เบื้องบน ประวัติศาสตร์ท้องถิ่นมีการเริ่มต้น มีพัฒนาการ มีการคลี่คลาย หรืออาจสิ้นสุดไปได้ และเป็นเรื่องราวของสังคมนั้นๆ ที่ครอบคลุมด้านต่าง ๆ ทั้งด้านเศรษฐกิจการเมือง สังคม วัฒนธรรม และระบบความเชื่อ(ศรีศักร วัลลิโภดม,2549:7-14) และ การศึกษาประวัติศาสตร์ท้องถิ่นมีผลกับชุมชนท้องถิ่น ทั้งเป็นเครื่องมือในการชะลอความเป็นโลกาภิวัตน์ ทำให้ชุมชนรู้เรื่องราวของตนเองว่าตนคือใคร มาจากไหน มีอะไรสำคัญ ได้พบกับปัญหาและความเปลี่ยนแปลงอย่างไรบ้างและชุมชนมีการแก้ไขปรับปรุงอย่างไร จากความรู้จักตนเองของชุมชนช่วยให้ชุมชนมีความมั่นใจในตนเอง รวมทั้งเกิดความภาคภูมิใจในท้องถิ่นของตน สามารถทำให้เกิดพลังในชุมชน(ทวีศิลป์ สืบวัฒนะ, 2554:168) ดังนั้นการศึกษาประวัติศาสตร์ท้องถิ่นของชุมชนบ้านเมืองบัวจึงมีความสำคัญทั้งในด้านการเข้าใจตนเองการสร้างสำนึกให้เกิดกับคนในชุมชน

การศึกษาความเชื่อเรื่องผีในชุมชนบ้านเมืองบัวทำให้เข้าใจชุมชนในระบบโครงการและการจัดระบบทางสังคมที่เด่นชัด โดยเฉพาะการให้ความสำคัญการระบบเครือญาติหรือการให้ความสำคัญกับรูปแบบของสังคมที่เป็นระดับชั้น โดยเห็นได้จากพิธีกรรมเช่นไหว้ผีที่ต้องมีระบบชั้นในการปกครอง รวมถึงพื้นที่ของการปกครองของผีแต่ละตนที่ปรากฏในชุมชน ซึ่งสอดคล้องกับงานวิจัยหรือแนวคิดของ อานันท์ กาญจนพันธุ์, 2562:116) นอกจากนี้ความเชื่อเรื่องผียังเป็นทุนทางสังคมที่ก่อให้เกิดเครือข่ายทางสังคมที่ใช้ทรัพยากรร่วมกันในการจัดการกับปัญหาดังที่ปรากฏในพื้นที่ชุมชนบ้านเมืองบัวที่มีเครือข่ายกลุ่มเลี้ยงวัวที่ใช้ผีในการเข้ามาช่วยเหลือให้การเลี้ยงวัวง่ายขึ้นสามารถใช้เวลาในการดำเนินกิจกรรมทางเศรษฐกิจอื่นได้มากขึ้นดังนั้นการใช้ความเชื่อเรื่องผีให้เกิดเป็นเครือข่ายทางสังคมและทุนทางสังคม การศึกษาความเชื่อในมิติทางเศรษฐกิจที่กล่าวมาทั้งการบนบานศาลกล่าว การสร้างพิธีกรรมเพื่อขอฝนและผลผลิตทางการเกษตรอีกทั้งยังขอให้พืชผลมีราคาที่ดี และกลุ่มผู้เลี้ยงวัวในชุมชนที่ใช้ผีในการลดเวลาเลี้ยงวัวและเพิ่มเวลาในการประกอบอาชีพเสริมอื่นๆทั้งการรับจ้าง การไปเป็นแรงงานในภาคอุตสาหกรรมและรวมไปถึงการใช้เวลาในการหารายได้ในช่องทางอื่นเพิ่มขึ้นสะท้อนถึงวิถีคิดแบบทุนนิยมสมัยใหม่ที่เปลี่ยนรูปแบบจากขางนาหรือเกษตรกรแบบเดิมมาเป็นชาวนายุคใหม่หรือผู้ประกอบการ เกิดโครงสร้างทางสังคมแบบใหม่เกิดเครือข่ายทางเศรษฐกิจแบบใหม่

เข้าสู่สังคมแบบผู้ประกอบการชานาและเปลี่ยนวิถีชีวิตในรูปแบบชานาแต่ยังคงใช้พิธีกรรมและความเชื่อมาปรับให้เข้ากับวิถีชีวิตในยุคปัจจุบันซึ่งสอดคล้องกับแนวคิดการเปลี่ยนแปลงสังคมชานาสู่สังคมผู้ประกอบการงานวิจัยของอรธจักร สัตยานุรักษ์(อรธจักร สัตยานุรักษ์, 2559:139)

ความเชื่อเรื่องผีของชุมชนบ้านเมืองบัวเป็นความสัมพันธ์ในรูปแบบของความเชื่อ พื้นที่พิธีกรรม ซึ่งสามารถอธิบายผ่านความสัมพันธ์ของคนกับคน คนกับธรรมชาติ คนกับสิ่งเหนือธรรมชาติ ทำให้เข้าใจความเปลี่ยนแปลงเข้าใจความเป็นสังคม เศรษฐกิจและวัฒนธรรมที่สัมพันธ์กับภูมิวัฒนธรรม นิเวศวัฒนธรรม และชีวิตวัฒนธรรมของคนภายในซึ่งเป็นแนวคิดของศรีศักร วัลลิโภดม (ศรีศักร วัลลิโภดม, 2557:10-36) ความเชื่อเรื่องผีจนเกิดพิธีกรรมและความเชื่อมีความซับซ้อนและมีความเกี่ยวข้องเชื่อมโยงกันในหลายส่วน ความเชื่อพื้นฐานต่าง ๆ ของชุมชนบ้านเมืองบัวเช่นเจ้าที่และผีปอบ ผีจากการขยายตัวชุมชน ผีกลุ่มใหม่ที่มีบทบาทในช่วงหลังพ.ศ.2559 ล้วนมีพลวัตหรือการเปลี่ยนแปลง ที่สัมพันธ์กับการเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจสังคมและการเมือง ผีเป็นส่วนหนึ่งของความรู้ชาวบ้านซึ่งคนในท้องถิ่นนำมาใช้ในการสื่อสาร ต่อสู้ ช่งชิงและผลิตความหมายใหม่ ผ่านปฏิบัติการทางพิธีกรรมเพื่อนิยามอำนาจทางศีลธรรมและสร้างตัวตนใหม่ในการแสวงหาความสัมพันธ์ทางสังคมที่หลากหลายมากขึ้นระหว่างตนเอง ครอบครัว ชุมชนและสังคม ความเชื่อและพิธีกรรมเรื่องผีจึงมีความสัมพันธ์กับคนในชุมชนบ้านเมืองบัวในรูปแบบของ อุดมการณ์ อำนาจและประวัติศาสตร์ ซึ่งสอดคล้องกับงานวิจัยของอานันท์ กาญจนพันธุ์(อานันท์ กาญจนพันธุ์, 2555) ดังนั้นความเชื่อเรื่องผีของชุมชนบ้านเมืองบัวจึงสามารถอธิบายรูปแบบทางสังคมทั้งการเปลี่ยนแปลงทางด้านประวัติศาสตร์ การเมือง เศรษฐกิจ และสามารถเข้าใจชุมชนในบริบทของการใช้งานผีในแง่มุมต่าง ๆ ทั้งเครื่องมือในการต่อรองอำนาจและเครื่องมือในการสร้างพลังของชุมชน

ข้อเสนอแนะ

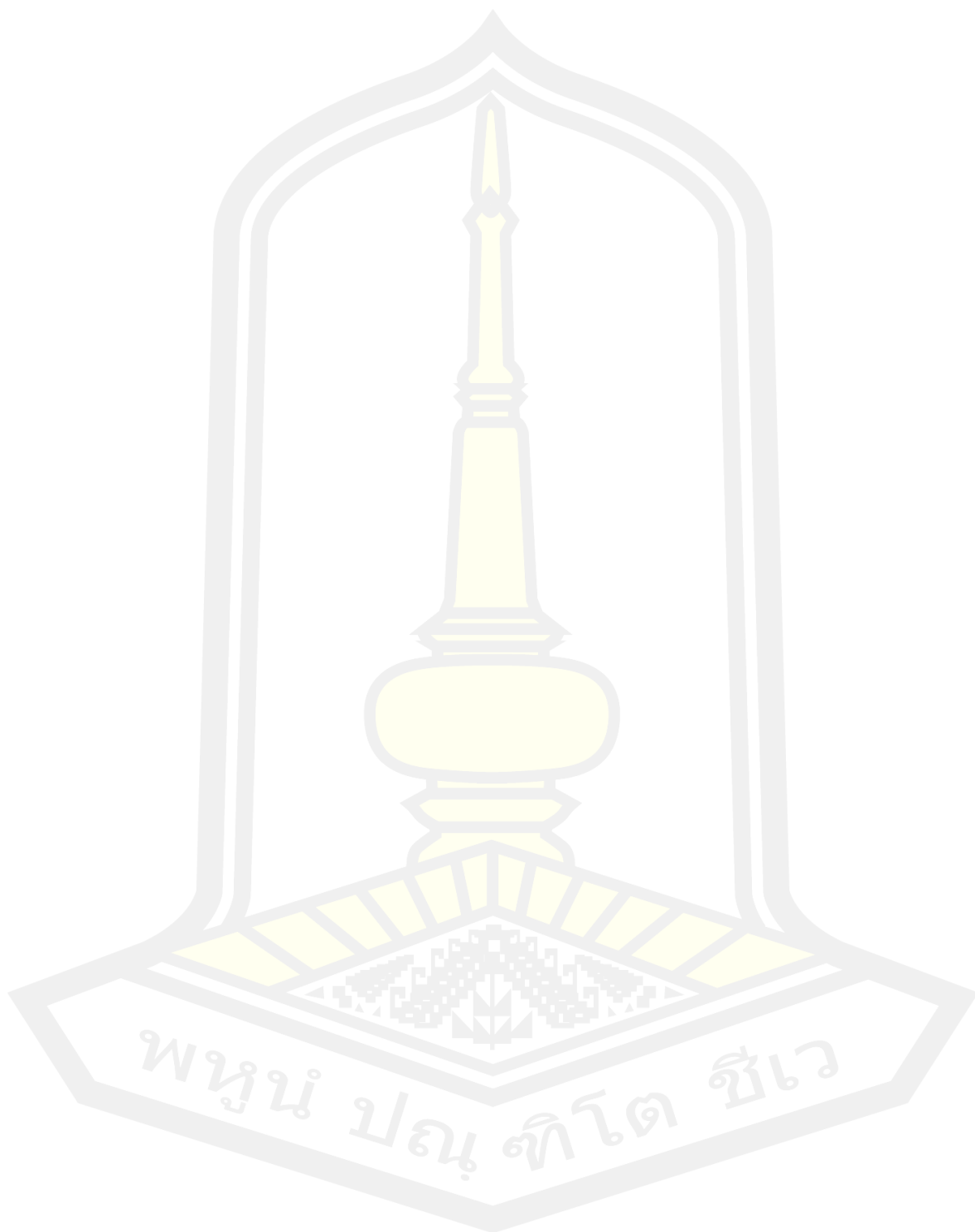
ข้อเสนอแนะในการนำงานวิจัยไปใช้ประโยชน์

เป็นข้อเสนอแนะเชิงนโยบายที่จะต้องใช้เนื้อหาประวัติศาสตร์ท้องถิ่นไปช่วยพัฒนาชุมชนท้องถิ่น ในส่วนของการศึกษาประวัติศาสตร์ท้องถิ่นแล้วในกระบวนการศึกษาควรมีคนในชุมชนร่วมศึกษาด้วยจะทำให้คนในชุมชนเกิดสำนึกในการอนุรักษ์ทรัพยากรท้องถิ่น เรื่องเล่า วรรณกรรมหรือความเชื่อต่าง ๆ ซึ่งหลายชุมชนยังไม่มีการศึกษาหรือบันทึก ทั้งนี้หากการศึกษาร่วมกันระหว่างนักวิจัย คนในชุมชนท้องถิ่นหรือนักเรียนนักศึกษาในท้องถิ่น จะทำให้เกิดการเรียนรู้ร่วมกันกันเกิด

ความอยากรู้อยากเข้าใจตัวตน ที่มาของตนเอง ความเข้าใจตนเองและเห็นคุณค่าของตนเองมากขึ้น เพื่อให้ตนเองหรือชุมชนมีพื้นที่ในสังคมอันกว้างใหญ่นี้ อีกทั้งการศึกษาประวัติศาสตร์ท้องถิ่นยังสามารถนำเรื่องราวเหล่านั้นมาบรรจุในพิพิธภัณฑ์ท้องถิ่น ยกตัวอย่างเช่น พิพิธภัณฑ์ท้องถิ่น

วัดศรีอริยวงศ์และพิพิธภัณฑ์อื่นๆในภาคอีสานส่วนใหญ่ประสบปัญหาด้านการเข้าชมพิพิธภัณฑ์ทำให้ พิพิธภัณฑ์ต่าง ๆ เหล่านั้นไม่มีผู้เข้าชมเนื่องจากเนื้อหาและเรื่องราวในพิพิธภัณฑ์ไม่ตอบสนองความต้องการของคนในชุมชน ส่วนใหญ่จะเป็นการนำเสนอ วัตถุ ภาพ และอื่นๆซึ่งไม่เกี่ยวข้องกับเรื่องราวของชุมชนเท่าใดนัก ในทางกลับกันหากนำเนื้อหาประวัติศาสตร์ท้องถิ่นที่ได้ศึกษาร่วมกันจนเกิดเป็นสำนึกในท้องถิ่นแล้วนั้นมาบรรจุลงในพิพิธภัณฑ์ท้องถิ่น มีชื่อมีเรื่องราวของคนในชุมชนปรากฏอยู่ในเนื้อหาพิพิธภัณฑ์ เช่น ผู้ตั้งบ้าน บุคคลสำคัญของชุมชน เหตุการณ์สำคัญในอดีต คนเก่งของชุมชน หรือแม้กระทั่งความเชื่อประเพณีของชุมชน นำมานำเสนอให้น่าสนใจและมีเรื่องราวที่สะท้อนภาพลักษณ์หรือตัวตนของคนในชุมชนอย่างชัดเจนอยากทำให้พิพิธภัณฑ์ท้องถิ่นเหล่านั้นมีความน่าสนใจและสามารถยื้อชีวิตให้พิพิธภัณฑ์กลับมามีใช้งานได้อีกครั้ง อีกทั้งชุมชนต่าง ๆ ยังมีเรื่องราวหรือสถานที่สำคัญในความทรงจำของผู้คนซึ่งสามารถพัฒนาให้เป็นแหล่งเรียนรู้ในชุมชน เช่น โบราณสถานสำคัญ พื้นที่เมืองโบราณ พื้นที่ทางความเชื่อ หากพัฒนาเป็นแหล่งเรียนรู้หรือแหล่งท่องเที่ยวของชุมชนอาจก่อให้เกิดการอนุรักษ์พื้นที่ การจัดการพื้นที่อย่างเป็นระบบระเบียบมากขึ้น รวมไปถึงการให้ความสำคัญกับพื้นที่ของตนเอง เห็นคุณค่าของตนเองและเกิดพลังในชุมชนที่จะอนุรักษ์ทรัพยากรท้องถิ่นหรือกระตุ้นให้เกิดสำนึกรักบ้านเกิดของตนเองมากขึ้น

บรรณานุกรม

บรรณานุกรม

- กรมศิลปากร. (2550). *ศัพทานุกรมโบราณคดี* (พิมพ์ครั้งที่ ๑). บริษัท รุ่งศิลป์การพิมพ์ จำกัด.
- กิ่งแก้ว สุวรรณศิริ. (2558). *รูปแบบการสร้างเสริมพลังอำนาจชุมชนเพื่อการจัดทำแผนที่ชุมชน*.
วิทยานิพนธ์หลักสูตรปริญญาปรัชญาดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาพัฒนศึกษา ภาควิชาพื้นฐานทางการศึกษา บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศิลปากร.
- จินดา แก่นสมบัติ. (2552). *การศึกษาพิธีกรรมบวงสรวงผีบรรพบุรุษของหมอลำผีฟ้า บ้านโนนทอง ตำบลหนองจิก อำเภอบรบือ จังหวัดมหาสารคาม*. วิทยานิพนธ์หลักสูตรปริญญาศิลปศาสตรมหาบัณฑิต สาขามานุษยวิทยา มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ.
- ฉลาดชาย รมิตานนท์และคณะ. (2526). *ประเพณีทรงผีเจ้านายและบทบาททางสังคม กรณีศึกษาในจังหวัดเชียงใหม่*. รายงานวิจัยเพื่อเสนอในการประชุมใหญ่สามัญประจำปีสมาคมสังคมศาสตร์แห่งประเทศไทย.
- ชาร์ล เอฟ คายส์ เขียน รัตนา โตสกุล แปล. (2556). *อีสานนิยม:ท้องถิ่นนิยมในสยามประเทศ* (พิมพ์ครั้งที่ ๑). มูลนิธิโครงการตำราสังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์.
- ณรงค์ฤทธิ์ สุมาลี. (2555). *ผีปู่ตากับโครงสร้างสังคมว่าด้วยปัญหาโครงสร้างและการกระทำของมนุษย์*. วารสารศิลปวัฒนธรรมศึกษา มหาวิทยาลัยมหาสารคาม, ฉบับที่ 1.
- เดช ภูสองชั้น. (2546). *ประวัติศาสตร์สามัญชนของคนทุ่งกุลาร*. มติชน.
- ทวีศิลป์ สืบวัฒนะ. (2554). *แนวคิดและแนวทางการศึกษาประวัติศาสตร์ท้องถิ่น* (พิมพ์ครั้งที่ 1). วี ซี พี ซัคเซสกรุ๊ป.
- ทวีศิลป์ สืบวัฒนะ, ส. ม. (2559). *นันทาทันตะท้องถิ่นอีสาน*. มาตาการพิมพ์.
- ธิดา สารยา. (2525). *ตำนานและตำนานประวัติศาสตร์กับการศึกษาประวัติศาสตร์ท้องถิ่น*. โรงพิมพ์พิทักษ์อักษร.
- นราวิทย์ ดาวเรืองและทวีศิลป์ สืบวัฒนะ. (2563). *เจ้าพ่อศรีนครเตา: การกลายเป็นผีใหญ่ภายใต้ความหลากหลายทางความเชื่อ กรณีบ้านเมืองเตา อำเภอยักษ์ภูมิพิสัย จังหวัดมหาสารคาม*

ช่วงหลังปี 2540-ปัจจุบัน. วารสารวิชาการมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยบูรพา, ฉบับที่1, 324-350.

บุญยงค์ เกศเทศ. (2550). ฝ่าปาดงภูเจ้าปู่ขุนน้ำ. สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยมหาสารคาม.

ปฏินญา บุญมาเลิศ. (2554). คำเรียกและความเชื่อเรื่องผีในภาษาไทยถิ่นเหนือ. *Veridian E-Journal SU*, ฉบับที่4, 587-604.

ประภารัตน์ เค้าส้มและคณะ. (2541). ผีกบ่วิถีชีวิตของชาวไทยคำภาคอีสาน ศึกษากรณีการประกอบเกษตรกรรมแบบยั่งยืน. สถาบันวิจัยศิลปวัฒนธรรมอีสาน มหาวิทยาลัยมหาสารคาม.

พยุพ นนทิสรรต. (2555). ตำนานผีเจ้านายยุคอาณานิคมกับบทบาทการสร้างพื้นที่ทางสังคมในชุมชนชายแดนไทย-ลาว. วารสารศิลปวัฒนธรรมศึกษา มหาวิทยาลัยมหาสารคาม, ฉบับที่1.

ไพจิตร วสันตเสนานนท์. (2550). ตำราอีสานตำนานเมืองบัว. แสงงามการพิมพ์.

ไพจิตร วสันตเสนานนท์. (2551). โครงการศึกษาวิจัยการประยุกต์ประเพณีพิธีกรรมความเชื่อจากแหล่งโบราณสถานในการฟื้นฟู ภูมิปัญญาการจัดการน้ำของชุมชน ตำบลเมืองบัว อำเภอเกษตรวิสัย จังหวัดร้อยเอ็ด. สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย(สกว.ฝ่ายวิจัยท้องถิ่น).

ไพจิตร วสันตเสนานนท์. (2554). โครงการแนวทางสร้างและพัฒนาหลักสูตรประวัติศาสตร์ท้องถิ่นทุ่งกุลาร้องไห้อย่างมีส่วนร่วม ขององค์กรและหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง. สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย(สกว.ฝ่ายวิจัยท้องถิ่น).

ราชบัณฑิตยสถาน. (2556). พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ.2554 เฉลิมพระเกียรติพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว เนื่องในโอกาสพระราชพิธีมหามงคลเฉลิมพระชนมพรรษา 7 รอบ 5 ธันวาคม 2556 (พิมพ์ครั้งที่). บริษัทแพรคทีเคิล ดีไซน์ สตูดิโอ จำกัด.

วลัยลักษณ์ ทรงศิริ. (2556). นิเวศวัฒนธรรมความเปลี่ยนแปลง. มูลนิธิเล็ก-ประไพ วิริยะพันธุ์.

ศรีศักดิ์ วัลลิโภดม. (2549). ประวัติศาสตร์ท้องถิ่น. วารสารเมืองโบราณ, 1, 7-14.

ศรีศักร วัลลิโภดม. (2557). คู่มืออุทิศ ความหมายของภูมิวัฒนธรรม การศึกษาจากภายในและสำนึกของท้องถิ่น. มูลนิธิเล็ก-ประไพ วิริยะพันธุ์.

ศรีศักร วัลลิโภดมและคณะ. (2548). ผีกับพุทธและความเชื่อในสังคมล้านช้าง ดุลยภาพทางจิตวิญญาณของชาวบ้านในลุ่มน้ำหมั่น. มุลนิธิเล็ก-ประไพ วิริยะพันธุ์.

สายันต์ ไพรชาญจิตร. (2547). การฟื้นฟูพลังชุมชน ด้วยการจัดการทรัพยากรทางโบราณคดีและพิพิธภัณฑ์ แนวคิด วิธีการ และประสบการณ์จากจังหวัดน่าน. โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.

สำนักงานสถิติจังหวัดร้อยเอ็ด. (2560). รายงานสถิติจังหวัดร้อยเอ็ด พ.ศ. 2559-2560.

สุกัญญา เบาเนต. (2553). โบราณคดีในพื้นที่ทุ่งกุลาร้องไห้. หจก.ศิริธรรมออฟเซต.

สุจิตต์ วงเทศน์. (2546). ทุ่งกุลาร้องไห้ “อาณาจักรเกลือ” 2500 ปี จากยุคแรกเริ่มล่าสัตว์ ถึงยุคมั่งคั่งข้าวหอม. มติชน.

สุเทพ สุนทรเกสซ์. (2540). ทฤษฎีสังคมวิทยาร่วมสมัย พื้นฐานแนวความคิดทฤษฎีทางสังคมและวัฒนธรรม. สำนักพิมพ์โกลบอลวิชั่น จำกัด.

สุเทพ สุนทรเกสซ์. (2548). หมู่บ้านอีสานยุคสงครามเย็นสังคมวิทยาของหมู่บ้านภาคตะวันออกเฉียงเหนือ (พิมพ์ครั้งที่ ๑). มติชน.

สุภางค์ จันทวานิช. (2547). วิธีการวิจัยเชิงคุณภาพ. สำนักพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

สุรียา สมุทคุปต์และคณะ. (2539). ทรงเจ้าเข้าผี. ศูนย์มานุษยวิทยาสิรินธร.

อริราชย์ นันชนตี. (2558). การนับถือผีของชาวไทยย้อ : ความสัมพันธ์ด้านความเชื่อและนิเวศวิทยาวัฒนธรรม. ดุษฎีนิพนธ์หลักสูตรปรัชญาดุษฎีบัณฑิตสาขาวิชาไทยศึกษา คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยบูรพา.

อภิญา เพื่องฟูสกุล. (2546). อัตลักษณ์ : การทบทวนทฤษฎีและกรอบแนวคิด / โดย อภิญา เพื่องฟูสกุล (พิมพ์ครั้งที่ ๑). คณะกรรมการสภาวิจัยแห่งชาติ สาขาสังคมวิทยา สำนักงานคณะกรรมการวิจัยแห่งชาติ.

อมารสี เถียรถาวร. (2532). เจ้าพ่อศรีนครเตา : บทบาทและความสำคัญของการถือผีในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ กรณีศึกษา บ้านเมืองเตา ตำบลเมืองเตา อำเภอยักษ์ภูมิพิสัย จังหวัด

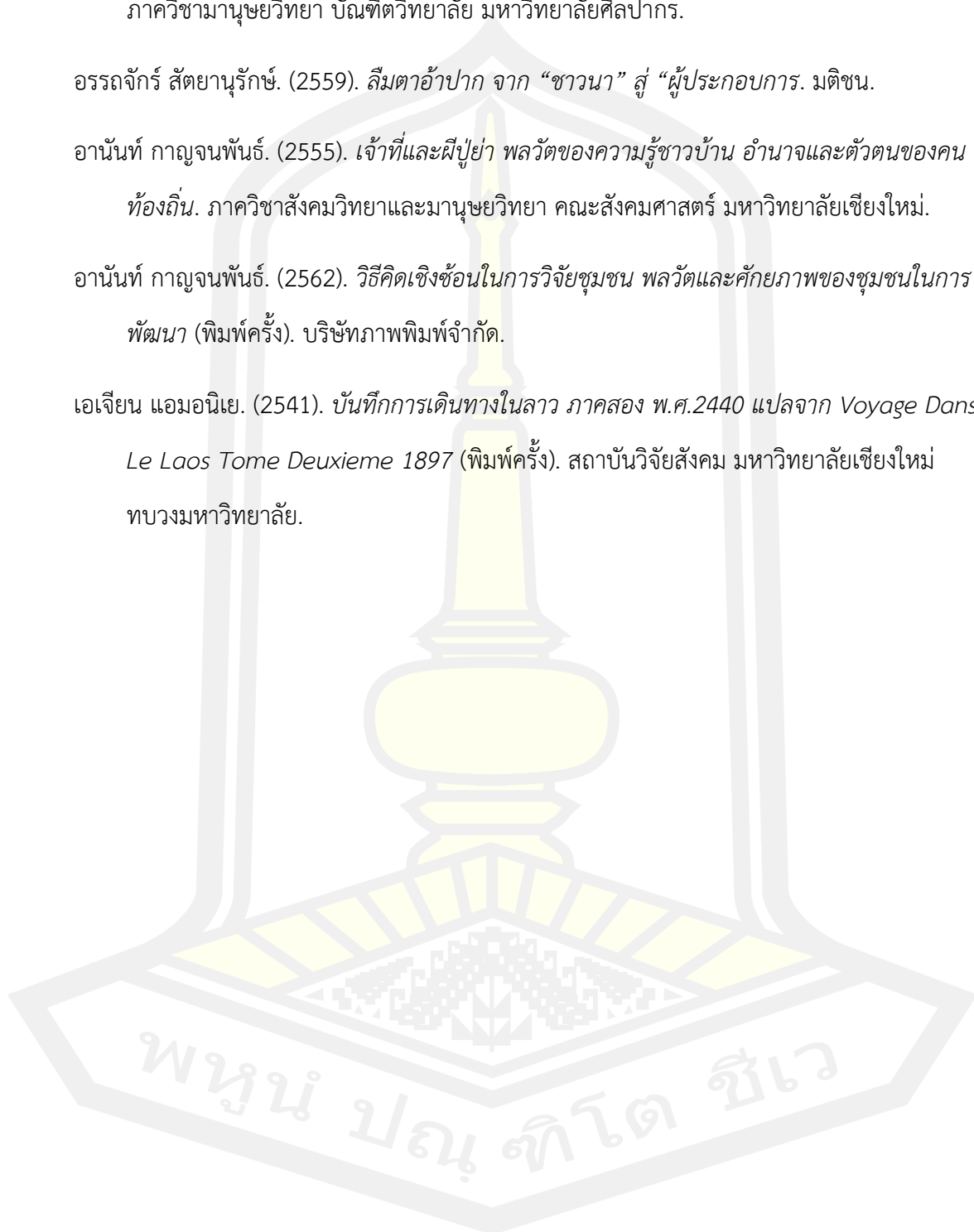
มหาสารคาม. วิทยานิพนธ์หลักสูตรปริญญาศิลปศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชามานุษยวิทยา
ภาควิชามานุษยวิทยา บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศิลปากร.

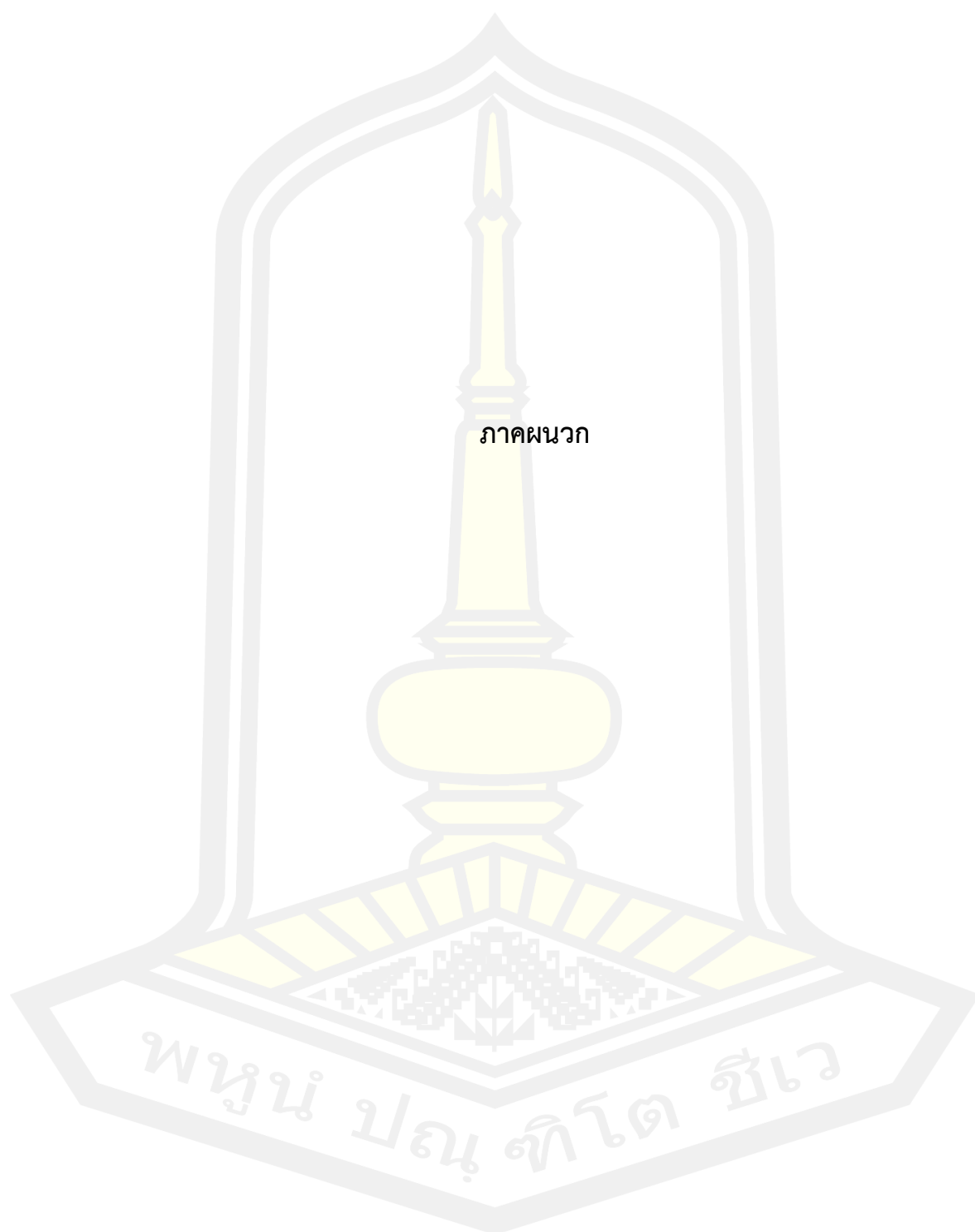
อรรถจักร์ สัตยานุรักษ์. (2559). ลืมตาอ้าปาก จาก “ชาวนา” สู่ “ผู้ประกอบการ. มติชน.

อานันท์ กาญจนพันธ์. (2555). เจ้าที่และผีป่วน พลวัตของความรู้ชาวบ้าน อำนาจและตัวตนของคน
ท้องถิ่น. ภาควิชาสังคมวิทยาและมานุษยวิทยา คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่.

อานันท์ กาญจนพันธ์. (2562). วิธีคิดเชิงซ้อนในการวิจัยชุมชน พลวัตและศักยภาพของชุมชนในการ
พัฒนา (พิมพ์ครั้งที่). บริษัทภาพพิมพ์จำกัด.

เอเจียน แอมอนิเย. (2541). บันทึกการเดินทางในลาว ภาคสอง พ.ศ.2440 แปลจาก *Voyage Dans
Le Laos Tome Deuxieme 1897* (พิมพ์ครั้งที่). สถาบันวิจัยสังคม มหาวิทยาลัยเชียงใหม่
ทบวงมหาวิทยาลัย.

ภาคผนวก ก

รายชื่อผู้ให้สัมภาษณ์

กิมเหม้ง ณ อุบล อายุ 82 ปี ณ บ้านเลขที่ 30 หมู่ ตำบลเมืองบัว อำเภอกะทู้ จังหวัดภูเก็ต
เมื่อวันที่ 4 มิถุนายน พ.ศ. 2561. (ปัจจุบันเสียชีวิตแล้ว) โดยนายวุฒิกร กะตะสีลา

คำมี ไชยศิริพันธ์ อายุ 79 ปี ณ บ้านเลขที่ 70 หมู่ที่ 5 ตำบลเมืองบัว อำเภอกะทู้ จังหวัดภูเก็ต
เมื่อวันที่ 14 กรกฎาคม พ.ศ. 2556 .โดยนายวุฒิกร กะตะสีลา

ต้น แสงคุณ อายุ 67 ปี ณ บ้านเลขที่ 20 หมู่ที่ 1 ตำบลเมืองบัว อำเภอกะทู้ จังหวัดภูเก็ต
เมื่อวันที่ 16 กรกฎาคม พ.ศ. 2565 .โดยนายวุฒิกร กะตะสีลา

ถวัลย์ อุปจิต ณ บ้านเลขที่ 82 หมู่ที่ 1 ตำบลเมืองบัว อำเภอกะทู้ จังหวัดภูเก็ต
เมื่อวันที่ 14 กรกฎาคม พ.ศ. 2556 (ปัจจุบันเสียชีวิตแล้ว) โดยนายวุฒิกร กะตะสีลา

ทองสุข หาพันธ์ อายุ 75 ปี ณ บ้านเลขที่ 1 หมู่ 5 ตำบลเมืองบัว อำเภอกะทู้ จังหวัดภูเก็ต
เมื่อวันที่ 4 มิถุนายน พ.ศ. 2561. โดยนายวุฒิกร กะตะสีลา

ปฐม เจริญราช อายุ 79 ปี ณ บ้านเลขที่ 128 หมู่ที่ 11 ตำบลเมืองบัว อำเภอกะทู้ จังหวัด
ภูเก็ต เมื่อวันที่ 16 กรกฎาคม พ.ศ. 2565 .โดยนายวุฒิกร กะตะสีลา

ประสาร พิรุณ อายุ 65 ปี ณ บ้านเลขที่ 324 หมู่ที่ 10 ตำบลเมืองบัว อำเภอกะทู้ จังหวัดภูเก็ต
เมื่อวันที่ 16 กรกฎาคม พ.ศ. 2565 .โดยนายวุฒิกร กะตะสีลา

พระครูวีระธรรมาทร อายุ 62 ปี เจ้าอาวาสวัดศรีอริยวงค์ ณ วัดศรีอริยวงค์ ตำบลเมืองบัว อำเภอ
กะทู้ จังหวัดภูเก็ต เมื่อวันที่ 14 กรกฎาคม พ.ศ. 2556 .โดยนายวุฒิกร กะตะสีลา

ไพโรจิต วัฒนเสนานต์ อายุ 73 ณ บ้านเลขที่ 53 หมู่ 5 ตำบลเมืองบัว อำเภอกะทู้ จังหวัด
ภูเก็ต เมื่อวันที่ 16 กรกฎาคม พ.ศ. 2565 .โดยนายวุฒิกร กะตะสีลา

ไพฑูรย์ ออมอด อายุ 79 ปี ณ บ้านเลขที่ 144 หมู่ที่ 2 ตำบลเมืองบัว อำเภอกะทู้ จังหวัดภูเก็ต
ภูเก็ต เมื่อวันที่ 14 กรกฎาคม พ.ศ. 2556 โดยนายวุฒิกร กะตะสีลา

วุฒิกร คุ่มแวง อายุ 75 ปี ณ บ้านเลขที่ 127 หมู่ที่ 1 ตำบลเมืองบัว อำเภอกะทู้ จังหวัดภูเก็ต
เมื่อวันที่ 16 กรกฎาคม พ.ศ. 2565 .โดยนายวุฒิกร กะตะสีลา

สมชาติ มณีโชติ อายุ 71 ปี คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาสารคาม วันที่ 20

กรกฎาคม พ.ศ.2565 .โดยนายวุฒิกร กะตะสีลา

สมบูรณ์ บุญหล้า อายุ 57 ปี พิพิธภัณฑสถานมหาวิทยาลัยมหาสารคาม วันที่ 20 กรกฎาคม พ.ศ.2565

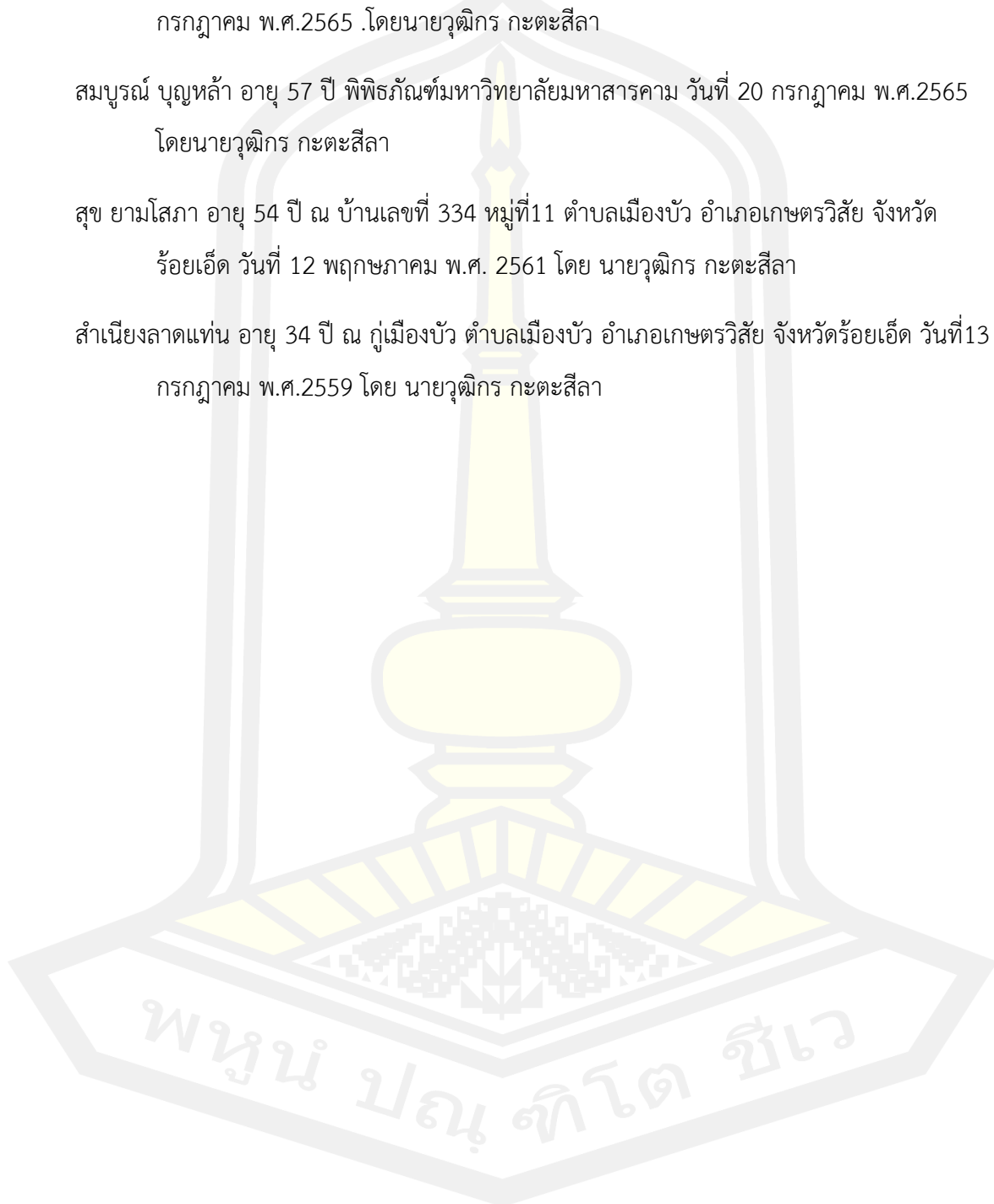
โดยนายวุฒิกร กะตะสีลา

สุข ยามโสภา อายุ 54 ปี ณ บ้านเลขที่ 334 หมู่ที่11 ตำบลเมืองบัว อำเภอกะทิงวิทย จังหวัด

ร้อยเอ็ด วันที่ 12 พฤษภาคม พ.ศ. 2561 โดย นายวุฒิกร กะตะสีลา

สำเนียงลาดแท่น อายุ 34 ปี ณ ทุ่งเมืองบัว ตำบลเมืองบัว อำเภอกะทิงวิทย จังหวัดร้อยเอ็ด วันที่13

กรกฎาคม พ.ศ.2559 โดย นายวุฒิกร กะตะสีลา

ภาคผนวก ข

แบบสัมภาษณ์

ชื่อ(ผู้ถูกสัมภาษณ์).....อายุ.....อาชีพ.....

การศึกษา.....วันเดือนปีเกิด.....สถานที่เกิด.....

ที่อยู่.....วันที่.....

1. ชื่อหมู่บ้าน

1.1. เริ่มเข้ามาอยู่ในชุมชนนี้ตั้งแต่เมื่อไหร่.....

1.2. ประวัติของชุมชนเป็นมาอย่างไร.....

1.3. รู้จักเรื่องเล่าเกี่ยวกับชุมชนอย่างไร.....

2. สถานที่สำคัญ

2.1. มีวัดใดบ้าง.....

2.2. ป่า หนองน้ำ พื้นที่สาธารณะอยู่ที่ใด.....

2.3. มีกลุ่มคนอื่นๆนอกจากลาว มีกลุ่มใดบ้าง.....

2.4. สถานที่สำคัญในชุมชนมีเรื่องราวอย่างไร.....

3. ความเปลี่ยนแปลง

3.1. ถนนเส้นแรกของชุมชนเกิดขึ้นเมื่อใด.....

3.2. มีการพัฒนาถนนเส้นนี้เมื่อใด.....

3.3. มีถนนเส้นใดบ้างเกิดขึ้นอีก.....

3.4. มีการสร้างสะพานข้ามแม่น้ำชีเมื่อใด.....

3.5. เกิดน้ำท่วมเมื่อใด.....

3.6. ป่าหรือพื้นที่สาธารณะเปลี่ยนแปลงอย่างไรบ้าง.....

3.7. มีน้ำประปาใช้เมื่อใด.....

3.8. มีไฟฟ้าเข้ามาเมื่อใด.....

4. ชุมชนปรับตัวอย่างไร

4.1. เมื่อเกิดน้ำท่วมย้ายไปอยู่ที่ใด.....

4.2. เมื่อมีการพัฒนาถนนมีการเปลี่ยนแปลงอย่างไร.....

4.3. เมื่อมีการสร้างสะพานข้ามแม่น้ำชีมีการเปลี่ยนแปลงอย่างไร.....

4.4. เมื่อมีน้ำประปามีการปรับตัวอย่างไร.....

4.5. เมื่อไฟฟ้าเข้ามามีการปรับตัวอย่างไร.....

5. สายตระกูล

- 5.1. ตระกูลของท่านมาจากที่ไหน.....
- 5.2. เพราะเหตุใดจึงมาอยู่บ้านนี้.....
- 5.3. มีเชื้อสายมาจากที่ไหน.....
- 5.4. มีจำนวนพี่น้องกี่คน.....

6. ประเพณี

- 6.1. ประเพณีที่ยังปฏิบัติอยู่มีอะไรบ้าง.....
- 6.2. ประเพณีที่ปฏิบัติอยู่เปลี่ยนแปลงอย่างไร.....
- 6.3. ได้มีกิจกรรมร่วมกับประเพณีอย่างไร.....

7. ผี

- 7.1. ผีของชุมชนมีกี่ชนิด.....
- 7.2. ผีมีบทบาทอย่างไรในชุมชน.....
- 7.3. สิ่งที่เคารพนับถือชุมชนมีอะไรบ้าง.....
- 7.4. มีเรื่องเล่าเกี่ยวกับสิ่งที่นับถืออย่างไร.....

8. สิ่งที่เกิดขึ้นครั้งแรก

- 8.1. สิ่งที่เกิดขึ้นครั้งแรกในชุมชนมีอะไรบ้าง.....
- 8.2. มีเรื่องเล่าเกี่ยวกับสถานที่นั้นอย่างไร.....

9. บทบาทของคนชาติพันธุ์อื่น

- 9.1. มีกลุ่มชาติพันธุ์อื่นมาอยู่ในชุมชนหรือไม่ ถ้ามีกลุ่มใดบ้าง.....
- 9.2. เพราะเหตุใดเขาจึงเข้ามา.....
- 9.3. เข้ามาแล้วมีบทบาทอย่างไรบ้าง.....

10. ความสัมพันธ์กับชุมชนอื่น

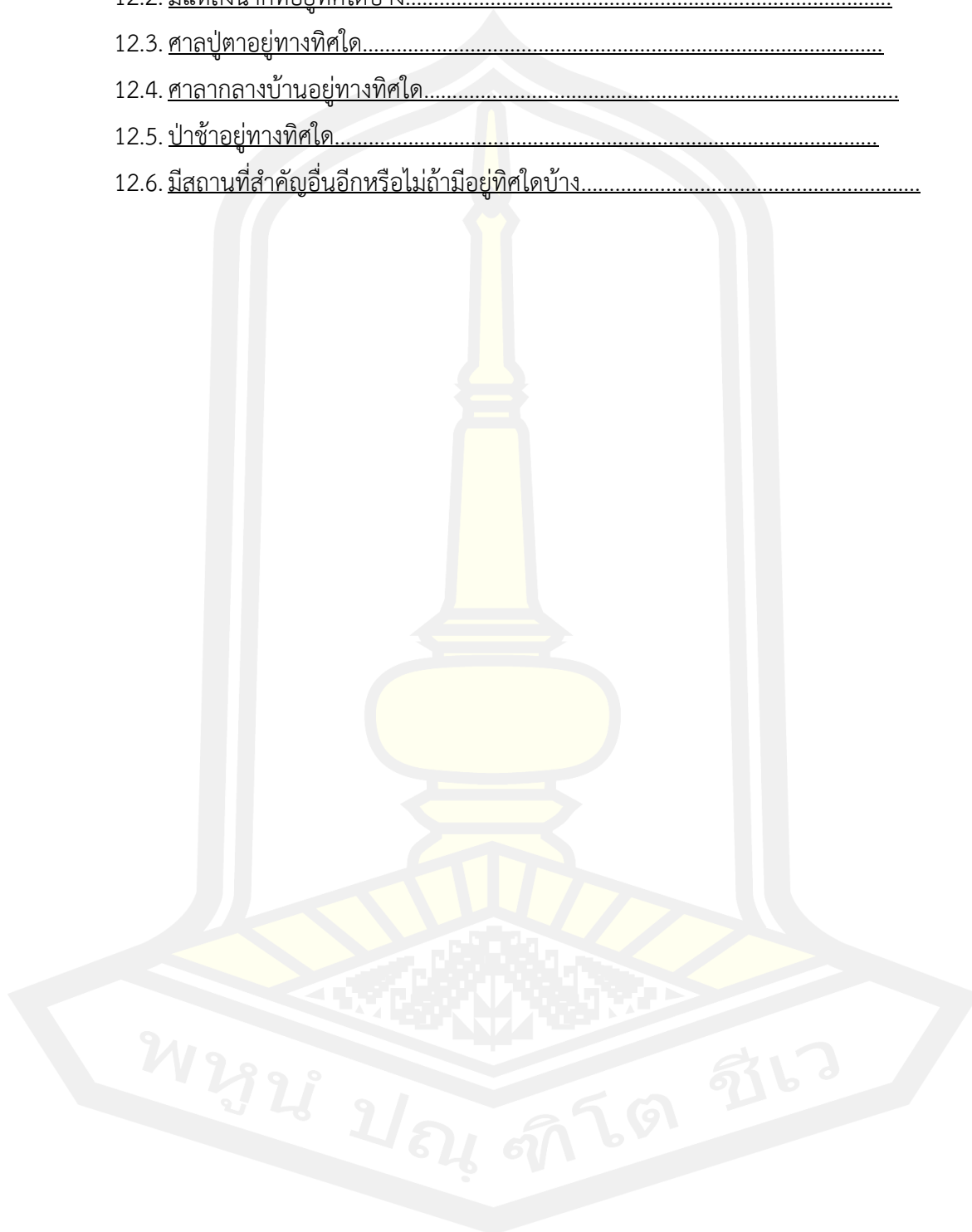
- 10.1. ชุมชนมีชีวิตความเป็นอยู่อย่างไร.....
- 10.2. ชุมชนมีความเกี่ยวข้องกับชุมชนอื่นอย่างไรบ้าง.....
- 10.3. ชุมชนติดต่อกับชุมชนอื่นอย่างไร.....

11. ชุมชนในปัจจุบัน

- 11.1. ชุมชนในปัจจุบันนี้มีลักษณะเด่นอย่างไร.....
- 11.2. มีอะไรที่ต่างจากเมื่อก่อน.....
- 11.3. ประเพณีเปลี่ยนแปลงจากเดิมหรือไม่อย่างไร.....
- 11.4. มีสถานที่สำคัญเพิ่มขึ้นอีกหรือไม่อย่างไร.....

12. แผนที่

- 12.1. มีวัดที่วัดอยู่ทางทิศใดบ้าง.....
- 12.2. มีแหล่งน้ำที่อยู่ที่ทิศใดบ้าง.....
- 12.3. ศาลปู่ตาอยู่ทางทิศใด.....
- 12.4. ศาลากลางบ้านอยู่ทางทิศใด.....
- 12.5. ป่าช้าอยู่ทางทิศใด.....
- 12.6. มีสถานที่สำคัญอื่นอีกหรือไม่ถ้ามีอยู่ทิศใดบ้าง.....

ประวัติผู้เขียน

ชื่อ	นายวุฒิกร กะตะสีลา
วันเกิด	4 ธันวาคม พ.ศ.2534
สถานที่เกิด	บุรีรัมย์
สถานที่อยู่ปัจจุบัน	บ้านเลขที่3 หมู่11 ตำบลแคนคง อำเภอแคนคง จังหวัดบุรีรัมย์ รหัสไปรษณีย์31150
ตำแหน่งหน้าที่การงาน	นักวิชาการศึกษาปฏิบัติการ
สถานที่ทำงานปัจจุบัน	พิพิธภัณฑสถานมหาวิทยาลัยมหาสารคาม ตำบลขามเรียง อำเภอกันทรวิชัย จังหวัดมหาสารคาม รหัสไปรษณีย์44150
ประวัติการศึกษา	พ.ศ.2554 จบมัธยมศึกษาตอนปลาย โรงเรียนท่าพระวิทยายน ตำบลท่าพระ อำเภอเมือง จังหวัดขอนแก่น พ.ศ.2557 ปริญญาศิลปศาสตรบัณฑิต (ศศ.บ.) สาขาวิชาประวัติศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาสารคาม พ.ศ. 2566 ปริญญาศิลปศาสตรมหาบัณฑิต (ศศ.ม.) สาขาวิชาวัฒนธรรม ศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาสารคาม

